

RAST – L. XIV,
ŠT. 3–4 (87–88)
JULIJ 2003

ISSN 0353-6750

R A S T

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

	VSEBINA	str.	RAST št. 3-4 (87-88)
UVODNIK	Blablajevski čas	241	Milan MARKELJ
LITERATURA			
Esej	Obletnice	243	Tone PAVČEK
Poezija	Dva songa	250	Borut GOMBAC
	Fižol v beli kavi	251	Ivan J. RIŽNAR
	Modre oči	254	Avgust GREGORČIČ
	V gostilni		
	Ob božiču	255	
	V maju		
	Ob češnji		
	Pomladna	256	
	Haiku	256	Rudi ROBIČ
	Zeleni volk		
	Obredno mletje		
Prevod	Poišči si dediščino	257	Kvint HORACIJ FLAK Prevod: Mitja SADEK
Proza	Deklica s koškom	260	Jože SEVLJAK
	Lager	263	Marijan TRŠAR
	Zob za zob	264	
KULTURA	Kapnice - pomemben element kulturne dediščine dolenjskih kraških pokrajin	267	Jernej ZUPANČIČ
	Rimsko podeželsko grobišče Draga	275	Borut KRIŽ
	Štirje iz dveh generacij družine Režek	279	Ivan NEMANIČ
	Blišč in beda prostega pristopa do knjižničnega građiva	286	Andreja PLENIČAR
NAŠ GOST	"Glasba ustvarja zvočni svet; v njem je stvarnost oddaljena kot zvezde v vesolju" – Pogovor s Pavlom Mihelčičem	291	Ivan GREGORČIČ ^{MF}
	Jožica Škof	305	Jožef MATIJEVIČ
DRUŽBENA VPRAŠANJA	Ekoturizem in njegovi akterji v prihodnje v Sloveniji	309	Marko KOŠČAK
	Problemi odseka avtoceste skozi Trebnje	316	Vladimir Braco MUŠIČ
ODMEVI IN ODZIVI	Kulturna politika: globalna, lokalna, nikakršna?	323	Marijan DOVIČ
	Nikoli dokončana zgodba	328	Joža MIKLIČ
	26. Dolenjski knjižni sejem	338	Andreja PLENIČAR
	Novo mesto je bilo ...	341	Marjan BREZOVAR
	Janko Orač: Barva in prostor	342	Katja CEGLAR
	Edo Murtić	343	
	Nikolaj Beer	345	
	Vekov tek	347	Marinka DRAŽUMERIČ
	Pokopališča in nagrobniki kočevskih Nemcev	349	
	Brežiške študije - prvič	350	Mateja HABINC
	Nov zaris sveta	352	Marija MERCINA
	V spomin prof. Jožetu Kastelicu (1913 - 2003)	354	Rasto BOŽIČ
GRADIVO ZA HISTORIČNO TOPOGRAFIJO	Dolenjska mesta in trgi v srednjem veku (13)	357	Boris GOLEC
KRONIKA	Marec - maj	363	Lidija MURN

NASLOVNICA: Jožica Škof: Ne dajem sadov, dajem le toplino, pastel, 1994
Vse črno-bele vinjete so delo Jožice Škof

BLABLAJEVSKI ČAS

Večsrediščni kulturni razvoj Slovenije - blabla ... podpora revialnemu tisku - blabla ... kar koli že - blabla ...

Čas, ki ga zdajle živimo, bo nekoč morda dobil naziv blablajevska doba in bo v leksikonih, če bodo tedaj seveda te zadeve v slovenskem jeziku sploh še izhajale, pod tem geslom razloženo, da je blablajevstvo stanje duha in značilnost razmer, ko se nekaj govori, drugo pa dela, ko se z besedami pokriva njihovemu pomenu popolnoma drugačno ravnanje, ko najbolj mogočno zvenijo najbolj prazne besede, ko ni važna vsebina, ampak nalepka, ko ob drugih tranzicijskih "inovacijah" blablajevski turbo voluharji pospešeno glodajo korenine premnogih kulturnih drevesc, zasajenih in skrbno gojenih za prepotrebno rast domačih sadov ...

Da blablajevski čas zares živimo, da ni le moreč sen, dokazujejo "žalostne šriftice" iz mesta stolnega, ki dajo vedeti, da revija Rast od Ministrstva za kulturo ne bo več deležna podpore, ki jo je prejemale več let iz nedvomno tehtnega premisleka, da kot edina redno izhajajoča kulturniška revija na območju širše Dolenjske (t. j. blablajevskega jugovzhoda) opravlja pomembno kulturno poslanstvo, ki je glede na večkrat poudarjeni večsrediščni kulturni razvoj Slovenije dejansko nacionalnega pomena. Od letos naprej revija Rast očitno ni več, kar je bila, četudi je do zadnje pike vsebinsko naravnana tako, kot je bila vseh dosedanjih štirinajst let. Birokratska pamet je zasnovala dodeljevanje državne podpore na tak način, da je revija Rast ne more dobiti, ker izdajatelj (Mestna občina Novo mesto z osmimi še drugimi občinami soizdajateljicami), ni "upravičena oseba". Torej ne vsebina, ampak nalepka, nalepka je važna! Ah, ta blablajevski čas ... Morda se bo v kakšni turbovoluharski glavi celo utrnila misel, da bi kazalo Mestno občino in osem občin soizdajateljic kaznovati, ker so z izdajanjem revije Rast izstopile iz prevladujočega za kulturo nezainteresiranega občinskega povprečja! Vse je mogoče, blablajevski čas je poln najbolj nemogočih obratov in presenečenj ...

A naj vam, dragi bralci in naročniki, te jeznorite in od blablajevskega šoka morda preveč naostrene besede ne pokvarijo prijetnega počitniškega razpoloženja, naj vam ne zagrenijo tistih uric, ko se boste duhovno krepčali z branjem Rasti. V imenu uredništva vam pošiljam lepe pozdrave. Upajmo, da ne zadnje na straneh revije Rast!

Milan Markelj,
odgovorni urednik

DOM
22
RAS

D2007/1983

JOŽICA ŠKOF
slikarka

NA POLJU, akvarel, 2000
VSE JE LJUBEZEN, akvarel, 1994

Tone Pavček

OBLETNICE

Spomin, ki mu je ime Pesmi štirih

* Ob tem spominjanju nazdravljamo srčnosti, poeziji in prijateljstvu, Tonetu Pavčku pa s čestitkami za prejeto Levstikovo nagrado izrekamo še eno željo: pred skorajšnjo osebno "polokroglo" obletnico mu želimo, da bi se v njem še dolgo družila otrok in besedni čarovnik.

I.G.

Obletnic se bojim. Vsakršnih. Obletnice lepih stvari prinašajo grenkobo, da je to lepo minilo, obletnice hudega pa so še hujše: novi rezi na stari rani. Obkrat izgubljaš. Tako so praznovanja nezaželena nujnost, kot obisk znane tujke, ki pride in se ji ne moreš ogniti. Pozdraviš jo in si želiš, da čimprej odide.

Obletnice so nekakšna čudna ponavljanja. Vendar ne v starem rimskem smislu, kjer je ponavljanje mati učenosti. Pri vseh obletnicah je kakor pri belem dnevu videti: stvari se ponavljajo, vendar zmeraj drugače. Isti predznak, isti pomen, isti odmev, le raven je nekako druga, drugačna; zven je višji, še večkrat nižji, nemalokrat neprijetno zvoneč, izzvenjajoč v ironijo, farso, aliotnost, mizerijo: z vsako uro, vsakim dnem, vsakim letom izgubljaš in se izgubljaš. Kar poglej našo bližnjo zgodovino!

Pomnim padanje tabujev, pregraj in zidov, berlinskega in tudi naših, pomnim klic časa, za katerim sem hodil na shode, zborovanja, proteste, pred množico na trgih ali v dvorane pred tovariše po peresu in prepričanju. Hodili smo takrat, ne čisto po tleh, in zagotovo ne počasi; nosil nas je sam čas. Zdaj si želim, včasih, ko me zanese stari sen ali spodnese resničnost, da bi bil vsaj spomin na ta čas kakor plug, ki iz globin vrže na površje zlato rudo: takratno odločnost in enotnost, in da se znova dotakne naše zavesti in naše duše. Domovina, tisti najin čas je minil.

Mitingi, zborovanja, plebisciti, zanos, veličina. In potem ob obletnicah skoraj nikjer ne zastave ne prazničnosti! Nekoč vsesplošna podpora, celo spenjeno navdušenje za spremembe, za idejo, ki je v zraku in ljudeh in ji je ime slovenstvo, državotvornost. Drža vseh, ki se je dvignila k uspehu. Kot svoje ponavljanje – za ta ali oni shod, protest, državljansko gesto – zveni danes medlo, plehko; kot epizodno paberkovanje nekdanjosti, pičila bera od zares velikega dogajanja.

Poskus novega zborovanja z dnevnim redom preteklosti se ne obnese. Je kot netivo, le samo zase zadostno, samo v sebi goreče, ne da bi plamen zajel na široko in v globino. Tako pridejo ponavljajoči se manifestanti, ljudje jih gledajo in ne vedo, čemu in po kaj so prišli, stojijo omejeni z mejo možnosti ali blokirani na bloku z okusom osamelosti in svoje neuspešnosti. Ponovitve so obsojene. Njim je sreča sovražna.

Samo z ljubeznijo in z zaljubljenostjo je drugače. Odrešujeta nas sebičnosti in dvigata k popolnosti. Zato ne poznata ponavljanja. Z njima je zmeraj vse novo, vse čisto, vse visoko, vse prvokrat. Tudi če se ljubezen ne izide, zmeraj prestopiš iz mirovanja v vznemirjenje, iz ravnodušnosti v duševnost, iz bogotajstva v novo vero. In predvsem v čisto upanje: zgodilo se bo, padla bo zlata oranža iz njenega krila v moje naročje. Tako po otroško zavzeto in sveto pride občutenje sve-

žine, čistosti, lepega, velikega. In takrat ne pomisliš, niti malo, niti za hip, da to lahko kadarkoli mine. Ekstaza traja. V ljubezni menjava oblike, da lahko traja, v zaljubljenosti pa samozadostna veseljači med nebom in zemljo in misli, da ji ni konca. Z obletnicami ljubezenske zanesenosti je drugače. Običajno jih ni. Če pa po pomoti ali po srečnem naključju pridejo na dnevni red spominjanja, grenijo. Grenak je priokus minulega, ki ni z lepim ostalo zapisano v zavesti.

Čas neprestano briše, kar je bilo, in zapisuje novo. A včasih se vseeno med zmagujočim novim, hlastajočim v prihodnost, pokaže drobec, iver, mala stvar iz preteklosti in reče, neskromno pravzaprav: »Sem.« Kaj jo je ohranilo, ni važno, pomembna je majhna tiha radost, da je, da se v plesu smeti ni izgubila. Obletnice njenega rojstva so ponavljanja, vendar z dobrim dodatkom; so prijazne ponovitve z ljubeznijo.

Ena takih ponovitev nekdanjega je letošnja obletnica izida knjige *Pesmi štirih*. Je ponovitev z ljubeznijo. Dolgih petdeset let je steklo v večnost od tistega aprila leta 1953, ko je knjiga prvič izšla. Minili so stoletje, država, režim, v katerem se je rodila, nastopili so novi vek, nova država, nova demokracija in tu vmes, bolj po sreči kot po zasluženju, še ta drobec, še ta knjižica iz preteklosti. Knjižica, ki ji je bila usoda naklonjena. Njeni avtorji so se kajpak postarali, vendar ostali, kar so bili na začetku: pesniki in prijatelji. Štirje različni, samosvoji in ena skupna knjiga. Neko zares majhno, vendar znano znamenje slovenskega besedovanja in ne manj opazen, toda mnogo večji pomnik prijateljstva.

Sam sebe pomnim iz tistega časa: suhljat, dolg, nemiren sprehajalec po ljubljanskih ulicah in lokalih, s svetom, očetom in seboj navzkriž, iskalec prijateljstva, ljubezni in rim. A se mi je bore malo rimalo. Ko so me zle sile izgnale iz rodne šentjurske gorice, so me zaznamovali vino, ljubljanske ulice in kavarne (tedaj še celice našega duhovnega življenja). To je bil čas nerednega študija prava in še kar rednega obiskovanja predavanj profesorja Ocvirka, čas nerodnega zapisovanja prvih čustvujočih, po zemlji hrepenečih verzov, leta bojev in mlade boheme. Več: z vinom sem stopal v svojo pijansko treznost bivanja, v samozavedanje. Tedaj se je začela zgodba, ki bi jo zdaj lahko poimenoval lepa pravljica, četudi je bila vseskozi preprosta in realistično enostavna. Čar pravljичnosti so ji dajale vseskozi, od začetkov do danes, mile zvezde usode.

Začetek bi lahko bil tak: Nekoč so živeli štirje mladi (lepi) fantje. Trije so prišli v prestolnico po učenost šol in življenja iz treh vinorodnih pokrajin naše dežele: eden iz podravskega vinorodnega rajona, kjer nad vini kraljuje renski rizling, drugi iz posavskega vinorodnega rajona, kjer z rahlo rdečico pred gosposkimi vrhunskimi vini zardeva cviček, tretji pa je prišel, sam kot njegov Kras, trd in mil hkrati, s primorskega vinorodnega rajona, iz dežele terana, ki ga je sam, nevešč pitja, pil le iz naprstnika za zdravje. Prišli so trije fantje v Ljubljano, mesto vina in trt, kakor so ne čisto po pravici in malo zlobno krstili prestolnico naše male domovine velikih vin. Tu jih je čakal četrti, tisti, ki premore v sebi največ meščanske proveniencie, v svojih pesmih največ humorja in satirične jedkosti, v sebi pa tudi največ smisla za vsakršno praktičnost od tehničnih spretnosti do urejanja literarnih in revialnih zadev. Ob teh talentih ga je zmeraj kot krona vsemu krasila še redka vrлина: zvestoba poeziji in ne manj prijateljem.

Tako je nastala bratovščina, fantovska, literarna, pivska, bratovščina

in zvestoba štirih. Imeli so radi življenje, dekleta, pesmi in vino. Našli so se v tistem obdobju življenja, ko čas kapitan nemalokrat zapove dolgo plovbo, a tudi to, da premeriš »daljo in nebeško stran«. Takrat moraš odkriti resnico vina in resnico v vinu, najti počitek za umiritev, odmor za premislek in zbranost pred novim podvigom. V tem času nemirnega iskanja smisla in cilja je na naših poteh, ko romamo k sebi in tavamo k zaželenim ali umišljenim ciljem, vse polno prijaznih krčm, gostiln, tavern, bifejev, vinotočev in ne manj točajev, ki nam skušajo točiti v vrče in duše svojo resnico. Ko je vse narobe zunaj in znotraj nas, ko terjamo zase in za vse samo čistost, popolnost, samo najvišje, samo stoočstotno, takrat se ravnajo krive reke in se svet na novo in prav postavlja.

Postavljali smo ga kajpak tudi mi štirje, zase in za vse druge, ne da bi, mladostno zagledani v svoje delo, videli, kako se zgradba duha, svetla in večna, vsak hip sproti tudi podira. Postavljaš, da se kruši in ruši, in spet postavljaš, da stoji in obstane. Kamen na kamen. Verz na verz. Besedo na besedo. Vase, na papir, v revijo, v knjigo. In se je rodila knjiga.

O njej je bilo rečeno in napisano mnogo, zagotovo precej več, kot je kdorkoli takrat, pred pol stoletja, pričakoval. Znano je, kako je prišlo do skupnega nastopa, do naslova knjige, do njene odmevnosti doma in po nekdanji državi, in kako je, nepoklicana in nebojevita, nepričakovano stopila na mesto branilke osebnega, intimnega, srčnega v poeziji. Pri tem je imela srečo. Prišla je ob pravem času in naletela na naklonjenost kritike in bralcev. Njena še večja sreča pa je bila, da je priklicala za seboj od vseh svojih štirih avtorjev še mnogo knjig pesmi, proze, esejev, del za mladino in otroke, ponatisov in prevodov. Tako je ta zgodba šla od prvega koraka učne dobe iz žitja in pitja, od knjige štirih do štiristo knjig. Na njeni letošnji obletnici je zato tudi nekaj teže vseh kasnejših knjig, četudi je sama, prvorojenka, v oddaljenosti od svojega rojstva zgubila prvotni pečat stvarnosti in zašla v pokrajino nemogočega. Utelesila se je misel, vstala pesem in je njim, mladeničem, potohodcem k sebi in za lepim, postala pot do sveta.

Zdaj, kakor je videti, se ta pot dolgega potovanja počasi končuje. Tako je, kot zmeraj v kasnih letih. Življenje teče počasi, vendar se hitro steka. Steka se tudi pot tja, kjer se je začela. Ob prvem znamenju, ob kažipotu, kjer smo se ločili, da bi se lahko družili, smo se znašli znova. Pogled nazaj megli tiha radost, da smo še ob knjigi, pogled naprej grenka misel, da to ne more trajati dolgo. Vendar: radosti ob tej obletnici je tokrat več kot grenkobe.

Radost živi v neobičajnem bogastvu glagola imeti. Imeti pesem in imeti prijatelja. O pesmih naj govorijo drugi, o prijateljih pa meni zvestoba narekuje zapis, ki hoče biti tudi čisto majhna zahvala.

Najprej o njem, ki je rad zmeraj malo oddaljen, v razdalji, primerni tako za preudarek kot za približanje. O Kajetanu.

Imeti prijatelja je zmeraj kakor mali čudež. Hodiš po svetu, samotni in sam, in naenkrat se ti v spominu oglasi znani obraz – ta, ki morda prav tako in prav zdaj, enako samotni in sam, hodi po istem svetu in išče pravo besedo za pravo pesem. Tako se ljudje srečujemo, ne da bi se zmeraj tudi videli. Tako se v veselju srečujejo s svojo svetlobo zvezde in blodeči planeti. Tako so si blizu duše, ki pravijo, da so neumrljive, pa še po smrti teles tavajo po večnosti in iščejo bližnjice k prijateljem in k svojim dragim.

Kajetan Kovič je tak prijatelj. K njemu bi rad hodil tudi potem, od

onstran. A raje kajpak zdaj in tu. A kaj bi! Prisoten je tudi, kadar ga ni, blizu tudi, kadar je daleč, srečujeva se na poteh bližine tovarištva, v orbiti svetlobe pesmi.

In kaj naj po tem in takem srečavanju v življenju in v pesmi rečem o njem? Ko hočem o tem izreči besedo, ki bi povedala vsaj približno to, kar je, vidim, da je to naenkrat nekakšen narobe čudež: desetletja druženja vedo sicer tako za osnovna razmerja kakor za nianse, vendar ko je treba reči besedo, lahko poveš samo osnovno resnico o njem: prijatelj pesnik. In sam ne vem točno, kje je na teh dveh besedah poudarek, na kateri od obeh besed, ali morda celo le na dolgem, vsepovednem in hkrati skrivnostno molčečem pomišljaju. Pomišljaj kot pomislek, kot distanca, kot vezaj dveh osnov, dveh temeljev. A nekaj je gotovo. Pomembni sta obe besedi. Če ne bi bil pesnik, tudi prijateljstvo ne bi bilo ožarjeno s tako dolgotrajno milino, kot je, že od prvega srečanja, še pred knjigo *Pesmi štirih*. A tudi če ne bi bil prijatelj, njegova visoka poezija ne bi svetila s tako intimno toplino, tako blizu, tako čisto in zmeraj nekako poudarjeno tudi zame, kot da je res čisto malo tudi moja. Zato lahko ponavljam v sebi to ali ono njegovo pesem ali jo berem s srcem prijatelja, ki se veseli polnosti in popolnosti verza. In Kajetan gosti z dobrim stihom in veseljem razkošno kot bogatin.

Od kdaj se poznavata? Od vekomaj. Od prvih verzov, prvih ljubezni, prvih prepirov, prvih pivskih veseljačenj in iskanj resnice v vinu in v pesmi, od prvih preizkušanj zvestobe, razhajanj in ponovnih srečavanj. Potem sva to prijateljstvo utrjevala bodisi po ljubljanskih kavarnah, bodisi »na severu te male domovine«, združila naju je skupna knjiga in potem še desetine knjig, nastalih iz našega prvenca, med njimi njegov Labrador in v njem ljubezenske vsepovednice Pastorage, moja Dediščina, ki ji je bil on uredniški boter, in potem Rilke, Pasternak in še in še. Med vsem tem pa niso samo knjige in pesmi in literarni nastopi, je tudi njegova Prlekija in v njej »hiša njegove stare zaveze«, so Kapeljske gorice, veseli vinotoči, imeniten voger, pa Pot v Trento, so mnoga vprašanja in neredki odgovori, so naši in slovenski žalostni in slovesni časi, je velika večina najinih let, ki je minila v preteklem stoletju, so rojstva in smrti, so otroci, vnuk in vnučka, in je življenje »eno samo za večno«. V njem sevata svetloba pesmi in čar prijateljstva. Obojega kar mnogo za to življenje in morda še nekaj za večnost.

Začel sem zapis o prijateljstvu s Kajetanom. Tega izbora ni narekovalo dejstvo, da je med nami najmlajši in največji v sreči postavljati pravo besedo na pravo mesto, kar je njegova opredelitev poezije, marveč po preizkušeni metodi naših bralnih nastopov. Ti so se zmeraj ravnali po vrstnem redu v naši knjigi: Kajetanova Bela pravljica začena zbirko, za Kovičem prideta Zlobec in Menart, jaz pa sem, zmeraj v nekakšnem zaostanku, zadnji. Tak je red, sprejet v knjigo, zapisan in veljaven tudi v življenju.

Zlobec je kajpak med nami najstarejši, ali z njegovim verzom »za celo glavo višji, za ponosno glavo višji«. Tega verza ne jemljem kar tako iz neke lepe njegove ljubezenske pesmi, citiram ga zaradi svojega občutenja stanja med nami. Ta občutek je bil lahko kdaj varljiv, še večkrat pa je nudil oporo, varnost, zaklon: on, najstarejši, za glavo višji, je spredaj, prvi na udaru, zvest, neomajen, trden kot kraški kamen, kljubujoč vsem in vsemu kot bor na gmajni. Stoji in ne pade. Tak stoji tudi v moji zavesti, ko ga gledam v spominu, pa tudi, ko ga vidim na cesti obloženega bolj s pezo skrbi kot let. Mož, ki ponavlja

svetal zgled svojih primorskih velmož.

Najino prvo srečanje na nekem posvetu mladih piscev v Ljubljani pred petinpetdesetimi leti se ni posrečilo. Meni je bilo dvajset zaletavih mladih let, on je imel za seboj zgodnjo zrelost partizanščine, jaz sem napadal, on, popolnež že tedaj, se mi je samo smehljal, češ, saj ne veš, kaj govoriš. Spravil sem se nanj kot na privilegiranega koritnika, ki mu zato uredništvo Mladinske revije objavlja dolgovezno in nepesniško rimarijo Doma in na progi (Verzificirani dnevnik je dobil nagrado Ministrstva za kulturo in prosveto). V kritičnem ognju resnicoljubnosti sem se razvnel in mu bil krivičen. Prvič tedaj, toda, priznam, ne zadnjič. Iz tega spora se je, največ po zaslugi njegove človečnosti, v kateri je bil zmeraj tudi pameten odtенок vsakršne, tudi politične, preudarnosti, razvilo trajno prijateljsvo. V njem sem jaz prejemal več, kot sem dajal, a to zveze ni motilo.

Za mladostni nepreračunljivi napad nanj in na njegove zgodnje verze pa sem se enako nepreračunljivo pa tudi iz podobne gorečnosti odkupil dobra štiri desetletja kasneje v času kmalu po osamosvojitvi. Zlobec je bil v zgodovinski slovenski zgodbi prav to, kar je bil po rojstvu: narodnjak, Slovenec s prvinskim prepričanjem in neomajno primorsko zavestjo. Ta primorska črta je za vse naše rojake, ki so bili po Rapallu pod Italijani, značilna tako značajsko kot nacionalna poteza. Po njej greš čeprav brez posluha v pevski zbor, ker je to politična opredelitev, po njej greš v partizane, ker je to narodna odločitev, po njej si zapisan zvestobi slovenstvu in svobodi. Pa se je zgodilo, da so to Zlobčevo primorsko rodoljubje in slovenstvo očrnili za najbolj črno zavrženo dejanje – za izdajstvo. Tedaj sem dvignil glas, »svoj goli človeški glas«, bi rekel on, in ga šel branit. Vedel sem, da mu kaj hujšega kot efiialstvo niso mogli naprtiti, da so ga zadeli v srce. Branil sem ga s preprosto prijateljsko gesto: Če je izdajalec on, streljajte še mene! Danes se to sliši patetično, tedaj pa je bilo pošteno, pametno in potrebno.

Rekel sem že tako mimogrede, da je Ciril ali Čiro, kot ga od nekdaj kličemo, popoln človek. Ni to samo vzeto iz njegove pesmi, je več: že skoraj pohujšljivo zgledna resnica, zavidanja vredna in hkrati njegova nesreča v sreči. Za glavo višji, da ščiti te, ki gredo z njim in za njim, za veliko dušo bolj razumevajoč, da sprejema prijateljsvo in odpušča mala izdajstva, za veliko roko dobrotljivejši za mnoge, ki so ali niso pomoči potrebni, za velik um pametnejši, da razume pota in stranpota sodobnikov, za eno junaštvo hrabrejši za premagovanje nadlog in stisk življenja, za malo nežno srce občutljivejši za krhkost bližnjih in svoje »kratke večnosti«. In v vsej tej presenetljivi popolnosti je tudi še grešno človeški: za malo makovo zrno samoljubnosti samoljuben.

Njegova poezija se je vtisnila vame kot pobeglo otroštvo in kot vračanje na Kras. Oboje mi je človeško blizu iz moje življenjske skušnjave izгона z domačije in poskusov vrnitve, pa tudi iz nenapisanih pesmi. A vendar bo ob vsej refleksivni in eksistencialni liriki najbrž še najbolj resnična njegova izpoved v pesmi Večer: »Vse poti so se skrajšale, začenjajo se in končajo na hišnem pragu«. To je kakor Chopinova odločitev za en sam instrument, za klavir, tu se pri Zlobcu začenjata hkrati velika omejitev in velika poglobitev vodilne pesniške teme – ljubezni. Pel ji je in poje vztrajno v vseh prisposodobah in tako, da ostaja ljubezen sama sebi edina prisposodoba.

Cirila Zlobca je Janez Menart v pesmi Podeželski plakat poimeno-

val Čiro Vrag. Janezova ljubezniva licentia poetica je izrabila prijateljev vražji priimek, jaz pa Janeza resnično pomnim kot vraga. Morda je bilo, morda ni bilo, toda še zdaj se mi prikazuje Janez kot našemljen in namazan vragec z verigami. Rožlja in ropota z njimi, skače okrog mene, jaz pa ves preplašen, zbegan stojim pred Miklavžem, molčim, trepetam, ker sem pozabil pesem, ki sem jo še malo prej znal na pamet, in ne vem več, ne od kod sem in ne čigav. Vrag Janez Menart me je zmedel do kraja. Bilo je to, in mislim, da je res bilo, v Marijanišču, ko sem imel osem let, Janez pa leto manj. Odtlej sem se bolj ali manj stalno družil s svojim vragom.

Z Janezom imava mnogo skupnega, saj sva skupaj od nekdaj. Deliva si skupnega patrona, svetega Mihaela. Na njegov dan v septembru sva rojena, Janez je seveda leto dni mlajši. Očeta naju obeh sta bila šoferja, Janezova mama je bila kot moja hčerka igralka, oba sva v mladosti tolkla pomanjkanje in se pretolkla skozi mnogo hudih zim in suhih paš. Oba sva hodila v ljubljanski internat za revne dečke v Marijanišče, bila deležna dobre šole in slabe vzgoje, oba sva za zajtrk natepala koruzni močnik, ministrirala, doživljala strogost, pamet in tudi krivičnost častitih sester in si utrjevala značaj. Potem sva oba hodila na klasično gimnazijo, imela iste profesorje, med vojno ostala živa, a vsak po svoje zaznamovana, po vojni za informbiro sva maturirala, še poprej pa sva oba zganjala aktivizem po delovnih brigadah, a še raje tistega po literarnih krožkih in revijah, ko sva vsak zase in nekako hkrati začela objavljati pesmi. Potem je bila pot za naju in ne samo za naju še kar zlozna: od Mladinske revije k Besedi in potem h knjigi štirih.

Ob vseh teh skupnih stvareh, ki naju družijo že precej več kot pol stoletja, pa sva si v nečem do kraja različna. On je po mišljenju, čustvanju, po svoji biti meščan, jaz kmet. In zgodilo se je, da so različni brumni prevzgojevalci ali prekrščevalci iz mene hoteli napraviti meščana, a iz Janeza kmeta. Poskusi so trajali več desetletij in se, hvala Bogu, niso posrečili. Ostala sva, kar sva bila in kar sva: jaz nadaljujem kmetstvo, pridelujem malvazijo in refošk, Janez pa je pridelal nekaj izjemnih pesmi o propadanju na kmetih. Njegov pogled na vas je oster, razčlenjujoč, analitičen, sodoben, moj, kot bi šel na proščenje in sem na poti začuden obstal, ker mi je cerkev zletela v nebo.

Ko iz množice spominov, dogodkov, pomenkov in pesmi kot iz drobcev za mozaik sestavljam ta hip podobo, lik prijatelja, človeka, pesnika Janeza Menarta, prihajajo predme različni obrazi, ki se prekrivajo, izginjajo in spet v drugi luči pojavljajo, a sam natanko vem, kje in kakšna naj bi bila osnovna nit na njegovih statvah življenja. Izgubljeni deček in Potepinov Eldorado slikata drznega in kljubovalnega mladeniča, Tristan in Izolda otožno romantičnega, Vojne slike trezno stvarnega, baladnega vidca vojnih strahot, vrsta pesmi v zbirki Časopisni stih in ne samo v tej govori o jezljivem, ironičnem in duhovitem kritiku življenja, še več pa o razumevajočem, pesniško izostrenem sprejemanju sveta, ki je »lep tembolj, ker je minljiv«. V vseh teh podobah istega obraza pa so črte stalnice: zvestoba, doslednost, nepomirljivi vrtajoči um. Zvestoba velja vsem in vsemu, kar je na tem svetu in v tem življenju ljubezni in zvestobe vredno: pesmi, rodu, slovenstvu. Dosleden je v slogu pisanja in življenja, ni menjaval kriterijev in principov, lahko je kaj samo izostril ali omilil, sicer pa hodi dosledno po tej poti od otroških stezic v Beli pravljici do, recimo z njegovo prisposodbo, Pesmi jesenske aleje.

Vedno sem se čudil Janezovi natančnosti. Sam po dolensko lahkomiseln in tudi površen, približen, mu niti približno nisem kos. A o njegovi natančnosti je treba reči bolj natančno: gre tudi in predvsem za pesniško natančnost. Ta se je preko logike metafore, strogosti verza, v brezhibnem metrumu povzpela v mojstrstvo jezika in oblike. Pri tem je pesnik zmeraj jasen kot čista studenčnica, pregovorno določen, jedrnat, logičen, pesniško resničen. Očitki, da ostaja v tradicionalnosti in v nemodernem, so brez prave teže in pravzaprav malovredni. Menartova metaforika je vsa iz sodobnosti, iz realne in duhovne stvarnosti, je lahko nenavadna, a je zmeraj jasna, logična, fascinantna v izpeljavi in v doslednosti uporabe. In še: ta metaforika je celostna, ne polni le posameznega verza ali le ene kitice, razrašča se in gradi svojo stavbo prispodobe skozi vsa pesem, da sta končni vtis in učinek celovita in popolna. Pri tem mu dobro služi tudi dar za epiko, saj svoje videnje resnice sveta in življenja daje z nekakšno epsko gesto, stvarno, malo opisno, pripovedno, da je pesem kakor izklesana iz ene gmote, iz enega kamna, iz enega navdiha in potem prelita v dovršen verz kakor ulita v bron.

Če sem nekoč davno, kot mislim, srečal Janeza Menarta kot vruga, ki sem se ga zares bal, je bilo potem vse drugače. Iz vruga se je mnogokrat spremenil v angela, ki se ga seveda ni bilo treba bati. Bil je dobri angel, ki je pazil name v kakšnih nočnih urah moje onemogle nakresanosti, bil je skrbni angel s preudarnimi stvarnimi nasveti za življenje in bil je strogi angel, ki je terjal čist, dober verz, tak, da bo čim bliže popolnosti. Angel z lilijo ljubezni in z mečem strogosti. Potem, čez desetletja, je angelsko službo odložil in ostal, kar je zmeraj bil: zvest prijatelj, sopotnik skozi skupen čas in sogovornik po evangeliju besede.

So obletnice, ko se obleti čas in se ozreš, kaj je nastalo, kje si in kam si prišel. Do roba? Do kraja? Do zidu? Do konca?

Nekoč, davno, med poletjem še rastočih let, sem v grobem preblisku samouničevalne šale butnil v sredo nočnega veselja: Kdo od nas bo odšel prvi?

Odgovora ni bilo. In ga ni. Na to vprašanje je samo molk, molk, ki vse bolj veča zadrego. Tedaj sta ostrina in nepremišljenost vprašanja udarila v pijansko radoživost, zdaj udarjata bliže in njun udarec bolj prizadeva. A naj kljub vsemu rečem: Nikoli ni bilo vprašanje, kdo je prvi, vsak je na svoji poti prvi in je prvi sam zase, kaj bi torej s tem in takim nespodobnim vprašanjem?

Po pol stoletja je samoumevno postavljati drugačna vprašanja. A še najboljše: nobenih vprašanj. Samo postati in se razgledati po sebi in okrog sebe. In videti preprosto resnico, tudi če bi bila vsenaokrog puščava, ena sama goličava, pesek, v katerem izgine vsaka sled, je treba vseeno reči besedo zahvale stvarnici, stvarniku, življenju, usodi, da smo, da dihamo, da stojimo vsak na svojem mestu na tej zemlji, na tem planetu, na katerega smo prišli, da bi peli. Tudi zato je ta obletnica kakor glas, ki prihaja iz preteklosti, a nam zveni lepo kakor pripev tudi vsemu neizpetemu.

Tako se zgodba o štirih fantih lahko tudi konča kot pravljica. Njen konec bi lahko bil tak: Odšli so s tega sveta, eden prej, drugi za njim, šli vsi po vrsti, vsi štirje, a za njimi je ostal ali zbledel nanje spomin. Ime mu je: Pesmi štirih.

ZA ZADNJIM VAGONOM

*Mrzlo zrklo je v jutro zazrto,
sonce ne vziđe iz čela noči.
Srce sveta je s kožo zastrto,
padla svetloba pod veko brli.*

*Dlan, ki nizko nad pločniki tava
v gostih meglicah bežnih ljudi,
vsa drgetava skozi hlad plava
in boža poglede tujih oči.*

*V tisto sajasto gomilo snega,
kjer tlela za zadnjim vagonom bo zima,
bo pokopala prste neba,
vsevidna
kot čista belina.*

*V slepo siroto trinajstih let
diha gospod lebdečih korakov,
čez deklico raste senca besed,
prsi pa polne nemih oblakov.*

*Z dlanjo se dotika krogle luči,
svetla kot sveti decembrski dan.
V dotiku ne sluti skrite pasti,
roka zaprta v roki iz sanj.*

*V tisto sajasto gomilo snega,
kjer tlela za zadnjim vagonom bo zima,
bo pokopala prste neba,
vsevidna
kot čista belina.*

*Vdano stopica v plašču iz zvezd,
gola z njegovih rokavov sneži.
Kristal se stopi v zemljino pest,
ki jo na stari postaji zbudi.*

*Vročje snežinke drhtijo v tirih,
v slepem očesu višine dotik.
Lokomotiva s tankimi krili
lahna in tiha leti skozi krik.*

*V tisto sajasto gomilo snega,
kjer tlela za zadnjim vagonom bo zima,
bo pokopala prste neba,
vsevidna
kot čista belina.*

TA, KI V TEJ NOČI PO ULICAH TAVA

*Nad pločnikom medlo izvesek žari,
asfalt se raztaplja v bledih koprenah.
Cestna svetilka v globino strmi,
senca telesa se plazi po stenah.*

*Vogali zidov so mehki ovali,
temno gorijo v pregibih svetlobe.
Z ramen plahodrajo široki rokavi.
Tanke noge na stopalih tesnobe.*

*Ta, ki v tej noči po ulicah tava,
samemu sebi po prstih sledi,
s tujo dlanjo zrak otipava,
nič v tem mestu
ni to,
kar se zdi.*

*Tisoč oblik ene same postave.
Lisam teme o obrazu se sanja.
Vse daljši je vrat amebaste glave,
kjer vrba žalujka s čela se sklanja.*

*Podoba na steni raste in pada .
v ritmu neslišnih kamnitih korakov.
Stavbe so gore nevidnega žada,
v njih se utrinjajo zvezde brez krakov.*

*Ta, ki v tej noči po ulicah tava,
samemu sebi po prstih sledi,
s tujo dlanjo zrak otipava,
nič v tem mestu
ni to,
kar se zdi.*

Ivan J. Rižnar FIŽOL V BELI KAVI

*Krušna mati moje mame
je imela čudne navade.
Nadvse rada je jedla fižol,
namočen v mlečni kavi.
Vsi smo se ji smejali,
ampak naš smeh jo je ganil
kakor valj pralnega stroja.
Sploh je redko kakšno zinila
zadnja leta;
spomini so ji zarjaveli
in njene oči so bile brez govorice
kakor pri nagačeni srni.*

*Ni kadila,
rada pa je praznila steklenice
in potem včasih izmerila tla.
Tuintam je brala cajtnge:
mrmraje je drsela s prstom po tekstu,
da ji besede ne bi pobegnile,
a bila je slab lovec.
Kdove kdaj jo je zadnjič
kaj začudilo
ali presenetilo;
upal bi staviti, da jo je
bolečina,
ki se je začela zaradi
zatrdline
v debelem črevesu
in se potem stopnjevala,
da bi se ji zaobrnilo,
ko bi ne bila znanost
tako od sile.
Kar nekaj bi jih lahko naštela –
če bi mogla, seveda –
tistega dne,
od katerega dalje
je prenehala biti
postavka na plačilni listi;
marsikateri pokojnih bi ji zavidal,
ko bi mogel.
Hvala bogu ne morejo;
tako vsaj med živimi in mrtvimi
ni nerazumevanja.*

*Moja mama
je imela čudne navade.
Najraje je ležala,
jedla salame
in brala Fünfundzwanzig
Pfennig romane.
Pogosto je bila zelo
zelo ganjena,
kakor med nekaterimi filmi.
Garala je kakor mula:
s krpo je drgnila po mizi,
da so nagajivi atomi umazanije
kar cvilili od bolečin,
medtem ko se je njena
gospodinjska pomočnica
malomarno onegavila
s posodo ali s perilom;
raje se je z mano,
zelo zelo pravzaprav
in jaz nič manj z njo.*

*Čutili smo
nekaj stopenj po Mercalliju,
kadar je hotela dopovedati očetu,
da si naj zabije v glavo,
pa če je treba s kladivom,
da je njegova edina;
tudi sosedje so zaznali.
Popila je turške kave
za tri nore
mineralne vode
in drugega
niti za pol.
Kdaj pa kdaj je skozi usta in nos
puhala oblačke dima,
ki so jim vselej sledile
divizije besed.
Kar pogosto se je čemu čudila,
pa vendar najbrž najbolj
bolečinam,
ki so se ji pričele zaradi
zatrdline
nekje v želodcu
in se potem stopnjevale,
da bi se ji zbluzilo,
ko bi ne bila znanost
tako od sile.
Ne bi jih toliko naštela –
če bi mogla, seveda –
tistega dne,
ko ni imela več kaj početi
s svojo EMŠO in ne ta z njo,
da bi ji kdo že pokojnih
ravno moral zavidati.
Hvala bogu ne morejo,
ker se nikoli ne ve,
kako bi se razumeli z mrtvimi,
ko ti ne bi bili tako zelo
zelo za nobeno rabo.*

*Ne vem več,
kakšen dan je bil,
ko so razuzdane celice
zatrdline
pri moji
in pri njeni krušni mami
podpisale vdajo;
niti kako je bilo zunaj
tedaj,
ko sta pokojnici sprejeli
svoj firtlc zemlje
v skoraj izključno svojo skrb
(ker se meni
in drugim*

Ivan J. Rižnar

*tako malo ljubi
hoditi tja
vrtičkat
in obujat spomine):
sončno,
deževno,
kakršnokoli že.
Bil je dan
kakor nešteto drugih,
o tem ni dvoma,
čeprav povsem enaka
nista dva v milijonih letih.
Hvala bogu ne moreta biti,
ker bi se na nekaterih besedah
sicer napravile
zatrldine
kakor pri moji mami
in njeni krušni,
in v zgodbi
obeh
bi se komaj slišala
ustna harmonika.*

Avgust Gregorčič MODRE OČI

*Poznam modre oči
in modro nebo,
poznam zvezde in žalost
in poznam čas,
ko nebo potemni
in vso žalost spusti
nizko nad moje poti ...*

V GOSTILNI

*Moje dekle
tu vino toči
in je točajka zlata,
z oči ji odsevajo
modre luči,
čaše ogreva z dlanmi
in vanje
sanje nataka ljudem
za hladne noči,
da spijo
s tem vinom ogreti;
to mlado dekle,
ta neizpita ljubezen,
to krhko srce ...*

OB BOŽIČU

*Človek,
kavršen je,
venomer nekam želi,
venomer nekam hiti
kot v dobro gostilno korak ...*

*Dolgonogo dekle
v njej vino toči,
v kozarce nasmeh
in zvezde iz oči
pod božična drevesca
smeje
za darila razdaja ...*

*V gostilni je gneča,
kot da se sreča
za to novo leto deli,
tam se vse dneve smeji
in vse se najlepše ponuja
iz modrih dekliških oči ...*

*Kdor za gostilno ne ve,
najlepše sanje zamuja,
če kar mimo gre
te decembrske dni ...*

V MAJU

*Kadar je maj,
je vse zeleneče,
žita, gozdovi
in travniki sanj ...*

*Mlada dekleta
nemirna drhtijo
in srca želijo
zgoreti od sreče.*

OB ČEŠNJI

*Rad bi, da na njena usta
belo cvetje bi lepila
in vse sanje pordečele
s to pomladjo bi zalila ...*

*te nato bi v češnje zrasle,
se le nama razcvetele
in za naju bi zorele,
ko bi ptice krošnjam pele ...*

*in nato bi z usti v usta
črne češnje si jemala
ter hrustavke dozorele
z najinih dreves obrala*

*in koščice v zemljo dala,
da bi v nove češnje zrasle
kakor sanje ponorele,
ki bi spet in spet cvetele ...*

POMLADNA

*Zdaj, ko pomlad zeleni,
že vse poje njej
in vse že zanjo cveti,
kot nikdar doslej ...*

*Ta lepatica srca me skeli,
če jo gledam,
in vse vse preveč se zavedam
pomladnih strasti,
njene čiste lepote
in moje čudne samote
v globini srca,
kjer sanjam in božam njo,
jemljam jo v svojo temo
in jo nosim v nebesa sveta ...*

Rudi Robič

HAIKU

*

*Jutranji sprehod –
z mano se sprehajajo
le sence dreves.*

*

*V jezeru leži
sonce in razvalina
starega gradu.*

*

*Na blatni poti
so ostale stopinje
otročkih čevljev.*

*

*Kot plaha ptica
se je dekle uleglo
v brstečo travo.*

*

*Omamen dotik –
veter vzdiguje krilo
in išče balzam.*

ZELENI VOLK

*Na starem trgu spomenik.
Na njem zeleni volk
liže bronovino.*

*Nebo kipi od roja zvezd.
Pijanca goni vino,
sledi mu pes ponižno zvest.*

*Neobrit in od vseh preklet
muči violino
in si lajša bolečino.*

OBREDNO MLETJE

*Ustavil se je zadnji mlin.
Utihnile so stope.
Ostal je le grenak spomin –
boleče veter sope.*

*Zapel je pesem zadnjikrat –
obredno tiho mletje.
V kotanji pod kolesom krap
si našel je zavetje.*

Kvint Horacij Flak

Prevod: Mitja Sadek

POIŠČI SI DEDIŠČINO

Peta satira druge knjige

Osebe:

Tejrezijas, tebanski videc

Odisej, kralj z Itake

O AVTORJU

Kvinta Horacija Flaka upravičeno prištevamo v sam vrh antične poezije. Rodil se je leta 65 pr. Kr. v družini osvobojenega sužnja v apulskem mestecu Venuziji. Po šolanju v Rimu je študij nadaljeval v Atenah, kjer ga je zajel vihar državljanske vojne med Avgustom in Antonijem na eni ter Brutom in Kasijem na drugi strani. Kot vojaški poveljnik (tribunus militum) se je postavil na stran slednjih – republikancev. V odločilnem spopadu pri Filipih leta 42 pr. Kr. je nečastno pobežnil. Njegovo imetje je bilo zaplenjeno in v takšnem pomanjkanju so začele nastajati prve pesmi. Sčasoma si je s svojimi pesniškimi umetninami pridobil vplivne prijatelje, ki so ga gmotno podpirali (Mecenat mu je podaril posestvo) in spravili v najožji krog Avgustovih prijateljev. Umrl je leta 8 pr. Kr. Izdal je več pesniških zbirk. V EPODAH v jambsem metru kritično obravnava različne sodobne teme. V štirih knjigah svoje najboljše zbirke Pesmi (CARMINA) je prvi v rimsko liriko prenesel grške lirične kitice (sapfiško, alkajsko idr.). Izšli sta tudi dve knjigi Pisem (EPISTULAE), kjer se ukvarja s filozofskimi in literarnoteoretičnimi vprašanji (ars poetica). V dveh knjigah Satir (SERMONES), ki so njegovo zgodnejše delo, je skušal z uglajeno ironijo pokazati na številne napake v tedanji družbi ali, kot sam pravi, preko smeha povedati resnico (ridendo dicere verum). Satira je edina avtohtona rimska literarna zvrst – vse druge so Rimljani prevzeli od Grkov. Današnji izraz prihaja iz lat. pridevnika sátor (ž. sp. satura), ki pomeni hkrati poln in raznolik – kakršna je tudi satira. Za konec naj še dodam, da sem pri slovenskem prevodu ohranil izvorni metrum, ki je tako kot v vseh satirah pri Horaciju daktilski šesterec (heksameter).

O. To mi povej še, Tejrezijas, poleg napovedi, prosim, s kakšnimi sredstvi, na kakšen način bi si mogel vrniti svoje zgubljeno imetje. Čemú se vendar nasmiháš? T. Zvitežu ni več dovolj uzreti očetne Penate,¹ Itako? O. Vidiš zdaj ti, ki zlagal se še nisi nikomur, bos in gol se vračam domov po tvoji prerokbi. Roke snubačev so tam pretaknile mi hlev in še shrambo: cene pa nima najzlahnejša kri ne krepost brez imetja. T. Sram te bilo ni strahu pred uboštvom priznati, zatorej pomni, po kakšnem računu bi mogel premožen postati. Drozg² ali drugi odlični primerek bo tja poletel, kjer našel bo zate pri starem gospodu obilno imetje. Sadeže sladke, darove prav vse, ki ti zemlja jih nosi, té bogatin, bolj čislan kot Lar,³ naj pred Larom okusi. Najsi lažnivec, po rodu brezimen, oskrunjen s krvjo bo bratovo, najsi pobežli bo suženj, se vendar ne brani, pojdi, na levi⁴ ga spremljaj, če takšno bi željo izrazil. O. Bok naj bi kril usranemu Dami⁵? Tako niti v Troji vedel se nisem, kjer vedno sem kos bil najboljšim junakom. T. Revščina čaka te. O. Hrabro srce bo preneslo sramoto, hujše reči sem nekoč že prestal. Le naprej mi razloži, kje naj na hitro nagrabitim si kupe denarja, bogastvo. T. Starcem, ponavljam, zvijačno se rini povsod v oporoko. Upov ne smeš opustiti ne posla ob kakšnem porazu, kadar bi en ali dva premetenca ušla iz zasede, prej pa oba bi že skoraj prijela za vrženo vabo. Pravda, če kdaj na sodišču bo tekla za kakšno imetje, tistega brani od dveh, ki bogat je in nima otroka, najsi bo zloba nedolžnega klical pred sod brez vzroka. Onega s plodno soprogo doma in z rojenim potomcem spravi ob dobro ime, ponižaj ga v sodnem postopku. "Kvint" ti začni "ali Publij" – ušesom nečimrnim prija lastno ime – "tvoj vrli značaj naju veže, prijatelj. Pravo po želji obračam, obtoženca znam ubraniti. Prej mi kateri iztaknil oči bo, kot tebi iztrgal piškavi oreh. Poslušaj, to mója je skrb, zagotavljam, nič ne boš zgubil, nikomur v posmeh." Domov naj odide, kožico svojo neguje. Zastopaj ga sam pred sodnikom. Vztrajaj do konca, čeprav bo razžarjeni Sirij razcepil neme stebre in čeprav od mastnih bo vampov nabuhli Furij pozimi popljuval Alpe z belkastim snegom.⁶ Tam med ljudmi bo s komolcem kdo dregnil soseda in rekel "Glej to trpežnost, kako se odločno postavi za znanca!" V jatah prišle bodo ribe, naraslo bo tvoje lovišče. Poleg tegá pa, če komu odrašča v sijajnih razmerah sinko bolehní – razkril se boš ves, če le samcem boš stregel – tiho prilezi s prikupno uslugo v objem zapuščine,

čakal kot dedič rezervni boš v vrsti, edino če dečka golo naključje bi páhnilo v Ork⁷ in izpraznjeno mesto ti bi zasedel: le redko tovrstni se met ne posreči. Vsakega, vbij si v glavó, ki ti v branje molí oporoko, gladko zavrni ter tablice dalje od sebe odrini, vendar poščili, kaj tablica v drugi vrstici veleva, urno preleti, če vpisan si sam ali mnogim sodedič. Često pisar, iz redarčka prekvašen, požrešnega vrana spéljal na spolzki bo led in dedič poklicni Nazika zetu Koranu v posmeh. O. Si mar nor ali briješ zavestno norce iz mene, ko v meglo zavijaš lastne besede? T. Vse, kar povem, se zgodi ali ne,⁸ potomec Laertov:⁹ čut daljnovidni mi namreč podarja mogočni Apolon. O. Raje – če smeš – razodeni, kako se ta zgodba razplete. T. V času, ko zemlji in morju bo vladal preslavni mladenič,¹⁰ Partov on strah in trepet, v sorodu z vsevišnjim Enejem,¹¹ brhko bo hčer dal Nazika za ženo junaku Koranu, v želji, da ogne dolžnik se plačilu celotnega zneska. Zet pa izročil bo tablice tastu, ga prosil, naj bere, vdal se nerad bo tem prošnjam Nazika in tiho prebiral: našel za sebe in svoje bo tam zapuščene le – solze. Tole povrhu velim ti: če blaznega starca slučajno v klešče dobi libertin¹² ali splétkarska mlada ljubimka, stopi prijazno do njiju, ju hvali, da hvaljen boš starcu. Boj iz ozadja pomaga, a bolje je preje zasesti mesto vodilno. Če trapec bo pisal zanikrne pesmi: hvali jih. Star bo kurbir: nikar se ne pusti prositi, sam od sebe Penelopo daj gospodarju na voljo. O. Misliš, da možno je vrlo, nedolžno ženó zapeljati, kakršne s prave poti odvrnili je niso snubači? T. Tam te rešuje sebična mladina, preskopa z darovi, raje prisluhne potrebam želodca kot čustvom ljubezni. V takšnem okolju Penelopa zlahka ostaja ti zvesta. Enkrat pa s tabo delila bo lepi dobiček od starca: nikdar je več ne odženeš - navada železna je srajca. V Tebah pred leti tako se glasila poslednja je volja šegave starke: naj dedič mi dobro naoljeno truplo nese do groba na golih ramenih. Če reve ni pústil žive na miru, vsaj mrtva hijeni morda se izmuzne. Vedno pristopi pazljivo: ne beži pred vsakim opravkom, niti ne bodi uslužen čezmerno. Zlovoljni čemernež hitro bo sit klobasača, še preje pa nemega bebca. Bodi pohlevni pavliha in kakor največji plašljivec hodi povešene glave. Uslužno se vrti krog njega, brž ga posvari, če sapa močnejše zapiha, da s kapo cenjeno glavo pokrije. Ko vlečeš gospoda iz gneče, hrbet z rameni mu štíti. Brbljaču ušesa nastavi. Hvalo rad sliši ošabni. Takoj se odpravi na delo, vztrajno ponos napihuj mu z osladno, nabreklo besedo, dokler ne prasne razkriljenih rok v nebo "saj dovolj bo!" Kadar pa dolgega hlapčevstva, hudih skrbi te bo rešil, slišal resnično boš "Odisej, bodi lastnik četrtime." Večkrat zavzdihni "Kaj res več nikjer ni prijatelja Dame? Zvest in naklonjen mi mogel je biti le ón vse do smrti."

*Malce zajoči, če moreš, da radost ti skrijejo solze.
Grob mu, čeprav ni obvezno, sezidaj s primernimi stroški:
hvali sijajni pogreb naj soseska. Če sredi sprevoda
bolno zakašlja priletni sodedič, le reci trpinu
"Kupi od mojega deleža dedine hišo s posestjo,
rade ti volje prodam to – vse skupaj za pičli sestercij."
Mene pa kliče že stroga Prozerpina.¹³ Bodi pozdravljen!*

OPOMBE

Homer v 11. spevu Odiseje pripoveduje, kako se Odisej odpravi v podzemni svet vprašat Tejrezija glede svoje bodočnosti. Videc mu razodene, da se bo po dolgih blodnjah sicer srečno vrnil na Itako, toda prišel bo v revščino, saj mu snubci zveste žene Penelope na veliko trošijo imetje. Tu se na zgodbo s pričujočo satiro naveže Horacij. Odisej, ki ga bolj skrbi ogroženost premoženja kot soproge, takoj zaprosi Tejrezija za nov nasvet. V tej satiri je avtor jasno naperil ost proti vse bolj očitnemu propadanju osnovnih moralnih načel v tedanji rimski družbi. V razmerah npravstvene dekadence se je kmalu razrastle predvsem pohlep. Ena od najbolj izrojenih oblik hlastanja po lahkem zaslužku je bil pojav poklicnih lovcev na dediščine (heredipetae), ki so z dobrikanjem starim ljudem brez otrok skušali dobiti vsaj del njihove zapuščine. O tempora, o mores !

1 Penate: rimski bogovi domačega ognjišča, tu metonimija za dom.

2 Drozg: kot jed so ga cenili zlasti bogataši.

3 Lar: rimski bog, zaščitnik hiše, ki so mu po običaju na oltar v znak zahvale prinašali prve zrele sadeže.

4 ... na levi ... : leva človekova stran je vedno manj zavarovana, zato je spremljanje na levi pomenilo varovanje in hkrati čast.

5 Dami: ime bogatega osvobojenega sužnja. Kvint ... Publij: po imenih so se klicali le najboljši prijatelji. razžarjeni Sirij ... snegom: v največji vročini ali mrazu.

6 Besedilo je citat iz pesnika Furija. Horacij se norčuje iz njegovega sloga, ki je tako nabuhel kot Furij, ko se nažre vampov. Vampi so bili sicer jed severne Italije, od koder je prihajal tudi Furij.

7 Ork: rimsko podzemlje. požrešnega vrana: Namig na Ezopovo basen o lisici in vranu.

8 ... se zgodi ali ne: nalašč dvoumno.

9 Laertov: Laert je Odisejev oče.

10 preslavni mladenič: mišljen je seveda cesar Avgust, ki je leta 20 pr. Kr. dosegel takrat zelo slavljeno diplomatsko zmago nad Parti.

11 z Enejem: sina Eneja, mitičnega praočeta Rimljanov, Jula, so šteli za začetnika julijske rodbine, katere član je bil kot pranečak Gaja Julija Cezarja tudi Avgust.

12 libertin: osvobojenec.

13 Prozerpina: boginja podzemlja.

Jože Sevljak DEKLICA S KOŠKOM

Do sobe me pospremi medicinska sestra. Koketno se ziblje v bokih, ko se vzpenjava po stopnicah.

- Tu je vaša soba, mi pokaže z roko in odpre vrata.

Odložim kovček in se neodločno ozrem naokoli. Tipična hotelska soba z barom in televizorjem.

Ona pa že odstira zaveso, odpira balkonska vrata, da zaveje v sobo veter in se zganejo listi na stenskem koledarju.

- Lep pogled na jezero imate, ugotovi in se prijazno nasmehne. Kar razkomodite se, kasneje se vrnem, da opraviva vse formalnosti.

Tiho se umakne. Pokimam ji v pozdrav in začnem zlagati svoje stvari v omaro. Ko končam, stopim na balkon. Jesen je v zraku, veter kodra jezersko gladino, po njej reže zadnjo brazdo zapoznena pletnja.

Strehe bližnjih hiš ždijo nemo, vsak čas bo večer. Prižigajo se cestne svetilke, iz vode se vzpenjajo račke in racajo domov.

Tedaj jo zagledam. Črnolasa dekletce s koškom na rami. Hiti med hišami in se plašno ozira okoli sebe. Kot da bi jo kdo preganjal. Za trenutek jo izgubim, potem jo znova opazim. Trka na vrata gosposke hiše in se nestrpno prestopa z noge na nogo. Vrata ostajajo zaprta, tema se vedno bolj zajeda pod strehe.

V tem trenutku potrka na moja vrata.

- Kri bi še vzela, pravi sestra opravičujoče, ko vstopa. Razpostavi po mizici epruvete in brizgalko.

- Saj ne bo bolelo, me tolaži.

- Vi kar postorite, kar morate.

Tipa mi žilo, z gumijasto cevko podvezuje roko, maže z razkužilom, potem vbode. Stiskam pest, z brizgalko potegne kri, jo natoči v razpostavljene epruvete in označi.

- Ne sme priti do pomote, razlaga, ko si zapisuje moje podatke. Pokimam ji.

- Prinesla sem vam še tole tekočino. Na vsake dve uri jo boste pili. Moramo vas pripraviti na jutrišnjo preiskavo. Če boste kaj potrebovali, me kar pokličite. Pa mirno noč vam želim, mi še reče na vratih, ko se odpravlja.

- Lahko noč. In hvala za vso prijaznost, še dostavim.

Ko sem sam, ugasnem luč in kar oblečen ležem na posteljo. Roki spodvijem pod glavo in strmim v strop.

Skozi zaveso prodira svetloba s ceste in riše čudne spake po stenah.

Kaj bo pokazal jutrišnji pregled, se žrem v sebi. Se bodo potrdile moje temne slutnje?

Potipam si vroče čelo, globoko zavzdihnem in zaprem oči. V glavi se mi motajo vse mogoče misli, preskakujejo druga drugo, da sem ves omotičen.

Takrat jo znova zagledam. Ob postelji sedi. Črnolasa deklica. S koškom na rami.

- Kaj pa ti tukaj? se začudim.

- Obiskala sem te, pravi preprosto.

- Se poznavata?

- O, seveda!

- Od kod pa si?

- Iz istega kraja kot ti.

- Sva si v sorodu?

Pokima in se zahihita.

Nekaj časa sva tiho, potem me vpraša:

- Se bojiš?

- Seveda se. Najbolj pa me ubija ta negotovost.

- Ne boj se, me tolaži, s teboj sem!

- Si že dolgo tu, na Bledu?

- Mhm, tiho reče. Vmes sem enkrat pobegnila.

- Vem. Pred mnogimi leti.

- Nisem zdržala. Tuji kraji, tuji ljudje. Strah me je bilo neprijaznih in hladnih obrazov.

- So te v trgovini pretepali?

- To ne, dobri pa tudi niso bili z menoj. Gnalo me je domov. Pod naš oreh, ki ob večerih tako skrivnostno šumi. K očetu, bratom in sestricam ...

- Mame nisi imela?

- Ne, posmrka in skloni glavo.

Zgubljam se v vročičnih blodnjah, se potapljam v globine podzavesti. Skozi balkonska vrata šušti jezerski vetrič in mi hladi razgreto čelo.

- Si še tu? se nenadoma zdrznem.

Skozi možgane mi misel vleče sliko nekega poletja.

Za roke se držita. Črnolasa deklica in njena prijateljica. Visoke trave Goljka se ovijajo okoli njunih bosih nog.

- Cinca marinca, ta pa ni taprav, pojeta in poskakujeta z noge na nogo. Na veji poje kos in detel mu odgovarja.

- Še kiclco prodala bom, začenjata drugo. Krohotata se na vse pretege, da morata sestiti v mejo.

Z neba pršijo sončni žarki, na obzorju se lesketa sleme domače hiše.

- Kaj si pa tako vesela? hudomušno viha brke. Na klepilnici pod podom sedi in plete košaro.

- Nate, ata. Na pošti so ga nama dali. Otroške ročice zaupljivo ponujajo pismo.

Z roko si pogladi mustače, preden se stegne ponj. Ogleduje si ga proti luči, počasi ga trga ob strani in vleče ven bel list. Ko je razgrnjen, ga udari med oči. Črn okvir.

- O, ne! krikne. Že naslednji hip mu glava omahne na prsi in zvrne se vznak. Pritečejo drugi, tresejo ata, pobirajo list na tleh, ga razgrinjajo, ga berejo.

- Mama, ljuba mama! obupno zajokajo.

Deklica okameni. Ne more premakniti nog, roke kot da so ji vko-vane v led, tudi govoriti ne more.

Ata leži na tleh, s široko razprtimi usti, otroci pa tulijo kot brez uma.

Zbudi me trkanje na vrata. Sprva sploh ne vem, kje sem. Srce mi bije nekje v vratu, moker sem, da mi kaplja od las, usta pa so čisto suha. Počasi prihajam k sebi. Balkonska vrata so še zmeraj odprta, soba je polna mrzlega zraka.

- Je z vami vse v redu, gospod? sprašuje sestra na hodniku. Najbrž sem kričal. Slišala me je, ko se je vračala iz sosednje sobe.

- Dobro mi je, se oglasim. Prižgem luč, deklice ni več. Slečem se, oblečem pižamo, se umijem in zlezem pod odejo.

Noč zasope vame z nešteti glasovi. Počasi se pogrezam v omotičen sen.

- Veš, na pogreb v Ljubljano nisem smela, pravi deklica in znova prisede. Samo starejši bratci in sestrice so šli. Jokala sem, pa ni pomagalo. Boš šla pa takrat, ko bom jaz umrl, so rekli ata. Ja, kdaj bo pa še to, sem trmoglavila. Zdaj mi je hudo za te besede.

- Otrok si še bila, jo tolažim. Kdo bi ti lahko očital? Saj nisi vedela, kaj si rekla. Zamišljeno gleda v tla.

- Ampak mame nisem več videla.

- Si jo hudo pogrešala?

Na kratko pokima in še vedno gleda v tla.

- Ne morem se spomniti njenega obraza. Sploh ne vem, kakšna je bila!

- Seveda ne moreš. Premajhna si še bila, preveč časa je preteklo od takrat.

- Vseeno bi rada vedela. Še vedno gleda v tla in podrsava z nogo. Zasmili se mi, najraje bi jo pobožal.

- Tudi peti ne bi smela takrat!

- Saj nisi vedela, kaj nosiš.

- Tako si dober z menoj. Pridi, rada bi ti nekaj pokazala ...

Takrat me v prsih zaboli. Glavo prestrelijo žareče iskre, se zapičijo v lobanjski svod, me žgejo ...

Hlastam za zrakom, vzpenjam se, iščem stikalo zvonca, končno pritisnem nanj. Soba se zavrti, vedno hitreje in hitreje se vrti. Pleše stropna svetilka, plešejo slike na steni, v prepisnem vetru plapolajo zavese, podirajo se omare, padajo stene ...

V sobo pritečeta zdravnik in sestra, odpenjata mi ovratnik, masirata prsi. Pripravite injekcijo, kriči zdravnik in mi na usta že natika masko, po mobitelu kliče recepcijo, daje navodila.

Zadnje, kar še vidim, je košek sredi sobe, kako se vse manjši in manjši vrtinči v nevidnem požiralniku in počasi izginja.

- Počakaj me, odpiram usta brez glasu. Poočakaaaj! Po hodniku tečejo kot za stavo.

Posran scenarij! je divje vrgel med gledajoče, ko so zamrli zadnji glasovi z ekrana. Kaj se gre, vraga, tale pisunček, bi rad vedel – je sploh kdaj povohal lager? Lej, zapiše, kako mu je ponudil sotrpina polno menažko, a on – kot svetobolna gospodična, ki jo ščiplje pri srcu: Ne, ne bom jedel! Ne zameri, ampak ne gre mi! Ne diši mi! – in še kaj podobnega, za lase privlečenega. Hudiča, naj bi videl lager od znotraj, pa bi potlej ne pisal takšnih prismodarij! Hja, kje da ne bi lageraš planil na zvrhan krožnik?

Kar naj kvasi – a sam sem na svoje oči videl takšnega – lakota v očeh, usta pa so mu zavračala hrano. Z obraza sem mu uganil, da bi se sam sebi zazdel ničvreden, če bi vzel eno samo žlico – kriv pred sabo in sotrpini, če bi sebičnež jedel, ko drugi niso premogli mrvice.

No, ne rečem, tudi taki primeri so bili, se je oni umaknil za korak, teoretično dopuščam tudi kakšnega preobčutljiveža. Toda le kot izjemo, ki potrjuje pravilo, da veste. A opisani prizor je nemogoč, umetelno vkup znešen in stoodstotno skonstruiran – kar priznajte, da imam prav! In še dosti absurdnejši potlej pripetljaj na koncu – si lahko zamislite, da lageraš, ki čaka na smrt, sam sebe obesi! In niti ne poskuša uiti, le smrti se toliko boji, da si jo potlej stori sam! Sam sebe zadrgniti v smrt iz strahu pred smrtjo – smešno, bedasto smešno! Pa ga niti ni skrbelo, da bi ga prej mučili, ne, kratkomalo, toliko se je bal umreti, da si je zanko nataknil sam! Tepec, stokratni tepec – ne on, ampak scenarist!

Je mogoče biti tako neobčutljiv, toliko slep, da ne vidi pravega vzroka, ne opazi razlike, ki mu je pred nosom: smrt je res smrt, a to si je nesrečnež izbral sam, po svojem okusu! In povrh še v svojem času in kraju, bržkone celo brez prič – no, ali ni s tem že dosti povedano?

Sicer pa sem sam čisto ob sebi doživljal podobnega obupanca, ko smo čakali na peščenem apelplacu, da nas kamioni odpeljejo v smrt – rajši si je ponoči prerezal žile. Sprva sem ga sodil, da je to storil zavoljo lakote in žeje, ja, še posebno zavoljo neznosne žeje, ki smo jo trpeli, a sem se potem spomnil, da so nam jo ravno tisto dopoldne le privoščili za požirek – no, potlej najbrž ni bilo zavoljo žeje. Neznosnost njegovega obupa se mi je malo prej razkrila v pogovoru prejšnji večer izbuljene, nenaravno razprte oči – kakor da bi šarenice dobile cimaste poganjke, so nekako podvojeno pikale vame: “Si slišal? – one sinoči so tamle za barako vezali z žico, preden so jih odpeljali kamioni – z žico, veš, kaj to pomeni? In stražarji hudo opiti, veš, kaj to pomeni? – Vsi, vsi bomo šli za njimi! Pokosili nas bojo s šarci – in če pri priči ne boš mrzel, bum! – še milostni strel v tilnik! Vse nas bojo postrelili, do zadnjega, in ti tega ne verjameš,” me je grabil za zapestje, divje stresal, kakor da bi mu ugovarjal.

Niso nas odpeljali tisto noč, a obupanca sem zjutraj našel mrzlega sredi mlakuže krvi. Ja, res se je toliko bal smrti, da si jo je sam zadal! Tragična farsa, se bo komu zdelo, strah, sprevržen zgolj v umetelno igrakanje z besedami? Toda ne pozabiti dveh stvari, najprej, da si je smrt le storil po svoje, niso mu je predpisali drugi – no, za nekatere je morda to malenkost, toliko kot nič, a pri njem je očitno pretehtala, bila dovolj za usodno odločitev, da si prereže žile. In še nekaj velja upoštevati: je pa vendarle umiral sam! Ne želi si namreč vsak po sili

postati igralec v zrežiranem pomoru. In najbrž še manj, da bi v takem najusodnejšem trenutku zijalo vanj toliko in takšne publike, pa čeravno zaradi zaukazane konspiracije zožene zgolj na rdeče likvidatorje s strojnicami in avtomati. Prava groza ga je popadla pred takšnim zadnjim javnim nastopom. Znabiti se je zbal, lahko bi se v takšnih trenutkih razgalil v javkastega slabiča ali vrag si ga vedi še v kaj ne vrednejšega – je res težko uganiti, ali tiči takšnole zavračanje občinstva v želodcu, ki se mu obrača, ali v možganih – ti bi želeli vsaj v teh poslednjih trenutkih nemoteni sestavljati mozaik preživetega življenja, katerega je – kot si bržčas očita sleherno bitje pred smrtjo – zapravljal tako po neumnem. Vsekakor drži, da je ta avtokrvniški fant uvidel v samokoncu svojo najčastnejšo rešitev: na nek način je pač treba vreči s sebe pezo strahu pred smrtjo, pa če ne gre drugače – s samomorom. Za svoj slabičevski strah pred smrtjo se na ta način odkupiš z najbolj junaškim dejanjem – s pokončanjem samega sebe! – no, tole res zveni malce perverzno, a težko boste oporekali – takšnih samomorov je bilo kar nekaj ...

Dosti let pozneje sva se sotrpinom iz lagerja sešla v pogovoru prav o tem revežu.

“Ne rečem, zelo bistra teorija,” je prisluhnil moji razlagi, “toda ti očitno nisi vedel, da je prav ta nesrečni fant dva dni prej izdajal častnike med sojetniki? Se spomniš, kako so po tistem begu deseterice iz lagerja podivjali rdeči stražarji, kako so smrtno žejne cejevce s puškinimi kopiti in z biči gonili, da so v žehteči julijski pripeki brez sape tekali v krogu, se spotikali, padali, se grudili vase celo popoldne? Povejte, kdo so častniki, pa boste lahko nehali, so jim ponujali izbiro, čeprav zaman. Edino ta nesrečnež ni vzdržal, edino njega je zlomilo, da je za kozarec vode s prstom pokazal na kogarkoli, največkrat na čisto navadne vojake. Se mu je od žeje zmešalo? Se je zavedal, kaj počne, da jih izdaja v smrt? No – kaj boš zdaj rekel – ali ni bila rajši pekoča, vrtajoča vest tista žiletka, ki mu je prezala žile?”

ZOB ZA ZOB

Bilo je po zmagi. V lagerju so Rusi osvobojene taboriščnike že sortirali po narodnostih. Poljaki so se znašli v precepu, vsaj mislili so tako, trepetali so pred njimi, klečali v zbitih gručah in molili – saj jih bodo vse pobili! Slovenci jih nismo razumeli, pravzaprav nas je njihov strah silil v posmeh. Napetost pa je kar naraščala, šele po dolgem času se je jela stopnjema stišavati.

Ko so Poljaki uvideli, da jim ne grozi od Rusov množični pokol, so postali samozavestnejši. Toda nekega jutra je iz naše skupne barake izginil starejši mož, kar možak smo ga klicali med seboj. Tih, vase zaprt človek, smo javili komandi, a ne vzeli čisto zares – nemara jo je na svoje potegnil proti domu. Čez dober teden pa sta umanjkala še dva. Le kako nikomur nič povedati, čeravno sta imela kup prijateljev, a med seboj bila komaj običajna taboriščna sotrpina, so nas jeli obhajati dvomi.

Izbruhnilo je že naslednji dan – prav ko sem v baraki pisaril srečne novice, da pridem domov, je zasopli poštar eksplodiral kot bomba: Našli so jih! Našli so jih! – In še preden je kdo odprl usta: Vse tri, pomislite, vse tri v greznici, strašno!

Ob smrdeči jami se nam je sočutje malone spridilo v gnus do znakaženih, osvinjanih trupel. Vsa tri z znaki davljenja, vsa tri oropana, so ugotavljali stražarji – žepi do kraja izpraznjeni. In na koncu so reveže zmetali v greznico, da zabrišejo sledove, peklenski načrt – če ne bi bilo treba vsake toliko čistiti obrobni lesenih hlodov, bi se prej spraznilo taborišče, ko še živ krst ne bi odkril zločina.

Morilca so našli čez kakšen teden. Kako so zvezle iz njega, je bilo očitno - pretepen in podplut je na robu greznice mežikal v mrleče popoldansko sonce. Najbrž je vedel, kaj ga čaka, zvezanega z rokama na hrbtu sta ruska vojaka držala na kratko. Ko pa so privzdignili pokrov greznice strašansko ogaben sopuh - se je pognal, kot bi ga izstrelil, a se mu vseeno ni posrečilo – Rusa, z vrvmi ovitimi okoli zapestij, sta ga ukrotila, tudi ko ju je vrglo po tleh. Zato potlej toliko večja ploha kletvic in brc, kamor je padlo.

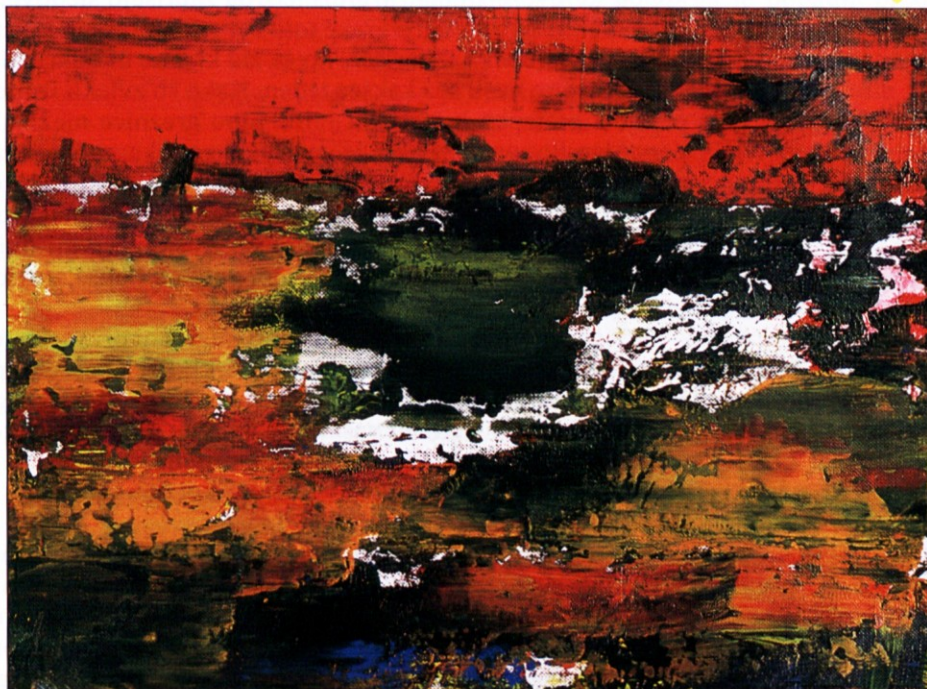
Oficir, ki je stal v senci barake, niti mignil ni pri vsem, le rezinaste ustnice so se mu ostreje zarezale pod brki. Brez besed je pokazal na jamo. Vojaka sta Poljaka dvignila visoko v zrak, ga tulečega in cepetajočega z glavo navzdol zasadila v brozgo človeškega govna. Presunljiv krik – skoraj v hipu zadušeno grgranje – a telo se je kar naprej zvijalo, krčilo, lomilo v živčnih trzajih – kot odtrgane noge pri pajkih, me je streslo.

Rusoma se je na čelu nabiral pot v kapljice, jama je bila široka, da sta ga morala držati s sproženimi rokama – pa še tako se nista mogla izmakniti strupenemu smradu. Morilčevo telo se je končno umirilo, se spotegnilo v truplo in svinčeno otrdelo, da so se silakoma ušibile lakti. Na častnikov migljaj sta Poljaka izvlekla, ga po tleh za noge oddrsala proti krematoriju – lepka, smrdeča sled še posmrtno sramote za njim.

Ne, ne, prav nobenemu se nam ni zasmilil, a tisto nelagodno grizenje nekakšne krivde za to kruto usmrnitev smo pišmeuharsko stresli s sebe – samo dobil je, kar mu je šlo.

JOŽICA ŠKOF
slikarka

HREPENENJE, akril, 2002
VDANOST VODE, akril, 2002

Jernej Zupančič

KAPNICE – POMEMBEN ELEMENT KULTURNE DEDIŠČINE DOLENJSKIH KRAŠKIH POKRAJIN

Uvod

V identiteti slovenskih podeželskih pokrajin so pomembne vse tiste materialne in duhovne prvine, ki poudarjajo samosvojest, individualnost posameznih območij, jih praktično in simbolno povezujejo. V razpravah o tem, kateri elementi so bolj prispevali k zunanji prepoznavnosti posameznih območij, poudarjajoč njihove posebnosti, je težko postaviti enotna objektivna merila. Jih ni. Najbrž je tako tudi edino prav, saj je identifikacija v prvi vrsti subjektivna, psihološka dejavnost, je "ponotranjanje" zunaj videnega in doživetega (materialnega) sveta, medtem ko je objekt identifikacije lahko zelo različen. Pravzaprav moramo priznati, da področje lokalne in regionalne identitete slabo poznamo. Nekaj študij na to temo je sicer prineslo določena spoznanja, ki so potrdila usidranost najbolj prepoznavnih elementov v zavesti prebivalstva (Kučan, 1998). Obenem smo že vseskozi soočeni z jasno, prepoznavno in predvsem močno zaznavno lokalno in regionalno identiteto, ki daje občasno celo občutek, da je močnejša od narodne in državne (Klemenčič, Zupančič, 1993). Pomen lokalne in regionalne identitete se je v zadnjih letih močno izpostavil, še posebej pri vprašanjih oblikovanja novih administrativnih teritorialnih enot, kot so občine, regije in pokrajine. Lokalnost in lokalna identiteta, ki je bila doslej (sramežljivo ali ne) potisnjena nekako ob rob kot ne vredna upoštevanja, je postala pomemben, včasih celo odločilni dejavnik. Postal je dejavnik administrativnega drobljenja, večje avtonomizacije posameznih predelov, obenem pa spričo nezmožnosti vlade RS, da bo nekoliko smejeje začrtala večnivojsko administrativno razdelitev države in s tem omogočila policentrični razvoj in po drugi strani več racionalnosti v upravljanju države. Nezmožnost ali pa morda nevoljnost izvesti reorganizacijo upravljanja države je očitna zlasti v dejstvu, da je bilo doslej pripravljenih več kvalitetnih študij o možnostih administrativne regionalizacije, ki upoštevajo tako objektivna merila sedanje gravitacije, prostorske povezanosti, funkcij, primerljive velikosti, ekonomske in populacijske moči ter drugih elementov kakor tudi vsaj grobe vidike subjektivne povezanosti in lokalne oziroma regionalne identitete. Vendar bi bilo napak gledati na slovensko lokalizacijo kot izključno na proces drobljenja in neke vrste administrativno stihijo. Oblikovanje tudi subjektivnim principom lokalne identifikacije ustreznih enot je le-tem prineslo kar nekaj prednosti, saj so se močnejše angažirale pri aktiviranju t.i. lokalnih potencialov.

Propad malih industrijskih obratov, ki so bili krepka gospodarska opora zlasti podeželskim območjem in s tem eden od pglavitnih temeljev slovenskega koncepta policentričnega razvoja, je še pospešil iskanje novih razvojnih možnosti, zlasti v oblikah različnih dodatnih dejavnosti. Različne "mehke" oblike turizma so odkrivale doslej močno pozabljeno in zanemarjeno kulturno dediščino ter jo pričele tudi sistematično urejati. Slovensko podeželje je v kratkem času postalo bogatejše za vrsto pobud, vinskih cest, turističnih kmetij ter poti kulturne dediščine (glej npr. Programi po poteh dediščine Dolenjske in Bele krajine, 2001). Ohranjanje kulturne dediščine je danes eden pomembnejših ciljev, ki ne goji le posameznih elementov in prvin slovenske kulturne pokrajine, temveč jih skuša na različne načine vključiti v razvojne načrte. Dolenjska je bila pred tem turistično razmeroma skromno uveljavljena, z razvitimi le nekaterimi pglavitnimi točkami. Še vedno smo v obdobju odkrivanja pomembnih dogodkov, oseb, arhitekturnih objektov in izoblikovanosti kulturne pokrajine, povezano še z ekološkimi kmetijami ter različnimi naravnimi znamenitostmi, pa tudi različnimi prireditvami, ki imajo skupen namen: privabiti obiskovalce ter obenem bogatiti življenje domačinov. Slednje se je doslej močno zapostavljalo, vendar je razvita in osveščena kultura pokrajin z vsemi prej naštetimi elementi eden od pomembnih dejavnikov kakovosti življenja.

Kaj je poleg tako značilnega dolenskega kozolca "toplarja" še močno prisotno, značilno in pomembno, a premalo poznano in spoštovano? Že skromen, toda skrben sprehod skozi dolenska naselja na kraškem površju nam nevsiljivo razkrije doslej precej pozabljen element: kapnice. V tradicionalni oskrbi z vodo so bile reden spremljevalec kraških, nemalokdaj pa tudi nekraških območij, skupaj še z drugimi viri – kraškimi kali (mlakami) ali pa bolj oddaljenimi izviri, tekočimi rekami ipd. Podobno kot imajo danes kozolci različnih oblik le še pretežno kulturni (tudi identitetni) pomen, so tudi kapnice potisnjene močno v pozabo. Mnoge so tudi že uničili, poškodovali in zasuli. Grozi jim, da se bo zgodilo tako kot z njihovim veliko bolj vidnim sosedstvom tradicionalne podeželske dolenske arhitekture. Zaradi njihovega preteklega, a tudi sedanjega pomena in možnosti (lahko so še vedno uporaben vir oskrbe z vodo, predvsem pa dobrodošla rezerva), zlasti zaradi bogastva oblik in tudi vložene energije je prav, da tudi ta element kraške pokrajine dobi bolj častno mesto, da postane bolj zavarovan ter da se lahko vključi v siceršnjo ponudbo, morda v okviru poti po kulturni dediščini. Brez dvoma kapnice že sedaj predstavljajo svojevrsten element identifikacije kraških pokrajin. Tudi zaradi tega so vredne naše pozornosti.

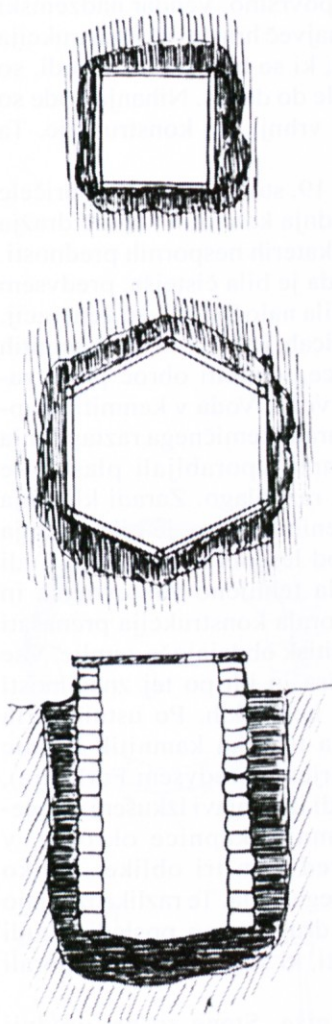
Kapnice: od lesa do plastike

Tradicionalna oskrba z vodo se je v kraških pokrajinah, kakršna je na primer Suha krajina, naslonila na skromne domače izvire (za katere je najpogostejše domače ime "béč") ter na izdelane "kale" ter predvsem kapnice (v narečju: šterne ali štirne). Oskrbovanje iz rek in potokov je bilo omejeno na sušna obdobja, ko so domači bližnji viri presahnili in je bilo potrebno tudi za najosnovnejše potrebe vodo dovažati. Suša je bila v preteklosti huda nadloga predvsem zaradi vodooskrbnih težav (Radinja, 1984; Radinja, 1985). V Suhi krajini je bila to predvsem Krka, osrednja vodna žila Dolenske, ki prav tu pričinja svoj površinski tok. Tudi v vaseh neposredno ob Krki, ki

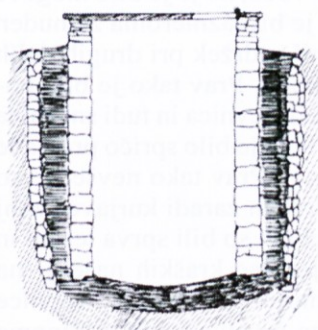
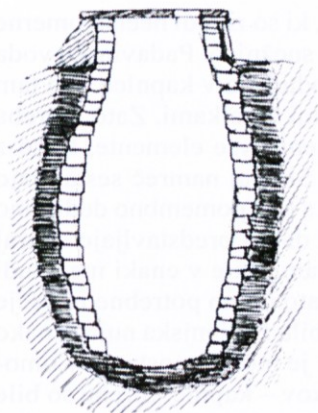
ležijo na starih terasah nad reko (zaradi kanjonskega značaja so bile zelo redke hiše dovolj blizu reke, da so se mogle redno oskrbovati z vodo na ta način), so bile kapnice osnovni vir vode za domače potrebe, razen za napajanje živine in pranje perila (Olas, 1962; Zupančič, 1986; in tudi Zupančič, 1987). Različne velikosti, oblike in uporaba materiala opozarjajo na njihov postopni razvoj in različne kulturne vplive ter gradbene tradicije, obenem pa so tudi odraz socialnih razmer.

Kapnice so zbiralniki padavinske vode, ki so zaradi neenakomerne razporeditve padavin zbirali deževnico in snežnico. Padavinska voda se je nabirala na strehah in po žlebovih odtekala v kapnice. Od tam so jo zajemali z vedri ali črpali s posebnimi črpalkami. Zato je treba v kontekstu obravnave kapnic nujno omeniti vse elemente, ki so z njimi neposredno in posredno povezani. Skupaj namreč sestavljajo značilne elemente tradicionalnih naselij in s tem pomembno dediščino vseh kraških pokrajin. Tako so strehe, ki danes predstavljajo skoraj izključno ščit pred vremenskimi nepravilnostmi, bile v enaki meri tudi nastrežne površine. Večje strehe so bile zato nujno potrebne in večje število stavb v okviru kmečkega doma je bila življenjska nuja. Enako pomembna je bila razporeditev stavb, saj je morala postavitev omogočati zbiranje vode v en ali več zbiralnikov – kapnic. Strehe so bile sprva slamnate in redkeje opečnate in potrebno jih je bilo redno vzdrževati, da je voda lahko kar najhitreje odtekala. Nabiranje mahu, drobne neravnine in poškodbe strehe seveda niso pomenile le priložnosti za zamakanje, temveč tudi izgubo vode, ko jo je bilo mogoče nadomestiti le z dovažanjem vode. To pa je bil razmeroma zamuden postopek, ki je zaradi porabe časa pomenil zadržek pri drugih delih in s tem lahko povzročil tudi določeno škodo. Prav tako je bila pomembna čistoča nastrežnih površin, saj sta deževnica in tudi snežnica spirali tudi morebitno umazanijo in prah. Tega je bilo spričo prevlade prašnih makadamskih poti v naseljih precej. Prav tako nevshečne so bile primesi in vonjave, ki so ostale na strehah zaradi kurjave (vonj po dimu) ali zaradi živine (na hlevih). Žlebovi so bili sprva leseni in kasneje pločevinasti in so nujen spremljevalec kraških naselij (na Krasu je še ohranjenih nekaj povsem kamnitih primerkov). Kapnice so pogosto spremljale različne naprave za črpanje vode, večinoma na vzvod (podobno kot značilni “panonski” vodnjaki). Zelo malo se jih je ohranilo do danes, saj so jih že v obdobju med obema svetovnima vojnama pričele zamenjevati priročnejše ročne črpalke, kasneje pa električne. S slednjimi se je tradicionalna oskrba z vodo posodobila in praktično izenačila z ovodovodenimi gospodinjstvi.

Na območju Suhe krajine, značilne dolenske kraške pokrajine, so bile prve kapnice večinoma lesene. Le malo se jih je ohranilo do danes, saj so jih izpodrinile trajnejše kamnite in pozneje betonske. Uporaba betona s podporno železno konstrukcijo pomeni velikansko spremembo v gradnji kapnic. Prvotne “lesene” oziroma “kamnite” so imele le lesen oziroma kamnit obroč (oklep), ki je preprečeval kalnost vode in prispeval k trdnosti konstrukcije. V resnici bi jih morali imenovati ilovnate, ker je bila vododržna plast teptane ilovice. Gradnja kapnice je bila draga in zahtevna. Neredko so bili stroški gradnje kapnice skoraj enako visoki kot gradnja hiše (Zupančič, 1986, 9–13). Najprej so morali izkopati jamo, ki pa je morala biti precej globlja in predvsem širša, kakor je bila kasneje uporabna prostornina. Zaradi pretežno kamnitih tal je bilo kopanje zelo naporno in zamudno. Nato

Lesene kapnice z vododržnoplastjo iz teptane ilovice

Kamnite kapnice z vododržno plastjo
iz teptane ilovice

so dno dodobra zatesnili z debelo plastjo teptane ilovice (le redko so imeli na razpolago glino). Sledila je postavitve lesene (ali kamnite) nosilne konstrukcije. Obtesana hrastova bruna so vezali v ogliščih, podobno kot pri gradnji brunaric. Zaradi tega so bile lesene kapnice večinoma štirikotnega, redkeje šestkotnega tlorisa. Prostor med bruni in izkopenim robom so utesnjevali z debelo plastjo teptane ilovice in tako ustvarili vododržno plast. Kapnica je zaradi varnosti in lažjega zajemanja vode štrlela za kak meter nad površino. Vendar nadzemski del večinoma ni bil vododržen. Lesena (največ hrastova) konstrukcija je bila dokaj čvrsta in tudi trajna; bruna, ki so bila stalno v vodi, so bila zelo obstojna. Nekatere so se ohranile do danes. Nihanja vode so močnejše vplivala predvsem na zgornji, vrhnji del konstrukcije. Ta del so morali pogosteje zamenjevati.

Lesene kapnice so prevladovale tja do 19. stoletja, ko so jih pričele zamenjevati kamnite. Čeprav je bila gradnja kamnitih kapnic dražja in zamudnejša, se je uveljavila zaradi nekaterih nespornih prednosti. Kamnite kapnice so bile lahko večje, voda je bila čistejša, predvsem pa so bile trajnejše. Gradnja kapnice je bila naložba za več generacij. Podobno, kot je bila pri lesenih predhodnicah, je bila tudi pri kamnitih kapnicah vododržna plast teptane ilovice, kamniti obroč pa je zagotavljal trdnost konstrukcije in čistočo vode. Voda v kamnitih kapnicah je bila tudi boljše kakovosti, pač zaradi kemičnega raztapljanja (korozije) kamnine (večinoma so namreč uporabljali plastovite apnenice). Tega gradiva je bilo obilo na razpolago. Zaradi klesanja ustrezno velikih in izoblikovanih gradbenih kamnov je bila gradnja kamnitih kapnic zahtevnejša in dražja od lesenih konstrukcij. Tudi sama gradnja kamnitega oklepa je bila tehnično zahtevnejša in natančnejša kot pri gradnji hiš, saj je morala konstrukcija prenašati pritiske tako vode v kapnici kakor tudi pritisk obdajajoče zemlje. Vse kamnite kapnice so bile okroglega tlorisa in jih po tej značilnosti ločimo od starejših lesenih in novejših betonskih. Po ustnih virih (Zupančič, 1986, 9–10) se je gradbena tehnika kamnitih kapnic razširila po zaslugi vplivov iz Italije (verjetno predvsem Furlanije), določene vplive pa nekateri pripisujejo tudi izmenjavi izkušenj s kočevarskimi vasmimi. V tlorisu so vse kamnite kapnice okrogle, v navpičnem prerezu pa razlikujemo predvsem tri oblike: obliko steklenice, obliko soda in obliko pokončnega valja. Te razlike izhajajo po eni strani iz gradbene tradicije, po drugi pa so posledica tudi različnih dimenzij ter lokalnih posebnosti, ki so jih graditelji morali upoštevati.

Sodaste oblike kapnic so najpogostejše. Stene so pri gradnji nekoliko usločili navzven in tako dobili čvrstjšo konstrukcijo. Uporabljali so klesane kamne različnih velikosti, vendar manjših od 20 x 20 cm skoraj niso uporabljali. Podobno kot pri lesenih kapnicah so tudi tukaj morali dno in obrobje utrditi s plastjo teptane ilovice, nato pa so v krogu gradili kamniti oklep kvišku. Klesane kamne so polagali tako, da so v vertikalo oblikovali lok in s tem sodasto obliko kapnice. Razmerje med višino (globino) ter premerom je bilo sicer različno, večinoma pa višina ni bila večja od dvakratnika premera. Globina teh kapnic redko preseže štiri metre.

Nekatere kapnice so globlje in obenem ožje, posebej pri vrhu (vratu) in zato spominjajo na obliko steklenice. Ta tip je veliko pogostejši na območju nekdanjih kočevarskih vasi, vendar ni trdnega zagotovila, da sama gradnja izhaja iz kočevarske tradicije (najdemo jih namreč

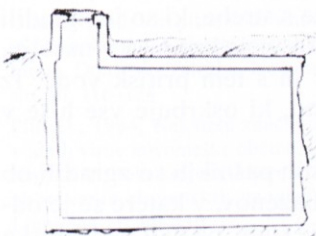
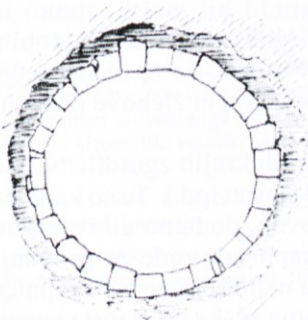
še marsikje na Notranjskem). Očitno je pri tem igrala pomembno vlogo tudi lokacija kapnice (na razpolago so imeli dovolj prostora) ter razpoložljivi material. Čvrstost konstrukcije je bila namreč odvisna tudi od dimenzij gradbenih kamnov: večji kosi so ob pravilni postavitvi zagotavljali večjo trdnost. Pri kapnicah z ožjim premerom so lahko uporabili tudi manjše kose. Ta oblika kapnic je globlja od prvih (prek štiri metre), zato tudi razmerje med premerom in globino odločno v prid slednjemu.

Tretja oblika (pokončni valj) je najredkejša in se omejuje v glavnem na kapnice večjih dimenzij, kar velja tako za globino in še bolj za širino (premer). Stene niso nikjer izbočene, ker so trdnost zagotavljali veliki, masivni in primerno oblikovani kamniti bloki, težki tudi več kot 300 kg. Mojstri so jih morali pazljivo izklesati, da so se dobro prilegali drug drugemu in tvorili v tlorisu mnogokotnik. Gradnja je potekala po enakih postopkih kot pri prej opisanih oblikah "soda" oziroma "steklenice". Bila pa je zahtevnejša zaradi iskanja primernih gradbenih kamnov, njihovega oblikovanja in same gradnje. Take kapnice imajo nad 50 m³ uporabne prostornine in so lastnikom zagotavljale večinoma nemoteno oskrbo z vodo. Zanje je bilo znano, da so izjemno redko presahnile. Le najdalgotrajnejše suše so jim prišle do dna. Te kapnice so gradbene mojstrovine, ki so zaradi redkosti še toliko dragocenejši spomenik tehnične kulture in arhitekture.

Vse kamnite kapnice so prvotno segale približno meter nad površje, vendar večinoma ta del ni bil vododržan (tako kakor tudi pri lesenih kapnicah ne). Ponekod so jih na vrhu obsuli z debelo plastjo zemlje, predvsem da bi jih na ta način varovali pred zmrzovanjem pozimi in prevelikim segrevanjem poleti.

Nekako po prvi svetovni vojni se je kot gradbeni material tudi pri kapnicah uveljavil beton, ki je gradnje kapnic precej poenostavil in tudi pocenil. Predvsem so pričeli obstoječe kamnite in tudi lesene kapnice na notranji strani betonirati. Na ta način se je čistost vode precej izboljšala, poleg tega pa so sedaj lahko izkoristili celotno notranjo prostornino. Prej je bil spodnji del (približno pol metra) zaradi prisotnosti blata in kalnosti praktično neuporaben, še posebej po daljših sušnih obdobjih. Okrogle oblike opozarjajo na starejše poreklo. Povsem betonskih kapnic je manj kot starih okroglih, saj so z adaptacijo (betoniranjem) stare dediščine dosegli večino potreb, kmalu pa se je pričela uveljavljati oskrba z vodo iz vodovodnega omrežja. Nove betonske kapnice so gradili predvsem v naseljih brez vodovoda. Lahko jih je prepoznati, saj so skoraj izključno štirikotnih oblik. Beton je dopuščal prilagajanje lastnostim lokacije in maksimalen izkoristek prostora. Mnoge so zgradili neposredno ob stanovanjskih hišah, medtem ko so kamnite in lesene konstrukcije locirane vsaj nekaj metrov stran od hiš in gospodarskih poslopij. Potrebe po pitni vodi so naraščale z modernizacijo. Ko so kmetije prešle na skoraj izključno hlevsko rejo, se je poraba vode iz kapnic precej povečala. Posebej večje kmetije so začele graditi drugo in včasih celo tretjo kapnico. Zato v obdobju po prvi svetovni vojni beležimo porast števila kapnic. Njihovo močnejše naraščanje je zavrnil razvoj vodovodnega omrežja.

S terensko raziskavo smo sredi osemdesetih let prejšnjega stoletja v zahodni Suhi krajini ugotovili, da je na vodovod priključena dobra polovica gospodinjstev (Zupančič, 1988). Kapnice so torej ponekod še zelo pomemben ali celo izključni vir pitne vode. Potrebe po njih pa naraščajo zlasti na območjih z večjo koncentracijo počitniških hiš.

Betonske kapnice

Vodovod teh predelov, še posebej na najvišjih legah, še ni dosegel (in jih verjetno ne bo). Kapnice različnih oblik so torej redni spremljevalec ne le kraških predelov Dolenjske, temveč tudi marsikje na območjih z normalno rečno mrežo, še posebej na prisojnih vinorodnih gričih. Zaradi razmeroma skromne porabe vode so tudi umetni vodni rezervoarji (kapnice) majhni. Skoraj brez izjeme so kvadratnih oblik in stroškovno gledano razmeroma poceni. Nekateri so postopek še bolj poenostavili in ceno znižali. Namestili so manjše cisterne okroglih ali kvadratnih oblik s prostornino do 2 m³. Razmeroma redke so tudi iz pločevine izdelane (varjene) cisterne, ki jih uporabljajo predvsem na napajališčih na pašnikih.

Kratek sprehod skozi čas nam v kraških območjih razkrije bogastvo različnih oblik oskrbe z vodo. Kapnice so nepogrešljiv element kraške kulturne pokrajine. Njihova velikost, izoblikovanost, uporabljeni materiali in različni dodatki funkcionalne in okrasne narave pa še poudarjajo pomen in vlogo teh objektov.

Razširjenost kapnic

V kraških predelih je vsaka hiša imela najmanj eno kapnico, večje kmetije tudi dve ali tri. V naseljih brez vodovodnega omrežja v Suhi krajini je kapnic precej več kot hiš, na primer Gradenc (31 hiš in 42 kapnic), Malo Lipje (15 hiš in 24 kapnic), Lopata (25 hiš in 37 kapnic), Velika Ilova Gora (23 hiš in 33 kapnic), Visejec (35 hiš in 47 kapnic), Ratje (34 hiš in 40 kapnic), Veliki Korinj (13 hiš in 19 kapnic) in podobno. Naselja na planotah in v višjih legah, ki so kasneje dobila vodovodno omrežje ali pa sploh še niso ovodovodena, imajo večje število kapnic, bolj izkoriščene strešne površine in žlebove (Zupančič, 1986).

Za potrebe vaških skupnosti so v nekaterih krajih zgradili “vaške šterne” (na primer na Plešivici, Žvirčah, v Tisovcu ipd.). To so kapnice z veliko prostornino, ki so služile za osnovno, dodatno ali rezervno oskrbo z vodo ob sušah, ko je v hišnih kapnicah vode že primanjkovalo. Da se je deževnica lahko zbirala kar najhitreje, so take kapnice postavili sredi vasi. Tudi gradila jih je celotna vaška skupnost skupaj. V majhni vasi Plešivica v zahodni Suhi krajini so postavili veliko vaško kapnico v osemdesetih letih prejšnjega stoletja s kapaciteto krepko nad 200 m³. Voda se vanjo nastreza s strehe, ki so jo zgradili posebej za ta namen. Kapnica leži nekoliko višje kot hiše v naselju, da so s tem pridobili dovolj velik padec in s tem pritisk vode. Iz kapnice je namreč napeljan vaški vodovod, ki oskrbuje vse hiše v vasi.

Za potrebe napajanja živine na oddaljenih pašnikih so zgradili ob stajah nekaj odprtih kapnic, bolj rečeno bazenov, v katere se je odtekala padavinska voda in snežnica z bližnje staje, pa tudi padavinska voda neposredno. Gradili so jih le najpremožnejši kmetje na dovolj oddaljenih pašnikih. Do danes se jih je ohranilo le nekaj.

Kapnice so seveda samo najpomembnejši element tradicionalne in tudi modernizirane oskrbe z vodo. Nič manj pomembne niso primerno urejene strešne površine, žlebovi, čistilni filtri in različne naprave za črpanje vode. Strehe so bile prvotno večinoma slamnate in so posebej v topli polovici leta zaradi izhlapevanja in vpivanja vode izkazovale razmeroma skromno odcednost. Posebej pri bolj blagih in kratkotrajnih poletnih padavinah je v kapnice odtekel zelo majhen del padavin. Zato so posebej skrbeli za to, da so bile slamnate strehe

LITERATURA

- Böse K. H., Spatz K., 1989, Vodnjaki, kapnice, žlebovi, Tehniška založba Slovenije, Ljubljana (iz nemščine prevedel in priredil Žitnik D.)
- Bernot F., 1984, Opis klimatskih razmer občin Trebnje, Novo mesto, Metlika in Črnomelj, Dolenjska in Bela krajina, zbornik 13. zborovanja slovenskih geografov, Ljubljana
- Grlica F., 1980, Oskrba z vodo v okolici Stične, diplomsko delo, Oddelek za geografijo, FF, Univerza v Ljubljani
- Klemenčič V., Zupančič J., 1992, Regionalizem – nov izziv za geografijo: primer slovenskega etničnega ozemlja, Geografski vestnik, 64, Ljubljana, str. 157–167
- Kučan A., 1998, Krajina kot nacionalni simbol, Ljubljana
- Melik A., 1959, Posavska Slovenija, Slovenska matica, Ljubljana, str. 406–422
- Natek K., 1984, O problematiki suše v Sloveniji, Geografski vestnik, 56, Ljubljana
- Olas L., 1962, Viri pitne vode v novomeški pokrajini, Dolenjska zemlja in ljudje, Dolenjska založba, Novo mesto, str. 116–124
- Plut D., 1984, Nekatere značilnosti vodnih virov novomeške občine, Dolenjska in Bela krajina, zbornik 13. zborovanja slovenskih geografov, Ljubljana, str. 99–110
- Polc N., Tepeš M., 1984, Suša 1983, Geografski obzornik, letnik , št. 1, Ljubljana, str. 41–48
- Programi po poteh dediščine Dolenjske in Bele krajine, Koordinacijski odbor projekta »Programi po poteh dediščine Dolenjske in Bele krajine«, Novo mesto 2001

kar najbolje vzdrževane. Bistveno bolje so se obnesle opečnate strehe, saj so bile ne le bolj varne pred požari, trajnejše, lažje za vzdrževanje in končno tudi cenejše, temveč so bile tudi izgube padavinske vode manjše kot pri prejšnjih, slamnatih kritinah. Ne glede na kakovost strehe so se prebivalci gručastih in obcestnih vasi srečevali s problemom cestnega prahu. Pomemben mejnik je bila zamenjava lesenih žlebov s pločevinastimi, kar je tudi prispevalo k zmanjševanju izgub vode. V obdobju slamnatih streh so imele le redke kapnice čistilne filtre; večinoma so bila to le preprosta rešeta, na katerih se je ustavila največja nesnaga (smeti, listje, trava in podobno). Čistilni filtri se uveljavijo šele z množično uporabo betona kot gradbenega materiala. Največkrat jih sestavljajo bolj ali manj debele plasti gramoz in grobega peska, prek katerega se voda mehanično, ne pa tudi kemično prečisti. Čistilni filtri z aktivnim ogljem in več plastmi peska so dokaj redki. Za črpanje vode so poleg preprostega zajemanja z vedri v preteklosti najbolj uporabljali črpalke na vzvod (podobno kot značilni "panonski" vodnjaki). Tudi te nekoč značilne elemente kraške kulturne pokrajine srečamo le redko. Umaknili so se preprostim ročnim črpalkam, te pa so pričele nadomeščati električne črpalke (hidroforji). S pomočjo slednjih se je oskrba z vodo močno modernizirala, saj so vodo lahko napeljali v hišo. Kapnice so tako postale povsem sodoben in vodovodu praktično enakovreden vir pitne vode. Ta način je dokaj pogosto v uporabi pri modernih betonskih kapnicah tudi v nekraških območjih ter v ovodovodnih območjih in tam, kjer je poraba vode sorazmerno skromna (na primer pri počitniških hišah, zidanicah ipd.) (Böse, Spatz, 1989).

Kapnice kot kulturna dediščina

Čeprav so bile kapnice nekaj stoletij nenadomestljiv vir vode prebivalcem kraških pokrajin, so z modernizacijo in uvajanjem vodovodnega omrežja hitro tonile v pozabo. Ker jih niso več potrebovali, so jih pričeli zanemarjati in opuščati. Nekatere so tudi zasuli ali pa uporabili za priročna smetišča. Kapnice so delile usodo vseh tradicionalnih oblik poseganja človeka v naravo: značilni kozolci različnih oblik so se umaknili silažnim stolpom in balam, podolgovato dolensko hišo je zamenjala novogradnja z balkoni in velikimi okni, terasaste njive na pobočjih so pričeli izravnjavati ter odstranjati suhe zidove in tudi kapnice so morale odstopiti mesto novim oblikam oskrbe z vodo. Nagla socialna preobrazba iz pretežno kmečkih v nekmečke poklice je v eni sami generaciji spremenila tudi vrednotenje starega, tradicionalnega. Zdi se, da zaradi naglosti socialnih in tehnoloških sprememb človek preprosto ni utegnil sproti ovrednotiti obdajajočega sveta, ki so ga generacije ustvarjale in vzdrževale pred njim. V preteklosti se je ve čas boril z naravo, da bi ji s trebljenjem kamenja iztrgal rodovitne površine, z bivališči ustvaril ugodnejše pogoje pred vremenskimi neprilikami in z gospodarskimi poslopi in napravami olajšal delo in povečal svoje bogastvo. Nagel tehnološki napredek pa je ustvarjal vtis vse večje neodvisnosti od narave, obenem pa tudi dovolil pozabiti na akumulirano delo preteklih generacij. Tradicionalno ni bilo več cenjeno, ker je predstavljalo stigma zastarelosti, zaostalosti, nemodernosti in nesodobnosti. Ne le omenjene materialne prvine ustvarjene materialne dediščine, temveč tudi duhovna tradicija, z narečjem kot stoletja pomembnim kazalcem (in tudi vsebino) lokalne in regionalne identifikacije, so doživljale usodo pozabe in celo zavestnega prezira.

Radinja D., 1984, Oskrba s pitno vodo v novomeški občini, Dolenjska in Bela krajina, zbornik 13. zborovanja slovenskih geografov, Ljubljana, str. 111–128

Radinja D., 1985, Sodobna oskrba s pitno vodo v SR Sloveniji in njeno vodovodno omrežje, Geografski vestnik, 57, Ljubljana

Radinja D., Plut D., Ravbar M., 1986, Regionalni vidiki oskrbe z vodo v občini Novo mesto, Znanstveni inštitut FF, Ljubljana

Zupančič J., 1986, Oskrba z vodo ob sušah v zahodni Suhi krajini, seminarska naloga, Oddelek za geografijo, FF, Univerza v Ljubljani, 59 str.

Zupančič J., 1987, Oskrba z vodo ob sušah v zahodni Suhi krajini, Geografski vestnik, 60, Ljubljana, str. 107–120

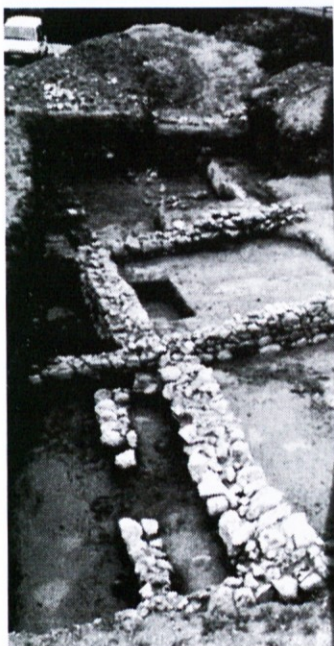
Zupančič J., 1989, Socialnogeografska preobrazba Suhe krajine, Geografski vestnik, 61, Ljubljana, str. 107–120

Kapnice imajo v kraških pokrajinah podoben stvarni pomen kot trebljene površine, s katerih so morali odstraniti več sto kilogramov kamenja, da so jih usposobili za kmetijsko obdelavo. In doživele so podobno usodo.

Spoznanja o vrednosti oblikovane narave ter ustvarjene kulturne dediščine, ki se zrcali v mnogih povsem vsakdanjih stvaritvah, so se izkristalizirale šele potem, ko je ta dediščina pričela propadati in postajati vse redkejša. Obenem lahko moderni čas opredelimo tudi kot obdobje pospešenega iskanja lastne podobe in identitete, tako človeške kakor prostorske. Kot je uvodoma opredeljeno, je postala lokalna in območna ter seveda regionalna identiteta merodajna za administrativne in upravne razdelitve. Iskanje identitete ni brskanje po idealih preteklosti, nostalgija za (skoraj) izgubljeno idilo domačnosti, temveč opredeljevanje vloge in mesta v globaliziranem svetu informacijske družbe. Zaradi mobilnosti smo čedalje bolj gibljivi, različne izkušnje iz sveta so nam čedalje lažje in hitreje dosegljive. Vendar uniformiranost sveta, kamor nas domnevno pelje tok globalizacije, ni dovolj privlačna, obenem pa množica vtisov iz sveta dviga tudi vrednost lastnega, domačega. Torej tudi domače pokrajine, z vsemi tradicionalnimi elementi (dediščino) in sodobnostjo. Kulturna dediščina je čedalje bolj cenjena in vrednotena tudi kot tržno blago. Vendar bi bila sama po sebi, torej brez vrednosti, ki jo ima za domačine, dediče in vzdrževalce, najbrž premalo. Zato jo je vedno treba gledati iz dveh zornih kotov: vidika uporabnosti in vidika identitete. Oboje namreč gradi kakovost življenja in bivanja vsem, tako domačinom kakor tudi obiskovalcem.

V tej luči je treba gledati tudi na kapnice kot na zelo pomembno kulturno in tehnično dediščino slovenskih kraških pokrajin. Na Dolenjskem premore vrsto oblik, ki opozarjajo na materialne pogoje, tehnične možnosti, potrebe prebivalstva in sorazmerje z naravnimi dejavniki (možnostmi gradnje in količino ter razporeditvijo padavin). Ob tem so kapnice (v nasprotju z nekaterimi drugimi elementi tradicionalne kulturne pokrajine) sedaj še vedno uporaben osnovni, dodatni ali rezervni vir vode. Zato ne bi bilo odveč poudariti potrebo po zaščiti še obstoječih kapnic, posebej tam, kjer je njihovo vodoskrbno funkcijo že zdavnaj prevzel vodovod in so zaradi tega ogrožene. Nekateri od teh objektov so pravzaprav tehnični spomeniki, vredni zavarovanja na najvišji ravni. Kot take bi jih bilo smiselno vključiti v programe kulturnih poti, nanje z gradivi in primernimi oznakami opozoriti in tako prispevati k izobraževanju in osveščanju o pomenu kapnic nekoč in danes. Ne nazadnje bo smiselno razmisliti tudi o oblikovanju ali obnovi tradicionalnega kmečkega doma na kraških območjih Dolenjske, neke vrste muzeja na prostem, v katerem morajo imeti tudi kapnice vidno mesto. Ta oblika je verjetno za programe kulturnih poti še najbolj primerna, čeprav bi zahtevala razmeroma znatna začetna vlaganja. Tako zavarovana dolenjska kulturna dediščina bi se pridružila kraškima hišama v Dutovljah in Štanjelu na Krasu, pa tudi vodnjakom v muzejih na prostem pri Pleterjah in Rogatcu ter drugim oblikam kulturne dediščine slovenskih pokrajin.

RIMSKO PODEŽELSKO GROBIŠČE DRAGA PRI BELI CERKVI

Ostanki solidno grajene antične stavbe

Arheološko območje Šmarjeta–Vinji vrh sodi med tiste prazgodovinske centre jugovzhodnega alpskega območja, ki jih ne more spregledati nihče, ki želi neoporečno obdelovati čas pozne bronaste dobe, starejše in mlajše železne dobe pa tudi antično obdobje.

Prazgodovinsko obdobje

Razgledni Vinji vrh predstavlja center obravnavanega območja, saj je bil vrh hriba, ki ga danes obvladuje cerkev sv. Jožefa, utrjen z mogočnimi kamnitimi in lesenimi obzidji že v začetku starejše železne dobe. Tako je strateško pomembna lega že v 8. stoletju pr. n. š. opredelila položaj najdišča, ki je intenzivno živelo vse 1. tisočletje pr. n. š. in počasi izzvenelo v prvi polovici 1. tisočletja n. š. Pod utrjenim prazgodovinskim gradiščem so po pobočjih nastala halštatska gomilna grobišča z bogatim grobnim inventarjem, ki je bil izkopan na prelomu iz 19. v 20. stoletje in ga danes hranita Narodni muzej Slovenije v Ljubljani in Prirodoslovni muzej na Dunaju. Poleg mogočnih halštatskih zemljenih gomil so po pobočjih ležala tudi plana mlajše železnodobna in antična grobišča, ki so intenzivno poselitev tega prostora potrjevala tudi nekaj stoletij pred našim štetjem in po njem.

Antično obdobje

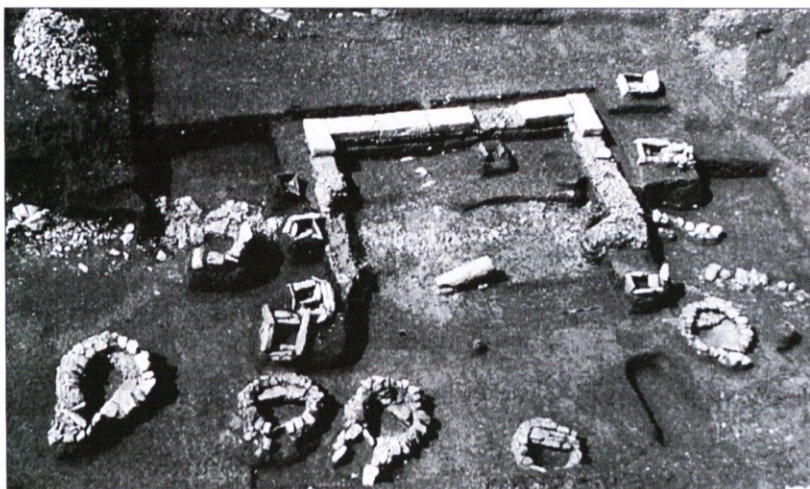
Antična grobišča po pobočjih Vinjega vrha so bila nekoliko nenavadna glede na poselitev, upravo in ekonomijo rimske države, po drugi strani pa razumljiva, saj se je domače, lokalno prebivalstvo tradicionalnim oblikam življenja in svojim navadam le stežka odpovedalo. Pa vendar – pomembna in dobro vzdrževana pot, ki je že v prazgodovini potekala po dolini reke Krke in jo je rimska država le še premestila in obnovila, saj je bila za njo izrednega strateškega pomena, je predstavljala najpomembnejšo kopno pot med centrom imperija in provincami na vzhodu. Po njej je potekal intenzivni trgovski, vojaški in upravni promet, zato je cesta predstavljala tudi za lokalno prebivalstvo pomemben vir zasluzka in življenja. Ob sami cesti so bili zgrajeni objekti, ki so bili povezani s prometom – hlevi za konje in prenočišča, nekakšni moteli v današnjem smislu. Ob cestah so zrasla tudi naselja domačega prebivalstva, ki so bila v nasprotju s solidno rimsko gradnjo iz kamnja in malte, zgrajena iz lesa. Tu so domačini prihajali v stik s trgovci, ki so bili založeni z izdelki iz vsega rimskega imperija, zato ni presenetljivo, da se uvoženi lončeni, stekleni in kovinski predmeti pojavljajo tako v stavbah lokalnih prebivalcev kakor tudi v njihovih grobovih.

Arheološke raziskave v 20. stoletju

Ob gradnji ceste Bratstva in enotnosti Ljubljana–Zagreb v petdesetih letih 20. stoletja je bilo pod Vinjim vrhom na območju vasi Draga, ki leži ob manjšem potočku, ki se tu izliva v reko Krko, najdenih nekaj rimskih grobov. Ležali so ob antični cesti Emona–Siscia, ki je potekala po približno isti trasi kot nova cesta iz sredine

Borut Križ
RIMSKO PODEŽELSKO
GROBIŠČE DRAGA
PRI BELI CERKVI

Antično grobišče z osrednjo grobno parcelo

Grob 14, kupolasta grobnica s pridrki ob odkritju

Grob 7, lončene hišaste žare, sklede in lonci v grobu

Grob 25, skeletni pokop v krsti

20. stoletja. Nova avtocesta, ki se v začetku 21. stoletja gradi na Dolenjskem, pa je povzročila nadaljnje raziskave na območju med reko Krko in Vinjim vrhom. Predhodni terenski pregledi in sondiranja, ki jih je opravila arheološka skupina SAAS (Skupina za arheologijo avtocest Slovenije), so potrdili intenzivnost poselitve tega območja v vseh obdobjih.

Arheološko najdišče Draga

Osrednji del najdišča predstavlja prisojno pobočje, ki leži vzhodno od manjšega potoka, ki se tu izliva v Krko. Raziskave Dolenjskega muzeja, ki so tu potekale od aprila do avgusta 2002, so pokazale, da je bilo to območje poseljeno vse od mlajše kamene dobe, od 5. tisočletja pr. n. š., preko bronaste in železne dobe, skozi antično in pozno-antično obdobje in srednji vek, vse do 20. stoletja, ko je morala zadnja kmetija, ki je stala na tem mestu, odstopiti prostor novi cesti Ljubljana–Zagreb.

Najpomembnejši del najdišča predstavlja antična zgradba, grajena v dveh fazah iz kamenja, vezanega s kvalitetno apneno malto. Stavba je bila prekrita z glinenimi strešniki, ki so se ob požaru zrušili v notranjost. Funkcije tega objekta ne poznamo, gotovo pa je bila stavba povezana z antično cesto, ki je tekla ob njej. Antična poselitev se nadaljuje še nekaj sto metrov vzhodno in zahodno od osrednjega dela, vendar so tu kamniti antični objekti manj skrbno grajeni. Povečini pa so bili zgrajeni iz lesa.

Antično grobišče, ki je verjetno pripadalo temu zaselku, je ležalo dobrih 200 metrov vzhodneje od osrednjega dela naselja.

Antično grobišče Draga

Podeželsko antično grobišče je obsegalo 28 grobov in grobnic, ki so ležali okoli pravokotne, 8 x 6 metrov velike grobne parcele, ki jo je predstavljal okvir, sestavljen iz masivnih kamnitih blokov. Grobišče je ležalo na položnem prisojnem pobočju, ki se je spuščalo proti reki Krki, vendar nad antično cesto, ki je potekala med grobiščem in Krko.

V trindvajsetih grobovih so bili pokojniki sežgani na grmadi, pet grobov pa je bilo skeletnih. Grobišče je obsegalo sedem iz kamenja in malte zgrajenih kupolastih grobnic, devet pravokotnih grobnic, zgrajenih iz kamenja, kamnitih plošč ali iz antičnih opek, sedem preprostih, v zemljo vkopanih žganih grobov in pet skeletnih grobov.

Grobovi 1, 5, 7, 10, 14, 20 in 21 so v tlorisu okrogle, kupolaste grobnice, zgrajene iz lokalno zbranega kamenja, vezanega z apneno malto. Na vrhu so se zaključevale s kupolo, ki pa je bila že v preteklosti vdrti v notranjost. Vse grobnice so imele skrbno izdelan vhod, ki se je nahajal na južni strani. Vhod je imel podboje in prag izdelan iz večjih izbranih kamnitih plošč, vrata pa je predstavljala večja kamnita plošča. Pogosto je bila na zunanji strani izdelana še vhodna veža. Vse grobnice so imele v notranjosti ob straneh zgrajene še kamnite police, na katerih so stale lončene žare s prdatki. Grobnice so vsebovale več pokopov, tako je grob 10 vseboval vsaj sedem pokopov v hišastih žarah, skledah ali pa je bila žganina stresena na dno groba.

Grobovi 2, 3, 4, 6, 8, 12, 13 in 15 so bili pravokotni in sestavljeni iz večjih kamnitih plošč ali antičnih opek. Na vrhu so bili pokriti z večjimi kamnitimi ploščami ali opekami. V notranjosti so imeli kamnito polico, na kateri so stali prdatki in žare z ostanki pokojnikov. Pogosto so bili za pokop uporabljeni tudi prostori znotraj police.

Grob 7, lončena žara z zaključkom v obliki petelina

Grob 26 pa je predstavljal pravokoten, 100 x 50 cm velik lesen zaboj, katerega sledovi so bili v zemlji dobro zaznavni, na vogalih pa so se ohranili železni žebli.

Grobovi 9, 18, 19, 22, 23, 27 in 28 so bili brez grobnih konstrukcij. To so bile preproste, v zemljo vkopane grobne jame, v katere je bila položena lončena posoda kot žara ali pa je bila žganina z večjimi prežganimi kostmi preprosto stresena na dno grobne jame.

Zadnjo skupino grobov na našem grobišču pa predstavljajo grobovi 11, 16, 17, 24 in 25. To so skeletni grobovi, pokopani v iztegnjeni legi. Posebnost predstavlja grob 25, kjer je bil pokojnik pokopan v leseni krsti, ki so jo ob straneh in na vrhu obložili s kamnito oblogo.

Pridatki v grobovih

Med pridane prištevamo lončene žare – posode, ki so vsebovale sežgane kosti in pepel pokojnikov, lončene posode, kjer je bila pokojnikom pridana popotnica za onostranstvo, lončene oljenke, bronasti novci, deli nože in nakitni predmeti.

Večina pridatkov v grobovih je izdelanih iz gline. Prevladujejo lončene skledе z odebeljenim ustjem in pogosto okrašenim trebuhom. So sivo, črno ali oranžnordeče žgane. Lonci so različnih oblik in velikosti – pogosti so manjši pivski lončki.

Presenetilo nas je večje število hišastih žar, ki so značilni pridatek dolenjskega prostora, saj jih najdemo na območju, kjer je živelo pleme Latobijcev. Hišaste žare se na vrhu zaključujejo z gumbom, na grobišču Draga pa se kar tri žare zaključujejo s stilizirano figuro petelina.

Kar pogost pridatek v grobovih so lončene oljenke, na katerih se pojavlja žig izdelovalcev, ki nam omogoča časovno opredelitev grobov. Še pomembnejši pa so kovinski novci – bronasti ali srebrni in ti nam najdišče okvirno postavljajo v čas od 1. do 4. stoletja n. š.

V dveh grobovih smo našli tri steklene posode – v grobu 1 steklen balzamarij, v grobu 8 pa steklen aribalos z bronastim ročajem ter stekleno pravokotno posodo z ročajem. V grobu 21 sta ležali stekleni zapetnici in ogrlica, v grobu 16 pa še steklena ogrlica.

Med kovinskimi predmeti prevladujejo različni tipi bronastih fibul, presenetilo pa nas je veliko število (10) nožev in bodal, izdelanih iz železa. Posebnost med pridatki predstavlja iz prepletene zlate žice izdelan zlat prstan.

Žgani grobovi povečini sodijo v čas 1.–3. stoletja n. š., skeletni pa so nekoliko mlajši in sodijo v čas 3 in 4. stoletja n. š.

Vsi grobovi so ležali pred 8 x 5,7 m veliko grobno parcelo ali ob njej, ki je bila v tlorisu pravokotne oblike in sestavljena iz nosilnih 150 x 60 x 30 cm velikih kamnitih klesanih blokov, ki so bili med seboj speti z železnimi sponami, zalitimi s svinčeno oblogo. Večji del te grobne parcele je bil v preteklosti uničen, ohranil se je severni del z obema vogaloma. Rekonstrukcijo nam omogoča 80 cm debel temeljni zid, zgrajen iz domačega kamenja in malte, na katerem je ležal klesani del konstrukcije.

V kamnitih blokih so se ohranili utori, izklesani na zgornji površini, ki so v antičnem času nosili pokončne stebre in vmesne, verjetno napisne plošče, ki pa so žal izgubljene.

Vseh šest ohranjenih kamnitih blokov, ki so bili sem prineseni iz kamnoloma pri Trebnjem, smo dvignili in uskladiščili do prezentacije v arheološkem parku v okviru ureditve tega odseka avtoceste.

Ivan Nemanič

ŠTIRJE IZ DVEH GENERACIJ DRUŽINE REŽEK

Kapelica Lurške Marije nad izviro
studenca Orehovec

V severovzhodnem delu Bele krajine, v podnožju Gorjancev, se nahaja vas Krašnji Vrh. V Krajevnem leksikonu Dravske banovine najdemo temeljne podatke o naselju. V davni preteklosti so vaščani pozidali svoje domačije v gručasto naselje, oddaljeno 10 km od Metlike. Ob poti, ki nas pelje iz Metlike proti Radovici, se kmalu pred našimi očmi prikaže panorama vinogradov v Vinomeru in Drašičih, na levi pa vinogradi z neštetimi zidanicami na Radovici. Po vijugasti cesti nadaljujemo pot preko Slamne vasi in skozi gozdnato pokrajino. Le še nekaj cestnih ovinkov in na strmem pobočju uzremo Krašnji Vrh, vasico, od koder se odpira razgled daleč po Beli krajini in preko Kolpe na hrvaško stran vse do Kleka. Z Radovice je speljana na Krašnji Vrh ozka pot. Z avtom le s težavo premagujemo strmino do vasi. Na zgornjem robu vasi se dviga baročna cerkvice Sv. Trojice. Poleg nje se ustavimo v košati senci večstoletne lipe. Po strmini so razporejene strehe hiš in gospodarskih poslopij. Nekatere hiše v vasi so si zgradile kapnice. Na skrajnem levem robu vasi izvira studenec Orehovec, ki nikdar ne presahne. V njem so si vaščani že od nekdaj zajemali izvrstno studenčnico. Nad izvirov so domačini zgradili kapelico Lurške Marije. V sedanjem času, ko ljudje kupujejo pitno vodo, mnogi od blizu in daleč, zlasti iz Metlike, prihajajo na Krašnji Vrh in si pri "lurškem studencu" natočijo posode s pitno vodo. Ta studenčnica postaja vedno bolj cenjena. Nad Orehovcem proti Gorjancem ne srečamo več nobene vasi. Zato ostaja voda v Orehovcu čista, kot je bila v davni. Na zahodni strani vasi teče potok Jamnik. Ob njem je stal v preteklosti mlin za žito. Skrbne gospodinje so nekoč peklo kruh v domači peči. Mlin je propadel in danes o njem ni več sledu. Prebivalci vasi Krašnji Vrh so se v davni preživljali s kmetijstvom. Njive so si uredili pod vasjo v obliki teras. Pridelovali so vino, jabolka, orehe, zelenjavo. Prodajali so hrastov les, gobe, borovnice, vino idr. Poleg drugega so sejali tudi lan in tkali domače platno. Vinograde z zidanicami so Krašnjevcem imeli na prisojnih legah na Radovici. Danes mnoge domačije na Krašnjem Vrhu zaprte samevajo in propadajo.

Trda skorja vsakdanjega kruha mnogim ni dovoljevala, da bi si uredili življenje pod domačo streho. Zaradi tega so se odselili v druge kraje po Sloveniji. Nekateri so odšli tudi v tujino, od koder se niso več vrnili. Le redki so se šolali in se vidno uveljavili doma in v tujini. Med njimi so bili tudi štirje sinovi dveh generacij družine Režek s Krašnjega Vrha št. 13 (danes št. 11), ki jih bom predstavil v naslednjem sestavku in obudil nanje spomin. Ti možje so bili:

Peter Režek (1837–1919), duhovnik in dejaven za razvoj šolstva v Beli krajini;

Juraj (Jurij) Režek (1854–1942), šolnik, nadučitelj, šolski nadzornik v Ljubljani in prizadeven borec za uvajanje slovenščine v osnovne šole in na učiteljskišča;

Anton Ivan Režek (1867–1946), duhovnik-misijonar v Ameriki, zgodovinar in častni doktor marquetteške univerze v Ameriki;

Jožef Režek (1883–1966), odvetnik, novomeški župan, poslanec na liberalni listi v Narodni skupščini Jugoslavije in njen podpredsednik 1935. leta.

Podružna cerkev sv. Trojice na Kraš-
njem Vrhu

Režkova hiša na Krašnjem Vrhu

Arhivisti, združeni v Skupnosti arhivov Slovenije, smo v letih 1968–1971 začeli evidentirati in popisovati matične knjige po vsej Sloveniji. Takrat sem se prvič srečal s tem pomembnim gradivom za znanstveno proučevanje in raziskovanje preteklosti prebivalstva, o selitvah, genealogijah, sorodstvenih vezeh itd. Zaradi tega so jih državne oblasti skozi zgodovino skrbno varovale. Pozneje sem se z njimi pogosto srečeval v čitalnici Arhiva Slovenije, ko sem jih izposojal uporabnikom arhivskega gradiva. V roke sem jih jemal s posebnim spoštovanjem. Vedel sem, da so v njih vpisana imena in podatki o življenju naših prednikov, pomembnih osebnosti, staršev, prijateljev, znancev, s katerimi smo povezani z nevidno vezjo. Časovna zavesa zastira naš pogled v davnino in potiska imena mnogih naših prednikov v pozabo. Pred leti sem dopolnil svojo službo. Tako sem se lahko posvetil proučevanju arhivskega gradiva – matičnih knjig. Napotil sem se v Nadškofijski arhiv, ki danes hrani v Sloveniji večino teh knjig. Rojstne, poročne knjige in knjige umrlih so pritegnile mojo pozornost. Genealogija moje družine in sorodnikov je začela dobivati določnejšo podobo. Pri tem sem posvetil veliko pozornosti Režkovim na Krašnjem Vrhu. Z njimi je moja družina povezana s sorodstvenimi vezmi. V letu 1868 je moj stari oče Marko Nemanič pripeljal v Slamno vas s Krašnjega Vrha 13 nevesto Marijo Režek. Le nekaj let pred tem, leta 1860, sta sklenila zakonsko zvezo ženin Janez Režek s Krašnjega Vrha 13 in Katarina Nemanič, sestra mojega starega očeta Marka Nemaniča, in se dogovorila o svoji družinski skupnosti. Tako je bilo dvakrat sklenjeno sorodstvo med družinama Nemanič iz Slamne vasi št. 1 in Režkovimi na Krašnjem Vrhu št. 13. Imena sorodnikov na Krašnjem Vrhu so mi spodbujala radovednost, da sem začel odstirati družinske skrivnosti Režkovih.

V matičnih knjigah so vpisani najstarejši podatki o tej družini iz leta 1785. Tedaj se je v Režkovi družini rodil sin Janez, ki je pozneje prevzel dolžnosti gospodarja. Njegov naslednik, rojen leta 1810, se

je imenoval tudi Janez. Leta 1829 se je poročil s Katarino Jakljevič. Janez in Katarina sta imela številno družino, ki se je nato v stoletju razrasla v mogočno drevo. Najstarejši v družini Janeza in Katarine Jakljevič je bil Janez Režek, roj. 1831. Po uveljavljeni tradiciji je kot prvorojenec postal gospodar na domačiji in začetnik druge generacije, ko se je leta 1860 poročil s Katarino Nemanič iz Slamne vasi.

Leta 1837 se je v družini Janeza in Katarine rodil **Peter Režek**. Pri njem se bomo nekoliko dalj pomudili. Po osnovni šoli v Metliki, ki so jo obiskovali tudi njegovi bratje – vsak dan po 20 km hoje – se

1 - Zbornik Gimnazije Novo mesto
1746 – 1996, str. 250

2 Podatek prof. Marka Kobeta, Stari
trg ob Kolpi

3 - Dvojni jubilej, Dolenjske novice,
1910, št. 16/123, št. 17/32

Zlata maša Petra Režka in zlata poroka
Janeza ter Katarine Režek na Radovici
21. avgusta 1910

je vpisal v gimnazijo v Novem mestu in jo končal leta 1857.¹ Leta 1860 je bil posvečen v duhovnika. Sprva je bil kaplan, nato pa v letih 1875–1906 župnik v Starem trgu ob Kolpi. Popravil je več cerkva. Poleg dušnega pastirstva je veliko skrbi posvečal šolstvu, ki je bilo v Beli krajini zelo zanemarjeno. Kot načelnik šolskih in stavbnih odborov se je zavzel za gradnjo oziroma za popravilo treh šol v svoji fari. Leta 1889 so v Starem trgu ob Kolpi nadzidali prvo nadstropje šole.² Na Radovici je 21. avgusta 1910 obhajal zlato mašo. Hkrati je praznoval 50 let zakonske zveze njegov brat Janez, gospodar domačije na Krašnjem Vrhu. V začetku slovesnosti je opravil obred zlate poroke brata Janeza (roj. 1831) in njegove žene Katarine. Množica sorodnikov, prijateljev in drugih je napolnila radovsko cerkev do zadnjega kotička. Po maši so se gostje napotili k zidanici, kjer so pripravili gostijo.³ O tem družabnem srečanju pri zidanici je ohranjena fotografija, na kateri prepoznamo v ospredju Petra Režka, na njegovi levi in desni stojita zlatoporočenca Janez Režek in njegova žena Katarina, zgoraj v zadnji vrsti pa stoji mlajši Petrov brat Juraj (Jurij) Režek, nadučitelj v Ljubljani. Nekoliko nižje na desni prepoznamo Marka Nemaniča iz Slamne vasi, brata Katarine Nemanič, žene zlatoporočenca. Spodaj na desni sedi na tleh Jurajev sin, dr. Ivan Režek, odvetnik v Ljubljani, z ženo Leo in dveletnim sinom Borisom, ki se je pozneje izkazal kot filmski režiser, pisatelj in esejist. Njegovo delo je obsežno predstavljeno v Slovenskem biografskem leksikonu.

Peter Režek je bil prvi novomašnik, Janez Režek pa prvi zlatoporočenec v novoustanovljeni župniji Radovica. Peter Režek je umrl 21. januarja 1919 v Ljubljani in je pokopan na Žalah.

Najmlajši v družini Janeza Režka in Katarine Jakljevič je bil sin **Jurij Režek**, roj. 2. septembra 1854. Pozneje se je podpisoval Juraj. Tako kot Peter pred njim se je tudi on odločil za šolanje. Leta 1874 je na novomeški gimnaziji opravil maturo.⁴ Naslednje leto je že poučeval na osnovni šoli Preserje pod Krimom, nato pa več let na ljudski šoli v Kranju. Poučeval je vse predmete in petje. Iz Kranja je bil 1. septembra 1894 premeščen v Ljubljano. Do šolskega leta 1921/22 je poučeval na I. mestni deški šoli na Ledini. Kmalu je postal nadučitelj in mestni šolski nadzornik. V tem času je bil član Mestnega šolskega sveta v Ljubljani. V pokoj je stopil 24. maja 1924.

Učitelj Juraj Režek se je zavzemal za uvedbo slovenščine v šole in na učiteljskišča, ki so vzgajala bodoče učitelje. Na občnem zboru Slovenskega učiteljskega društva 23. septembra 1880 je prebral referat "o preobrazbi pouka in uvajanju slovenščine na učiteljskiščih".⁵ V njem si je zastavil vprašanje: "Kako naj bi se učiteljskišča preustrojila, da bi

4 - Zbornik Gimnazije Novo mesto
1746 – 1996, str. 252

5 - Učiteljski tovariš, oktober 1880

ugajala sedanjim potrebam ljudske šole na Kranjskem in na Slovenskem sploh". V predavanju je poudaril pomen ljudske šole za izobraževanje naroda in citiral zakonski predpis z dne 14. maja 1869: "Ljudske šoli je naloga odrejaevati otroke, da bodo nravni, pobožni, razvijati jim duševne moči, oskrbovati jih s potrebnimi znanostmi in vednostmi, da se lahko dalje omikajo za življenje, in postavljati jim pravo podlago, da bodo enkrat pravi ljudje in državljani". Učence na učiteljskih morajo poučevati v vseh predmetih v slovenskem, materinem jeziku. Potrebna so taka učiteljska, da se bodo učitelji vseh predmetov, zlasti pa realij, izobraževali v narodnem jeziku, v katerem bodo potem sami poučevali. V tistem času so na vseh učiteljskih – v Ljubljani, Mariboru in Celovcu – razen slovensčine in verouka poučevali v nemškem jeziku. Učitelji so se zaradi šolanja v nemškem jeziku z velikim trudom pripravljali za pouk v slovenščini. Nato si je zastavil vprašanje: "Kako naj se mi, slovenski učitelji, izobražujemo, da bomo tej težavni nalogi popolnoma zadostili"? Ministrska naredba z dne 20. avgusta 1870 pravi: "Smoter jezikovnega pouka je prav razumevati, kar se o drugih sliši – v materinem jeziku. Torej v maternem, narodovem jeziku se morajo učenci poučevati v vseh predmetih. Ako pa hočemo mi, slovenski narodni učitelji, našo mladino v njenem narodnem slovenskem jeziku poučevati in izobraževati, treba je, da smo sami v njem dovolj izobraženi in da ga sami znamo prav in pravilno govoriti", ugotavlja Juraj Režek. Nato je zahteval, "da se učiteljska izobraževališča tako preustrojijo, kakor to zahtevajo zdrava pedagoška načela in zdrav človeški razum, tako da bodo ustrezala potrebam in duhu našega naroda. V domačem slovenskem jeziku se mora poučevati v vseh predmetih, ki jih predpisuje organizacijski statut za učiteljska z dne 26. maja 1874". Zahtevi o uvedbi slovenskega jezika na učiteljska so nasprotniki slovenskega jezika ugovarjali z utemeljitvijo, da ne obstajajo za to potrebne knjige. Juraj Režek je nadaljeval, da to ni nič čudnega, saj vlada ni nikdar podprla izdaje slovenskih učbenikov. Ugotovil je, da obstajajo vsi učbeniki za realije. Na naših šolah se naj nastavijo le učitelji, ki obvladajo slovenski jezik, vendar te pošiljajo v tuje, nemške dežele, k nam pa prihajajo učitelji, ki ne znajo našega jezika. Nato je Juraj Režek ugotovil, da lahko pričnemo s poukom realij v materinem jeziku takoj. Izrazil je upanje, da bo vlada upoštevala naše potrebe. Toda deželna šolska oblast je vsiljevala nemščino kot "drugi deželni jezik" celo v dvorazrednice, učitelje pa za to dobro honorirala. Nato je nadaljeval: "Mi živimo dan za dnem med narodom in z narodom, mi se vedno gibljemo med slovensko mladino in jo izobražujemo za njeno prihodnost ... Slovenski narod od nas mnogo zahteva in pričakuje. Naša slovenska mladina bo enkrat zahtevala od nas oster račun. Naša sveta dolžnost je, da kot slovenski učitelji neumorno delamo na našem polju, v narodni šoli, da privedemo našo mladino, naše slovensko ljudstvo do one izobraženosti in omike, kakor to terja duh sedanjega časa ... Ne straši naj nas nobena mržnja ali grožnja, naj prihaja od katerekoli strani ..." Juraj Režek je spodbujal učitelje, naj ne klonejo, naj se ne boje "Verweissa", češ da bodo odpuščeni, če bodo vztrajali pri zahtevi za uvedbo narodnega jezika v slovenske šole. Nato je nadaljeval: "Odkrivajmo in odpravljajmo ovire našega narodnega šolstva. Potem bomo spoznali, da smo kot ljudski učitelji storili svojo dolžnost in lahko pričakujemo, da bo tudi našemu narodu posijalo milejše sonce."

Končno je Juraj Režek predlagal na zborovanju sprejem treh

resolucij

1. Slovenski učitelji morajo imeti učiteljsiše, v katerem se predavajo vsi predpisani predmeti v slovenskem jeziku; nemški jezik naj bo obvezen predmet.

2. Pri pouku pedagogike naj se pripravniki seznanijo, katere službene spise morajo imeti; ob obiskih posameznih šol je ugotovil, da šolski nadzorniki zahtevajo od pripravnikov to, o čemer jih nihče ne pouči.

3. V ta namen naj se pripravi peticija ministrstvu državnega zbora in Deželnemu šolskemu svetu.⁵

V septembru 1881 je bilo ustanovljeno Slovensko učiteljsko društvo, odbornik društva je postal tudi Juraj Režek. Njegovo delovanje v Šolskem svetu mesta Ljubljana še ni proučeno.

Leta 1881 se je Juraj Režek v Preserju poročil z Ivano Petelin. Poročil ju je njegov brat Peter Režek. V zakonu so se mu rodili trije otroci: Ivan (1882), Marija (1885) in Ivana (1886). Dr. Ivan Režek je študiral pravo. Pred prvo svetovno vojno je bil odvetnik v Ljubljani. Ob začetku vojne 1914 so ga vpoklicali v vojsko. Odšel je na rusko bojišče, od koder se ni vrnil.

Potem ko je bil Juraj Režek upokojen, je večkrat obiskal Belo krajino. V letu 1934 je obhajal 80-letnico svojega življenja. Nečaku Jožetu Nemaniču v Slamni vasi je 21. avgusta poslal vabilo na slovesnost v verzih:⁶

*Osemkrat po deset let ravno (2/9) bo minilo,
na Krasnem Vrhu tam
dete Jurček se rodilo.
Z vodo ondaj ga krstili,
mi pa zdajle vince bomo pili.
Vabimo Vas takrat vse v goste,
ki z veseljem sprejeti boste;
torej le korajžo in pa šnajd,
pa v Ljubljano z vlakom hajd
Pa bomo zopet dobre volje,
saj vince teče kakor olje.*

Juraj Režek se je na večer svojega življenja z veliko ljubeznijo vračal na pota in stezice domačega kraja, ki jih je v mladosti ničkolikokrat prehodil, zlasti pa vsak dan, ko je meril dolgo pot v Metliko, kjer je obiskoval osnovno šolo. Večkrat je obiskal nečaka Jožeta Nemaniča v Slamni vasi. Zlasti je rad prihajal v trgatev. Takrat je najraje bival v zidanici na Radovici, ki stoji na vrhu vinograda. Ob sončnem vzhodu je stopil na "gank" zidanice in občudoval lepoto Bele krajine. V nekem pismu nečaku je zapisal: "V Ljubljani pa nič novega, dež in megla kot ponavadi."

Ob birmi spomladi 1938 je bil tudi na obisku v Slamni vasi. Kljub 84. letom je bil še vedno visoke, sloke postave. Siva bradica je poudarjala njegovo dostojanstvo. V spominu mi ostaja vožnja z zapravljiščkom v Metliko. Oče in Juraj sta sedela na sprednjem sedežu. Z zvonika metliške cerkve se je oglašalo pritrkavanje zvonov.

Juraj Režek je umrl med drugo svetovno vojno, 6. februarja 1942, in je pokopan na ljubljanskih Žalah. V učiteljski službi se je v stari Avstriji izkazal z vztrajnostjo pri zahtevah za uvedbo slovenskega jezika v osnovne šole in na učiteljsiša, ki so šolala bodoče narodne vzgojitelje.

Trije bratje (z leve): župnik Peter Režek (1837–1919) nadučitelj Juraj Režek (1854–1942) gospodar na domačiji Krašnji Vrh 13 Janez Režek (1831–1918)

Spomin na tri brate Režek iz prve generacije: Janeza (1831), Petra (1837) in Juraja (1854), ohranja nedatirana fotografija (okrog 1895); izvornik hrani gospa Juta Krulc, hči dr. Josipa Režka, stanujoča v Ljubljani, Celovška 59.

7 - Slovenski biografski leksikon, IX. zv., leto 1960, str. 92

Anton Ivan Režek, pred letom 1906

KULTURA
Rast 3–4 / 2003

Februarja 1860 sta se poročila v Metliki ženin Janez Režek, roj. 1831 na Krašnjem Vrhu 13, in nevesta Katarina Nemanič, roj. 1842 v Slamni vasi št. 1. V februarju 1867 se jima je rodil tretji otrok **Anton Ivan Režek**. Njegovo življenje opisuje Fran Ksaverij Lukman.⁷ Anton Ivan Režek je obiskoval osnovno šolo v Metliki, gimnazijo pa v Novem mestu. Po pripovedovanju sorodnikov se je iz tistih dni ohranila o njem anekdota. Po gimnaziji je razmišljal o svoji prihodnosti. Odločil se je, da bo odpotoval v Ameriko. Stopil je k očetu in ga prosil, da bi mu plačal potne stroške. Očeta njegova odločitev ni razveselila. Kljub temu je sinu denar izročil ter mu rekel: "Nikdar mi ne boš povrnil niti za lulo duhana." Pozneje je Anton Ivan pošiljal svojemu očetu o božiču in za veliko noč iz Amerike denar in vedno pripisal: "To je za lulo duhana."

Leta 1837 je študiral v Gradcu, nato je odšel v Ameriko, kjer ga je sprejel marquetteški škof Janez Vertin, belokranjski rojak, v svoje semenišče. Bogoslovje je študiral v St. Jerome Collegeu v Berlinu (sedaj Kitchiner) v Kanadi in je bil 12. julija 1890 posvečen v duhovnika. Sprva je služboval v raznih župnijah, leta 1895 pa je bil imenovan za župnika v Houghtonu (Michigan), kjer je ostal vse življenje. Poleg dušnopastirske službe je bil načelnik škofijskega gradbenega odbora in načelnik odbora dobrodelnih ustanov. Pod njegovim vodstvom so zgradili v Marquetteu veličastno cerkev, samostan šolskih sester sv. Neže, osemrazredno šolo in dve sirotišnici, eno v Assininsu za indijanske sirote. Kot častni predsednik Baragove zveze je leta 1930 v imenu ameriških Slovencev in marquetteške škofije izročil v Rimu prošnjo za postopek za Baragovo beatifikacijo. Za svoje delo je prejel več odlikovanj. Papež ga je imenoval za svojega hišnega prelata.

Anton Ivan Režek se je posvetil tudi zgodovinopisju, obsežen je njegov opus znanstvenih raziskav. V letih 1906 in 1907 je izdal dva obsežna zvezka z naslovom Zgodovina marquetteške škofije. V tem

Dr. Josip Režek, novomeški župan in podpredsednik Narodne skupščine v Beogradu leta 1935

8 - Zbornik Gimnazije Novo mesto 1746 – 1996, str. 258

9 - Arhiv Pravne fakultete v Ljubljani

10 - podatki Gorazda Režka, Rast, julij 1995, str. 320; podatki Jute Krulc, dipl. ing. arh.; glej tudi: Ivan Nemanič, Filmski zapisi Božidarja Jaka 1929 – 1955, posnetki dr. Josipa Režka

11 - Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Dolenjsko in Belo krajino, gradivo o volitvah

Fotografije hrani Juta Krulc, dipl. inž. arh., Celovška 59, Ljubljana

Fotografije kapelice, cerkve in rojstne hiše je posnel Ivan Nemanič

KULTURA
Rast 3–4 / 2003

delu je objavljena tudi njegova fotografija. Napisal je mnoge članke in razprave, npr. za Katoliško enciklopedijo v New Yorku o dunajski Leopoldinski družbi, Janezu Vertinu itd.⁷ Univerza v Marquetteu mu je za uspehe na področju zgodovinopisja podelila častni doktorat prava.

V letih 1935–1936 je obiskal domovino. V Slamni vasi je maševal in obiskal rojstno hišo svoje matere pri družini Nemanič. Ob tej priložnosti je družini izročil tudi dve svoji knjigi Zgodovina marquetteške škofije. Anton Ivan Režek je umrl v Houghtonu 1946. leta.

V marcu 1883 se je v družini Janeza Režka in Katarine Nemanič na Krašnjem Vrhu rodil najmlajši otrok in misijonarjev brat Jožef, pozneje **dr. Josip Režek**. Osnovno šolo je obiskoval v Metliki, gimnazijo pa v Novem mestu, kjer je vpisan med maturanti 1903. leta.⁸ Nato se je odločil za študij prava, sprva na Dunaju, nato pa v Pragi. Diplomiral je 28. maja 1920. leta na pravni fakulteti v Ljubljani.⁹ Med prvo svetovno vojno je bil vpoklican v vojsko. Pot ga je peljala na italijansko bojišče v Dolomite, kjer je bil dodeljen kot pravnik vojnemu sodišču pri glavnem štabu. Po vojni je začel delati kot odvetniški pripravnik v Novem mestu. Kmalu je zaslovel kot izvrsten odvetnik. Poročil se je s Pavlo Zurc. Imel je otroke: Boruta (pozneje odvetnik dr. Borut Režek), Gorazda in hčerko Juto, por. Krulc, dipl. inž. arhitekture, specialistka za urejanje parkov in vrtov. V letih 1923 do 1935 je bil dr. Josip Režek župan v Novem mestu.¹⁰ Na volitvah 5. maja 1935 je bil na državni listi dr. Jeftiča za srez Novo mesto izvoljen v Narodno skupščino Jugoslavije, junija 1935 pa za podpredsednika Narodne skupščine Jugoslavije. Avtorju članka je leta 1958 pripovedoval, da je bil leta 1928 v parlamentu na govorniškem odru, ko je bil izveden atentat na Stjepana Radića, voditelja Hrvatske seljačke stranke. Vendar ni bilo mogoče ugotoviti, v kakšni zvezi se je udeležil zasedanja parlamenta v Beogradu (Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Dolenjsko in Belo krajino, gradivo o volitvah.)¹¹ Po drugi svetovni vojni se je dr. Josip Režek zaposlil v odvetniški pisarni pri sinu dr. Borutu Režku. Umrl je konec leta 1966. Pokopan je v Novem mestu.

Zgoraj omenjeni Peter, Juraj, Anton Ivan in dr. Josip Režek so se vpisali na strani slovenske kulturne in politične zgodovine, vendar tonejo v pozabo. Mnogi, zlasti mlajši rodovi, jih več ne poznajo. Le dr. Josip Režek, odvetnik, novomeški župan in poslanec, še živi v spominu mnogih domačinov in tudi Novomeščanov. Režkova rojstna hiša na Krašnjem Vrhu je zaprta in sameva. Njena zunanost je že nekoliko načeta. Vrata in okna hiše ostajajo iz dneva v dan zaprta. Zvečer v hiši več ne prižigajo luči. Temina napolnjuje sobi, kjer je nekoč prekipevalo življenje. Letos 1. maja so planinci po poteh in stezah z vseh strani prihajali na Krašnji Vrh, kjer so ob kulturnem programu slovesno odprli razgledni stolp. Ob odhodu so mnogi zavili po poti k Režkovi hiši. Prihajali so daljni sorodniki, znanci in prijatelji. Pogovarjali so se o Režkovih. Kaže, da bodo planinci tudi v prihodnosti privabili še mnoge pohodnike, ki se odpravljajo na pota v naravo. Režkovi, Peter, Juraj, Anton Ivan in dr. Josip, nas s svojo ustvarjalnostjo na področju kulture in družbenega življenja zavezujejo, da jim na njihovi rojstni hiši postavimo spominsko obeležje, ki bo še poznejšim rodovom pričalo o njihovem življenju in bo hkrati v ponos vaščanom na Krašnjem Vrhu, Belokranjcem in tudi slovenski državi.

BLIŠČ IN BEDA PROSTEGA PRISTOPA DO KNJIŽNIČNEGA GRADIVA

Sanje vsakega knjižničarja so, da bi lahko razpostavil vse bogastvo knjižnice, sploh pa v naši preljubi Sloveniji, kjer se že desetletja prvi na vrhu trojice problemov, s katerimi se srečujejo splošne knjižnice, pojavlja prostor. Druga prav tako velika problema pa sta še pomanjkanje sredstev in kadra. V zadnjih nekaj letih so se stvari prav na področju prostora začele premikati po vsej Sloveniji. Knjižnice se širijo, obnavljajo, gradijo se nove, preurejajo se in selijo v primernejše prostore. S selitvami pa doživljajo največ sprememb prav največje knjižnice, ki so se ustanovljale takoj po drugi svetovni vojni kot študijske, regijske oziroma pokrajinske. Navadno so imele še starejšo tradicijo in neprecenljivo pisno kulturno dediščino območja, kasneje pa so prejemale še obvezni izvod vsega, kar se je natisnilo v Sloveniji, ne glede na jezik. Obvezni izvod je bil in je namenjen pregledu in distribuciji oziroma dostopnosti knjižne produkcije po vseh regijskih centrih. Glede na količino knjižničnega gradiva, ki so ga te knjižnice nagomilile v vsem tem obdobju, so knjige hranile pretežno po sistemu numerus currensa, ki je zavzel najmanj prostora. Knjige so se glede na velikost delile na osmerko, kvart in folio. Osmerka ima navadno arabsko številko, kvart ima pred arabsko številko še rimsko II, folio pa rimsko III. Vsaka od velikosti je imela svoj tekoči numerus. Teoretično je bila najmanjša številka tudi najstarejša po prihodu v knjižnico, najvišja številka pa najnovejša. Police v skladiščih so bile prirejene prej omenjenim velikostim knjig. V klasičnih in kasneje računalniških katalogih je bila uporabniku merodajna številka oziroma signatura, ki si jo je prepisal in je pomenila natančno lokacijo, mesto, kjer se knjiga nahaja. Ko je predal naročilo, zabeleženo na zadolžnici, so knjižničarji odhiteli po naročeno gradivo v skladišče. Če je bilo naročenih več knjig, jih je knjižničar poiskal od kleti pa do podstrešja in se vrnil z naročenim. Včasih pa je bil uporabnik prese- nečen, ker si je iz naslova dela v katalogu predstavljal, da bo dobil nekaj popolnoma drugega. Knjiga je imela na primer samo 10 strani, naslov Vrata pa ni obravnaval tega, kako jih sami vgradimo, ampak je bila to zbirka pesmi. Še posebej pri referatih je prihajalo do različnih nesporazumov in dostikrat je bilo precej gradiva, ki smo ga mukoma nanosili uporabniku, zanj neprimerno in neuporabno. Katalog, bodisi računalniški bodisi klasični, za navadnega uporabnika ni bil preveč prijazen, saj je za njegovo uporabo potrebno nekaj znanja in upoštevanja navodil. Res pa se uporabniku ni bilo potrebno ukvarjati s tem, kje to gradivo je. Ob izposojevalnem pultu je prelistal revijo, poklepetal z znancom in počakal na gradivo. Prosti pristop do knjižničnega gradiva pa je druga zgodba. Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto je imela postavljeno gradivo v prostem pristopu v posameznih oddelkih, kot na primer na oddelku za odrasle, oddelku za mladino, bibliobusu in enotah krajevnih knjižnic, vendar je bil to fond, ki ni presegal 30.000 kosov. Študijski oddelek, ki hrani glavnino fonda obveznega izvoda, pa se z njim ni srečal do preselitve v prizidek.

V revizijski strokovni knjižničarski komisiji je bila tudi dr. Silva

Novljan, ki je zagovarjala tezo, da mora biti čimveč gradiva postavljenega v prostem pristopu. Knjižničarji smo se ga veselili, ker smo videli samo prednosti prostega pristopa:

- knjižničarjem ne bo potrebno tekati po stopnicah gor in dol, iz skladišča v skladišče (13 skladišč), končno se bodo posvetili informacijskemu delu,

- uporabniki bodo lahko z malo napora prišli do vseh informacij o enem področju na enem mestu (na primer vse Varne vožnje, priročniki za vozniški izpit bodo stale skupaj na polici, ne glede na leto natisa, medtem ko so se prej nahajale v vseh možnih skladiščih, tako kot so prihajale v hišo, med vsemi drugimi knjigami enake velikosti,

- uporabniki leposlovja bodo na enem mestu našli komplet avtorjev opus, ne glede na to, ali je pisal drame, poezijo, romane, kratko prozo, pa še v zbranem delu je izšel del njegovih stvaritev.

- uporabniki bodo lahko samostojni in imeli vso našo bogato ponudbo pred seboj, ne bo več nesporazumov, kaj se skriva pod nekim naslovom.

Izkušnja pa je pokazala malo drugače.

Prednosti

- Uporabniki Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto so izredno samostojni. Obrestovalo se nam je vse preteklo usposabljanje, ki smo jim ga namenili. Znajo uporabljati tako terminale kot računalniški katalog in so učljivi ter iznajdljivi pri iskanju gradiva po policah.

- Marsikdo je v resnici navdušen, ko odkrije, koliko kuharic imamo, pa knjig o gobah, ali pa koliko je v resnici napisal dr. Anton Trstenjak.

- Uporabniki po naključju med sprehodom med policami najdejo zanimivo gradivo, ki si ga drugače ne bi izposodili. Pregledujejo se tudi novitete, podobno kot nekateri zahajajo v knjigarne, da prelistavajo novosti. To z izjemo prej naštetih oddelkov v stari knjižnici ni bilo mogoče.

- Na oddelku za odrasle, kjer je ves opus enega avtorja na enem mestu, je manj pomot pri iskanju knjige za obvezno branje, ker ni treba posebej preverjati, le v katerem izbranem delu bi lahko to še izšlo.

- Bralci, ki prisegajo na enega avtorja, imajo avtorja na enem mestu.

- Lažji je odpis gradiva, ker se vsi izvodi enega naslova nahajajo na istem mestu. Imamo pregled nad zalogo in hkrati nad ohranjenostjo in poškodbami vseh izvodov. Če gradivo ni več aktualno, se lahko nekaj dodatnih izvodov tudi odpiše.

- Preglednost postavitve gradiva in označevanja je večja.

Slabosti

- Bralci pri prelistavanju gradiva odložijo gradivo na katero koli polico, lahko celo nosijo knjigo s seboj pol ure in jo odložijo popolnoma na drugo lokacijo bodisi stroke bodisi abecede. Taka knjiga je za knjižničarje in za naslednjega bralca praktično izgubljena. Računalniški katalog lahko prikazuje lokacijo knjige in da je knjiga prosta, pa je ne najdemo, ker je njeno iskanje podobno iskanju šivanke v senu. Tega pri numerusu oziroma skladiščnem pristopu nismo poznali. Knjiga je ostala na točno tisti polici, kjer smo jo mi odložili. Šele v internem času se lahko posvetimo inventuri, da iščemo "založeno gradivo".

- Knjige so na strokovnem delu zložene najprej po področjih,

znotraj področja pa po strogi abecedi avtorjev. Pogosto se bralcem zdi dovolj, da vtaknejo knjigo na pravo polico, pa če je to konec police ali pa kar nekje vmes. Tudi taka knjiga je težje najdljiva in pri njenem iskanju porabijo bralci ali knjižničarji več časa. Posebej hudo je, če gre za večjo količino knjig, ki je bila pregledana na isti polici, ker se na ta način izgubi vsa abeceda in jo je potrebno ponovno urediti.

- Urejanje gradiva po abecedi je za knjižničarje podobno Sizifovemu delu. Komaj ga uredimo na eni polici, že je tukaj uporabnik, ki veselo brska, pri tem pa trdi, da vse ve, kje je kaj vzel s police.

- Urejanje po področjih in znotraj po abecedi avtorjev je dosti bolj zamudno kot pospravljanje gradiva po numerusu. Zahteva določena znanja s področja oziroma natančno poznavanje podrobnega vrstilca univerzalne decimalne klasifikacije (UDK).

- Vse knjige – izvodi istega naslova se ne nahajajo na istem mestu, ker obdelava gradiva v preteklosti, ko je knjige obdelovala klasično (ročno), ni preverjala, ali je knjiga ponatisnjena in je v preteklosti že dobila morda drugačen UDK vrstilec. Vsaj to vrsto šumov poskušamo zdaj prioritarno odpraviti.

- Shema postavitve gradiva je živa stvar, ki se spreminja hkrati s stroko. Včasih se je računalništvo nahajalo pod vrstilcem 519.6, če je bila knjiga obravnavana kot program, in 681.3, če je bila s področja računalništva in se je tikala bolj strojne opreme. Seveda pa se je dogajalo, da je isti naslov končal enkrat na 519.6, drugič pa na 681.3. V najnovejši verziji je računalništvo dobilo vrstilec 004. Tako bomo zdaj lahko vse računalniško gradivo ponovno obdelali, šli v zapis, popravili postavitev in vrstilec, ponovno natisnili etiketo, dodali barvno oznako. To ni edino področje, ki se je po preselitvi spremenilo. Krepke popravke je doživelo tudi področje 9 oziroma zgodovina in 8 leposlovje ter jezikoslovje. Tudi to bega uporabnike, ko dobijo v računalniškem katalogu en naslov na različnih področjih.

- Z naraščanjem gradiva, je potrebno odpirati nova predmetna področja, ki so se razrasla tako, da jih ne obvladujemo več, kar je odvisno od založniške produkcije. Neka področja se zelo hitro razvijajo oziroma izhaja veliko knjig na to temo, medtem ko se druga počasneje. Temu sledijo potem vsi ustrezni popravki na gradivu, na oznakah polic, na bočnih nosilcih informacij. Če se področje, kot je npr. 6, ki je izredno obsežno, razvija nesorazmerno hitro v primerjavi z drugimi področji, nas v internem času čaka še "mala" selitev, premeščanje knjig s police na polico toliko časa, dokler ne dobimo ustreznega prostora za nove knjige.

- Ker se gradivo iz produkcije zadnjih dvajset let nahaja v prostem pristopu, lahko v primeru zastarelosti zavede uporabnika. Na primer atlas, v katerem so vrisane države in meje, ki jih več ni oziroma manjkajo nove države.

- Prosti pristop je potraten s prostorom, ker se nastavitve polic ne morejo prilagajati posameznemu gradivu, ampak povprečju velikosti. Veliki atlasi in enciklopedije lahko stojijo poleg miniaturok, kar otežuje tudi pospravljanje in urejenost.

- Žanrski bralci morajo zaradi postavitve leposlovja po avtorjih iskati simbole za zvrst, knjige, ki jih zanimajo, pa so lahko razpršene po vsem oddelku.

- Nikakor se nismo rešili skladišč. Knjižnica, ki služi tudi v raziskovalne namene, ima namreč živo tudi gradivo, ki je staro več kakor

dvajset let in je uporabno za primerjalne študije.

- Bralcem oziroma uporabnikom se ne moremo posvečati toliko, kot bi želeli, ker se neprestano ukvarjamo z gradivom in usposabljanjem uporabnikov, kako poiskati natančno določeno gradivo.

Skratka, spremembe so. Nanje se navajamo mi in uporabniki. Najbolje bi lahko ponazorili spremembo iz pultnega v prosti pristop kot spremembo, ko se iz vaške trgovine, kjer imajo sicer vse "od igle do cigle" in stranka stoji pred pultom in veselo bere artikle, dve trgovki pa tekata in plezata po policah gor in dol, odpravimo v hipermarket. Zanj si morate vzeti čas, da ga sploh lahko obhodite. Ima izredno široko ponudbo, ki vas včasih tudi moti, ker se ne morete odločiti, katero maslo ali jogurt bi pri vsej izbiri kupili. Ne glede na vse označevanje, kje se nahajajo določene vrste živil in artiklov, kako lepo je med policami pocukati za rokav zaposleno trgovko, ki lepi cene, in jo samo majčkeno zmotiti z vprašanjem, kje je sladkor. Najslajše pa je na blagajni vprašati, kje so kumarice, ker če boste otročje vztrajni, se bo tudi blagajničarka dvignila in vam prinesla nesrečne kumarice vsej vrsti navkljub. Včasih nas spravi vrsta pri kruhu ob živce in se sprašujemo, zakaj so trije zaposleni pri mesu, en sam pa pri kruhu in zakaj je treba prav zdajle zlagati na police artikle, namesto da bi vsi zaposleni priskočili na pomoč na tisti kraj, kjer se nahajamo mi. In le zakaj si ne bi v prednovoletni gneči, ko smo ugotovili, da bomo stali pred blagajno dobro uro, privoščili tega, da bi zapustili nakupovalni voziček poln artiklov kar sredi trgovine in odšli kot pravi uporabnik, ki ima seveda vedno prav in je pravi kralj. V tem je kleč oziroma blišč in beda prostega pristopa.

Študijski oddelek Knjižnice Mirana
Jarca v Novem mestu s prostim pri-
stopom

JOŽICA ŠKOF
slikarka

PO SLEDEH NARAVE I, akvarel, 2000
PO SLEDEH NARAVE II, akvarel, 2000

Ivan Gregorčič

»GLASBA USTVARJA ZVOČNI SVET; V NJEM JE STVARNOST ODDALJENA KOT ZVEZDE V VESOLJU«

Pogovor s skladateljem in glasbenim kritikom Pavlom Mihelčičem

Portret; foto: Potrč

Tokratnega našega izbranega gosta je bilo kar težko pripeljati v gosté, saj so ga številne poklicne obveznosti »podile« po Ljubljani pa po Zagrebu in malo prej po Dunaju. Nič čudnega, saj je kot dekan Akademije za glasbo v Ljubljani in kot predsednik ter programski vodja Svetovnih glasbenih dnevov, ki bodo potekali pri nas v tednu od 26. septembra do 3. oktobra, vpet z mnogimi nitmi v različne organizacijske mreže. Vse se seveda prepletajo z glasbo, za katero pravi, da ostaja njegov edini pravi interes, pa naj se (je) ta izraža(l) v obliki lastne glasbene ustvarjalnosti ali v obliki glasbeno pedagoškega, uredniškega ali kritiškega dela.

Glasbeni opus skladatelja Pavla Mihelčiča, rojenega 8. novembra 1937 v Novem mestu, je obsežen in raznovrsten, saj obsega tako zborovska kot solistična in komorna ter simfonična dela; zadnja so mu najbližja, ker ponujajo vso paleto zvočnih barv, čeprav pravi, da tudi en instrument lahko izgovori glasbeno misel, ki jo nosiš v sebi. Kljub težnji k sodobnemu izrazu se njegova glasba kdaj dotakne tudi ljudskih zvokov.

Za skladateljsko delo, ki je bilo izvajano tako doma kot v tujini, je doslej prejel tudi dve pomembni nagradi: nagrado Prešernovega sklada (1979) in Župančičevo nagrado (1984).

Skladateljevo kritiško uho in pero sta dejavna tako rekoč od študentskih let, ko je začel pisati glasbene kritike za študentsko Tribuno (1958-1963), nadaljeval je s pisanjem za Mladino (1963-1970), od leta 1970 do danes pa spremlja glasbeno dogajanje pri nas za dnevnik Delo.

Desetletje in pol (od leta 1982) je bil urednik za simfonično glasbo na Radiu Slovenija, v letih 1984-1992 pa tudi predsednik Društva slovenskih skladateljev. Na Akademiji za glasbo v Ljubljani je leta 1994 postal docent, leta 2001 izredni profesor kompozicije in glasbene teorije ter oktobra 2001 tudi njen dekan.

- Januarja 2001 je Kulturni center Janeza Trdine v Novem mestu pripravil koncert v vašo počastitev. Kaj vam je pomenil koncert v rodnem kraju?

Uspeti v rojstnem kraju je najbrž zelo težko. To pravijo skoraj vsi, ki se na kakršen koli način ukvarjajo z umetnostjo. In jaz najbrž sploh

Ivan Gregorčič
"GLASBA USTVARJA ZVOČNI
SVET: V NJEM JE STVARNOST
ODDALJENA KOT ZVEZDE V
VESOLJU"

Pogovor s Pavlom Mihelčičem

nisem izjema. Kajti tudi koncert v Novem mestu, ki je bil sredi januarja leta 2001, se je zgodil bolj slučajno. Koncert ni bil nekakšen poudarek mojemu sodelovanju z rodnim mestom, saj tega sodelovanja praktično nikoli ni bilo. Ne rečem, da je Novo mesto name pozabilo, prej bi rekel, da me nikoli ni imelo za svojega. Že zgodaj sem iz Novega mesta odšel, vendar zaradi šolanja. Vračal sem se zaradi staršev in zaradi sorodnikov. Moj rojstni kraj me ni potreboval, čeprav sem se nenehno vračal vanj, v mislih, v tonskih podobah, z glasbo, ki je na nek način obdržala vez z okoljem, iz katerega sem izšel. Do Novega mesta ali (če hočete) do Dolenjske nimam tiste vrste navezanosti, kakršno je najbrž imel Marijan Kozina. In zato mi na primer nikoli ni prišlo na misel, da bi si tamkaj postavil zidanico. Novo mesto občutim na drugačen način. Najbolj ga vidim v slikah, ki jih je ustvaril Vladimir Lamut, moj prvi umetniški vzornik. Napravil sem kratek film z naslovom "Kaplja kot solza", ki govori skozi Lamutova platna o Gorjancih, o pogledih na naravo, na Krko, na lepote, ki jih je tako zelo pokvarila industrija s svojo nasilno vpletenostjo v mesto, ki so ga zadušili, še preden je mesto lahko pognalo korenine sveta. In če me vprašate, kaj mi je pomenil koncert v mojem rojstnem mestu, potem naj povem, da mi je polepšal spomine in da mi je uresničil neko davno željo, da pridem, da se vrnem. Lepo je bilo biti tam, kjer sem nekega davnega dne prvič začutil, da bo moj edini poklic glasba.

8. februarja 2000 v Novem mestu;
Pavel Mihelčič sprejema Plaketo
mesta Novo mesto za leto 1999

- Kakšni pa so spomini na Novo mesto vašega otroštva in mladosti oziroma na otroštvo in mladost v Novem mestu?

Spomini so živi, lepi in manj lepi. Spominjam se konca vojne in dni, ki so bili za mojega očeta težki. Ker je bil moj oče trgovec, so ga označili za nasprotnika ljudski oblasti. Pa je bil le skromen trgovec, ki je v "svoji" trgovini (na Glavnem trgu) delal sam, le kadar je bilo dela preveč, mu je pomagala moja mama. Trgovina ni bila očetova, oče jo je imel v najemu. V njej je samo delal, od jutra do večera, pošteno, da bolj pošteno ne bi moglo biti. In potem je moral nekega dne oddati ključe, oditi domov, ne da bi vedel, kaj ga bo čakalo naslednji dan. Potem se spominjam svojih šolskih dni, nekaterih

politično prenapetih posameznikov, ki so razvrščali celo otroke, šolarje na tiste, ki so bili »zgrajeni« in na one, ki najbrž nikoli ne bodo. Spominjam pa se tudi, da sem v takratni nižji gimnaziji (po pouku) "predaval" o glasbi. Po končanem pouku sem nekega dne (mislim, da sem imel takrat komaj enajst let) na klavir igral svoje skladbe. Igral sem za sošolce, med njimi pa je bila tudi šolska ravnateljica. Glasba mi je pustila svobodo. To je zagotovo najbolj dragocen spomin na leta otroštva, na moje odraščanje. Užival sem, kadar nas je profesor Lamut peljal v naravo. Sanjal sem o letalih, a glasba me je vedno bolj prevzemala, tako da že v zgodnjih najstniških letih ni bilo nobenega dvoma, da bom glasbenik, da bom (najbrž) skladatelj. Te svoje sanje sem najprej zaupal svoji mami, ki mi je nekoč rekla nekako takole: "Ko boš razumel Mozarta, boš vedel, kaj je glasba."

- Naslovi nekaterih vaših del (npr. Prizori iz Bele krajine, Zeleni Jurij) pa kažejo tudi na navezanost na Belo krajino, od koder izvira vaš rod. Bi povedali, prosim, kaj o svojih »rodovnih koreninah«, o prednikih, tudi o njihovi morebitni glasbeni dejavnosti ...

Moj oče je bil doma iz Semiča, iz Bele krajine. V njegovi družini je bilo 10 otrok. Spominjam se, da je bila glasba kar stalna spremljevalka družine Mihelčič, kjer se je po domače reklo "pri Petričevih". (Priimek, ki se je v Beli krajini uporabljaj, pa je bil Petric - z naglasom Pëtric). Moj oče je kar dobro igral na diatonično harmoniko - seveda kot samouk. Ko sta oče in mama kupila klavir, je bil to dogodek, ki se mi je za zmeraj vtisnil v spomin. A še bolj se spomnim dogodka, ki mi je ostal uganka. Ko so klavir postavili na svoje mesto, se je (kot prvi) usedel za klavir moj oče, ki se nikoli do takrat klavirja še dotaknil ni. Kot rečeno: sedel je za klavir in začel igrati. Odigral je do konca, jaz pa sem ga vprašal: "Kaj pa si zaigral?" "Nekaj svojega," je rekel. Samo to. Pomislil sem, da je to pravzaprav zelo enostavno - zaigrati nekaj svojega. In potem sem jaz sam - ne vem, kdaj sem začel - vse pogosteje igral svoje "stvari". Bilo je enostavno, težje je bilo tisto, kar se mi je porodilo v glavi, zapisati. Tega sem se spomnil tudi potem ko sem hodil po Beli krajini in zapisal nekaj melodij, med katerimi je bila tudi ena, ki je v narodopisnem inštitutu niso imeli. Prizori iz Bele krajine so nastali kot globok vtis po ponovnem obisku Bele krajine, ki se mi je zapisala v spomin že v otroških letih. Otroci smo hodili na počitnice v Semič, tam pa sem doživljal zelo pristen stik z običaji, ki takrat (v mojih otroških letih) še niso bili pozabljeni. Kadar pomislim na Belo krajino, se spomnim nekaterih pesmi, predvsem pa zvonov, ki so od nekdanj vir mojih zvočnih dotikov z ljudsko glasbo.

- Na kakšen način se je pokazala in se nato razvijala vaša glasbena nadarjenost?

Prepričan sem, da se ustvarjalnost pokaže in razvije s sposobnostjo improviziranja. Čeprav se iz same improvizacije največkrat ne rodijo velike stvari, pa improviziranje razvija občutek za glasbeno frazo, pa tudi za obliko. Oblika je nekakšna posoda za vsebino. Če najdeš z improvizacijo bistvo dinamičnega razvoja, se utegne prebuditi občutek za glasbeno izražanje. Že kot otrok sem veliko improviziral, to pa mojim glasbenim pedagogom ni bilo preveč všeč. Takrat jih nisem razumel, zdaj pa jih. Klasična glasba v glavnem ne dopusti veliko improvizacije. General-bas sicer zahteva neke vrste improvizacijo, vendar je ta strogo kontrolirana, saj jo obvezujejo harmonska (in

deloma kontrapunktična) pravila. Celo kadence, ki so davna sled improvizacije, so tehniko improvizacije odvrogle, predvsem zato, ker se je v preteklosti ta tehnika poenostavljala in zlorabljala. Aleatorika je improvizacijo obudila, vendar jo je opustila, ker je spet prišlo do poenostavljanja in do nekakšnih šablon, ki so improvizaciji vzele (njeno) dobro ime. Improvizacija se je obdržala pri jazzu, morda tudi zato, ker so glasbeniki skozi desetletja uredili odnos improviziranih odstavkov do dogovorjenih ali celo napisanih delov kompozicije. Improvizacija pravzaprav ostaja strokovno vprašanje, ki bi ga premaknili naprej šele potem, ko bi ta način glasbenega dela postal tehnično in muzikalno obdelan. Pa bi se potem znova lahko pojavilo vprašanje, če je improvizacija, ki bi se držala pravil, sploh še lahko improvizacija. In če se vrnem k vašemu vprašanju, potem naj povem, da ne mislim pretiravati s površnimi izjavami, kot na primer: "da se z glasbo ukvarjam, odkar pomnim," ali "da sem pel že v zibki" oziroma "da sem glasbeno nadarjenost pokazal, še preden sem šel v šolo ...". Nadarjenost za glasbo se pri otrocih pojavi zelo zgodaj; pa to sploh ni bistveno. Bistven je korak, ki ga pri razvoju otrokove glasbene nadarjenosti napravijo starši. Hočem reči, da moram biti hvaležen svoji mami, ki se je odločila, da se bomo glasbeno izobraževali prav vsi - in doma nas je bilo šest otrok. Med mojimi sestrami in brati pa sem prav jaz pokazal za glasbo največje zanimanje. Glasba me je resnično prevzela že v zgodnjih otroških letih. Ko sem komaj znal zaigrati nekaj preprostih skladbic, sem začutil, da kaj takega lahko napravim tudi jaz sam. Še preden sem bil star deset let, sem napisal prve skladbice. In potem sem to svojo sposobnost samo še pilil ...

- Kakšne spomine imate na osnovno in srednje glasbeno šolanje; je bila glasba ves ta čas vaš osrednji in edini interes?

Glasbeno šolstvo nižje in srednje stopnje je bilo v mojem izobraževalnem času vsekakor slabše razvito, kot je dandanes. Klavir me je mama dala učiti najprej privatno, potem pa sem hodil v novomeško glasbeno šolo. Moja profesorica je bila Ervina Ropas. Bila je stroga profesorica in naučila me je veliko. Glasbena šola je imela vsako leto produkcijo, na tem koncertu sem imel edino možnost pokazati, kaj sem se naučil. Bolj kot igrati Schumanna ali Čajkovskega, bi hotel igrati svoja lastna dela. Pri tem nisem naletel na veliko razumevanja, in tako sem si "pravico do improvizacije" najmanj enkrat vzel sam. Potem je bila "huda ura"; jaz pa sem vendar neskončno užival. Ko sem odšel v Ljubljano - na srednjo glasbeno šolo, sem se najprej soočil z zelo težkimi pogoji mojega šolanja. Na naslov oddelka za kulturo občine Novo mesto sem naslovil prošnjo za štipendijo, pa je bila gladko odbita. In potem nisem nikoli več zaprosil zanjo, čeravno sem bil pogosto v hudih stiskah, saj so moji starši na skoraj nedoumljiv način na študiju v Ljubljani vzdrževali celo po tri otroke hkrati. Na srednji glasbeni šoli smo imeli nekaj odličnih profesorjev, med njimi je bil izjemen človek in pedagog skladatelj Jurij Gregorc. Ker ste me vprašali, če je bila glasba moj osrednji in edini interes, moram povedati, da je bila glasba najmanj od mojega desetega leta moj poglobljen interes, nikakor pa ne edini. Zanimalo me je letalstvo, zanimala me je biologija, medicina, včasih - bolj na skrivaj - sem napisal kakšno zgodbico, na Akademiji za igralsko umetnost sem se pozanimal za možnost študija režije, lotil sem se pisanja filmskih scenarijev. Prebiral sem knjige o letalstvu, se zanimal za pogoje vpisa na letalsko šolo in

Ivan Gregorčič
"GLASBA USTVARJA ZVOČNI
SVET; V NJEM JE STVARNOST
ODDALJENA KOT ZVEZDE V
VESOLJU"

Pogovor s Pavlom Mihelčičem

Na koncertu med odmorom

spoznal, da iz te moke ne bo kruha. Interes za biologijo mi je uspešno zatrla profesorica na bežigranski gimnaziji. Pisati pa sem začel za časopise, najprej za Ljubljanski dnevnik, potem za študentsko Tribuno, potem sem sedem let pisal v tednik Mladina, nakar sem začel pisati za Delo. Pri Delu sem ostal. Začel sem pred 32. leti in v tem času napisal precej več kot 2000 glasbenih ocen. Kot vidite - ukvarjam se z različnimi dejavnostmi, vse pa se suče okrog glasbe. Glasba, in samo ta, je bila in ostaja moj edini pravi interes.

- S kakšnimi pričakovanji ste se vpisali na študij kompozicije na Akademijo za glasbo v Ljubljani in kako so bila pričakovanja izpolnjena? Kako to, da ste vpisali tudi pravo?

Pričakovanja so bila velika. Na Akademijo za glasbo sem prišel z velikim spoštovanjem do profesorjev, ki so bili takrat na oddelku za kompozicijo: Blaž Arnič, Matija Bravničar, Marjan Kozina, Karol Pahor in Lucijan Marija Škerjanc. Bila so to velika imena slovenske glasbe. Profesorji pa so me (vsak na svoj način) razočarali. Vpisal sem tudi dirigiranje pri profesorju Danilu Švari in na njegov namig še pravo. Želja po nabiranju znanja je bila velika in konstantna, bolj kot šola pa mi je znanje ponujalo okolje. V Ljubljano so že takrat prihajali veliki umetniki, to je dokazovalo, da je (bila) Ljubljana resnično kulturno središče. Študentje, ki v Ljubljani ne ostanejo ves čas svojega študija, tudi dandanes ne občutijo utripa, kar pa se pozna tudi pri dograjevanju osebnosti. Pravo sem vpisal bolj iz radovednosti. Ko je bila ta potešana, sem študij opustil. Videl pa sem, da se študij na pravni fakulteti od študija na umetniških akademija popolnoma razlikuje. Kdor bi glasbo študiral na enak ali podoben način kot pravo, ne bi napravil nič.

- Vas na skladatelja Marjana Kozino, ki je bil vaš profesor kompozicije, vežejo kakšni posebni spomini?

Marjan Kozina je bil hudomušen gospod, imeniten skladatelj. O njem bi lahko povedal kakšno anekdoto, kakšno zgodbico, ki bi opisala njegovo dobrovoljno naravo, tudi njegov odnos do glasbe, vendar je takrat, ko je bil moj profesor, čeprav je imel šele petdeset let, že razmišljal o odhodu v pokoj, kar pa je pomenilo, da ga kot študent nisem kaj prida zanimal. Glede na to, da nam naši profesorji pri uveljavitvi niso pomagali, predvsem pa niso hoteli uporabiti svojega vpliva, ki so ga zagotovo imeli, posebno dobrega mnenja o njihovem pedagoškem delu nimam.

- Po končanem študiju ste kar dolgo časa poučevali na Srednji glasbeni šoli v Ljubljani, pozneje pa tudi na Akademiji za glasbo, kjer ste sedaj dekan. Zato imate verjetno dober vpogled v naše celotno glasbeno šolstvo, gotovo pa poznate sisteme glasbenega šolstva tudi v drugih državah. Kakšna je vaša ocena našega sistema in glasbenošolske realnosti?

Najprej vas moram popraviti. Po končanem študiju nisem poučeval na srednji glasbeni šoli, ker mi je bila pot na to šolo popolnoma onemogočena. Bil sem brez službe. Prosil sem za zaposlitev na Radiu Ljubljana, pa je nisem dobil. Prijavil sem se na razpis za mesto urednika na Televiziji Ljubljana - še odgovorili mi niso. Poskusil sem z osebnimi stiki: vedno sem bil odklonjen. Dr. Danilo Pokorn, ki je bil najprej urednik, potem pa šef produkcije, mi je na radijskem hodniku

Ivan Gregorčič
"GLASBA USTVARJA ZVOČNI
SVET; V NJEM JE STVARNOST
ODDALJENA KOT ZVEZDE V
VESOLJU"

Pogovor s Pavlom Mihelčičem

dejal, da bi mi morda lahko ponudili uredniško mesto za narodno-zabavno glasbo, vendar so si mislili, da te službe ne bi vzel, pa so to mesto oddali že nekemu drugemu ... Na Radiu in na Televiziji so bila zame vrata zaprta. Poskusil sem tudi pri Zvezi kulturnih organizacij Slovenije. V ljubiteljski sferi sem vendar deloval zelo aktivno: vodil sem harmonikarski orkester v Šentvidu nad Ljubljano, bil sem zborovodja mešanega zbora Glasbene matice. Tudi tam ni bilo zame mogoče najti primerne zaposlitve. Ker sem kot študent korepetiral na srednji baletni šoli, sem pomislil tudi na to zaposlitev. Spominjam se, da me je precej deprimeranega pred Foto-studijem Potrč v Ljubljani srečal profesor Janez Lovše, ki mi je povedal, da na Zavodu za glasbeno in baletno izobraževanje potrebujejo korepetitorja. Takoj sem šel tja. Direktor pa mi je povedal, da na službo ne morem računati. Ker se je zame izrecno potegnila baletna pedagoginja gospa Murašova, sem to službo končno dobil. Potem sem osem let korepetiral, vmes brez uspeha poskušal dobiti službo na Radiu, po osmih letih so mi končno dali nekaj ur na srednji glasbeni šoli, najprej nauk o instrumentih. Potem sem na tej šoli ostal skoraj dvajset let. Poučeval sem generacije dijakov, jih popeljal na glasbeni izlet v Zagreb (na koncert v dvorano Vatroslav Lisinski) in v Varaždin, vmes pa sem (leta 1979) dobil tudi nagrado Prešernovega sklada za kompozicijo. Ko sem poučeval, se me je dotaknila polemika okrog skupnih jeder, vplivni tovariši pa so uvedli usmerjeno izobraževanje. Na srednji glasbeni šoli sem poučeval glasbeno teorijo, solfeggio, nauk o instrumentih, partiturno igro, glasbeno oblikoslovje in harmonijo; na nižji stopnji sem poučeval nauk o glasbi. Z usmerjenim izobraževanjem so nekatere od teh predmetov združili, druge pa ukinili. Čeprav je vodstvo šole hotelo izsiliti moj pristanek na reformo "usmerjenega izobraževanja", tega nikoli nisem dal. Pač pa sem si nabral bogate izkušnje z dijaki, med katerimi sem "videl" tudi posamezne izjemno nadarjene. Naš glasbenošolski sistem v splošnem ni slab. Vsekakor je neprimerljivo boljši, kot je na primer v Italiji. Če bi država hotela vedeti, kako bi bilo mogoče ta sistem izboljšati, pa bi najbrž ravnala drugače. Tako pa je Akademija za glasbo v hudi prostorski stiski, s čimer pa je oviran tudi njen razvoj. Poskušam popraviti napake, ki izvirajo iz preteklosti.

V prijateljski družbi; v ozadju profesor
Alojz Srebotnjak

NAŠ GOST
Rast 3-4 / 2003

- Kot dekan Akademije za glasbo v Ljubljani imate gotovo vizijo te ustanove ... V zvezi s tem bi vas vprašal še: Kakšna je odprtost te ustanove za tuje gostujoče profesorje, pa tudi naše profesorje, ki so raztepeni po svetu (eden takih je npr. vaš novomeški rojak Božidar Kos), in kakšna je odprtost za morebitne nove študijske programe?

Kakšna je moja vizija Akademije za glasbo, sem objavil na dekanovi oglasni deski. Vizija je izšla pod naslovom 2002 in je odprla ter obljubila kopico doslej še nerešenih zadev. Odprtost za gostujoče profesorje je popolna. Omejitve nastajajo samo zaradi neurejenega financiranja. Ni težko dobiti dobrih gostujočih profesorjev, težko jih je plačati. Čeprav se je zdelo nemogoče, pa smo vendar pridobili kar nekaj gostujočih profesorjev. Med zadnjimi je gotovo tudi profesor klavirja Laszlo Baranyay iz Budimpešte. V tednu, ko bodo v Sloveniji Svetovni glasbeni dnevi (od 26. septembra do 3. oktobra 2003) bo v Ljubljani veliko odličnih (tujih) glasbenikov, ki so tudi visokošolski profesorji. Z njimi se dogovarjam za dopoldansko delo na AG, kar pomeni, da bomo ta prvi teden v novem študijskem letu razglasili za mednarodni teden na Akademiji za glasbo. Prvi teden bodo na AG delali samo gostujoči profesorji, popoldne in zvečer pa bodo študentje obiskovali koncerte, kar praktično pomeni, da bomo študijsko leto 2003/2004 začeli s sodobno glasbo. Če bo v tem času v Ljubljani tudi skladatelj in profesor Božidar Kos, ga bom povabil, da predava našim študentom. Nove študijske programe pripravljamo z vso intenzivnostjo. Odprli bomo smer "harmonika", smer "zborovsko dirigiranje", odprli bomo oddelek za jazz, katedro za novo glasbo in katedro za staro glasbo. Potrebovali bi profesorje za komorno igro, predvsem pa ustrežnejše prostore. Pismo o dobri nameri, napisano je bilo pred tremi leti, za zdaj še ni dobilo ustreznega zaključka - gradnje treh novih akademij. Kljub vsem oviram, ki jih ni malo, pa upam, da se bo že letos nekaj premaknilo: da bomo pridobili mestno zemljišče in da bo razpisan natečaj za projekt "tri akademije". Imamo podporo v državnih službah, na Ministrstvu za šolstvo, znanost in šport, na Ministrstvu za kulturo, na Mestni občini Ljubljana ... Nekaj se bo zgodilo. V kratkem. Čeprav so za investicije težki časi, sem optimist.

- Kdaj bi na primer na Akademiji za glasbo lahko polno zaživel študij jazza? Mnogi naši tovrstni glasbeniki so sedaj prisiljeni študirati v tujini.

Če bi se na Ministrstvu za šolstvo, znanost in šport dokončno odločili, da širitev AG podprejo in če bi se nekateri postopki na univerzi poenostavili, potem bi oddelek za jazz lahko polno zaživel najpozneje v dveh letih. Jazz pa vendar počasi, skozi stranska vrata, prihaja na Akademijo. Imamo predavanja glasbeno aranžiranje in filmska glasba, vsako leto pa organiziramo tudi seminarje. Pri tem nam zelo pomaga ameriško veleposlaništvo v Sloveniji. Prav te dni, od 19. do 21. junija, gostuje pri nas skupina odličnih ameriških glasbenikov.

- Gotovo niste eden tistih, ki menijo, da je jazzovska improvizacija le prazna virtuoznost, saj ste eno od skladb naslovili z jazzovskim terminom Chorus. Kakšen je vaš odnos do te zvrsti glasbe, ki jo imajo mnogi za najpomembnejši glasbeni prispevek 20. stoletja?

Na začetku svoje poti sem se aktivno ukvarjal z jazzom. Imel sem svoj ansambel, ki je izvajal tako imenovani "komorni jazz". Uporabljal

Ivan Gregorčič
"GLASBA USTVARJA ZVOČNI
SVET; V NJEM JE STVARNOST
ODDALJENA KOT ZVEZDE V
VESOLJU"
Pogovor s Pavlom Mihelčičem

sem za jazz neobičajne instrumente - harfo, flavto, angleški rog, basovski klarinet. Ukvarjal sem se tudi z vokalnim jazzom. Imel sem vokalni ansambel, ki je med drugim (s pevskimi glasovi!) izvajal glasbo v stilu diksilenda. Z vokalnim ansamblom sem na jazzovski način izvajal svojo lastno fugo. Sedem let sem v tedniku Mladina objavljajl članke pod rubriko Jazz. Bil sem na tekočem z dogajanjem v svetu. Potem ko sem sprevidel, da me določeni ljudje na Radiu ne pustijo zraven, sem se mladostnemu navdušenju za jazz odrekel. Nekaj ljubezni pa je ostalo. O tem priča ciklus skladb z naslovom Chorus. Vpliv jazz pa je čutiti (to je opazil tudi kritik v Londonu) še v nekaterih drugih skladbah: Double break za klarinet in klavir, Limita za klavir, Take-off za klavir in morda še kje. Kakšen je moj odnos do jazz? Zelo pozitiven. Zelo pa mi je žal, da se je z jazzom okoristila komercialna zabavna glasba, ki je jazz zlorabila in ga potisnila na rob glasbenega dogajanja. Pravi jazz je dandanes še v hujši stiski kot resna glasba. Škoda. Jazz je vendar glasba, ki je s svojo umetniško potenco res zaznamovala umetnost 20. stoletja.

- Glede na to, da ste tudi dolgoletni glasbeni kritik, me zanima, ali se pri poslušanju glasbe lahko neobremenjeno prepustite uživanju ali pa je vedno na preži tudi kritiški analitični um.

Če je glasba dobra, če so izvajalci odlični, se zlahka prepustim uživanju. Glasba mi je tudi sicer najprej užitek in šele potem poklic. Ali ni to velika sreča, da lahko uživam v poklicu, ki sem si ga izbral?

Hrvaški skladatelj Milko Kelemen in Pavel Mihelčič na Svetovnih glasbenih dnevih leta 2001 v Yokohami

- Kdo pa so vaši najljubši skladatelji?

S tem vprašanjem ste me spravili v komaj rešljiv položaj. V resnici sploh nimam najljubših skladateljev. Še posebej, temu bi rekli - malo bolj kot nekatera druga dela - imam rad nekatera umetniška dela. Dostikrat so to kakšne drobne umetnine, ki jih ostali poslušalci komaj poznajo. Med Mozartovimi deli bi bil to Andante iz Pariške simfonije, Köchel 297. To je stavek, ki ga je Mozart napisal za svojo Simfonijo v D-duru, naročnik pa ga je ocenil slabo, češ da je v njem preveč modulacij, pa še predolg da je. Zelo rad imam tudi stavek Andante iz Divertimenta v G-duru, Köchel 63, ki ga je Mozart napisal, ko je imel komaj 13 let! Tako bi lahko naštel še veliko skladb - skladb in ne skladateljev. Ostanajo dela, za skladatelji ostane samo spomin.

- *Kakšna so vaša kritiška izhodišča in načela; ali drugače vprašano: kaj mora imeti neko delo oziroma dati izvedba, da vas prepriča?*

Pisanje kritik je zame predvsem strokovno delo. Žal pa je med glasbenimi kritiki veliko takih, ki ocenjujejo glasbo in glasbenike kot strastni glasbeni ljubitelji. Nekateri med njimi imajo doma veliko glasbenih posnetkov, prebrali so veliko knjig. A jaz vendar vztrajam, da mora imeti vsaka kritiška misel strokovno osnovo. Prvi pogoj za glasbenega kritika je, da je pismen; natančneje povedano: mora znati brati note in že ob prebranem zapisu mu mora zapisana glasba v glavi zazveneti, jo mora slišati. Na ta način si lahko ustvari sicer subjektivno zvočno predstavo, ki mu približa ideal glasbe kot abstraktno podobe in glasbe kot konkretne zvočne slike. Abstraktna podoba zapisane glasbe izhaja iz oblike, na katero pri poslušanju skoraj pozabimo, iz vsebine, ki nam pri poslušanju razvije smisel agogičnih in dinamičnih sprememb, in iz gradacije, ki je sredinska poanta glasbenega dojetja. Konkretna zvočna slika je končni izdelek, ki se zgodi lahko v studiu (in potem takšne izdelke poslušamo doma oziroma v zaprtem prostoru) ali v koncertnem prostoru. Najbolj doživljamo glasbo v koncertnih dvoranah, v opernih hišah, skratka v prostorih, ki imajo primerno akustiko, ki omogočajo živo izbedbo. In čeprav se pri poslušanju vedno opiram na izkušnje, ki izhajajo iz stroke, pa te "izkušnje" veliko bolj "delujejo", če je glasba slaba oziroma, če je izvedba neprimerna. Kadar me glasba prepriča sama po sebi, takrat s svojo podzavestjo "priznam", da je strokovno na vrhuncu, da ji ne morem oporekati, in takrat se predam užitku. Čustva me včasih zanesejo. Po kakšni sijajni izvedbi odlične muzike se mi ovlažijo oči.

- *Več kot deset let ste bili urednik za simfonično glasbo na Radiu Slovenija. Kakšna se vam zdi vloga sodobnih medijev in medijske industrije pri oblikovanju glasbenega okusa ter kakšno »moč« ima radijski urednik?*

Vloga medijev pri oblikovanju glasbenega okusa je ogromna. In ker mediji o pozitivnih smernicah svoje vloge nočejo nič slišati, je stanje okusa podrejeno glasbeni industriji. Tej je pomemben samo denar. Denar in nič drugega. Kot da jim gre za preživetje. Pa ni res: gre jim za ogromne zasluge! Imamo številne komercialne radijske in televizijske postaje, ki se do glasbe obnašajo sebično. V Sloveniji je ostal samo še tretji program nacionalnega radia - program ARS, ki še vztraja, čeprav ga (po vsej Sloveniji) ni mogoče dobro slišati. Ta program je edino zatočišče ljubiteljev umetnosti. Uredniki, ki ustvarjajo ta program, bi se morali prizadevati, da dosežejo dobro slišnost po vsej Sloveniji. Oddaje, ki jih poslušam, pa so na zelo solidnem, včasih celo na izjemnem nivoju. Tretji program - program ARS je kot svetla, osamljena zvezda. Upam, da nikoli ne bo ugasnila.

- *Kakšen pa je vaš odnos do drugih glasbenih zvrsti: do rocka, etna, popa?*

Vsekakor veliko bolj strpen, kot je odnos tistih, ki omenjene zvrsti predstavljajo. Nočem kar tako izjaviti, da je neka glasbena zvrst sama po sebi slaba oziroma nekvalitetna. Povsod in vedno je pomembna profesionalnost. Samo ta jamči za kakovost, in samo kakovost je tista, za katero je vredno truda. To velja tudi za razmeroma mlade zvrsti, za rock na primer.

Ivan Gregorčič
"GLASBA USTVARJA ZVOČNI
SVET; V NJEM JE STVARNOST
ODDALJENA KOT ZVEZDE V
VESOLJU"
Pogovor s Pavlom Mihelčičem

Pavel Mihelčič ob izročitvi Plakete mesta Novo mesto za leto 1999

NAŠ GOST
Rast 3-4 / 2003

300

- *Ustvarjate raznovrstna dela: zborovska, komorna, solistična in zlasti še dela za simfonični orkester. Katera od teh zvrsti vam je ustvarjalno najbližja, najbolj domača?*

Najbolj se sprostim, kadar pišem glasbo za veliki simfonični orkester. Vsa izrazna sredstva so na razpolago, vse barve so v slišnem polju, izziv je zares mogočen. Pa vendar si včasih prav želim, da napišem skladbo za en sam instrument. Tako sem letos napisal Sence za eno samo flavto in Nokturne za eno samo harfo. Ničesar nisem pogrešal, tudi en sam instrument lahko dopolni misel, ki jo nosiš s seboj.

- *Kako gledate na probleme, ki se postavljajo pred ustvarjalca v razmerjih: vsebina - forma, ustaljena pravila - ustvarjalna svoboda, tehnično znanje - invencija, tradicija - sodobnost; zamisel, ideja - realizacija?*

Vse, kar ste našli, so vsakdanja vprašanja slehernega ustvarjalca. S temi vprašanji se še največ ukvarjam, ko delam s študenti kompozicije. Oblika je v nekaterih načinih glasbenega ustvarjanja bolj pomembna, v drugih manj. Vsebina je pri glasbeni ustvarjalnosti bolj ali manj abstraktna. Ta abstraktnost pa ima različne stopnje. Invencija je prirojena nadarjenost, kompozicijska tehnika je bolj ali manj priučena spretnost. Zagovarjam sodoben izraz, ki izhaja iz evolucije. Če bi poskusili uničiti tradicijo, da bi bili potem bolj sveži, bolj moderni, bi zanikali, da je današnja glasba posledica tisočletnega razvoja. Ustvarjamo lahko tudi tako, da razvijamo idejo in jo spremenimo v projekt, ki ga je treba potem soočiti s stvarnimi možnostmi. Vabim vas, da prisluhnete, da si ogledate otvoritveni projekt Svetovnih glasbenih dni v petek, 26. septembra, pod naslovom Svetloba in glasba. Najprej je bila ideja ...

- *Kaj vse v vas sproža ustvarjalne impulze; je lahko to tudi pesniška beseda, sam instrument ...? Lahko predstavite svoj ustvarjalni postopek/postopke oziroma pot od »idejne zamisli« oziroma »notranje glasbene energije« do uresničitve v partituri?*

Impulzi so (bili) različni. Ko sem poleti leta 1983 pisal svoje Slike, ki izginjajo, so bile "impulz" fantastične slike, ki sem jih videl, a so se vedno znova razblinjale. Skoraj hkrati so se me dotaknile pesmi Borisa A. Novaka. Dve pesmi sta se z mojo predstavo ujeli, in tako je naslov prvega stavka po Novakovi zbirki pesmi Stihozitje Šum v školjki, naslov tretjega stavka pa Beli metulj spomina. Ta naslov se nanaša na Novakovo pesem Beli robec spomina. Pesmi mi tudi sicer ustvarjajo senzibilnost, ki je največkrat primerno stanje pripravljenosti za novo skladbo.

- *Med instrumenti obstaja najbrž neke vrste hierarhija ... Je klavir najbolj univerzalen in osnovni »pomočnik« skladatelju? Uporabljate tudi sodobna tehnična elektronska pomagala?*

Klavir vsekakor ostaja - kot ste rekli - "najbolj univerzalen in osnovni pomočnik skladatelju". Toda skladatelji lahko pišemo tudi "iz glave" in brez pomoči klavirja. Če bi se preveč opirali na klavir, bi se lahko zgodilo, da se to pozna pri orkestraciji oziroma instrumentaciji. Računalnik uporabljamo za pisanje not, mnogi ga uporabljajo tudi za komponiranje, saj računalnik, ki ima zvočno kartico ali pa je povezan z napravo, ki ima shranjenih več kot tisoč zvokov, na-

Ivan Gregorčič
"GLASBA USTVARJA ZVOČNI
SVET; V NJEM JE STVARNOST
ODDALJENA KOT ZVEZDE V
VESOLJU"

Pogovor s Pavlom Mihelčičem

Z ženo Majdo na koncertu v Narodni galeriji v Ljubljani med odmorom

pisano glasbo tudi zaigra. Ta pot je lahko nevarna, ker lahko skladatelja zavede na pot, ki je bolj v navadi pri zabavnih glasbenih zvrsteh. Računalnik, ki ima vlogo pomočnika, odobravam; računalnik, ki mu "dovolimo" biti skladatelj soustvarjalec, pa odklanjam. Računalnik ima lahko tudi bolj konkretno vlogo. Ta ima svoje trdno mesto pri elektroakustični glasbi. Popolnoma razumljivo pa je, da računalnik uporabljamo pri pedagoškem procesu. Sodobna tehnologija je postala nekaj vsakdanjega. Tudi sam vsak dan po nekaj ur delam z računalnikom. Razvoj gre naprej; ni ga mogoče ustaviti.

- Čeprav se glasba izraža v najbolj abstraktnem jeziku, pa najbrž vedno hoče sporočiti neko vsebino. Na to navajajo tudi naslovi vaših skladb, npr. *Prizori iz Bele krajine*, *Slike*, ki izginjajo, *Zeleni Jurij* ...

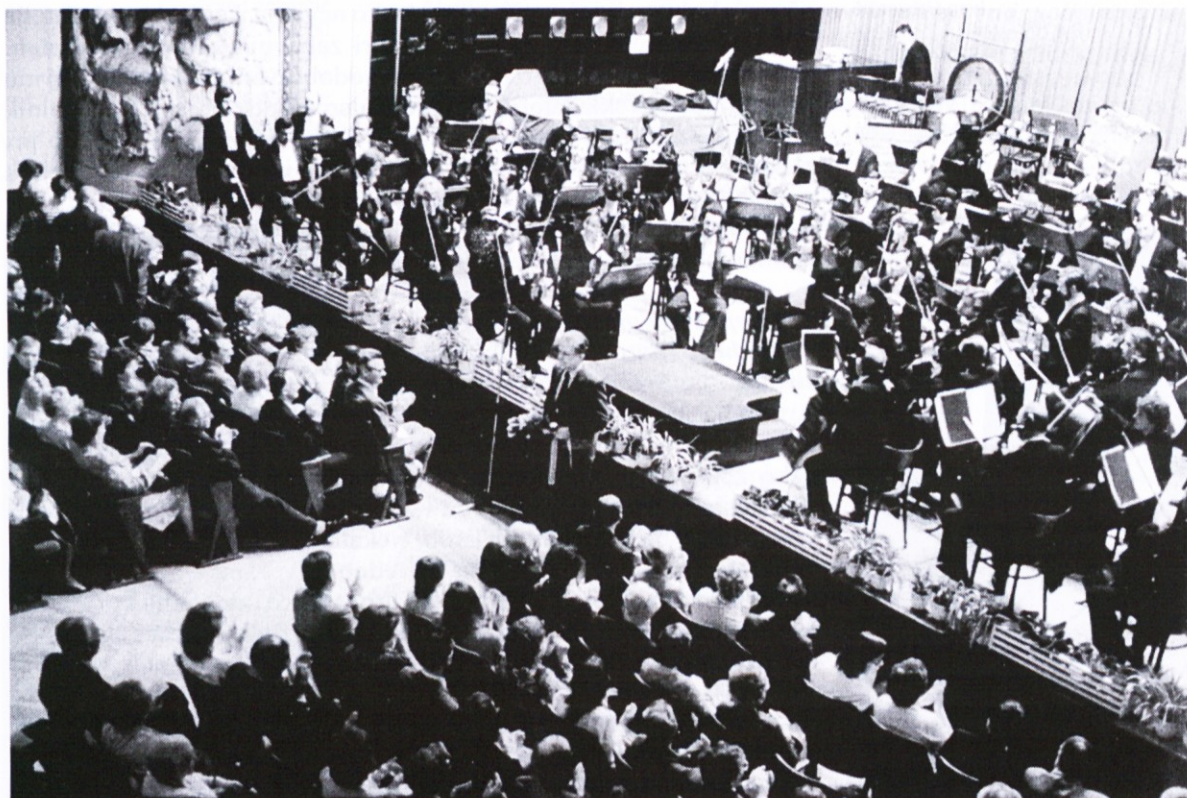
Glasba je abstraktna umetnost, o tem ne more biti dvoma. Toda abstraktnost - tudi pri slikarski umetnosti - ima lahko v izhodišču neko zelo konkretno pobudo. Poslušalčeva fantazija abstraktnost včasih spremeni v zgodbo, ji da vsebinski okvir, celo program, ki ga potem navajajo v koncertnih listih. Nekatere moje skladbe imajo čisto konkretne naslove, vsebine pa so vedno povezane z obliko. Glasba ustvarja zvočni svet in v njem je stvarnost tako oddaljena kot zvezde v vesolju. Vidimo jih, slutimo njihovo navzočnost, razdalje pa so takšne, da si jih skoraj ne znamo predstavljati.

- Kakšni so občutki, ko se skladatelj sooči z izvedbo svojega dela? Ali pogosto sodelujete z izvajalci; kdo so vaši najljubši interpreti?

Pred prvo izvedbo me je vselej malo strah. Vendar pa je občutek, ko izvedba steče, zelo lep. Pisanje glasbe je popolnoma abstraktno dejanje, zvočni rezultat pa je konkreten. Z izvajalci sodelujem, to je za obe strani - za skladatelja in za izvajalca - dobro. Ni pa nujno. Bilo je kar nekaj odličnih dirigentov, ki so razumeli mojo glasbo. Tudi med solisti je bilo veliko takšnih, ki so znali v notah odkriti bistvo moje glasbe. Pri vsem pa me vendar motijo nekatere stvari. Pri izvedbah z orkestrom sem skoraj vedno rahlo razočaran, ker je vaj premalo. Nemaokrat se mi je zgodilo, da se je glasba začela porajati šele na generalni vaji ali celo na samem koncertu. Orkestri največkrat igrajo novo glasbo slabo pripravljene. Mislijo si, da ko jo igrajo prvič, nihče ne ve, kako bi se vse skupaj moralo slišati. Za svoje skladbe vem jaz sam, za tuje, za skladbe drugih sodobnih skladateljev vem, kdaj je izvedba neustrezna, če si pred izvedbo ogledam partituro. Na novo glasbo pa niso pripravljene tudi poslušalci. To sicer razumem, vendar mislim, da je nova glasba lahko tako kakovostna, da si zasluži primeren sprejem tudi v širšem krogu poslušalstva. Kot otrok sem sodobnike občudoval. Zdaj so ljudje preveč vdani medijskemu bombardiranju.

- Zdi se, da je vaše največkrat izvajano delo *Slike*, ki izginjajo. Je tudi vaše najljubše?

Slike, ki izginjajo so zagotovo moje največkrat izvajano delo za simfonični orkester. Skladbo so velikokrat igrali tako domači kot tuji orkestri. Letos sta jo igrala dva: mariborska in beograjska filharmonija. Lani so skladbo igrali v Južni Koreji. Še večkrat so izvajali drugi dve moji skladbi: *Kost za moški zbor* in *fagot ter priredbo belokranjske ljudske pesmi za moški zbor Svi su venci*. Ne morem reči, da je skladba *Slike*, ki izginjajo moje najljubše delo. Vsekakor pa sem je vesel, saj mi je leta 1984 prinesla celo Župančičevo nagrado!

Pavel Mihelčič in Orkester Slovenske filharmonije po izvedbi skladbe Slike, ki izginjajo v Smetanovi dvorani leta 1985 na mednarodnem festivalu Praška pomlad

- Kakšna je vaša ocena »glasbene razvitosti« Slovenije, kar se tiče ustvarjalnosti in poustvarjalnosti ?

Po številu koncertov je Slovenija izjemno razvita, po programsko-vsebinski strani pa smo v Sloveniji v velikem zaostanku. Komaj kdaj, v glavnem pa po naključju, izvemo, kaj se dogaja drugod po svetu. Operni programi so iz sodobnega sveta izvzeti, simfonični malo manj, razmeroma dobro smo obveščeni, kaj se dogaja na komornem področju. Publika se od sodobne ustvarjalnosti odmika. V celem si moram priznati, da zaostajamo. Evropa se nam na nek način odmika.

- Priznanje tej dejavnosti in najbrž dokaz vaše organizacijske spretnosti so bližajoči se Svetovni glasbeni dnevi v Ljubljani in nekaterih drugih naših krajih, katerih predsednik in umetniški vodja ste. Kakšni so cilji in pomen te prireditve ter kakšne priložnosti za uveljavitev slovenske glasbe ponuja?

Letos mineva deset let, odkar sem začel razmišljati, da bi v Ljubljani organizirali festival ISCM Svetovni glasbeni dnevi. Prvič sem razgrnil to možnost leta 1995 v Essnu. Pomemben premik je nastal na zasedanju Mednarodnega združenja za sodobno glasbo leta 1997 v Seulu. V Manchesteru je leta 1996 generalna skupščina ISCM izglasovala našo kandidaturo za Svetovne glasbene dni v Sloveniji. In potem smo začeli s pripravami, ki so prav zdaj na vrhuncu. V osmih dneh bomo izvedli okrog 130 glasbenih del. Pripravljamo 24 koncertov, vseh dogodkov pa bo več kot štirideset. Slovenijo bodo obiskali skladatelji iz petdesetih držav. V osmih dneh bomo poslušali novo glasbo v Ljubljani, v Predjamskem gradu, v Postojnski jami, v Piranu in v Portorožu, na Bledu, v Kostanjevici na Krki in v Mariboru. Priprav-

Ivan Gregorčič
"GLASBA USTVARJA ZVOČNI
SVET; V NJEM JE STVARNOST
ODDALJENA KOT ZVEZDE V
VESOLJU"

Pogovor s Pavlom Mihelčičem

Ijamo celo vrsto vzporednih prireditev, med njimi naj opozorim na glasbeni sejem, ki bo trajal dva dneva, na različne razstave, filmske projekcije itd. Najbrž pri nas še ni bilo tako velike glasbene prireditve. Slovenija bo osem dni in noči glasbeno središče sveta. Da je to tudi priložnost za vso našo kulturo, najbrž ni treba posebej poudarjati.

Svetovni glasbeni dnevi v Yokohami leta 2001. Po nakupih - z ženo Majdo

- Katera od številnih vaših dejavnosti (pedagoška, skladateljska, kritiško-esejistična, uredniška na radiu, organizacijska), ki ste jih ali jih še opravljate, vam prinaša/ je prinašala največ zadovoljstva? Kaj vam poleg glasbe še polni in bogati življenje?

Vse se po malem prepleta. Največ zadovoljstva mi prinaša povezava pedagoškega dela s skladateljskim. Čas hitro teče. Premalo ga imam, da bi postoril vse, kar bi si želel. Ob glasbi posvetim premalo časa svoji družini. To, da se v mislih vedno znova, kjer koli že sem, vračam k svoji družini, je premalo. Navsezadnje se vsi, ki hodimo po svetu in iščemo spoznanja o lepoti - in to si glasba zasluži, vračamo domov. Tam je shranjena večina mojih del. Dom mi polni in bogati življenje.

Pavel Mihelčič v svoji delovni sobi;
foto: Tihomir Pinter

JOŽICA ŠKOF
slikarka

MODRI IRIS, akvarel, 2002
IRIS NA VRTU, akvarel, 2002

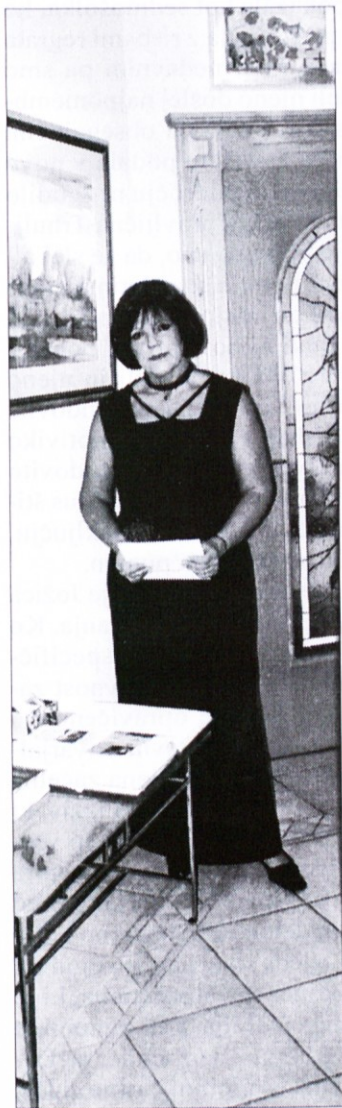
Jožef Matijević

JOŽICA ŠKOF

*Rien n'est plus agréable, que la vue de la nature brillante
dans un prospect clair, beau et magnifique **

Oton Škola

* Nič ni prijetnejšega kot pogled na blestečo pokrajino v njeni jasni, lepi in prelestni podobi.

Vselej, ko sem postavljen pred dejstvo, da interpretiram ustvarjalno likovno delo, se me poloti nemir, občutek odgovornosti, tesnobe in celo strahu, da ustvarjalca, umetnika ne bom znal in zmožel dostojno predstaviti, kot to pritiče njemu in njegovemu ustvarjalnemu delu. Moj osnovni namen pri takšnem tveganem opravilu je le posredovanje med ustvarjalcem in občinstvom in s tem razlagati ideje, požlahtnjevati okus in poglobljati pojme. Se lahko kritik, ocenjevalec, razpet med stroko in docela osebnim doživljanjem, zmoti, ima pravico do zmote? Načeloma da, saj se vse spreminja in bodo današnje resnice lahko jutrišnje zmote in obratno. Imeti pravico do zmote pomeni toliko, kot ostati tudi v kritiki človek.

Že od rane mladosti so me privlačile risane in slikane podobe, in ko sem se naučil črkovati, me branje otroških knjig ni niti približno toliko pritegnilo kot prelistavanje slikanic in bogato ilustriranih pripovedk in pravljic, ki so burile mojo domišljijo. Pri pouku risanja sem likovno nadarjenim sošolcem globoko zavidal njihovo naravno spretnost, s katero so oživljali podobe iz narave in živalskega sveta kot tudi pravljicnih, pustolovskih in filmskih junakov. Šele kasneje, dosti kasneje, ko sem spoznaval umetnost in njene ustvarjalce, ki so bili sposobni moč uma in strast čustev povezati s spretnostjo rok in s to povezavo duh preobraziti v vidno in otipljivo stvaritev, me je popadla neizmerna želja, ne več zavist, temveč le čisto hrepenenje, da bi tudi sam znal in zmožel ustvariti umetnino. Ko smo po gimnazijskem učnem programu tu in tam obiskali kakšen muzej ali galerijo, sem se najraje izmuznil iz skupine in si sam iz duševne potrebe, neobremenjen z razlago, ogledoval slike, kipe in muzejske predmete po lastni volji in presoji. Na Filozofski fakulteti na Oddelku za umetnostno zgodovino je bilo drugače. Umetnost se je spremenila v znanost in umetnine sem se tedaj navadil gledati in presojati s stališča visokošolskega programa, ki je zajemal kronološke, slogovne, historične, mitološke, biblijske, sakralne ali posvete in še kakšne drugačne zunanje opredelitve, medtem ko je bilo notranje bistvo ustvarjalčevih umetniških prizadevanj povsem nepomembno. V takšnem, obveznem učnem programu so umetnine v mojih očeh postale objekti, ki so vsebovali potrebne podatke, da sem lahko bolj ali manj uspešno opravil predpisane izpite. Prepričanje, da je takšno pojmovanje in pristop k likovni umetnosti edino zveličaven, je splahnelo, vendar ne povsem, šele takrat, ko sem prebral knjigo Ime rože italijanskega strokovnjaka za srednjeveško zgodovino Umberta Eca, kjer pravi, da so knjige namenjene izključno branju in nikakor ne brezčutnemu raziskovanju in razčlenjevanju, ter v tem našel ujemanje, ki se mi je zdelo, da velja tudi za likovna dela. Kako potem pristopiti k upodabljanju umetnosti in gledati likovna dela, da bi jih dojeli in predvsem doživeli in se pri tem izognili nujnemu zlu, povezanemu s slogovnoanalitičnimi in historično tehničnimi problemi. Sleherni izmed nas mora odgovor na to vprašanje poiskati v sebi, saj dojemanje in doživljanje katerega koli umetniškega dela sloni na čisti odprtosti našega lastnega duha, ki usmerja in nadzoruje naša čutila.

Če iščemo ustvarjalca, najdemo človeka, ki je s svojimi dobrimi in slabimi lastnostmi povsem običajen člen družbene skupnosti, če iščemo njegovo ustvarjalnost, pa utegnemo najti tisto, kar ga dela drugačnega, nekaj, kar je pognalo visoko nad njega samega. Nikjer, razen pri ustvarjalcih, se tako očitno ne kaže dvojnost njihovega notranjega in zunanjega profila, ki jo ponazarja razlika med umetnikovo osebnostjo in njegovim delom.

Kaj imata skupnega regrat v štirih pojavnih oblikah in štirje elementi? Milo rečeno čudno vprašanje, pa vendar. Slikarka Jožica Škof je svoja likovna prizadevanja prvič javno pokazala kot sedmošolka, ko se je na zaključni osnovnošolski razstavi predstavila z risbami regrata v njegovem naravnem razvojnem ciklusu. Pred nedavnim pa smo lahko v galeriji Krka v Novem mestu videli njeno doslej najpomembnejšo in največjo samostojno razstavo s štiri poglavja obsegajočim cikličnim sklopom, s katerim se je avtorica zavestno podala v novo slikarsko obdobje. Vmes se na njenem likovnem področju ni zgodilo nič ali skoraj nič. Njena likovna nadarjenost je kot pravljíčna Trnuljčica potonila v globokem snu, vendar ji je bilo usojeno, da se slej ali prej predrami. Ob tem se nam sam po sebi ponuja stari latinski pregovor, ki pravi: *Habent sua fata libelli* (knjige imajo svoje usode), in če temu dodamo še *et scriptores eorum* (tudi njihovi pisci), bomo v njegovi parafrazi težko prezrli analogijo z likovnimi deli in njeno ustvarjalko. Če je kot deklica, morda nejasno, zaslutila, kako čudovite so skrivnosti življenjske energije, in je v risbah s preprosto motiviko regrata, ki simbolizira neizprosni boj za obstanek, odkrila čudovito sposobnost prilagajanja, razmnoževanja in preživetja, pa je ciklus štirih elementov gradila premišljeno in ni ničesar prepustila naključju, saj ima sleherna podoba v tem sklopu tudi simboličen pomen.

V slikarstvo ali, bolje rečeno, v odkrivanje likovnega sveta je Jožica Škof najprej posegla z akvarelom v slogu dekorativnega slikanja. Ko pa je s številnimi eksperimenti korak za korakom odkrivala specifičnost in zagonetnost zahtevne slikarske tehnike, je dekorativnost zamenjalo pravo slikarstvo. Razpeta med smislom in opravičenostjo svojega početja je ves prosti čas dosledno posvečala likovni ustvarjalnosti in jo s pridobljenim znanjem nenehno žlahtnila. Njena začetna likovna radoživost se je kmalu spreobrnila v resen slikarski izziv, ki se je nadaljeval v ustvarjalnem procesu, polnem oblikovnih in vsebinskih novosti. Z njim nam avtorica samozavestno in suvereno odpira vrata v svet kreativnega zorenja, ki ga je, po tipajočem začetku pred dobrim desetletjem, z vztrajnim in načrtnim delom, z neizmerno voljo in potrpežljivostjo nenehno dopolnjevala. Njene slike nam po motivni in izjemni barvni pestrosti dajejo vtis neskončnega arboretuma, ki je kot rajski vrt poln rastlinskega in cvetličnega izobilja. Kot samonikla ustvarjalka, ki na svoji poti išče vedno nove barvne harmonije, razkriva fantazijsko razkošje oblik, ki jih zajema v globini lastne duše, prežete z občutkom za lepoto. Svoje slike gradi na zanjo specifični barvni lestvici, ki jo zaznamo kot posrečeno kombinacijo fantazijskih in po naravi povzetih barvnih tonov in odtenkov v subtilnem lazurnem nanosu. Slikarka išče motivni navdih predvsem v naravi, v cvetličnem tihožitju in krajinskih izrezih Dolenjske in Bele krajine. Njene slike nas nagovarjajo z izrazito subtilnostjo, s fantazijo barv in oblik, ki jim zna avtorica dati pravo mero čustvene intenzivnosti in likovne pretehtanosti v cvetličnih motivih perunik, makov, vrtnic in cvetočih trav. Zdi se, da njene breze plešejo belokranjsko kolo, in če jim zbrano

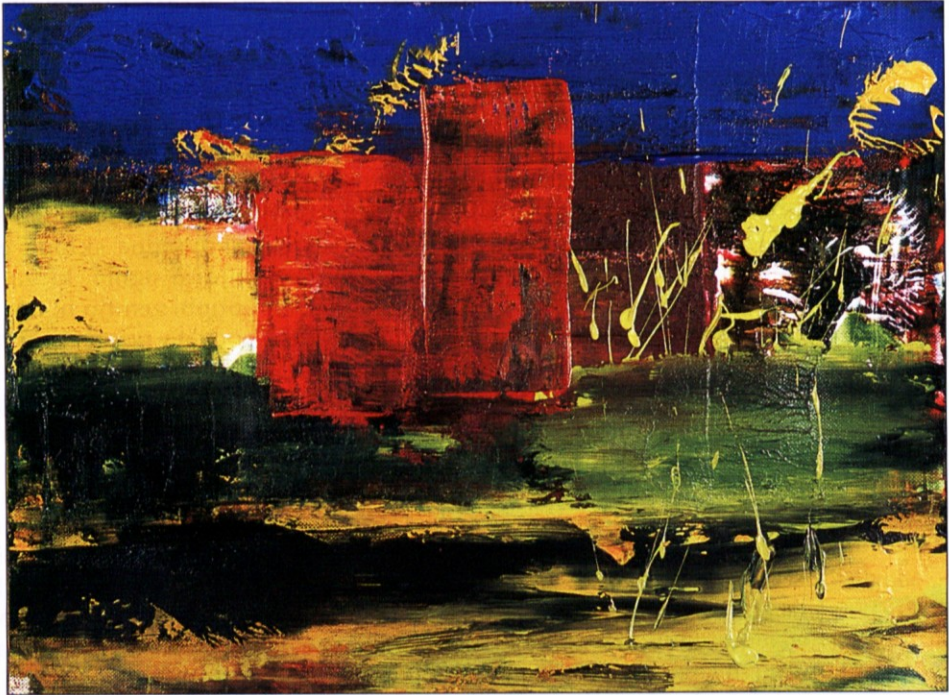
prisluhujemo, bomo morda v šelestenju nežnih listov slišali napev: Bože mili al' sam lepa ...

Bujnost in organsko razraščeno vegetativno arhitekturo v njenih delih pojmuje kot jedro čustvenosti in razkošja barvne palete. S posredovanjem takšnega občutljivega motivnega izbora nam slikarka po predhodnih, bolj tradicionalno naglašanih stvaritvah v zadnjem obdobju razkriva novo podobo paradiza, ki ga zavestno oblikuje v eksotično oazo barvne lepote, v katero se lahko sleherni trenutek umakne, saj se zaveda, da je pravo življenje le v duhovnem svetu, ki presega morečo in ponavadi bedno resničnost.

Posebno poglavje v likovnoustvarjalnem prizadevanju Jožice Škof predstavlja ciklus akrilnih v štiri enakovredne sklope povezanih naravnih elementov vode, zraka, zemlje in ognja, ki ga je pesnik Smiljan Trobiš poimenoval *Ko nebo poljubi zemljo in ogenj vzljubi vodo*, s katerim se je avtorica zavestno podala v povsem novo slikarsko izkušnjo, ki jo lahko dojamemo in sprejmemo kot njeno ustvarjalno zrelost, obogateno s številnimi spoznanji in odgovori, najdenimi v minulem ustvarjalnem delu. Barve in svetloba v kontrastnem spopadu ustvarjajo specifično atmosfero, zaznamovano s preiščeno in odmerjeno igro ploskev, linij in kompozicijskih rešitev, s katerimi avtorica gledalcem posreduje lastno interpretacijo zahtevnega tematskega sklopa, prežetega poleg konvencionalne še z njeno lastno simboliko. Njene vode so mirne in spokojne, nikjer ni viharjev in neviht, pisane ribe spokojno plavajo v barvnem bogastvu tropskega morja, ptice brezskrbno preletavajo sinje nebo, svobodne v svoji nedotakljivosti, brezmejni pašniki ponujajo prijazno gostoljubje ponosnim in iskrim konjem, v zavetju ognjišča ogenj greje in razsvetljuje človeška bivališča. Zrak, Zemlja, Voda in Ogenj ter z njimi povezana bitja se idealno dopolnjujejo v popolni skladnosti, vendar pa je to povsem drugačna idila, ki smo jo poznali na krajinah in tihožitjih njenih prejšnjih slik. Skozi barvno, vsebinsko in oblikovno podstat začutimo, da slikarka svoj navdih črpa predvsem iz narave, saj se zaveda, da so eklekticism, trendovske naravnosti in intelektualna spekulacija že preveč globoko prodrli v svet likovne umetnosti. Temu se je uprla tako, da je z avtorsko ustvarjalnostjo preobrazila izposojene likovne prvine v osebne, ekspresivne izraz, pri katerem je vitalnost pomembnejša od estetskega videza.

JOŽICA ŠKOF
slikarka

OGNJENE STENE, akril, 2002
SVOBODA, akril, 2002

Marko Koščak

EKOTURIZEM IN NJEGOVI AKTERJI V PRIHODNJE V SLOVENIJI

Institucije in njihova vloga

Institucije, ki bi s svojimi aktivnostmi in vlogami lahko sodelovale pri razvoju ekoturizma v Sloveniji, so:

- vloga ministrstev in vladnih služb – strategija, zakonodaja, podpora,
- vloga Gospodarske in obrtne zbornice – vzpodbujanje in podpora,
- vloga skladov in finančnih institucij – zagotavljanje finančnih mehanizmov za realizacijo posameznih aktivnosti,
- vloga STO – pospeševanje in promocija,
- vloga TZS in TD – spodbujanje, pospeševanje, organizacija simpozijev, okroglih miz, posvetov ipd.,
- vloga lokalnih turističnih organizacij – vzpodbujanje in pospeševanje razvoja ekoturizma na lokalnem nivoju,
- vloga turističnih ponudnikov – izobraževanje, usposabljanje, oblikovanje eko in ekoturističnih produktov ter ekoturistične ponudbe,
- vloga prebivalstva – sprejemanje ekoturizma kot sloga življenja v domačem okolju,
- vloga turistov – sprejemanje ekoturizma kot dodatne in posebne turistične ponudbe.

Načrt aktivnosti za razvoj in pospeševanje naj bi obsegal:

- dopolniti strategijo razvoja turizma v Sloveniji s strategijo razvoja ekoturizma,
- organizirati seminarje, predavanja, posvete in izdajo ustrezne literature za pospeševanje ekoturizma,
- vzpostaviti in udejanjati jasne kriterije prostorskega, infrastrukturnega naravovarstvenega in podobnega urejanja prostora,
- sprejeti sistem certificiranja eko produktov vzpodbujati lokalne interese in posameznike za razvoj ekoturizma prek turističnih društvenih organizacij, lokalnih turističnih organizacij in drugih pospeševalnih organizacij, kot je Kmetijsko gospodarska zbornica, Združenje turističnih kmetij Slovenije ipd.

V aktivnosti se morajo vključevati tudi druge institucije od Gospodarske, obrtne in Kmetijsko-gozdarske zbornice in sorodnih institucij, ki preko svoje mreže lahko spodbujajo svoje člane za aktivno delovanje na področju ekoturizma. Veliko lahko naredijo tudi na področju izobraževanja in usposabljanja, kar je tudi del njihovega poslanstva in delovanja. Ne smemo izpustiti tudi pomena drugih institucij, posebno tistih, ki delujejo na področju varovanja naravne in kulturne dediščine, promocije in predstavljanja le-te na različnih ravneh. Vsi ti so in morajo prav tako biti ključni soustvarjalci

uspešnega izvajanja na področju razvoja ekoturizma.

Na področju trženja in izvajanja marketinga za področje ekoturizma se seveda morajo vključevati tudi institucije, ki na različnih ravneh opravljajo te aktivnosti, od Slovenske turistične organizacije na nacionalni ravni pa do lokalnih turističnih organizacij oziroma drugače organiziranih združenj na regionalni in lokalni ravni. Poznamo kar nekaj primerov dobre prakse v mnogih okoljih v Sloveniji – na Koroškem v povezavi s parkom Kralja Matjaža, v Posočju, vezanih na Sočo, na Notranjskem v okviru regijskega parka Snežnik, na Dolenjskem in v Beli krajini kot aktivnosti projekta Po poteh dediščine itd.

Tako institucije kot tudi v njih zaposleni strokovnjaki bi morali področju ekoturizma nameniti še več pozornosti in predvsem v procesu sodelovanja med nacionalno in regionalno/lokalno ravni ustvarjati pogoje za razvoj posameznih produktov ekoturizma. Tako razvite, povezane in oblikovane v primeren turistični proizvod jih morajo s skupnimi močmi spremljati in plasirati na turistično tržišče.

Prav gotovo brez civilne iniciative ne bo možno govoriti o uspešnem razvoju ekoturizma. Turistična zveza Slovenije s svojo razvejeno mrežo turističnih društev je prav gotovo ena od ključnih institucij na tem področju. Z aktivnim sodelovanjem drugih, kot so društva podeželskih žena, društva mladih na podeželju, lokalnih akcijskih skupin, ki delujejo na različnih lokalnih razvojnih projektih in še bi lahko naštevali, lahko dobimo aktivno gibanje za razvoj posameznih lokalnih okolij, kjer ima in mora imeti v prihodnje bolj in bolj ekoturizem svoje mesto.

Turistične aktivnosti, ki se izvajajo v naravi, lahko privedejo do medsebojnih konfliktnih situacij. Predvsem ekoturizem je na take interakcije še posebej občutljiv, še posebej tam, kjer lahko izvajanje športnih aktivnosti negativno vpliva na njegov razvoj. Izkušnje iz Posočja kažejo, da so nekatere turistične aktivnosti, ki jih sicer nekateri vidijo kot »povezane« z naravo, v svojem bistvu zelo moteče in lahko predstavljajo konflikt, gledano z vidika temeljnih principov ekoturizma. Torej:

- množični turizem, ki je praviloma skoncentriran v turističnih centrih, kampih in smučiščih in na nekaterih točkah, ki so posebno atraktivne,
- plovba po rekah, ki mora biti urejena s plovnim režimom (urejanje različnih aktivnosti med ribiči, raftarji, kajakaši in drugimi »uporabniki«),
- ribištvo, ki običajno nima negativnih vplivov na drugo rabo prostora,
- sprostivne dejavnosti predvsem ob rekah v poletnih mesecih so večinoma neurejene. Predstavljajo problem z vidika neurejenega odlaganja odpadkov, dostopov do rek, lastniško-pravnih odnosov in potencialno motenje drugih dejavnosti,
- kanjoniranje mora biti organiziran na določenih odsekih rek, saj izvajanje tovrstnih aktivnosti na vseh vodotokih predstavlja motečo dejavnost in je obremenjujoč dejavnik za okolje,
- gorsko kolesarstvo je lahko možno in dovoljeno samo na za to določenih poteh in ne splošno dopustno,
- lov je lahko pozitiven dejavnik v prostoru, saj na nek način ureja naravno ravnotežje. V zvezi s tem velja uveljavljati tudi mehkejšje oblike, kot so fotolov in podobno,

- zimski turizem s smučišči predstavlja posebno občutljivo področje načrtovanja v povezavi z drugimi dejavnostmi. Njegove vplive je potrebno ocenjevati s presojami vplivov na okolje za vsak posamezni primer posebej.

b) TURISTIČNE KMETIJE IN EKOTURIZEM

Podeželje in turizem na kmetijah je še posebej področje, kjer se lahko ekoturizem udejanja na način, ki je v sozvočju z elementi ekoturizma. Preživljanje počitnic v miru in zelenju, opazovanje in doživetje narave, njene biotske raznolikosti v številnih varovanih območjih, ki so blizu turističnih kmetij, daje številne možnosti za razvoj produktov ekoturizma. Če to povežemo s spoznavanjem načina življenja gostiteljev, šeg in navad okolja, v katerem smo gostje, občutki gostoljubnosti in neposrednega stika z gostitelji ter z različnimi aktivnostmi in doživetji tega okolja, potem lahko govorimo o produktih, ki jih umeščamo v področje ekoturizma. Vse to na eni strani omogoča delovna mesta na podeželju tam živečim lokalnim prebivalcem ter kvalitetno preživljanje prostega časa obiskovalcem in gostom, ki cenijo naravo in okolje, pričakujejo uporabo naravnih materialov v bivalnih prostorih, so dobro informirani in imajo visoko zavest o pomenu varovanja okolja. Ta »proces« seveda posredno in neposredno omogoča ohranjanje in zaščito naravnega okolja, vzdrževanje kulturne krajine ter s tem trajnostni razvoj tega prostora. Posamezne oblike specializirane ponudbe, ki jih lahko oblikujemo na turističnih kmetijah, so različne, v večini povezane z aktivnim preživljanjem časa, namenjene tudi družinam in otrokom (tudi brez staršev) itd. Nekateri obvezni kriteriji, ki jih mora ekološko usmerjena turistična kmetija izpolnjevati, so med drugim:

- certifikat o ekološki pridelavi,
- članstvo v ekološkem združenju, vsakoletno dopolnilno izobraževanje s področja ekološkega kmetovanja,
- informacijska mapa za goste (seznam in poreklo živil, prodaja izdelkov na kmetiji, letna opravila na kmetiji, možnosti za pomoč pri delu, možnosti nabave ekoloških izdelkov v okolici, ekološka sporočila o okolju prijazni uporabi brisač in drugih biološko razgradljivih čistil, o ločevanju odpadkov na kmetiji, možnosti za uporabo javnih prevoznih sredstev),
- informacijsko gradivo za goste o ekološkem kmetovanju in varovanju okolja,
- opozorila gostom o nezaželenosti kajenja v bivalnih prostorih,
- oprema iz naravnih materialov,
- obroki pretežno iz ekološko pridelanih živil,
- uporaba okolju prijaznih materialov in embalaže.

Priporočljivi kriteriji (izpolnjeni naj bi bili najmanj trije) pa so še otroško igrišče z igrali iz lesa, kotlički za izplakovanje z varčevalno tipko, uporaba energetske varčevalnih svetil, ogrevanje vode na okolju prijazen način (solarne naprave, bioplin, sekanci), biološka čistilna naprava, sobe za goste so brez motilnih magnetnih polj, upoštevanje so principi ekološke gradnje oziroma je viden razvoj v tej smeri ...

Pogoji in aktivnosti za razvoj ekoturizma v Sloveniji

Vsi zgoraj naštetih primeri dobrih praks in pobud, ki so tako ali drugače usmerjene k varovanju okolja, so na nek način vsebinsko povezane z elementi, ki jih uveljavlja tudi ekoturizem. Z željo da bi

na temelju zgoraj naštetih dobrih praks in usmeritev le-te dobile svoje mesto pri načrtovanju prihodnjega razvoja ekoturizma in da bi istočasno zagotovili kar največje učinke od ekoturizma ter minimalizirali negativne učinke na okolje in lokalno skupnost, bo potrebno zagotoviti nekaj pogojev za uspešno delo naštetih institucij, ki so eden od pomembnih akterjev razvoja ekoturizma in turizma nasploh. Nekaj teh pogojev oziroma aktivnosti, ukrepov in spoznanj za razvoj ekoturizma v Sloveniji je lahko naslednjih:

- ekoturizem mora prispevati k varovanju in izboljšanju območij naravnega okolja ter k trajnostnemu razvoju širšega območja in v njih živečih ljudi,
- ekoturizem zahteva posebno pozornost in njemu prilagojene specifične usmeritve, strategije ter programe na nacionalnih in regionalnih/lokalnih ravneh,
- ekoturizem potrebuje praktične in učinkovite sisteme koordinacije med vsemi vpletenimi akterji, vključno z vlado in resornimi ministrstvi, zasebnimi podjetniki in lokalno skupnostjo oziroma v njih živečimi ljudmi,
- načrtovanje področja ekoturizma mora vključevati jasne in striktno kriterije prostorskega coniranja, vključno z rezervati najstrožjega režima, nizko in srednje dovoljeno obremenjenimi območji itd.,
- prostorsko načrtovanje in kreiranje celotne infrastrukture za potrebe ekoturizma mora biti v duhu minimiziranja vseh negativnih vplivov na naravno in kulturno okolje, v katerem se izvaja,
- oblike transporta in komunikacije, uporabljene za potrebe ekoturizma, morajo biti nizko obremenjujoče za okolje (športne aktivnosti, hrupne dejavnosti in aktivnosti, ki onesnažujejo okolje, so v takih primerih prepovedane),
- izvajanje ekoturizma v nacionalnih parkih in varovanih območjih se mora podrežati regulativi in upravljalnim pravilom znotraj le-teh,
- recipročno morajo upravljalni načrti upoštevati prisotnost »uporabe« prostora s strani turistov in s tem potrebo po zagotovitvi takih ukrepov v njih, ki bodo omogočali dolgoročno »uporabo« in obisk,
- vzpostavljeni morajo biti primerni institucionalni in legalni mehanizmi, taki, ki zagotavljajo učinkovito participacijo lokalnih skupnosti, in to na področju in v fazah nastajanja usmeritev, načrtovanja, upravljanja in nadzora,
- v povezavi z zgornjo alinejo morajo institucionalni, finančni, fiskalni oziroma drugi mehanizmi in ukrepi zagotavljati, da določen delež dohodka, ki se ustvari s trženjem ekoturizma ostane v lokalni skupnosti oziroma je namenjen izvajanju varovalnih ukrepov,
- pomembno je, da ustvarjanje »produktov ekoturizma« animira lokalno podjetništvo, da se vključuje s svojo ponudbo in s tem zaokrožuje celovito ponudbo območja,
- vsi partnerji, vključeni v procese trženja ekoturizma, se morajo zavedati in sprejeti ustrezne ukrepe, ki bodo zagotavljali, da se stroški za sanacijo morebitnih negativnih učinkov že od samega začetka načrtujejo v finančnem načrtu delovanja partnerstva,
- v primerjavi s »splošnim turizmom« mora biti regulativa za izvajanje ekoturizma strožja in bolj dosledna,
- uvesti se mora sistem certificiranja in nadzora akterjev oziroma partnerjev, ki nudijo svoje usluge v obliki produktov ekoturizma,
- izobraževanje in usposabljanje sta predpogoj za trajnostni razvoj ekoturizma in njegovo uspešno upravljanje,

- tisti, ki »konzumirajo produkte ekoturizma«, morajo biti in potrebujejo detaljne informacije pred potovanjem in med njim (bodisi v obliki brošur, vodnikov, zloženk, načrtov, interpretacijskih centrov, muzejev, označenih poti ...),
- promocijski material, ki nudi »produkte ekoturizma«, mora (naj bi) vsebovati dovolj informacij o vseh potencialnih vsebinah, ki bi obiskovalca zanimalo, vključno z detajli o flori in favni, geologiji in ekosistemu nasploh. Prav tako je pomembna resnična in realna informacija o možnosti prenočevanja in prehranjevanja, kakor tudi to, kar je zaželeno ali pa prepovedano na destinaciji obiska. To je potrebno zaradi verodostojnosti operaterja, ki ponuja »produkte ekoturizma«, in da se izognejo zlorabam tistih, ki želijo preprosto ponuditi nekaj »trendovskega«,
- tako marketinški kot promocijski ukrepi za »produkte ekoturizma« naj bodo skladni z zvrstjo turistične ponudbe, ki jo ekoturizem predstavlja.

Izzivi za delo javnega, zasebnega in nevladnega sektorja na področju razvoja ekoturizma v Sloveniji

Glavni izzivi za delo v prihodnje na tem področju so:

- omogočiti prenos tehnologije in izkušenj (mobilnost, spodbujanje razvoja SME's, javna/zasebna partnerstva, koncesije, upravljanje v varovanih območjih, participativno načrtovanje, marketing) na področju ekoturizma na druga območja, kjer so šele na začetku razvoja tovrstnih produktov,
- spodbujati in omogočiti razvoj in trženje lokalno vodenega ekoturizma oziroma njegovih produktov z učinkovitim marketingom in sistemom rezervacij ter dvigovanje kvalitete in standarda produkta,
- koordinirano usmerjati investicije v ekoturizem, izdelati usmeritve za vodenje projektov ter izognitev pasti in problemov (študije upravičenosti vlaganja, raziskave tržišča, podjetniške kapacitete, iskati vire zasebnega kapitala za zapiranje finančnih konstrukcij),
- oblikovati in izvajati standarde poslovanja in kakovosti, kar naj vodi k sistemu certificiranja in akreditiranja,
- prenašati »primere dobre prakse« v druga okolja, še posebej na področju načrtovanja rabe tal, načrtovanja in nadzora posegov v prostor itd.,
- izboljšati učinkovitost in s tem dohodek na lokalni ravni z izgradnjo (usposabljanjem in izobraževanjem) kadrov ter
- prepričati prostovoljce, da postanejo profesionalci ...

Sklep

Ob vseh priporočilih in usmeritvah naj ob koncu predstavimo še nekak povzetek v obliki desetih zapovedi o ekoturizmu. Prepričani smo, da to ni preambiciozno, temveč spodbuda za oblikovanje predlogov in opozoril za vse akterje, ki lahko pripomorejo k hitrejšemu in kvalitetnejšemu uveljavljanju področja ekoturizma v splošnem gospodarskem in turističnem razvoju v Sloveniji. Torej:

1. Spoštujmo krhkost zemlje, zavedajmo se, da prihodnje generacije morda ne bodo mogle uživati ob enkratnih in privlačnih turističnih destinacijah, če jih vsi ne bomo pomagali ohranjati.

2. Pustimo za seboj le svoje stopinje, samo fotografirajmo, nobenih grafitov, nobenih smeti, ne odnašajmo »spominkov« iz zgodovinskih krajev in zaščitene naravnih območij.

3. Da bi naše potovanje postalo pomembnejše, se poučimo o značilnostih, navadah, običajih in kulturi krajev, ki jih bomo obiskali. Vzemimo si čas in prisluhnimo ljudem. Spodbujajmo prizadevanja domačinov za ohranjanje narave.

4. Spoštujmo zasebnost in dostojanstvo drugih in vprašajmo za dovoljenje, preden fotografiramo ljudi.

5. Ne kupujmo izdelkov, narejenih iz ogroženih rastlin ali živali – preberimo, preden odpotujemo, o stvareh, ki jih ni dovoljeno uvoziti v kraje, kamor smo namenjeni.

6. Vedno hodimo po označenih poteh, ne motimo živali, rastlin ali njihovih naravnih bivališč.

7. Podpirajmo programe in organizacije, ki so usmerjene k ohranjanju narave.

8. Kadar je le mogoče, hodimo peš ali uporabljajmo okolju neškodljive načine prevoza – ugašajmo motor prevoznega sredstva, kadar parkiramo.

9. Podpirajmo vse subjekte, ki varčujejo z energijo in skrbijo za ohranjanje narave, kakovost vode in zraka, recikliranje odpadnih snovi, varno ravnanje s strupenimi snovmi, zmanjševanje hrupa ter tiste, ki skrbijo za izkušene, dobro usposobljene ljudi, ki strogo upoštevajo načela za ohranjanje narave.

10. Spodbujajmo organizacije, da sprejmejo smernice za ohranjanje naravnega okolja, z namenom varovanja krajev s posebnim pomenom in celotnega ekosistema.

Čeravno je bilo le leto 2002 proglašeno za leto ekoturizma, velja usmeritev in prepričanje, da gre za dolgoročni in trajnostni koncept, ki lahko, predvsem v sodelovanju med posameznimi partnerji javnega, zasebnega in nevladnega sektorja, pomeni priložnost za oblikovanje širših, regijskih konceptov in njihove prepoznavnosti kot "eko-regije" oziroma "eko-destinacije". Za doseg tovrstnih ciljev si velja prizadevati tudi v Sloveniji, saj je z vidika biotske raznolikosti, ohranjenosti kulturne krajine, naravne in kulturne dediščine itd. prav gotovo ena od dežel z velikim potencialom za razvoj "produktov ekoturizma". Vsi partnerji pri tem razvoju, predstavniki javnega, zasebnega in nevladnega sektorja so v tem procesu eden od ključnih akterjev in prav gotovo kamen v mozaiku, ki lahko Slovenijo v prihodnje predstavi tudi in predvsem kot "ekoturistično" destinacijo.

*Pravi popotnik je tisti, ki, idoč skozi prostor,
neopazen in tih
ne dvigne niti delčka prahu.*
(Kitajski pregovor)

JOŽICA ŠKOF
slikarka

MISLI JUTRA, akril, 2001
MISLI IN PRVINA, akril, 2001

PROBLEMI ODSEKA AVTOCESTE SKOZI TREBNJE

Projektiranje in obravnavanje avtocestnega odseka skozi območje mesta Trebnje (Pluska–Ponikve) ne poteka kontinuirano, temveč izrazito intermitentno. Hkrati pa je očitno, da vmesni čas ni bil porabljen za podrobnejše rešitve kritičnih odsekov, rešitve, ki bi omogočale tudi podrobnejše in zanesljivejše ekonomske, okoljske in druge primerjave med variantami, ki so ostale v 'igri'. Izjema je Prometna študija mesta Trebnje (TRAFCONS, d.o.o., maj 2002), ki je bila z večmesečno zamudo predstavljena svetnikom in drugim funkcionarjem občine, predstavnikom in gostom Civilne iniciative za umestitev gradnje avtoceste mimo Trebnjega ter drugim prisotnim na sestanku 13. januarja 2003. Širši javnosti so dobro znani skoraj vsi vidiki kritičnih zamud in podražitev pri gradnji avtocestnega sistema Slovenije oz. t.i. 'projekta stoletja'. Predstavniki investitorja in odgovornih državnih organov ter nekateri posamezniki, ki pogosto nastopajo v medijih, dolžijo za zamude in podražitve občine, ki naj bi s svojimi zahtevami širile program in izsiljevale odstopanja od začrtanih programov in idejnih zasnov tras, ki naj bi bile strokovna osnova prvotno sprejetim ocenam stroškov in rokom izvedbe. Velika večina takih očitkov, če ne vsi, so seveda brez osnove. Resnica je, da so bili prvotni programi narejeni na podlagi zelo grobih in približnih predstav o poteku tras in ob skoraj nikakršnem poznavanju ali upoštevanju prostorskih danosti, tako naravnih kakor tudi antropogenih. Ob začetku opredeljevanja programa ni bilo dovolj zanesljivih podatkov o geoloških in geomehanskih razmerah in ni bilo dovolj premisleka o potrebi navezovanja AC na regionalna in lokalna omrežja cest. Posebno kritično je bilo podcenjevanje urbanistične in zemljiške problematike v ožjih in širših območjih mest, ki so povezana s predvidenimi AC.¹

¹ Del teh mnenj sem, po naročilu Ministrstva za okolje in prostor (takratnega Zavoda RS za prostorsko planiranje), obdelal v študiji **URBANISTIČNI VIDIKI ZASNOVE AVTOCEST V SLOVENIJI** s posebnim poudarkom na dokončanje doljenjskega kraka in **URBANISTIČNO KRAJINSKA IZHODIŠČA ZA KOMPLEKSNO PROJEKTIRANJE NA OBMOČJU NOVEGA MESTA IN TREBNJEGA**, Ljubljana 1993. Ena od zahtev te študije, namreč opozorilo, da je potrebno takoj pristopiti h kompleksni novelaciji temeljne urbanistične dokumentacije (urbanističnih zasnov) vseh prizadetih mest, je bila v letih, ki so sledila, tudi urednična in tako sem tudi sam sodeloval pri izdelavi ali novelaciji urbanističnih zasnov Kozine, Novega mesta in Trebnjega. (Kot recenzent posameznih odsekov AC pa sem, spet po naročilu MOP URSP, dosledno opozarjal na kompleksna prostorska vrednotenja projektov AC, ki smo jih povzeli po gradivu Evropske komisije DOC EURET/385/94.) V primeru Novega mesta in Trebnjega se je taka naravnost izkazala za zelo koristno, in to končno dokazujeta omenjena študija TRAFCONSA in iz nje izvedeni zaključki DDC.

Danes ne bi imelo nikakršnega smisla, da bi gojili ali izražali kakršnokoli zadoščenje v zvezi s tem, kdo je imel prav. Sedaj smo soočeni s težko problematiko zamude pri realizaciji programa izgradnje AC, in to prav na doljenjskih odsekih, ki bi morali imeti višjo prioriteto izgradnje tako zaradi realne prometne obremenitve kakor tudi glede na dovolj zgodnja in utemeljena stališča strokovnjakov s področja prostorskega planiranja. Danes smo se znašli v razmerah, ki navajajo k poenostavljanju problemov in k izsiljevanju. 'Četrti krog vrednotenja' avtocestnega odseka Pluska–Ponikve je zares skrajni čas, da tudi za ceno sorazmerno majhnega povečanja stroškov izgradnje izberemo varianto poteka AC skozi Trebnje, ki bo ohranila pglavilne bivanjske kakovosti prostora in zatečeno naravno in kulturno dediščino ter omogočila še hitrejši in še bolj kakovostni gospodarski, socialni in kulturni razvoj občine in mesta Trebnje.

Gradivo, ki sem ga pripravil, povzema nekatere starejše ugotovitve in napotke in je pri tem utemeljeno z dosedanjimi strokovnimi presojami okoljevarstvenih in drugih vidikov trebanjskega dela trase AC, predlaga dopolnitev citirane prometne študije in daje vrsto podrobnejših sugestij za nadaljnje projektiranje AC. Hkrati pa naj bi to gradivo in ugotovitve javnih obravnav v januarju in v marcu 2003 prispevalo tudi k odločitvi Občine Trebnje in vseh dejavnikov njenega

razvoja, da pospešeno nadaljujejo z delom na področju strateške in izvedbene urbanistične dokumentacije, tedaj z delom, ki ga je treba uskladiti tudi s pravkar sprejetim Zakonom o urejanju prostora.

Pričujoče gradivo se ni moglo izogniti problematiki dokončne odločitve o poteku trase AC na odseku Ponikve–Hrastje, pri čemer se je znova odprlo vprašanje morebitnega vodenja trase po krajinsko izredno občutljivi dolini Igmance in vprašanje omalovaževanja interesov Občine Mirna Peč. V času priprave tega gradiva sem proučil pravkar sprejeti lokacijski načrt za odsek AC Hrastje–Lešnica, tj. odsek, ki poteka skozi območje Novega mesta, in se ponovno prepričal o negativnih posledicah prenatrženih odločitev (in političnih kupčij?), ki se nazorno kažejo na pododseku Brezovica/Dobrava–Hrastje. Ekstremni krajinski posegi v tem delu AC bodo terjali velike napore pri 'krajinsko-oblikovalski kozmetiki', ki bo morala omiliti negativne učinke na okolje tega dela dolenskega podolja.

Podrobnejše ugotovitve o nerešenih prostorskih problemih poteka AC skozi Trebnje

V tem prispevku bomo podrobneje utemeljili in nakazali možne rešitve problemov v zvezi z zgoraj navedenim odsekom gradnje AC skozi Trebnje.

2 V. B. M.: Za pravilno vrednotenje okoljevarstvenih, krajinskih in urbanističnih vidikov dolenske avtoceste na odseku Korenitka–Ponikve. To 7 strani dolgo gradivo je nastalo kot pisni prispevek za usklajevalni sestanek (22. 08. 2000) v zvezi z delovnim gradivom Primerjalne študije za odsek AC Korenitka–Ponikve, ki ga je pripravil TOPOS, d.o.o. Kljub temu da sem bil takrat že dlje časa zunanji sodelavec te organizacije pri pripravi študije in da sem bil v različnih obdobjih, vse od začetka 90-ih let, konzulent Občine Trebnje za različna urbanistična vprašanja, vključno s problematiko poteka AC skozi urbani prostor mesta, na navedeni sestanki nisem bil povabljen oz. je bila moja prisotnost Toposu odsvetovana. Podoben odnos je na enem od sestankov, ki je potekal spomladi istega leta v občinskih prostorih, pokazala tudi predstavnica DDC, ga. inž. Katarina Eržen, ko me je akcentuirano vprašala, koga zastopam ...

3 To problematiko sem obdelal tudi v svojem prispevku o vrednotenju vpliva bodoče avtoceste na krajino med Korenitko in Štefanom pri Trebnjem pod naslovom Avtocesta – krajina – selišča, ki nosi 'častitljiv' datum: april 1998! Datum navajam, da bi ponovno poudaril ignorantsko obnašanje, ki je odgovorno za to, da moramo v eno- do dvehletnih razmikih vedno znova obravnavati posamezna vprašanja v zvezi z AC skozi Trebnje.

Pokrit vkop na Pluski

Kot pri vseh drugih prvinah, ki bodo obravnavane, gre tudi tu za že večkrat omenjeni problem. Že v mojem zapisu z dne 27. avgusta 2000² sem opozoril na okoliščino "... bistvene povečave useka pod Plusko ..." in na potrebo "... prekrivanja useka s primernimi ukrepi krajinske renaturacije". Tako stališče je bilo podprto tudi z argumenti, ki so jih v svojem elaboratu jasno opredelile sodelavke in sodelavci Toposa in Acerja. Možne rešitve so bile nazorno prikazane z ilustrativnimi prilogami njihovega elaborata s področja krajinske presoje.

Reliefni greben, ki poteka v smeri S–J od Pluske do Občin med sinklinalo pod Medvedjekom in Korenitko na zahodni strani in dolino Temenice na vzhodni strani, je vizualno percepcijsko zelo izpostavljen. Stavbne in krajinske strukture so se vzdolž po grebenu izoblikovale v dolgem zgodovinskem razdobju, saj je tu potekala pomembna historična cestna povezava med dolinama reke Save (Litija) in reke Krke (Žužemberk). Višina predvidenega useka, ki je prilagojena sklonu AC, in njegova širina, ki je določena s celotno širino AC (4 pas. + vmes. pas + 2 bank.) in dvopasovni, nekoliko višje ležeči regionalni cesti, bi predstavljale izrazito krajinsko diskontinuiteto. Zgolj premostitev useka zaradi omenjene ceste bi to diskontinuiteto le še bolj poudarila ...

Rešitev je v 20 do 30 metrov dolgem prekritju, ki mora s svojo izoblikovanostjo nad 'portaloma' slediti obojestranskima naklonoma reliefa. Zemeljska plast nad konstrukcijo prekritja mora biti dovolj debela, da bo lahko služila primerni zasaditvi z avtohtono vegetacijo. Posebno skrb bo treba posvetiti tudi izoblikovanosti skalnatih stranic useka, ki mora prav tako omogočati ustrezno zasaditev.³

Posegi v reko Temenico

Nesprejemljivost posegov v reko Temenico in njeno obrežno krajino in s tem v njen ekosistem sodi med tri glavne urbanistično funkcionalne in oblikovalske ter krajinsko varstvene in oblikovalske

argumente proti 'dolinski varianti' poteka AC skozi prostor mesta Trebnje. (Oba druga argumenta sta degradacija bivalnega okolja in onemogočanje prekvalifikacije H1 v mestno obvoznico.) Tehnokratska regulacija vodotoka ob izgradnji t.i. AC "Bratstva in enotnosti" konec petdesetih let prejšnjega stoletja je uničila velik del naravno izoblikovanih meandrov in dragocenih biotopov, zlasti med Zidanim Mostom, Belšinjo vasjo in Benečijo. Posegi, ki jih terjajo elementi AC na trasi H1, pa bi bili še veliko hujši. V citiranem gradivu iz leta 2000 sem, med drugim, zapisal: "Primerjava alternativnih potekov AC med Zidanim Mostom in Ponikvami je povsem v znamenju prostorskih konfliktov z reko Temenico, zaščitenim (ter poplavnim!) obvodnim svetom v celotnem poteku in z urbanimi strukturami mesta Trebnje, zlasti pa s kompleksom trebanjskega gradu v srednjem delu tega pododseka nove AC. Znano je tudi, da širitev H1 v AC z dodajanjem novih voznih pasov, širine bankin, izgradnjo protihrupne zaščite idr. terja regulacijski poseg v korito reke in konsolidacijo geološke podlage v območju širitve. Po izjavi projektanta inž. Podobnika bi na enem mestu, a v neidentificirani dolžini, morali izkopati do 12 m globine (!) židkega rečnega nanosa idr. za temeljenje neprimerne zemljine. To pomeni, da bi, po izjavah drugih strokovnjakov, s katerimi sem se posvetoval, morali za čas gradnje postaviti dve jekleni zagatnici, in sicer eno proti reki in drugo na severnem robu H1, ki bo ves čas pod (naraščajočim!) prometom."

Menim, da bi morali, tudi po sprejetju in izgradnji ustrežnejše pobočne variante AC, slej ali prej izvesti tudi, vsaj delno, restitucijo odrezanega, a še vidnega, meandra in mokrišča med Belšinjo vasjo in Benečijo. Tu bo potrebna izgradnja dveh, dovolj širokih, propustov pod obstoječo cesto H1. Potrebna pa bo tudi krajinska sanacija obrežnega pasu reke v vsem poteku skozi mestno območje ter skrbno načrtovanje rekreacijske izrabe reke v tem območju.

Vpliv protihrupne zaščite

Tudi nesprejemljivost vizualnega (in s tem tudi funkcionalnega!) vpliva kakorkoli oblikovane protihrupne zaščite, ki bi bila, glede na zakonske predpise, potrebna pri varianti, ki poteka mimo Trebnjega v trasi obstoječe ceste H1, je del zgoraj navedenega argumenta, ki govori o degradaciji bivalnega okolja. Ta del problematike, ki je nesporno sestavni del problematike vrednotenja in izbire primerne variante trase AC v Trebnjem, ponovno odpiram zaradi dejstva, da v dosedanjih prezentacijah in obravnavah ne predstavnik investitorja ne projektant niso nikoli nazorno prikazali krajanom dejanske podobe AC kot disruptivne prvine v mestnem prostoru. AC predstavlja prostorsko povsem zaprt in iz mestnega prostora izločen koridor, ki ga posebno močno določajo protihrupne instalacije in ograje, ki onemogočajo prehod nespametnim ljudem in divjadi, ki ogroža prometno varnost na AC. Ne more biti nobenega dvoma, da je v pobočni varianti mogoče veliko ustrežnejše rešiti tudi ta problem.

Ogroženost Trebanjskega gradu

Današnja podoba Trebanjskega gradu je žalostna in kot taka površnemu opazovalcu ne more razkriti sledov svoje prvotne zasnove, svojih potencialno zelo izrazitih arhitekturnih kvalitete in možnosti revitalizacije. V osemdesetih letih prejšnjega stoletja se je porušil severovzhodni okrogli stolp, severna fasada in del ostrešja pa sta bila

tik pred porušitvijo. Glavni razlog statične destabilizacije je bil v ponavljajočih se mikrotremorjih, ki jih povzroča promet na močno obremenjeni H1. Občina je ob minimalnem finančnem prispevku države pristopila k najnujnejšim sanacijskim delom, hkrati pa je omogočila temeljne arheološke, historiografske, arhitekturne in umetnostnozgodovinske raziskave, ki so rezultirale v konservatorskem programu in osnutkih načrta celovite sanacije, ustrezne prezentacije (z delnimi rekonstrukcijami historične podobe) in programsko-funkcionalne revitalizacije. Zaradi sproženega postopka denacionalizacije so bila vsa dela ustavljena, v grobem so bili izvedeni le najnujnejši ukrepi statične konsolidacije.

S sicer počasi, a vendar napredujočimi deli pri projektiranju AC se je že zelo zgodaj odprlo vprašanje ustreznega zavarovanja objekta in hkrati njegove vključitve v vizualni prostor AC ali celo v servisno cono AC, ki naj bi se tu morda pojavila. Del te problematike sem vključil v elaborat Variantni poteki avtoceste na območju mesta Trebnje – kot urbanistični, krajinskovarstveni in spomeniškovarstveni problem, ki sem ga bil predložil v februarju 1998 vsem zainteresiranim.⁴ Za že omenjene diskontinuitete v pripravah izgradnje AC v trebanjskem mestnem območju je značilno, da je bilo delo na ustrenejši varianti poteka AC prekinjeno in da varianta 'pod gradom' na 'okrogli mizi' 13. januarja 2003 sploh ni bila ponovno prikazana.

4 V delu posebnega poglavja tega elaborata so bila utemeljena izhodišča za negativno vrednotenje dolinske variante AC, ki bi bistveno prizadela okolje gradu, čeprav bi morda pospešila njegovo statično sanacijo. Iz celotnega gradiva je tudi jasno, da je bila predlagana pasaža AC tik pod gradom resno problematizirana že v drugi polovici leta 1997, ko se je pojavila tudi 'kompromisna' varianta dolinske ceste, po kateri bi se trasa AC pomaknila v tunel pod reliefnim pomolom Bukovja, južno od gradu. Ta varianta je bila v potencialni koliziji z interesi arheologov, ki so v preteklih letih med gradom in Benečijo že našli sledove rimske naselitve. DDC (ali DARS?) je celo naročil študijo zaščite gradu s 180 m dolgim 'pokritim vkopom' pod gradom, ki pa je bila ovržena v komisij-skih obravnavah.

Še o varianti 'pod gradom'

V nadaljevanju projektiranja in v interdisciplinarnih ter intersektorskih komisij-skih obravnavah bi morali znova proučiti različne možnosti kompromisne trase s predorom pod vzpetino, na kateri stoji Trebanjski grad. Zaradi razčiščevanja potencialnega konflikta z zaščitenim arheološkim območjem pa je potrebno takoj naročiti izkopavanja. Ugotovitve o pomenu eventualno najdenih in historiografsko pomembnih ostankov iz rimskega obdobja bi lahko pomagale presoditi umestnost prezentacije najdb in situ in eventualno dviga trase na nizki viadukt, ki bi lahko predstavljal tudi zaščito lapidarija. Posebno skrb bo potrebno posvetiti primernemu oblikovanju portalov, krajinski ureditvi in informatiki.

Krajinsko oblikovanje AC v pobočni varianti

Obstoječi idejni osnutki variante AC, ki poteka od predora pod Belšinjjo vasjo po pobočju Bukovja, niso posvečali zadostne pozornosti decentnejši in bolj domiselni krajinski umestitvi trase. Zaradi razmeroma strmega pobočja in zahtevnih elementov prečnega profila AC so na več mestih nakazani zelo visoki zaseki in nasipi. Kot vemo iz primerov v tujini, si zaradi zmanjšanja negativnega vizualnega učinka v goratem svetu pomagajo z denivelacijo pasov, zamenjavo nasipov z objekti, kaskadnimi zaseki, ki omogočajo ozelenitev, in s podpornimi zidovi, ki jih je mogoče arhitekturno artikulirati (npr. z zanimivim ritmom stebrov ali slopov ter s poudarjenimi vodoravnimi konzolnimi pasovi bankin, polnih ali ritmiziranih zaščitnih ograj ipd.). Vznožje visokih nasipov pa je potrebno zasaditi s hitro rastočim visokim drevjem. Primerno oblikovanje močnih posegov v pobočja je posebno pomembno v vidnem polju vizur ali vedut na krajinsko vraščene zaselke, spomenike stavbne dediščine in izrazite krajinske dominante. Razumljivo je, da je ustrezno oblikovanje mogoče reševati le v merilu 1:1000 in s

pomočjo zanesljivih sodobnih vizualno simulacijskih modelov.

V dosedanjih izvedbah slovenskih avtocest imamo nekaj kar dobrih primerov zahtevnejšega in domiselnejšega oblikovanja odsekov, ki potekajo po zahtevnih segmentih krajine. Menim, da bi bilo dobro opraviti dokumentiranje in ovrednotenje najboljših pa tudi slabih rešitev in rezultate ovrednotiti z metodami arhitekturne in krajinsko-oblikovalske stroke. Pri tem delu bi lahko znova opozorili na zanimive prispevke s simpozijev o oblikovanju prostora AC, ki jih je priredila BF/KA oz. Društvo krajinskih arhitektov.

Priključka AC v območju Trebnjega

Urbana in obmestna aglomeracija Trebnjega se zaradi konfiguracije doline Temenice in drugih geomorfoloških danosti razvija v izrazito longitudinalno obliko od Breze, Kamnega Potoka, Gorenje Nemške vasi, Belšinje vasi in Štefana do Dolenje Nemške vasi in Ponikev. Pomembna dela obmestne (pretežno urbanizirane) aglomeracije pa segata tudi proti Veliki Loki (vzdolž železniške proge) in proti severu vzdolž ceste in železniške proge proti Mirnski dolini. Longitudinalna konfiguracija in reliefne omejitve ter trendi razvoja v dveh smereh izven ožjega območja mesta narekujejo dva priključka AC na 'Veliko Trebnje'. Večina variant je v končnih ali v študijskih rešitvah dokazala možnost, da je zahodni priključek v območju Breze, Griča, Belšinje vasi in Zidanega Mosta. Priključek na tem mestu omogoča tudi ustrezne povezave z regionalnim omrežjem in z 'ostanki' M1, ki bodo vključeni v celoviti cestnoprometni sistem. Za vzhodni priključek je zagotovo najprimernejša lokacija pri Podborštu, ki omogoča najkrajšo povezavo proti Sevnici oz. dolini Save in hkrati tudi ustrezen rešitev zahtevnega razcepišča cest in železnice med Starim trgom in Kamno Goro.

Odmikanje vzhodnega priključka v prostor Dolenje vasi je povsem nesprejemljivo. Je pa Dolenja hosta zelo primerna makrolokacija za večjo servisno površino, vključno z rezervnimi parkirišči za tovornjake ob neugodnih vremenskih razmerah ali ob zastojih na mejah proti Hrvaški. Servisna cona na tem mestu bi morala biti povezana tako z AC kakor tudi z M1.

Notranja mestna obvoznica

Recentna prometna študija je sledila argumentaciji urbanistov in je tudi s podatki o prometnih obremenitvah cestne pasaže skozi Trebnje dokazala potrebo notranje obvoznice. Očitno pa je sledila favoriziranju dolinske variante AC in je zaradi tega predvidela nesprejemljivo visoko servisno raven te ceste, ki poteka po občutljivem (že zelo zazidanem) pasu severno od železniške proge. Tod je mogoče in nujno potrebno voditi kontinuirno cesto, ki omogoča redukcijo prometa na Cesti Gubčeve brigade oz. v ožjem središču mesta, vendar ji je mogoče dati le elemente servisne ceste, ki povezuje prečne dostope do posameznih žarišč urbanih dejavnosti v središču mesta. Kritični sta zlasti pasaži železniške postaje in območja zahodno od Baragovega trga oz. pod starim prosvetnim domom in po vojni zgrajenimi stanovanjskimi bloki.

Nemudoma je potrebno naročiti izdelavo osnutka podrobnega lokacijskega načrta, najmanj v merilu 1:1000 in po možnosti z javnim razpisom vsaj trem projektantskim timom, v katerih bodo zastopani gradbeniki, urbanisti, krajinski arhitekti in konservatorji.

Vzdolž te ceste so, zlasti v območju železniške postaje in vzhodno od nje, predvidene nove gradnje (Mercatorjev trgovinski center ipd.), kar pomeni, da je potrebno predvideti zadostne parkirne površine ali celo vsaj dve parkirni garaži odprtega tipa. Izdatna parkirišča so potrebna tudi zaradi načrtovane prometne zapore historičnega jedra mesta.

Nadaljevanje AC v smeri proti Novemu mestu

V zadnjem času so predstavniki MPZ, DARS in DDC ponovno odprli dilemo o vodenju AC na odseku Ponikve–Hrastje po dolini potoka Igmanca, namesto pod Sv. Ano oz. bližje Mirni Peči, ki je v zadnjem času pridobila status občinskega središča in dokazala potencialne možnosti razvoja in razvojnega vpliva na svojo mikroregijo. Poleg razlike v stroških graditve, vpliva na regionalni in lokalni razvoj so na tehničarji tudi bolj ali manj primerljivi potencialni vplivi na kraške pojave pri Ponikvah in v podolju Hrastja. Zatrep doline potoka Igmanca, ki kmalu po izviru ponikne pod slikovito gručasto vasico Šentjurij na Dolenjskem in tik pod cesto M1, je s krajinskega in karstološkega vidika skrajno občutljiv. V tej dolini bi z izgradnjo normalnega profila AC prišlo do povsem nesprejemljivih in ireverzibilnih sprememb. Predhodne analize območja, posebno pomembnih kraških pojavov pri Ponikvah, pa so pokazale možnosti vodenja trase brez uničujočih posledic.

Zaradi dvomljivih izkušenj, ki jih imamo na področju usklajevanja različnih vidikov vplivov na okolje, ki jih povzročajo posegi ob gradnji AC, menim, da bi bilo potrebno nemudoma razširiti razpravo tudi na odsek Ponikve–Hrastje in pridobiti popolnejše podatke o terenskih razmerah. Tak predlog je utemeljen z dejstvom, da je za naslednji odsek, tj. Hrastje–Lešnica, lokacijski načrt že sprejet. Tak, kot je, še vedno dopušča priključevanje 'trebanjskega odseka' po obeh variantah, vendar nakazuje rušilno moč vodenja AC po dolini Igmanca.

Močan promet po sedanji hitri cesti
poteka tako rekoč skozi mesto Trebnje

FOTO: MIM

JOŽICA ŠKOF
slikarka

VEČER NA BELOKRANJSKEM RIBNIKU, mešana tehnika, 1999
LOKVANJI, mešana tehnika (akril, pastel), 1999

Marijan Dovič

KULTURNA POLITIKA: GLOBALNA, LOKALNA, NIKAKRŠNA?

Prispevek k še nezačeti diskusiji o prenovi kulturne politike v novomeški občini

Ko smo pred nekaj leti novomeški občini prijavljali literarni založniški program novoustanovljene založbe Goga, smo prejeli zanimiv odgovor: od prijavljenih naslovov je bila občina pripravljena simbolično podpreti le dela novomeških avtorjev, medtem ko so druge naslove že po formalni plati zavrnil, češ da ne ustrezajo kriterijem spodbujanja lokalne kulture – torej *vsa dela slovenskih avtorjev*, ki bi jih založba nameravala izdati, pa niso iz novomeške občine, in *vsa dela iz svetovne književnosti*, ki bi jih založba prevedla v slovenščino. Ta dva dela programa sta bila potem seveda izvedena brez občinske podpore. To merilo se ni spremenilo in odtelej založba s tovrstnimi deli niti ne konkurira več na razpisih. V tem članku ne nameravamo razpravljati o tem, da so zneski občinske podpore za knjige že tako ali tako smešni, temveč želimo zastaviti splošnejše vprašanje o razmerjih med kulturno politiko, kulturnimi strategijami in lokalnimi prioritetami. Zato bomo skušali utemeljiti tezo, da podpora izključno »lokalnega« ne more prinesiti rezultatov, ki bi kakor koli presegali to isto raven lokalnosti.

Prvo vprašanje, na katerega je treba odgovoriti, je, ali v Novem mestu oziroma širše na Dolenjskem sploh obstaja kaj takega, kot je »kulturna politika« oziroma »kulturna strategija«. Če ta obstaja, in za trenutek privzemimo, da obstaja, saj nad njo bdijo konec koncev tudi pristojni občinski organi, potem se je treba vprašati, kakšni so njeni cilji in njene prioritete in kakšna je v njej vloga občine oziroma finančnih sredstev, ki jih ta namenja za pod-

piranje kulturnega področja oziroma uresničevanje občinskih strateških ciljev na področju kulture in umetnosti. Tu imamo več možnosti: če občina želi podpirati predvsem lokalno dejavnost amaterskih in polprofesionalnih izvajalcev ter je ob tem niti ne zanima, ali so njihovi izdelki relevantni zunaj območja, v katerem nastajajo, oziroma ali sploh presegajo krog »prijateljev in znancev« – tedaj gre za samozadosten, avtarkičen in malodane avtopoetičen sistem, ki mu v resnici nič ne manjka. Toda v resnici lahko upravičeno dvomimo, da ima naša kulturna politika tako nizke aspiracije. Gotovo je tudi našim občinskim strukturam lahko v veselje in ponos, če v Novem mestu gostujejo priznani umetniki, še toliko bolj pa, če kulturni produkt (razstava, knjiga, koncert, skladba ...), ki izvira iz lokalnega okolja, zbuja širšo pozornost, o njem pišejo nacionalni mediji, produkt včasih celo prestopi meje Slovenije in potuje po svetu itn.¹ Takih »prebojev« je seveda malo, saj je kulturno polje prostrano in v njem se hitro izkaže, da nekaj, kar je lokalno zelo zanimivo, zunaj izgublja, postane dolgočasno in zbuja najhuje, kar se kulturnemu produktu lahko zgodi: indiferenco. Indiferenca javnosti, medijev itd. pač ubija, to je v vsakem primeru znano.

Potrudimo se torej in (namesto pristojnih občinskih služb) tvegajmo odgovor, kaj bi si lahko novomeška občinska kulturna politika izbrala kot dejavnosti, na katere bi nalepila zvonečo etiketo »strateške prioritete«. Karte so na mizi: menimo, da bi si prioriteto obravnavo zaslužile tiste kakovostne in izvirne kulturno-umetniške pobude, ki:

¹ V spisu namenoma uporabljam profano besedno zvezo »kulturni produkt«, ki načeloma osvobaja kulturno-politični diskurz peze romantičnih bananj o »genialnih stvaritvah«. To ne pomeni, da v umetnosti ni mogoče govoriti o genialnosti in presežkih, vendar je tak, stvarnejši jezik, ustrenejši sociološkemu vidiku, s katerega diskusija o kulturni politiki ta vprašanja zajema.

1. konceptualno in kadrovske izvirajo iz lokalnega okolja

2. z odmevom, načini distribucije in promocije ipd. presegajo lokalni okvir

Ti dve merili sta seveda formalni in na nek način tudi (vsaj za leto ali dve nazaj) empirično preverljivi in dokazljivi, kar ustreza birokratskim merilom občine, od katere ni realno pričakovati, da bi zagotovila dovolj usposobljenih strokovnjakov, ki bi presodili še tretjo, sicer neizogibno komponento: namreč visok nivo kakovosti kulturnega produkta. Vendar je to problem, ki ga v pričujočem spisu ne bo mogoče rešiti – je pa vsaj deloma pokazatelj kakovosti tudi nacionalni ali internacionalni odmev, ki ga kulturni produkt sproži, tako da vsaj na tej ravni obstajajo možnosti nekakšne evalvacije.

Da ilustriram navedene trditve, lahko v luči teh dveh meril ovrednotimo relativno živahne dogodke, ki so zaznamovali lansko poletje v Novem mestu (minulo poletje obeta, da se utegne naše sicer tradicionalno zaspano mestno poletje v prihodnje dodobra razgibati). Sprehodimo se po minulih prireditvah: *Novomeški poletni večeri* (produkcija JSKD, od 14. junija do 7. septembra) so v načelu dobra zamisel, vendar bi jih bilo potrebno konceptualno še precej dodelati glede na program, termine in lokacije izvedbe. Projekt je sicer nastal na domačem zelniku, vendar ohlapno posnema t.i. mestne festivale, katerih planiranje bi moralo iti vstric s turizmom in lokalnim gospodarstvom: njihov namen je dvigovanje imidža mesta kot kulturnega centra in pospešek v krvotok od vročine zaspalega kulturnega utripa. V ničemer ta festival ni posebej izviren, in ker je danes »mestni festival« skoraj nujna manifestacija kulturnega prestiža mesta, kar pomeni, da ima podobne festivale praktično vsako večje mesto, tudi ni izzval niti ne more izzvati širšega nacionalnega odziva, kaj šele mednarodnega – četudi je prinesel zanimiv program, priznane izvajalce in pritegnil dovolj publike.

Podobno je mogoče trditi za tridnevni festival *Muzejski vrtovi* (produkcija Lokalpatriot, 8.–10. avgust), ki je bil konceptualno nekoliko bolj izčiščen in dobro obiskan in promoviran, zato pa daleč od tega, da bi

bil izviren: edino, kar mu je mogoče šteti v presežek, je izjemno prizorišče, ki je gotovo najatraktivnejša poletna kulturna lokacija v Novem mestu in utegne ob pravi promociji postati celo nekakšna zaščitna znamka. Klasično glasbo sta relativno dobro pokrivala *Novomeški glasbeni festival* (od junija do septembra) s koncerti baročne komorne glasbe in študentska »izpostava« *Festivala Brežice* s tremi avgustovskimi koncerti v Kapiteljski cerkvi: tudi tu je mogoče ugotoviti, da kakšne posebne konceptualne izvirnosti ali presežka ni, četudi gre za relativno kvalitetne izvajalce. Podobne ugotovitve je mogoče izreči tudi za poletni program v *Knjigarni Goga* (produkcija Goga, od junija do septembra): sicer je predstavljal zanimive avtorje – pisatelje in glasbenike – vendar so bili dogodki zasnovani večinoma neizvirno, literarni večeri so bili v obliki klasičnih pogovorov avtor-moderator (in temu primerno tudi relativno slabo obiskani), koncerti iz žanra etna in jazza pa so bili ravno tako le to in nič več, četudi so bili mnogo bolj obiskani (ob generalno skromni promociji).

Bistveno drugače je mogoče trditi v zvezi s štirimi poletnimi dogodki, katerim je skupna lokalna provenienca, relativna izvirnost ideje in kreativen pristop. Najbolj izvirna prireditev so nedvomno *Gogini poletni vrtovi* (produkcija Goga, 29. avgust – 1. september), ki so v Kostanjevico na Krki prinesli izredno sveže zamisli festivala, ki kreativno združuje najrazličnejše umetniške zvrsti ali kar kulturo nasploh. (Problem Kostanjevice je, da kljub organizaciji iz Novega mesta ne spada pod novomeško občino in nas torej ne zanima!?) Podobno je mogoče reči za kreativno umetniško delavnico *Jazzinty* (produkcija LokalPatriot, 12.–17. avgust), katere slovenski in mednarodni ugled je v treh letih že toliko zrasel, da je ni treba posebej omenjati, pa tudi fotografska delavnica *Fotopub* je v dveh letih že močno prebila regionalni okvir.² Zakaj je mogoče trditi, da sta ti dve delavnici v Novem mestu presežek? Predvsem zato, ker poleg lokalne javnosti, deloma prek udeležencev, še bolj pa prek jam-sessionov, koncertov in razstav, pritegneta tudi udeležence iz ostale Slovenije. Pri

² Objektivnosti pričujočega pisanja na ljubo moram »priznati«, da sem sam honorarni sodelavec (in tudi idejni utemeljitelj) delavnice *Jazzinty*, prav tako pa honorarno sodelujem z Založbo Goga v uredniškem svetu in kot glavni urednik glasbene zbirke *Goga Musica*. Ker se v tako majhnem prostoru konfliktu interesov praktično ni mogoče izogniti, lahko svojo na deklarativni ravni jasno izraženo težnjo po objektivnem zajetu širše problematike do neke mere »dokazujem« le s kritično ostrino, tudi do produkcij, ki so nastale pod »našo« streho, kamor spada poleg založbe in kluba LokalPatriot še DNS, ki v resnici vse to sploh omogoča.

tem se je že izkazalo, da udeleženci delavnic niso kdorsibodi, temveč ljudje, ki bodo v prihodnje krojili podobo slovenske kulturne in intelektualne scene. Več kot dve tretjini udeležencev obeh delavnic ne prihaja z Dolenjske, lanski Jazzinty pa je prvič privabil tudi tuje udeležence. Poleg tega so se s pomočjo delavnic razvili stiki s tujimi veleposlaništvii, ki so svoje delegacije poslale na zaključni koncert in podobno (ameriška, nizozemska, italijanska) ...

Četrta prireditve, ki je bila lansko leto še v povojih, pa vendarle ravno tako obeta velik razvoj, je *SNIFF*, festival kratkega filma (produkcija Društva novomeških študentov, 18.–22. avgust). Zakaj gre za obetavno produkcijo? Predvsem zato, ker je to prvi tak festival v Sloveniji z izvirnim konceptom, ki ima vse možnosti, da iztrga žanr kratkega filma prestolnici, ki drži težko roko monopola nad večino filmske produkcije (Ljubljanski filmski festival ipd.). Tudi *SNIFF* privablja poleg domače publike še vrsto umetnikov iz tujine in mladih filmskih ustvarjalcev iz vse Slovenije. Če bo vsem tem kreativnim iniciativam uspelo držati tempo razvoja in dejansko uresničiti ambiciozne načrte, bi Novo mesto lahko postalo pravo mesto poletne kreativnosti, kar nakazuje že lanski slogan o avgustu kot »mesecu kreativnosti«, ki je združil obe delavnici (Jazzinty in Fotopub), festival kratkega filma *SNIFF*, Muzejske vrtove in Gogine poletne vrtove.

Za omenjene štiri prireditve (Gogini poletni vrtovi, Jazzinty, Fotopub, Sniff) je torej mogoče reči, da prinašajo v Novo mesto nekaj drugega kot le umetniška gostovanja, da privabljajo ljudi iz drugih krajev in da dajejo Novemu mestu in okolici drugačen pečat, kot bi mu ga lahko dala še tako pestra in kvalitetna ponudba festivalov, gostovanj in drugih kulturnih dogodkov. Mogoče je reči, da puščajo v kulturni sferi trajen pečat in korenine za dolgoročnejši razvoj. To nikakor ne pomeni, da kulturna ponudba regionalne metropole ne potrebuje festivalov in gostovanj priznanih umetnikov – še več bi bilo treba tu storiti. Vendar je stvar kulturne politike, da sprevidi, kje so njene dolgoročne strateške možnosti, in loči med dogodki, ki za seboj pustijo le dober ali slab občutek, ter

dogodki, pomembnimi na daljši rok. Potem se bo gotovo lažje odločila, kako bo razporedila sredstva, ki jih namenja kulturni produkciji. Ni odveč namig, da bi bilo treba tipično *festivalske* dogodke v nekem smislu komercializirati, jih povezati s sponzorji iz gospodarstva ter posebej tistimi, ki so zainteresirani za razvoj turizma v regiji – ampak tudi tu ne bo dovolj sestaviti *ad hoc* listo gostovanj, bolje bi bilo pripraviti nekaj specifičnega, enkratnega, česar drugi mestni festivali ne nudijo. Tako bi bilo tudi tu mogoče delati presežek in privabljal obiskovalce iz regije, kot v veliki meri uspeva organizatorjem festivala v Brežicah, ki so uspeli postaviti zanimiv, prestižen in ozko profiliran festival v okolju, ki samo po sebi tega najbrž niti ne prenese.

In na tej točki se vračamo k izhodišču tega razpravljanja: namreč ugotoviti, da verjetno najperspektivnejša dolenjska založba (Goga) z večino svojega programa ne more konkurirati za občinske razpise. Ta logika je sprevrnjena, saj zanemarja vrsto dejavnikov. V nadaljevanju bomo skušali prikazati, zakaj to ni prava in dolgoročna, strateško-razvojnna pot. Zamislimo si skupino mladih ljudi, izobražencev, ki v nekem trenutku ugotovijo, da na Dolenjskem ni založbe, ki bi bila prepoznavna v slovenskem prostoru ali – bognečaj! – da bi svoje produkte tržila izven Slovenije. Ta skupina ima idejo, vizijo in nekaj sredstev (ne od občine, temveč od študentskega društva, da se razumemo). Skupinica ima več možnosti: lahko se gre poskus komercialnega založništva, a to odpade, saj so ambicije višje. Če se odloči, da bo jedro založniškega programa literatura (poezija, proza, tudi esejistika ipd.), ima predvsem dve možnosti: da se orientira lokalno/regionalno in išče najboljše, kar je mogoče dobiti v lokalnem prostoru, ali da zastavi ambiciozen literarni program na vseslovenski ravni in tudi ambiciozen literarno-prevodni program.

V prvem primeru bi nastala, vsaj z vidika obstoječe »kulturne politike«, idealna založba: vsi avtorji bi bili Novomeščani, na literarne dogodke bi prihajali dedki in babice, tasti in tašče ipd., za vsako knjigo bi dobili po 50.000 tolarjev občinske

³ Logika vlaganja v dejavnosti, ki same po sebi ne morejo biti prepuščene zgolj tržnim mehanizmom, se bo morala pokazati tudi v zvezi z univerzo v Novem mestu, če bo do česa podobnega kdaj prišlo (ob pomanjkanju »strategij« se pojavlja tudi pomislek o »samobitnosti« take univerze, torej ali bo ta lahko kaj več od drugorazredne podružnice – ampak o tem kdaj drugič). Na nek način je univerzo, ki bi seveda pojedla lep kos občinskega proračuna, mogoče primerjati z založbo, ki je, podobno kot časopis, »ogledalo« nekega kraja in merilec njegovega kulturnega utripa. Seveda je jasno, da univerzitetno središče rabi tudi založniško dejavnost, ne eno ne drugo pa ne daje ekonomskih rezultatov, ki bi bili vidni in razvidni takoj.

podpore itd. Sodelovali bi z novomeškim literarnim klubom in kmalu bi vsak dolenski pisatelj in pisun nežno drgnil lica ob svoj knjižni umotvor in veličal prijazno in simpatično založbo ... Za to pot se ni bilo mogoče odločiti, ker bi nadaljevala neugoden trend: namreč da »Ljubljana« ne ve za »Dolenjsko«, jo ignorira itd., kot je slišati pritoževanje sicer v samozadostno očaranost zatopljenih dolenskih literatov. Tak tip založbe ne bi imel niti najmanjše možnosti, da se umesti v slovenski založniški prostor kot relevanten dejavnik!

Zato se mora gospa, o kateri teče beseda tu, namreč kulturna politika, odločiti, ali hoče imeti v Novem mestu ugledno slovensko založbo ali pa ji je glede tega vseeno. V čem je tisti presežek, ki ga ponuja regionalnemu prostoru taka založba, kakršna želi postati Goga že nekaj let, ko si prizadeva utreti lastno pot – in je pri tem dovolj uspešna? Poleg prepoznavne umestitve regije na zemljevid kakovostnih založnikov še marsikaj. Tudi dolenski avtorji – mimogrede, pri Gogi so dolenski avtorji obravnavani prednostno – ki izdajo knjigo v literarni zbirki Goga, imajo mnogo več možnosti, da pritegnejo pozornost recenzentov in kritikov v nacionalnih medijih, da se o njih govori, piše, da gostujejo po vseh slovenskih krajih, z založbo hodijo po mednarodnih gostovanjih od Frankfurta do Dubrovnika itd. Torej imajo dolenski avtorji z založbo (doslej so to pisatelji Samo Dražumerič, Barica Smole in Magda Lojk, pesnika Milan Markelj in Katja Plut ter ilustratoriki Suzi Bricelj in Maja Grabrijan), ki jim nudi ustrezno podporo, mnogo večjo možnost, da se vpišejo na zemljevid pomembnih kulturnih ustvarjalcev v Sloveniji. To pa nikakor ne bi bilo mogoče, če bi izdajali le »domače« avtorje, ki so edini upravičeni do famoznih občinskih dotacij. To bi tudi ne bilo mogoče, če bi založba ne skrbela za to, da so knjigarne in druge trgovine dobro založene z njenimi produkti ne le na Dolenjskem, ampak po vsej državi, in da pri promociji nikdar ne razmišlja le lokalno!

Problem lokalno-nacionalno se že zaplete, ko pomislimo, da založba letos začenja s programom strokovne zbirke *Anagoga*, ki bo prinašala

izvirna slovenska in prevodna dela s področja družbenih ved in humanistike. Bojimo se, da tudi tu pogosto ne bo mogoče zadostiti merilom lokalnega. Pa vendar, ali ni v interesu občine, da ima založbo, ki je sposobna izdajati strokovno zbirko in izpolnjevati vsa zahtevna merila, ki jih to početje prinaša, ter na ta način dobiti kader, kakršnega trenutno praktično ni?³ Ali ni to presežek, ki bi ga lahko tudi občina izkoristila pri snovanju lastnih publikacij in se v nekem smislu celo povezovala z založbo? Enako je s prestižno glasbeno zbirko *Goga Musica*, ki je svoj program izdajanja zgoščenek s področij džeza, etna, latina in šansona zastavila vseslovensko in pri izdaji zgoščenek za razliko od literarne zbirke Goga niti malo ne upošteva lokalnega kriterija, temveč izključno kvaliteto in izvirnost glasbe? Ali ni dejstvo, da je taka zbirka (Ministrstvo za kulturo RS je njeno nacionalno veljavo ugotovilo že v drugem letu izhajanja) nastala v Novem mestu, ne pa v Ljubljani ali Mariboru, lahko vsaj v majčkenu zadoščenje celotnemu kulturnemu prostoru? In ali bi bilo kaj takega sploh mogoče – namreč prodor na tuja tržišča z odličnima skupinama Caminoigra in Brina & String.si – če bi v svojih glavah razmišljali lokalno? Ločiranost glasbene zbirke *Goga Musica* v Novem mestu prinaša mnoge prednosti, če nič drugega, vsaj več kvalitetnih koncertnih gostovanj, pogostejša snemanja RTV Slovenija – in seveda vpis mesta na glasbeno-založniški zemljevid.

Na koncu je treba pristati v kaj žalosten uvid. Dolenjska kulturna politika, za katero smo predpostavili, da obstaja, obstaja kvečjemu v zametkih, ki so še na taki ravni, kakršno je mogoče iskati le *pred* vsakim resnejšim teoretičnim razmislekom. Ta politika obstaja kvečjemu v obliki predsodkov in čudaških principov, resen razmislek ji je tuj. Zato ne zmore ločiti zrna od plev, pomembnega od nepomembnega. Taka politika ni sposobna niti doumeti, kaj šele artikulirati in utemeljiti razlike med festivalom kar tako in festivalom kratkega filma, ki je edini v Sloveniji; ne zna priznati, da je nadregionalna usmerjenost v založništvu edino pravilna, ne zna ločiti plesnega tečaja za osnovnošolce od džez

delavnice z mednarodno udeležbo, ne zna ločiti med razstavo »trotslik« prekomerno ambicioznega vaškega posebneža in kvalitetno fotografsko delavnico, ne zna ločiti garažnega zvočnega produkta podgorskega družinskega tria od izvirnega nacionalnega džez glasbenega projekta, ne zna prav ločiti med pogrebnimi koračnicami in ambiciozno pleh godbo, ki pobira mednarodne nagrade in kali vrsto mladih glasbenikov. Ne razume, da je tudi finančno več vreden domači orkester, v katerem igra 90 mladih glasbenikov in je sposoben pripraviti celo opereto nacionalnega pomena (seveda govorimo o novomeških simfonikih, njihovem dirigentu Zdravku Hribarju in Kozinovi *Majdi*), kot gostovanje priznanega svetovnega orkestra – orkester pride in gre, mladi glasbeniki so tu, se formirajo, kalijo in v njih ostane vsaj *potencialna* možnost razvoja.

Kulturna politika ni enostavna zadeva. Težko je oceniti, kdaj je neka

lokalna produkcija res vredna vse podpore, kdaj pa gre za ljubiteljsko, amatersko životarjenje, ki ga je sicer lepo in prav podpreti, pa vendarle – minimalno. Zato je treba razmišljati. Vsaj malo. In postaviti prioritete in strateške cilje. Če med njimi ne bo resne regionalne založbe, tudi prav. V resnici je založb v Sloveniji več kot dovolj, in Dolenjč bo moral – kot некоč – po uveljavitev ven. Ali je pa med našimi strateškimi cilji tudi izselitev vseh sposobnih kulturnih producentov z območja Dolenjske, bomo še videli. To je namreč najvidnejši rezultat dosedanje »kulturne strategije«. Občina bi pač, če ne drugače, vsaj po logiki pobiranja davkov, morala biti zainteresirana za vsakega stalnega naseljenca. Drugo in težje pa je vprašanje, ali bo sposobna doumeti, v čem je razlika med močnim regionalnim *kulturnim središčem* in relativno bogatim *industrijskim mestecem*, ki si lahko enkrat na leto privošči Dunajske filharmonike na Glavnem trgu.

15. forum odličnosti in mojstrstva Otočec 2003 in njegova tema »Slovenija kot vir odličnih izdelkov in storitev v procesih globalizacije«

Organizacije civilne družbe so pomembna povezava volivcev s politiko, oblastjo, stroko in nadzorom, pomembne predvsem zaradi množice novih zamisli, ki se rojevajo iz interesa, razmišljanja in izkušenj ljudi. Društvo ekonomistov Dolenjske in Bele krajine je eno od žarišč civilne družbe v dolenjski regiji, kotišče za ljudi in delovanje države pomembnih idej praktičnega značaja, verni spremljevalec novih vrednot, družbenih in gospodarskih dosežkov v svetu ter dolgoletni posrednik za prenos tega znanja v regijo ter promocijo regije v znanstvenih, strokovnih, kulturnih in poslovnih okolišjih sveta. Vsakoletni Forum odličnosti in mojstrstva na Otočcu si prizadeva obogatiti teorijo in prakso naše družbene, gospodarske in osebne odličnosti. Letošnji Forum je svojo pozornost usmeril zlasti v Slovenijo kot vir odličnih izdelkov in storitev v procesih globalizacije.

Pomemben kulturni dogodek

Svoje poslanstvo uresničuje društvo tudi tako, da že 15 let skrbi za delovanje Foruma odličnosti in mojstrstva. Začetek letošnjega Foruma na Otočcu je bil v prvi vrsti pomemben kulturni dogodek, na katerem so se gospodarstvenikom predstavile odlične trebanjske Ragle, mlade pevke, ki pojejo pripovedne narodne pesmi in včasih tudi zaigrajo na ljudska glasbila. Z mojstrskim petjem slovenskih narodnih pesmi so Ragle posredno opozorile na bogato in v svetu že spoštovano ljudsko izročilo, ki je pomembno vgrajeno v identiteto današnje Slovenije.

Predsednik Državnega sveta *Janez Sušnik*, slavnostni uvodničar, je povzel rezultate dosedanjega dela Foruma in menil, da ta stalno išče ustrezne odgovore na vprašanja, ki jih porajajo izredno razburkane razmere v gospodarstvu, kulturi, znanosti, umetnosti in drugih človekovih dejavnostih. Ocenil je, da je zlasti opazen prispevek Foruma k povezovanju ekonomije s kulturo ter iskanju novih pristopov za polno

zaposlenost in nadpovprečno kakovost. V dobro Foruma govori nadalje dejstvo, da ni nikoli pristal na majhnost in neznatnost Slovenije m je v ospredje postavljaj potrebo po viziji, filozofiji in strategiji naroda. Forum si lahko šteje v čast, da je med prvimi spoznal, da so standardi kakovosti samo izhodišče uspešnosti, velja pa le tisto, kar je vsaj nekoliko nad povprečjem. S temi ugotovitvami je Forum nemalo prispeval k promociji slovenskega priznanja za poslovno odličnost. Od vsega začetka je bil odprt v slovenski in širši prostor s prepričanjem, da je vsak Slovenec dragotina in da v vsakem tlijo iskre odličnosti in mojstrstva. Petnajst zbornikov, 180 avtorjev in preko 1.700 predvsem mladih prisotnih strokovnjakov na Forumu je lahko v ponos tako organizatorjem kot državi. Te ocene predsednika Državnega sveta so pomembno priznanje in spodbuda društvu, Zvezi ekonomistov Slovenije in Območni zbornici Novo mesto.

Krona kulturnega dogodka ob otvoritvi letošnjega Foruma pa je bila podelitev njegove Velike nagrade odličnosti in mojstrstva Otočec 2003. Podeljena je bila *prof. dr. Aleksandri Kornhauser*, za katero je prof. dr. Miha Japelj v predstavitvi nagrajenke dejal, da spada in sam vrh zelo uspešnih slovenskih intelektualok, ki jo krasijo njene značilne osebnostne lastnosti: pogum, vztrajnost, požrtvovalnost, odločnost, trma, ponos, ljubezen do slovenščine, samozavest, spoštljiv odnos do mladih, nepopustljivost, smisel za organizacijo in humanost. Nagrada ji je bila podeljena za njeno raziskovalno in izobraževalno delo na področju kemije. Nagrado, simbolizirano s skulpturo Muza dveh svetov umetnika Rudija Stoparja, je doktorici izročil predsednik Državnega sveta.

Cilji letošnjega Foruma

Letošnji Forum je sledil pomembnim in svojevrstnim ciljem. Popolna novost je bil poskus oblikovanja modela slovenske odličnosti, ki bi ga

vgrajevali vsi v vse svoje globalizacijske procese in okvire. Z iskanjem odgovorov na vprašanja, kako so naše gospodarske in druge zmogljivosti povezane med seboj, z Evropo oziroma svetom se je Forum zavzemal za tak organizacijski razvoj družbe, ki bo omogočal medsebojne odnose, polne spoštovanja drug do drugega, spodbujanje optimizma ter pozitivne naravnosti, kar vse vodi do ustvarjalnega vzdušja za odlične izdelke in storitve.

Odličnost znanosti

Na Forumu je prvi podal svoje misli *akad. prof. dr. Boštjan Žekš*, predsednik SAZU, o odlični znanosti in njenih prispevkih k odličnosti gospodarstva, družbe in države. Znanost mora biti odlična, ker sicer ne prispeva k poglobljanju človeškega znanja in razumevanja, ampak prej zavaja in škoduje. Prava znanost je zato lahko samo odlična v svetovnem merilu, če uspešno sodeluje pri vzgoji mladih znanstvenikov in strokovnjakov, prenaša tuje znanstvene in strokovne dosežke k nam, prispeva k svetovnemu razvoju znanosti in znanja in omogoča uspešen razvoj gospodarstva ter družbe. Za znanstveno odličnost države je pomembno, koliko odličnih znanstvenikov država ima in kakšna je njena znanstvena moč v celoti in v povprečju. Število objav člankov slovenskih znanstvenikov v mednarodnih znanstvenih revijah je dosegla evropsko povprečje, toda trikrat manjše od povprečja Evrope je število citatov, ko tuji avtorji v svojih delih omenjajo ali navajajo naša dela. Iz tega sledi, da je naša znanstvena produkcija primerna, da pa kakovost še ni ustrezna. Težji problem je sodelovanje znanosti, univerze in institutov z gospodarstvom in širšo družbo, ker so zahteve do znanosti postale bistveno hujše, pa tudi zaradi težav s financiranjem znanstvenega dela in neupoštevanja koristnosti znanstvenega dosežka kot kriterija za ocenjevanje znanstvene uspešnosti. Visokošolski študij postaja privilegij in prevečkrat nedostopen tistim, ki so sposobni študirati, zato 50-odstotni osip in predolg čas študija (8 let). Za doseganje odličnosti v znanosti in visokem šolstvu so v Sloveniji potrebne korenite spremembe na podlagi nacionalne strateške usmeritve, dosežene s širokim konsenzom.

Matjaž Hanžek je Forum z izvrstnimi primerjavami opozoril na poslabševanje kakovosti življenja v sedanjem načinu spreminjanja ekonomije. V tranzicijskih državah se na socialnem področju skušajo preprečiti zlom delovanja vsaj minimalnih zaščitnih socialnih funkcij. Z razslojevanjem družbe nastaja nov zelo majhen, a izjemno bogat sloj, ki pridobiva vso gospodarsko in politično moč, s tem pa možnost usmerjanja nadaljnjega razvoja celotne družbe po svojih merilih in apetitih. Drugi, večinski sloj je brezpraven, reven in brez vsake ekonomske in družbene moči. Posledice sprememb v ekonomiji se kažejo v večji splošni umrljivosti, umrljivosti dojenčkov, upadanju bralne sposobnosti osnovnošolcev in na drugih področjih, ki označujejo kakovost življenja.

Odličnost tranzicije

Odličnost v kontekstu tranzicije bi bila sposobnost vladajoče elite, da družbo pripelje skozi večje preobrate, ne da bi ji pri tem ljudje umirali, ne da bi večina prebivalstva izgubila dostojanstvo in upanje, ne da bi ljudje živeli pod pragom revščine.

Kakovost življenja je opredeljena tudi z zdravjem prebivalstva, ki ni odvisno samo od usposobljenih zdravstvenih institucij, pač pa predvsem od bivalnih prostorov, izobrazbe, hrane, dohodkov, stabilnega ekosistema, miru ter socialne pravičnosti in enakopravnosti. Različna ravnen družbenega in ekonomskega razvoja posamezne države se zato kaže v različni ravni zdravja, ki skupno s kulturnimi vplivi odraža življenjski slog prebivalcev. Napačen življenjski slog povečuje smrtnost in akutna obolenja. Odličnost bi bila na individualni ravni odgovornost do sebe in drugih, odločanje o načinu življenja, ki nas varuje, zmanjšuje dejavnike tveganja, odgovornost do okolja. Odličnost na družbeni ravni pa bi bila odgovornost države za kreiranje programov, ki čim večjemu deležu prebivalstva zagotavljajo plačano delo, socialne programe, zdravstveni sistem ...

Posledice neenakosti v družbi

Neoliberalistični koncept vodenja ekonomije pogloblja nasprotja med revnimi in bogatimi ter med delom in kapitalom, kar povečuje neenakost

in revščino ter posredno zmanjšuje kakovost življenja. Nova razvojna teorija se zato zavzema za »igro s pozitivno vsoto, v kateri vsi igralci dobijo«. Pri tem se blažijo zlasti nasprotja med učinkovitostjo ekonomije in enakostjo prebivalstva. Odgovoriti je potrebno na vprašanje, ali sistem nagrad in kazni dejansko spodbuja prizadevanja in ali gredo ta prizadevanja v družbeno korist. Po avtorjevem mnenju svet potrebuje pravičnost, ne dobrotelost. Meddržavne analize kažejo, da so družbe, ki so zelo neenake glede na dohodek ali premoženje, politično in socialno manj stabilne, imajo nižje deleže investicij in počasnejšo rast. Neenakost rahlja socialno tkivo in znižuje kakovost življenja s tem, da poslabša zdravje državljanov in njihovo znanje ter povečuje kriminal. Socialni problemi, ki izhajajo iz neenakosti, povečujejo neposredne finančne stroške države in zmanjšujejo socialni kapital, povezanost posameznika z družbo in njegovo motiviranost za delo. Ta dejstva pa so tesno povezana s spoštovanjem človekovih pravic kot ključno dimenzijo odličnosti.

O vprašanih odličnosti ljudi ter stopnjah zблиževanja v splošnih in poslovnih razmerjih je na Forumu razmišljal *prof. dr. Ivan Turk* in svoje zaključke tudi tokrat podkrepil s številnimi izreki ljudske modrosti različnih narodov. Posameznik se srečuje z ljudmi, med katerimi je manjši del njegovih znancev, med njimi njegovi tovariši, pa tudi nekaj prijateljev. Kakšne so njihove značilnosti in kako presojava njihovo odličnost ter kako se sami obnašamo do njih, da bi to bilo skladno z načeli odličnosti, če upoštevamo, da so znaki odličnosti pri človeku izobraženost, olikanost, preudarnost, prizadevnost, izvirnost, zanesljivost, podjetnost, voditeljskost, pravičnost, resnicoljubnost, poštenost, plemenitost in samozavednost? Sodila, ki jih uporabljamo za presojo odličnosti znanca ali odnosa do njega, izhajajo iz naše lastne kulturne razvitosti kot človeka, ki si prizadeva biti odličen.

Poznanstva

Pri zancu lahko zasledimo namesto poštenja – prevarantstvo, resnicoljublja – hinavščino, pravičnosti – zavistnost, torej lastnosti, ki nas zavajajo v zmoto, prikazovanje drugač-

nosti, kot v resnici je, in v nezadovoljstvo znanca, če nekaj imamo, kar on nima. »Znanec je nekdo, ki ga zadosti poznaš, da si denar od njega sposodiš, a ga premalo poznaš, da bi mu mogel denar posoditi«, postreže avtor s hudomušno pripombo Ambroze Bierceja in številnimi ljudskimi pregovori na temo zavisti, prevarantstva in hinavščine. Ker pri zancih ne gre za kakšne tesnejše stike, spoznani nasprotni znaki od njihove odličnosti napotujejo le k temu, koga se je koristno izogibati. Poznanstvo lahko olajša vzpostavitev poslovnega razmerja. Čimbolj se poznamo, tem bolj si lahko zaupamo in zato je odličnost znancev pomembna sestavina vzpostavljanja in ohranjanja poslovnih razmerij v prid svoji organizaciji, iz česar je odličnost znancev večinoma znak njihove visoke poslovne morale.

Tovarištvo

Tovarištvo je razmerje med tovariši, ki lahko preraste v zavest o povezanosti z njimi in v pripravljenost pomagati jim, pri čemer pod pojmom tovariš razumemo človeka, s katerim nas povezuje enak poklicni položaj ali pripadnost isti skupini in se najpogosteje pojavlja v povezavi s poslovnimi razmerji v okviru iste organizacije ali z drugimi organizacijami. Za dober potek poslova je celo zelo pomembna zavest o tovarištvu. Biti tovariš pomeni ne gledati samo nase, temveč poznati tudi obveze do drugih, čeprav niso zapisane s pravnimi, temveč zgolj z moralnimi pravili. Z bližjimi tovariši nas povezuje tudi naklonjenost, čeprav pred njimi ne razkrivamo svojih čustev. Poslovni tovariš je tisti, s katerim smo poslovno povezani in si medsebojno pomagamo, torej ravnamo več, kot zgolj opravimo vsakokratni posel. Ravno na takem tovarištvu pa je zasnovana tudi odličnost pri normalnih poslovnih razmerjih. Poleg sodil za ocenjevanje odličnosti znanca je potrebno upoštevati pri oceni tovariša še zanesljivost, preudarnost, prizadevnost in voditeljstvo, kadar pa gre za nadrejenost ali podrejenost tovarišev, pa tudi odsotnost grobosti, nedostopnosti in nadležnosti. »Navada ustvarja vez med tovarišema, celo med železom in pilo«, osvetli avtor tovarištvo z arabskim pregovorom in kot po navadi dodaja še številne druge

izreke. Pomembno pa je tudi, da tovarništvo v poslovnih razmerjih ne zaide v pridobivanje poslov pod prednostnimi okoliščinami z osebnim okoriščenjem ali v podpiranje nekoga ne glede na njegove dejanske sposobnosti. Prav tako ne kaže spregledati obstoja takšne skrajnosti, ki jo na tovariški podlagi predstavlja kaka hudodelska družba s svojim delovanjem, ki ima obliko povsem formalnih poslovnih stikov.

Prijateljstvo

Prijateljstvo je nadgradnja poznanstva in tovarništva v povsem novo kakovost. Prijatelj je človek, s katerim nas povezuje medsebojna privlačnost, podkrepljena s sorodnostjo razmišljanja in čustvovanja, kar vodi do medsebojnega zaupanja, iskrenosti, vpliva in pomoči. Nastane možnost močnega medsebojnega vplivanja, tako da te slab prijatelj lahko potegne navzdol, in dober dvigne. Šele bližjemu prijatelju pa lahko odkriješ tudi zadeve, ki so povezane s čustvi. Pri poslovnih prijateljih gre predvsem za poslovno iskrenost, zaupnost in medsebojno pomoč v okviru razmerij pri poslovanju. Sodila ocenjevanja odličnosti prijateljev so najzahtevnejša; poleg že navedenih sodil za ocenjevanje odličnosti znancev in tovarišev upoštevamo še nove znake odličnosti, kot so izobraženost, izvirnost, podjetnost, plemenitost in samozavednost. Vsi takšni znaki odličnosti nas ob prijateljstvu spodbujajo in pripomorejo k naši osebni rasti. Pri ocenjevanju odličnosti bližnjih prijateljev intenziviramo obravnavo navedenih znakov in smo še pozorni na nasprotja od njih, kot so nižja kulturnost, nespodbudnost, obotavljivost, jezljivost, domišljavost in podobno. Tako v notranjih kot v zunanjih poslovnih razmerjih ima prijateljstvo poleg pozitivnih tudi številne negativne posledice. Pri zunanjih razmerjih lahko prijateljstvo med osebama, ki sicer predstavljata in zastopata različni organizaciji v poslu, povzroča škodo vsaj eni od obeh organizacij, sam posel pa ne more več imeti oznake neoporečnosti. V notranjih poslovnih razmerjih lahko nastane domačnost kot lastnost prijateljstva in lahko zakriva tudi hujše nepravilnosti.

Če pelje lestvica medsebojnega

zbliževanja in povezovanja od znanca do bližjega prijatelja, pa ni mogoče pričakovati, da bo nujno enako peljala tudi lestvica kakovosti poslovnih razmerij in neoporečnosti poslov. Ta lestvica največkrat doseže svoj vrh v tovarištvu, a lahko že na tej stopnji začne upadati zaradi interesov tistih, ki so včlanjeni v kako združbo, ali posebnih osebnih interesov pod potuho takšnega včlanjenja. Še nižjo raven doseže pri prijateljskih in ožjih sorodstvenih interesih, ki lahko vodijo do bistvenih odmikov od načel poslovne morale ter se nehajo v obliki takšnega ali drugega okoriščenja na škodo drugih ali s takšno ali drugačno obliko korupcije kot posledka zblizanih medsebojnih razmerij. Medtem ko je v nekaterih primerih pravna pozornost omejena zgolj na nedopustnost sorodstvenih povezav, jo izkušnje ljudi spoznavno širijo še na nedopustnost prijateljskih povezav in povezav v okviru pripadnosti isti somišljenjski, politični ali interesni združbi. Stremljenje po odličnosti posameznika lahko zaradi njegovih slabosti po sodilu vsesplošno razumljene moralnosti navkljub drugim krepostim vodi do pojava negativne sodbe o njem.

Prof. dr. Meta Zagore je na Forumu osvetlila poti do odličnosti bivanja in pri tem uvodoma izhajala iz mnenja pisca uspešnice Brezmejna moč mišljenja Briana Tracyja, da se blagostanje in priložnosti nahajajo v nas samih, v naših mislih, ne pa v stvarih, ki jih imamo, ali okoliščinah, v katerih se nahajamo. Izjemna rast informacij, tehnologije in konkurence so na eni strani vir napredka, na drugi pa neravnovesij v naših življenjih. Na eni strani so uspešnost, velike kariere, na drugi pa utesnjenost in pritiski, ki jih rojevajo nenehna konkurenca, tekmovalnost in odgovornosti, strah. Kako kljubovati?

Fit stil življenja

Izsledki raziskav kažejo, da je človekovemu telesu potrebno gibanje in sprostitev. Športna vadba zato postaja integralni del življenja, ki ga predpisujejo tudi zdravniki in postaja osrednji del prostega časa, pri čemer gre za uravnovešenost fizičnih, psihičnih, mentalnih in duhovnih komponent življenja. O odličnosti v športu je možno govoriti le, če se veliko pozornosti posveti njegovemu doživ-

ljanju, kot izvirno človekovi zmožnosti za dojemanje dogajanj okrog nas in v nas samih. Sodobni trendi v športu so zato usmerjeni v dejavnosti, v katerih se vidiki prepletajo in pri katerih ne gre zgolj za telesne napore, pač pa tudi za doživljanje narave (golf, pohodništvo, jadranje), za uživanje ob glasbi (ples, aerobika) in za doživljanje gibanja samega (joga, kreativna vizualizacija).

Sodobna vadba je manj intenzivna in posveča več pozornosti umirjenemu zavedanju pretokov energije v telesu, aktivnemu zavedanju misli in koncentracije pri izvedbi posameznih gibanj. Večina znanja o integraciji uma in giba prihaja z Vzhoda, ki pa ga Zahod prilagaja sodobnim spoznanjem v športu. Vadba temelji na predpostavki, da določene zvrsti fizične in mentalne aktivnosti povzročajo pozitivno gibanje vitalne življenjske energije. Prav tako kot naravo in ves zunanji svet lahko telo doživljamo še na intuitiven način, ki ima enake lastnosti kot čutenje. Velikega pomena je občutenje in osvo-bajanje notranjega toka energije, spodbujanje intuitivne senzibilnosti in ozasveščanje sposobnosti harmoniziranja, kjer se »notranje borbe« spreminijo v »ples gibajočih občutij«. Vitalnega pomena za električne signale med možgani in celicami je količina kisika; povečane količine povzročijo, da so celice sposobne bolj shranjevati in vzpostavljati informacije, kar izboljšuje spomin in koncentracijo. Mnogo bolje kot Zahod pozna telo Vzhod, njegovo delovanje ter harmonizacijo uma in telesa, predvsem daoistični mojstri in starodavni indijski rišiji. Razvili so načine za ohranitev zdravja, kot so joga in različne zvrsti meditacije.

Obvladovanje časa

Kar naprej se nam obeta kakšno delo, hitimo, vestno opravljamo vsakdanje naloge in tik preden izmučeni popadamo v postelje, ugotovimo, da spet nismo imeli časa zase. Če je res, da je »čas vreden več kot denar«, ga moramo skrbno nalogati in ga znati kar se da najbolje obračati, ker ga ne moremo kupiti, ne uskladiščiti, ne pomnožiti in ne povrniti. Samo teče in je življenje samo. Včasih stopnja obvladovanja časa pomeni pot do uspeha, če za njim stoji življenjski koncept s cilji. Ko so

cilji jasni, na nek način vzpostavimo neposredno povezavo med obvladovanjem nalog in aktivnosti na eni strani ter osebnim zadovoljstvom in lastnim napredovanjem na drugi strani. Kadar predolgo sprejemamo cilje, se nam čestokrat zgodi, da se sploh ne odločimo. Kadar »filozofiranje« prinaša zadovoljstvo, je vse lepo in prav, če pa je vzrok našemu neprestanemu tarnanju, da nimamo časa, je prav, da spremenimo »svoj življenjski slog«. Če se naučimo obvladovati čas, si zagotovimo tudi rekreacijo, dejavnost, ki prinaša človeku neposredno zadoščenje pri udeležbi v kakšni svobodno izbrani razvedrilni aktivnosti. Interes je tisti, ki nam kroji razporejanje časa! Interes za uspehom pri delu – poklicni interes, pa tudi interes za polno in lepo preživljanje zasebnega časa. V prvi vrsti gre za pozitiven način razmišljanja in ravnanja, za pravilno načrtovanje in razporejanje časa, gre pa tudi za našo voljo in odnos do preživljanja vsakega trenutka.

Ključnega pomena v življenju je ravnovesje, pri tem gre za zmernost, rednost, počitek in dejavnost. Ko smo se sposobni združiti s tokom življenja, ko prisluhujemo svojemu telesu, lahko zapolnimo praznine, ki se pojavljajo ob misli na staranje, najdemo nove vrednote, ki bi jih sicer prezrli. Potrebno se je uriti v doživljanju miru in spokojnosti, v zavestnem delu za druge, ne le zase, v srečevanju z ljudmi, srčnosti in sanjarjenju. Telo je bolj zdravo, kolikor bolj ga uporabljamo. Naprežanje mišice krepi in jim daje več energije, s tem pa večjo vitalnost, ki vzpodbuja našo telesno in duševno prožnost. Naš pozitiven notranji pogled na svet nam lahko zagotavlja srečo, neodvisno od bogastva, družbenega položaja ali celo zdravja.

Elektronsko poslovanje v Evropi

Elektronsko poslovanje je tema stalnica vseh dosedanjih Forumov, ki ji največ pozornosti posveča *prof. dr. Jože Gričar*. Neprestano vpet v nove razvojne in izobraževalne projekte elektronskega poslovanja v državi, v evropskih regijah in Evropski uniji, je avtor izjemno na tekočem s stanjem in položajem te stroke pri nas kakor tudi v naprednejših delovnih sredinah.

Letošnji Forum je profesor Gričar

seznanil z Akcijskim načrtom uvažanja elektronskega poslovanja v Evropi do leta 2005, po katerem naj bi se evropsko malo gospodarstvo digitaliziralo z novim celovitim pristopom od nakupa do prodaje prek interneta z uporabo elektronskih orodij povezovanja vseh poslovnih procesov. Ker sta uporaba interneta in elektronske pošte že dejstvo, gre pr inovativnih koncepcijah v evropskih državah zlasti za hiter dostop brez klicne linije in za bistveno pospešitev trgovanja preko e-tržnice. Za uresničitev teh ciljev pa je potrebno stabilno pravno okolje, liberalizacija telekomunikacij in posledično nižje cene dostopa ter storitve e-uprave.

V Sloveniji so zlasti opazne rešitve za plačilni promet, nakupno-prodajni proces, carinsko poslovanje, pametna kartica v zdravstvu, zapisnik o prometnih nesrečah in druge. Dozoreva čas, da se rešitve postopoma uvedejo na vseh možnih področjih in ponudi širšo uporabo ter sodelovanje bližnjim državam.

Sodelovanje evropskih držav

Evropski elektronski trg bo enoten, kar bo velika priložnost slovenskih podjetij, da ponudijo na trgu svoje rešitve elektronskega poslovanja. V ta namen nastajajo regionalne komisije in odbori z določenimi konkretnimi področji elektronskega poslovanja, sestanki direktorjev in regionalnih oblasti za vzpostavitev skupnih raziskovalno-razvojnih projektov, ki bi se financirali iz sredstev Unije. Uspešno že deluje središče za elektronsko poslovanje univerz v Gradcu, Mariboru, na Reki in v Trstu, v pripravi pa je sodelovanje univerz v regiji z naslovom eBusiness ALADIN. Praktični primer je tudi projekt STRAPAMO – vzpostavitev strateških partnerstev s srednjo in vzhodno Evropo.

Elektronsko poslovanje lahko bistveno pospeši sodelovanje med podjetji v Sloveniji in v svetu in je poslovna priložnost za Slovenijo. Razrešiti je potrebno problematiko e-logistike v Evropi in ustvariti e-poslovanje v e-regijah naklonjeno poslovno klimo. Tovrstni projekti lahko samo pozitivno vplivajo na odličnost v poslovanju posameznih podjetij, v gospodarskih stikih, javnih službah, univerzah in drugih.

S kakšnimi napori in učinki se

poslovne zamisli uresničujejo v vsakdanjem življenju, sta Forumu predstavila *Luka Koper* in *Vino Kupljen Jeruzalem*, izjemni organizaciji v svoji različnosti in podobni v učinku svojega dela. Luka Koper, ki je po obsegu poslovanja presegla druga severnojadranska pristanišča, je organizacija nacionalnega interesa in zato v pretežnem delu v upravljanju države kot lastnice preko 51 odstotkov delnic. *Vino Kupljen* je firma iz Svetinjskega, ki jo z veliko ljubezni, volje in znanja že desetletja dograjuje lastnik s svojo družino in vztrajno širi svoj trg odjemalcev doma pridelanega žlahtnega vina z blagovno znamko. In kakšna so spoznanja Forumu o obeh uspešnih predstavnikih gospodarstva?

Luka Koper, ki si prizadeva dobiti znak poslovne odličnosti, se zgleduje po Rotterdamu in Hamburgu. V svoji viziji postavlja v ospredje kakovost: biti najboljši v svoji regiji! Prepoznavni cilji in jasna vizija določajo Luki Koper razvojne naloge. V dejavnostih se širijo na terminale, ekonomske cone, v logistiko in finance. Kapacitete bodo povečali iz sedanjih 4 mio m² na izrabo vseh možnih površin v obsegu 16 mio m². Na trgu bodo ohranjali in še povečevali svoj delež na Madžarskem, Češkem, v Avstriji, Italiji, na Poljskem, Slovaškem, v Nemčiji in seveda v Sloveniji. Da pa bodo uresničevali svojo strategijo, morajo ostati kakovostni ponudniki celovitih pristaniških storitev in pridobiti status EU pristanišča.

Družinsko podjetje *Vino Kupljen* je spoznalo, da je možno dosegati odličnost in uspešnost tudi v vinogradništvu kot tradicionalni kmetijski dejavnosti Slovenije. Učinki so odvisni od obsega proizvodnje, obvladovanja specifičnega trga in razvojne vizije. Obsegu proizvodnje je Slovenija bistveno bolj naklonjena, kot je bila to prejšnja domovina, vendar bi bilo potrebno v zakonodaji v večji meri upoštevati specifičnost kmetijske proizvodnje in njeno vpetost v okolje. V veliko pomoč pri obvladovanju trga vina bi lahko ponudila država zlasti takrat, ko je potrebno meddržavno dogovarjanje in je v nevarnosti blagovna znamka ali odtujitev razpoložljivih površin za vinograde. Sami vinogradniki morajo biti na trgu dolgoročno prisotni v vseh obli-

kah trgovanja z vinom vključno z gostinskimi lokali in gostinskim osebjem, ki ne streže, ampak prodaja. Uresničevanje vizije družinskega podjetja pa je odvisno predvsem od znanja sodelujočih, njihovega interesa za svoj osebni razvoj in kariero v družinskem podjetju, njihovega svetovljanstva, povezanega z identiteto domačega kraja, in razvoja kakovosti izdelkov ter s tem imidža družinskega podjetja.

Slovinci smo v položaju, ko se spreminja psihološki okvir naših perspektiv, ugotavlja *prof. dr. Janek Musek*. Naš primerjalni standard jugoslovanske skupnosti, socialističnega in manj razvitega sveta se je zamenjal s standardom najrazvitejših držav. Slovenija ne razpolaga z dvema pomembnima dejavnikoma razvijanja odličnosti, to sta že dosežena tradicija visoke odličnosti in kritična masa koncentracije potencialov za odličnost. Na drugi stani pa ima praktično vse druge potencialne možnosti in pogoje za razvijanje odličnosti. Slovenija se mora usmerjati predvsem v oblikovanje miselnosti za odličnost; ta miselnost aktivira vedenjske vzorce, s katerimi bomo lahko uresničevali cilje odličnosti. Nedvoumno se je pojavil premik v ocenjevanju relativne pomembnosti potenčnih vrednot, ki so povezane z individualnim uveljavljanjem, uspešnostjo in dosežki: to je trend, ki dejansko spremlja uveljavljanje demokracije in tržne ekonomije in je razviden zlasti pri mlajših generacijah. Po drugi strani pa imajo v Sloveniji že po tradiciji velik pomen vrednote delavnosti, marljivosti in poštenosti. Vrednotna orientacija je v naši družbi dovolj kompatibilna z razvijanjem odličnosti, omejena pa je z ostanki egalitarne miselnosti in težnjo po zaslužku na lahek način. Treba je poudariti, da se miselnost za odličnost lahko gradi le na povezovanju dosežkov s trudom in prizadevanjem, medtem ko je bohotenje miselnosti, ki dosežkov ne povezuje s prizadevanjem, prava smrt za odličnost. Usmerjenost k dosežkom premošča morebitno razhajanje med storilnostno naravnostjo in naravnostjo k mojstrstvu, k obvladovanju in virtuoznosti. Zgolj težnja še ne more spodbuditi odličnosti, če dosežek ne prinaša tudi visoke stopnje notranjega zadovoljstva.

Učinkovito zaposlovanje

Odličnost zahteva sposobnost in znanje, toda zelo velik skok na področju znanj ne bi veliko pomagal, ker ne razpolagamo z mehanizmi, ki bi to znanje lahko res učinkovito pretvorili v ekonomski skok. Razmere, da bomo lahko v gospodarstvu in okoli njega učinkovito zaposlili vse strokovnjake, ki jih lahko izšolamo, moramo šele ustvariti. Za razvijanje odličnosti potrebujemo še nekaj več kot motiviranost, znanje, sposobnosti in ustvarjalnost, potrebujemo modrost, katere probleme je treba reševati. V spoznanju, da je za Slovenijo dobro, če razvija standarde odličnosti, je skrita tudi modrost.

Ob vstopanju v Evropo morajo imeti slovenske gospodarske družbe jasno opredeljene svoje razvojne strategije za vsak trg, proizvod in storitev, pravi *prof. Volker Gehmlich*. Strategije morajo biti dolgoročne, izdelane na podlagi dejanskih razmer, ugotovljenih in utemeljenih z ustreznimi analizami. Strategije morajo imeti alternative, da so prilagodljive spremembam na trgu, tej osnovi pa mora slediti ustrezna organizacija.

Ob dinamičnih spremembah, ki jih povzroča globalizacija, je pomembno, kako ravnamo z ljudmi, da uspešno premagujejo zunanje izzive, ki se pojavljajo vse bolj izrazito in vse večkrat v svetovnem turbulentnem okolju, pravi *dr. Boris Dular* v svojem prispevku *Odličnost kot rezultat vlaganj v človeške vire*. Uspeh v konkurenčni tekmi bo odvisen od uspešnosti ali zadovoljitve potreb različnih interesnih skupin, to je zaposlenih, potrošnikov, investitorjev, lastnikov, vplivnih skupin in zakonodajalcev. Značilnosti organizacije prihodnosti bodo temeljile na vrednotah in ljudeh, ki bodo spodbujeni k učenju, odgovornosti in ustvarjalnosti. V ljudi bo potrebno več vlagati, da bodo s svojimi znanji konkurenčni na trgu delovne sile in v okoljih, kjer jih organizacije zaposlujejo. Ozko strokovno znanje si bodo ljudje širili s poznavanjem in upoštevanjem kulturnega okolja, v katerem ali s katerim poteka poslovanje. Temu primerno bodo oblikovali kulturo lastnega podjetja ter njegove vrednote, ki bodo temeljile na partnerstvu z vsemi vključenimi v procese podjetja. Organizacijska kultura je vsebinski okvir, ki definira

specifičnosti organizacije v mišljenju, vrednotah in delovanju ter odpira vprašanja pripadnosti podjetju in medsebojnem zaupanju zaposlenih. Razvoj te kulture je povezan s strategijo podjetja. Zato je potrebno razviti procese vodenja, ki bodo sproščali raznolikost odločanja, in uvesti sisteme, ki bodo spodbujali globalno razmišljanje in delovanje. Prav temeljito poznavanje kulturnega okolja, vrednot in siceršnje poznavanje sistema in okolja, v katerem podjetje deluje, je temelj za uspešno menedžersko delovanje. V korist ciljev in strateških usmeritev v podjetju je zato treba zagotoviti metode in sisteme, ki omogočajo razvoj sposobnosti, in učinkovito razvijati potencialne posameznika. Vlaganja v izobraževanje in usposabljanje zaposlenih so nujna in učinkujejo na strokovno rast, pripadnost podjetju, zaupanju v vodstvo in medsebojne odnose. Rezultati raziskovanja v Krki in Revozu to tudi potrjujejo.

O novih poslovnih možnostih je na Forumu razpravljal mag. Janez Kure, eden tistih, ki dobro poznajo metode za izboljšanje poslovanja in jih v praksi tudi uporabljajo. Cilj je doseči čim krajši pretočni čas in skupni dobavni rok za vsak izdelek, ki se ustvari v tovarni. Za doseganje zelenih ciljev pa je potrebno spremeniti pravila, kot npr. nekdanje pravilo »vsak mora delati hitreje, trše in več ur, če želimo izvršiti delo v krajšem času« je potrebno zamenjati za novo, ki pravi »poiskati je potrebno vse možne nove načine delovanja v podjetju s ciljem skrajšati pretočne čase oziroma dobavne roke«. Novo pravilo zahteva reorganizacijo poslovanja ter opustitev strategije s ciljem povečevanja obsega in zniževanja stroškov. Namesto teh ciljev zahteva nova strategija nove načine dela v predelani, novi organizacijski strukturi podjetja: uvedba celične organizacije in timskega dela, vsi delavci naj obvladajo čim več delovnih operacij, skrbništvo namesto vodenja, terminiranje v celicah, odprava nedovršene proizvodnje, preglednejša kontrola kakovosti. Spremeniti moramo tudi pravila za določanje izkoriščenosti kapacitet in optimalnih proizvodnih količinah. Napačno je načelo, da morajo stroji in ljudje ves čas delati, namesto tega pravila upo-

števajmo pretočni čas materiala (čakalni in proizvodni) in dobavne roke, zmogljivosti pa morajo biti temu prilagojene. Za vsako spremembo, ki jo zahtevajo nova pravila, najprej izdelajmo analizo problemskega stanja, saj brez dobrega poznavanja tovarne ni pametno ničesar menjati, in nato ugotovitev proizvodnega takta, ki ga določimo s časom dobave na enoto izdelka. Sledijo vodila za oblikovanje celic in izbor strojev.

Po mnenju prof. dr. Janeza Bogataja ima Slovenija bogato gospodarsko, družbeno in duhovno dediščino odličnih izdelkov in storitev, s katerimi je dobro prepoznavna v Evropi in v svetu, kot npr. po mojstrskih kranjskih klobasah po dunajskih kioskih in avstralskih krčmah, lipicancih, suhi robi iz Ribnice, žebjarstvu, platnu, maslu, čipkah, pipah za tobak, hrastovini in kostanjevini, ribištvu, termalnih kopališčih, pragozdovih, mizarstvu, sodarstvu, sitarjih in kostajnarjih. V veliko večji meri, kot to počnemo danes, bomo morali že jutri vpletati vse take in podobne primere v ponudbo globalnemu svetu. Kajti odličnosti ne argumentirajo le sodobni izdelki in neka trenutna kakovost, ampak prav vpetost v razvojno kontinuiteto, izvirajočo v bolj ali manj oddaljenih obdobjih zgodovinskega razvoja. Primeri odličnosti v dediščini zato ne smejo biti razumljeni kot nostalgичno spogledovanje s preteklostjo ali iskanje kuriozitet, ampak kot tehtni argumenti, sestavine za oblikovanje višje ravni sodobne samozavesti menedžerjev, zavesti, ki nima le gmotnih, ekonomskih, finančnih ... ampak tudi kulturnokomunikacijske razsežnosti. Žlahtnost v slednje vnaša razsežnost dediščine, ki potrjuje našo razpoznavnost v zgodovinskem razvoju. To pa je lahko eno najpomembnejših orodij, ki preprečujejo utopitev v globalizacijskih procesih.

O modelu slovenske odličnosti so na Forumu pod vodstvom dr. Janeza Gabrijelčiča razmišljali akad. dr. Matjaž Kmecl, akad. dr. Jože Krašovec, dr. Ivan Turk, dr. Bogdan Topič in načelnik upravne enote v Trebnjem, Milan Rman.

Vrednote slovenstva in negovanje samozavesti

Za akademika Kmecla so vrednote slovenstva in njihov razvoj bistve-

na sestavina modela slovenske odličnosti. V številnih nasprotjih znotraj države je v času in prostoru težko dooločiti splošne, za vse sprejemljive vrednote, tudi ni vedno od vseh priznana neka odličnost in, gledano zgodovinsko, se je marsikatera slovenska odličnost prej dokazala v tujini kot doma. Med številnimi vrednotami slovenstva izstopata ustvarjalen odnos do slovenskega jezika in povezav Slovencev z drugimi narodi.

Slovenski narod je preživel v izjemno nenaklonjenih razmerah zaradi svojih vrednot, trme in samozavesti. To je pomemben zgodovinski kapital, ki ga moramo negovati, bogatiti in uporabljati tudi v današnjih razmerah. Zavedati se moramo dejanskega stanja slovenstva in nujnosti njegovih povezav s svetom. Prav te elemente pa je potrebno upoštevati tudi pri oblikovanju modela slovenske odličnosti, je ocenil akademik Krašovec.

Presoja slovenske odličnosti in odličnost države

Profesor Turk ocenjuje za nujno, da so sestavni in najpomembnejši deli modela slovenske odličnosti ustvarjalnost kot trajna zmožnost delovanja, spodbujevalnost kot podpiranje lastne ustvarjalnosti in moralnost kot etično izhodišče delovanju. Poudaril je še pomen sodil za presojo slovenske odličnosti kot tudi pomen izbora institucij, ki bodo presojale.

V modelu slovenske odličnosti se mora izkazovati odličnost slovenskega menedžmenta in kakovost vladanja v podjetjih. O tem ne moremo soditi sami, pač pa moramo upoštevati ocene globalnega trga, je menil dr. Topič.

Sestavni del modela slovenske odličnosti je po mnenju g. Rmana tudi delovanje oblasti, ki svojo kakovost izkazuje preko partnerstev, pristopov, predstavljanja, učinkovitosti institucij oblasti in njihove osredotočenosti na pomoč in zaščito prebivalstva. Odličnosti se bo oblast približevala s stalnim izboljševanjem organizacijske kulture svojih institucij kot služb gospodarstva, ki se nenehno izpopolnjujejo v informacijski tehnologiji, logistiki poslovnih procesov in pravni zaščiti državljanov.

Kako ohraniti majhen narod v Evropi?

Človek se nenehno osebno in poslovno povezuje z znanci, tovariši, prijatelji, delodajalci, delojemalci, strankami in oblastjo, pa vendar vedno ostane priznavna kot naša posebnost. Na vrednotah in posebnostih pa moramo skrbno razvijati model slovenske odličnosti ter ga vgrajevati v identiteto Slovenije

Trajnostni razvoj socialnega miru pogojujejo kolektivna pogajanja, davčna in zdravstvena reforma, je poudaril predsednik Gospodarske zbornice Slovenije *mag. Jožko Čuk*, ko je Forumu podal nekaj podatkov o organiziranosti Zbornice in o današnjih gospodarskih gibanjih.

Gospodarska zbornica Slovenije je organizirana v 13 območnih zbornicah in 27 združenjih. Razpolaga z kakovostnimi informacijami, ki so potrebne gospodarstvu za nastopanje na zanimivih trgih in jih posreduje na spletnih straneh, na posvetih in v izobraževalnih oblikah sodelovanja.

Za gospodarski razvoj Slovenije so izjemno pomembne investicije, zlasti v prometne povezave, internet, telekomunikacije in energetiko. Vhodne investicije so v preteklem letu znašale pet, izvozne pa eno milijardo dolarjev, kar pomeni, da je Slovenija zanimiva za investitorje. Zdaj Slovenija dosega že 70 odstotkov družbenega bruto proizvoda na prebivalca v Evropski uniji ali 16.310 evrov (Evropa 22.500 evrov). Povprečna mesečna bruto plača v Sloveniji v industriji je 1.041 evrov. V strukturi družbenega bruto proizvoda je prispevek kmetijstva 3 odstotki, gradbeništva 6 odstotkov, industrije 31 in storitev 60 odstotkov. Uvoz iz Evropske unije je 68 odstotkov celotnega uvoza, medtem ko Slovenija izvozi na to področje 59 odstotkov svojega izvoza. Pomemben je tudi slovenski izvoz v države nekdanje Jugoslavije, ki je dosegel 18 odstotkov celotnega izvoza Slovenije. Imamo 6,4 odstotka nezaposlenih in trenutno 7,5-odstotno inflacijo. V razvoju človeških virov vlaga Slovenija znatna sredstva, saj ima 87.572 študentov, kar je 57 študentov na enega profesorja. S tem ne bi smeli biti zadovoljni, saj imajo

Iz zahvalnega govora prof. dr. Aleksandre Kornhauser:

Vsaka nagrada ima dve temeljni razsežnosti – cilje, ki jih opredeli ustanovitelj, ter pečat, ki ga vtisnejo nagrajenci. Cilji se predstavijo že v imenu Velike nagrade odličnosti in mojstrstva, saj nas samo odličnost in mojstrstvo lahko ohranita kot narod in uveljavita v svetovni tekmi. Kar preseveda, je širina pogleda ekonomistov, ki se pri izbiri nagrajencev ozirajo daleč prek cehovskih meja. Pri tem ima gotovo svoj delež dolenjska narava, ki ji je ozkosrčnost tuja. Že s tem je nagrada tudi sporočilo ...

Pečat, ki so ga dali nagradi dosežanj nagrajenci, je obvezujoč. (Leon Štukelj, zlati olimpijonec, Pia in Pino Mlakar, umetnika velikega mednarodnega slovesa, France Bučar, pravnik, politik, predvsem pa mislec, "naši štirje pesniki" Kajetan Kovič, Janez Menart, Tone Pavček in Ciril Zlobec ter Ivan Turk, ekonomist in ugledni profesor) ...

Kriterije Velike nagrade odličnosti in mojstrstva sestavljajo ustvarjalnost, izbrusenost, nenehna težnja k znanju in izboljšavam, odgovornost za svoje delo ter globoka ukoreninjenost v svojem narodu in svoji deželi. K temu komaj lahko kaj dodam. Morda bi le poudarila odgovornost, kadar gre za znanost. Od nekdaj je veljalo, da ima znanost tri glavne značilnosti: objektivno opazovanje, učinkovite metode in tehnike ter sposobnost napovedovanja. V sodobnem svetu, ki ga pestijo pomanjkanja, bolezni in sovražstva, dodajamo definiciji znanosti še dve razsežnosti: prepoznavanje razvojnih možnosti in pospeševanje njihovega uresničevanja. Kajti znanje je razvojna možnost le, če ga nenehno pridobivamo in tudi uporabljamo – v dobro vseh ljudi in narave in še posebej v dobro te naše dežele, ki jo nagrada Skulptura Otočec 2003 simbolično dviga visoko nad vse.

popprečno države le 16 študentov na enega profesorja, razvite pa celo samo 10. S pristopom k Evropski uniji bo Slovenija predstavljala 0,4 odstotka prebivalcev unije, 0,3 odstotka njenega DBP in 0,7 odstotka njenega zunanjetrgovinskega prometa. S programom e-SLOG si Zbornica prizadeva, da bo slovensko gospodarstvo čim preje povezano s svetovnim po spletnih straneh, kar bo zmanjševalo administrativne postopke. e-SLOG program bo poenotil in internacionaliziral naročilnico, dobavnico, račun in plačilni nalog, poleg tega pa bo pozitivno deloval na posodobitev davčne, carinske in statistične elektronske obdelave podatkov. V pripravah na vstop v EU je pomembno računati z dejstvom, da bo potrebna sprememba nekaterih dosedanjih meddržavnih sporazumov, kot npr. EFTA, CEFTA, pribalitiški sporazum in drugi. Predsednik je ob koncu menil, da potekajo priprave za vstop slovenskega gospodarstva v Evropsko unijo na primeren način, pravočasno in kakovostno.

Nagrajeni Beograd, d.d.

V imenu Foruma je tudi letos predsednik Gospodarske zbornice podelil nagrado podjetju, ki je zaposlilo največ delavcev na območju Dolenjske in Bele krajine. Prejela jo je *gradbena delniška družba Beograd, d.d.*, ki je v letu 2002 na novo zaposlila 59 delavcev.

Letošnji Forum je zaključil »festival odličnosti«, ki ga je vodil *Peter Frankl*, odgovorni urednik častnika Finance. S pronicljivimi vprašanji direktorjem Danfossa, d.o.o., Adrie Mobil, d.o.o., Plastofarma, d.o.o., in Kolpe, d.d., je poskušal Forumu prikazati odličnost teh gospodarskih družb in njihovih menedžerjev: s kom se primerjajo in kje iščejo svoje korenine? So za uspeh pomembna čustva direktorjev? Kam vodi sedanje dobro življenje ter trenutni socialni mir – se lahko preobrne proti ljudem in razvoju? Ali lahko pride do notranjih trenj, če se razmere poslabšajo zaradi pričakovane zdravstvene in davčne reforme in novih socialnih pogojev? Kako bomo živeli v Evropi, če slabše, zakaj v Evropo gremo? Zakaj so poslovna poročila gospodarskih družb praviloma dobra, so odraz dejanskega stanja, in če so,

zakaj so potem ljudje brez dela?

Direktorji so na ta zahtevna vprašanja dokaj enotno odgovarjali in skoraj enako ocenili pričakovane razmere. Oni sami in njihove gospodarske družbe se primerjajo z najboljšimi, s katerimi se srečujejo na trgu doma in v tujini. Stalna primerjava rezultatov svojega dela z odličnimi, večjimi in boljšimi poslovnimi partnerji spodbuja njihova prizadevanja, jim ne da miru in jih čustveno povezuje z gospodarsko družbo ter okoljem, v katerem ustvarjajo. V družbah nastaja tako času primerna organizacijska kultura, ki pozitivno vpliva na delo zaposlenih in na dosežen socialni mir. Poslabševanje socialnih razmer ob napovedanih reformah bo zahtevalo nova pogajanja med zaposlenimi, lastniki in menedžerji, nove tržne programe v gospodarskih družbah in nove, dodatne napore menedžmenta, da bo ohranjal in povečeval učinke dela. V Evropsko unijo moramo, saj je to naša tržna priložnost, zato pa moramo biti pripravljeni stopiti tudi korak nazaj, da bi dolgoročno lahko hitreje napredovali. Prav vstopanje v Evropsko unijo je lahko možnost, da število nezaposlenih še zmanjšamo, saj se bo še bolj kot sedaj potrebno prilagajati evropskim dobavnim rokom. Temu primerno bo prilagojen nov delovni čas zaposlenih, ki bodo svoje osebne potrebe morali v večji meri kot do sedaj podrežati možnim zaslužkom. Pomembno je zaupati v lastne sposobnosti, se ne ustrašiti naporov in težav ter se neprestano primerjati z odličnimi.

Sklep

Strateškega pomena v sedanjem času je vstopanje Slovenije in njenih gospodarskih ter državnih organizacij v Evropsko unijo in procese globalizacije. Na vseh nivojih vodenja in upravljanja nastajajo nove zamisli, nove želje pa tudi strahovi in dileme. Iz tega razloga je potrebna dodatna motivacija, katere sestavni del so tudi ideje in zamisli Foruma na Otočcu, še posebno pa njegove pobude za oblikovanje modela slovenske odličnosti. Odličnost je povezana z inovativnostjo, z razmišljanjem in delovanjem, ki išče vedno kaj novega, boljšega, skratka nikoli dokončana zgodba.

12. maja ob 20. uri je že šestindvajsetič po vrsti odprl svoja vrata Dolenjski knjižni sejem. Po pravici povedano, ne vem, ali ima še kakšen knjižni sejem v Sloveniji tako dolgo tradicijo. Vsekakor pa ima »naš dolenjski sejem« nemalo posnemovalcev, vključno z dosti mlajšim slovenskim knjižnim sejmom v Ljubljani, ki sicer nudi enako vsebino, pregled produkcije slovenskih založb, ima pa veliko več obiskovalcev, nemalo tudi z Dolenjske. Sicer pa je že od svetopisemskih časov znano, da je najtežje biti prerok doma. Letos se je ta slika popravila s skupnimi napor organizatorjev, saj je obiskalo sejem največje število organiziranih skupin iz osnovnih in srednjih šol doslej.

Posrečeno sodelovanje med Kulturno-umetniškimi društvom Krka, Mladinsko knjigo Trgovina in Knjižnico Mirana Jarca Novo mesto je obrodilo v 26 letih bogato bero izrednih dogodkov, ki so vedno potekali v prvem poprazničnem tednu v mesecu maju. Organizatorji smo se trudili, da smo na sejem pripeljali imenitne goste, če je bilo le mogoče Prešernove nagrajence.

Sejem je v prostorih Galerije Krka tudi tokrat gostil KUD Krka, ki je hkrati tudi neke vrste pokrovitelj sejma, saj nosi velik del finančnega bremena. Mladinska knjiga Trgovina vedno poskrbi za razstavo produkcije slovenskih založb od meseca maja preteklega leta do maja tekočega leta. Gradivo je postavljeno po strokovnih področjih. Opremljeno je s prepoznavnimi barvami sejma in inovativno oblikovanimi napisi. Trgovina Mladinska knjiga je tudi tista, ki pripravi katalog oziroma natisnjen pregled knjižne produkcije od maja do maja. Danes, v dobi informacijske revolucije, ko je v poplavi informacij težko izluščiti prave in potrebne informacije, si težko predstavljamo, kako pomemben je bil katalog včasih. Ko sem kot srednješolka redno zahajala na sejem, sem bila najbolj vesela brezplačnega kataloga, ki mi je celo leto služil za prelistavanje in izbiranje knjig, ki sem si jih seveda izposojala v knjižnici. Nudil mi je pregled novitet, ki sem jih lahko v

miru selekcionirala, saj so bile novitete v klasičnih katalogih knjižnice in na policah prej ali slej uvrščene med ostali knjižnični fond ali pa so bile neprestano izposojene in si jih zapazil šele po naključju. In verjamem, da kljub računalniku, internetu in COBISS-u katalog novitet sejma v klasični natisnjeni obliki še vedno predstavlja vir užitka in sistematike za dovršen del populacije ali pa vsaj dopolnilo k drugim informacijam. In še dobro, da Mladinska knjiga tradicionalno vztraja pri njem, ne glede na to, koliko potrpežljivega in vztrajnega dela in ne nazadnje sredstev zahteva.

Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto kot soorganizator sejma pripravlja spremne razstave, posvečene jubilejem velikih imen literature in posameznim določenim temam. Pri tem so vedno prišle do pomena posebne zbirke Boga Komelja, ki smo jih na ta način približali širši javnosti. Zaradi dragocenosti, redkosti in izjemnosti so pravila za njihovo uporabo oziroma vpogled drugačna od drugega knjižničnega gradiva. Ena izmed razstav je bila navadno vezana na opus gostov otvoritvenega večera. In ne malokrat so bili ustvarjalci sami presenečeni, kaj vse smo izbrskali iz njihovega ustvarjalnega dela, od knjižnih in revijalnih objav do ponatisov in slikovnega gradiva.

Vsako leto se je v času sejma zvrstilo več spremljajočih dogodkov. Letos je bil program sejma še posebej bogat, saj je bil zapolnjen vsak dan. Otvoritveni večer, 12. maja, je bil posvečen **družini Komelj**. Naši gostje so bili dr. Milček Komelj, dr. Miklavž Komelj, mag. Janez Komelj in Marina Komelj, življenjska sopotnica Boga Komelja. Predstavljen je bil še Bogo Komelj, prvi upravnik Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto, tedaj Študijske knjižnice, in njegov brat Ivan Komelj. Boga Komelja, njegovo ženo Marino Komelj in sina Janeza Komelja je predstavila višja bibliotekarka Jadranka Zupančič, njegove posebne zbirke, katerih del izbora je bilo mogoče videti tudi na spremni razstavi, pa je predstavila bibliotekarka in vodja posebnih zbirk Boga Komelja, Darja Peperko Go-

lob, ki je razstavo tudi pripravila. Marinka Dražumerič z novomeške območne enote Zavoda RS za varstvo kulturne dediščine je spregovorila o Ivanu Komelju, Tatjana Pregl Kobe pa se je pogovarjala z Milčkom in Miklavžem Komeljem. Večer je bil izredno pester. Pred nami se je razgrnila ustvarjalnost in privrženost družine kulturi, v kateri so pustili svoj pečat oziroma ga še bodo. Miklavž Komelj kot predstavnik tretje generacije je ne glede na svoje izredne dosežke in nagrade šele na začetku kariere glede na svojo starost oziroma mladost. Izredno število obiskovalcev, ki jih je bilo okoli 170, dokazuje, da so vezi družine Komelj z Novim mestom še vedno žive, tako prijateljske, strokovne kot kulturne. Pred priveditvijo in po njej so si lahko obiskovalci ogledali tudi razstavo Družina Komelj v besedi in sliki, ki jo je pripravila Jadranka Zupančič, in seveda razstavljeno knjižno produkcijo. V glasbenem delu je nastopila Maja Bevc, perspektivna novomeška violinistka. Slavnostni govorniki so bili: Mitja Pelko, predsednik KUD Krka, Janez Gašperlin, generalni direktor Mladinske knjige Trgovine, in Ciril Baškovič, državni sekretar Ministrstva za kulturo RS.

Naslednji večer je bil osrednji gost **Alojz Ihan**, s katerim se je pogovarjala književna prevajalka in igralka Alenka Bole Vrabec. Izkazala sta se za uigran par. Alojz Ihan je dokazal, da je samosvoj umetnik, ki ne ustreza klišejem pesnika in se je s svojo poezijo približal širokemu krogu bralcev. Njegova pesniška zbirka Salsa je namreč razprodana kot tudi že mnoge pred njo. To ne bi bilo nič nenavadnega, če ne bi izšla v nakladi preko 1000 izvodov, kar omaja trditve, da je poezija med Slovenci med leposlovnimi zvrstmi najmanj brana in zapostavljena, oziroma dokazuje, da dobra poezija najde pot do bralcev in seveda kupcev.

V sredo zvečer je bil osrednji gost pisatelj **Jože Hudeček**, s katerim se je pogovarjal dramaturg in gledališki kritik Matej Bogataj. Na kratko ju je predstavila višja bibliotekarka Jadranka Zupančič.

Četrtkovo dopoldne se je ob 10. uri začela knjižna čajanka za dedke in babice, ki sicer poteka vsak mesec, razen počitnic, v Knjigarni Mladinske knjige na Glavnem trgu, sočasno

pa po vseh večjih krajih v Sloveniji, ko mladinski knjižničarji predstavljajo najnovejše in najboljše knjige na določeno temo, namenjene otrokom in mladini. Kot vse čajanke je tudi to vodila Slavka Kristan, vodja oddelka za mladino iz Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto, zvečer pa so pesniki in pisatelji, **člani Literarnega kluba Dragotina Ketteja**, ki letos praznuje že 20. obletnico delovanja, pripravili literarni večer.

Sejem je zaokrožilo tradicionalno medobčinsko srečanje najmlajših literatov pod okriljem novomeške območne izpostave Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti. Mladi ustvarjalci so se srečali z **Janjo Vidmar**, popularno mladinsko pisateljico, ki jo je predstavila Slavka Kristan. Sklad je podelil najboljšim mladim avtorjem nagrade.

Letos smo povabili k sodelovanju tudi druge splošne knjižnice z območja Dolenjske, da se predstavijo na sejmu s svojim propagandnim gradivom in dejavnostmi. Žal se je vabilu odzvala samo **Valvasorjeva knjižnica iz Krškega**, vse druge knjižnice so povabilo sprejele z odobravanjem, a so bile zaradi hudih kadrovskega stiska prisiljene odpovedati udeležbo. Zelo verjetno pa so sejem kljub vsemu izkoristile za dodatne nakupe izvodov tistih naslovov, po katerih je veliko povpraševanje. Pri tako obsežni knjižni produkciji je možno, da se določene knjige spregledajo pri nabavi, saj so tudi kršitve tiskarjev Zakona o obveznem tisku, po katerem so dolžni pošiljati v Narodno in univerzitetno knjižnico 16 primerkov vsakega natisnjene naslova, vse bolj pogoste.

Valvasorjeva knjižnica iz Krškega se je predstavila posebej v četrtek, ko so bili njeni knjižničarji, prisotni na sejmu v dopoldanskem in zgodnjem popoldanskem času, na voljo za pojasnila in informacije obiskovalcem sejma. Valvasorjeva knjižnica je pripravila plakate o svoji mreži knjižnične dejavnosti in izbor iz fototeke o svojih dejavnostih, izdajah, razstavo promocijskega materiala in na internetu svojo domačo stran in možnosti, ki jih nudijo preko njega. Med njihovim promocijskim materialom so domiselni praktični izdelki od skodelic, vrečk, do listkov »ne pozabi« z logotipom. Knjižnica ima prepoznavno celostno podobo in

po »tržnih prijemih« reklame in promocije bi se lahko zgledovalo marsikatero podjetje v gospodarstvu.

Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto se je predstavila v torek z razstavo lastnih založniških izdaj, promocijskega materiala, z domačo stranjo na internetu, možnostmi, ki jih nudimo preko njega, video kaseto Nova in svetla stoji sredi mesta. Video kasete skuša predstaviti vse, kar je dobro vedeti o knjižnici, če jo želite uporabljati, in kar nudimo uporabnikom. Menimo, da je video kasete popestrila dogajanje na sejmu in uvedla skupaj z računalnikom s povezavo do interneta novo dimenzijo medijev na sejmu.

Zakaj smo se odločili za predstavitev knjižnic? Res je, da imamo splošne knjižnice skoraj brez izjem vsako leto več obiskovalcev, večjo izposojo knjig in še sami se čudimo, kako nam uspe obvladovati tako velike količine, a se hkrati zavedamo, da še vedno veliko število naših potencialnih uporabnikov ne pozna niti približno vseh možnosti, ki jim jih daje knjižnica. Z grozo spoznavamo, da marsikdaj tega ne ve niti država, ki ustanavlja razne centre za takšne in drugačne informacije, ki so že desetletja dosegljive v splošnih knjižnicah. Morda se zdi paradoksalno, kot da bi pri stalnih kadrovske in finančne in prostorske problemih sami silili v nesrečo: k povečanju števila obiskovalcev, k zahtevnejšim uporabnikom in nalogam ter izzivom, ki nam jih nudi nov čas, a vodi

nas poslanstvo, da delamo v splošno družbeno korist, ki jo je sicer težko meriti, ker so rezultati dolgoročni.

Knjižni sejmi, slovenski, doljenjski, celjski pa še kakšen, ne le frankfurtski in bolonjski, so potrebni tudi zaradi popularizacije knjige. Morda nam manjka smisel za propagando, reklamo, promocijo, da bi bil »dolenjski knjižni sejem« še bolj prepoznaven. V Pulju tradicionalno organizirajo knjižni sejem v Istri, ki je deležen izredne medijske podpore.

Na doljenjskem knjižnem sejmu Trgovina Mladinska knjiga ponuja sicer knjige vseh slovenskih založb, a jih trži pod svojimi pogoji. Zaradi stroškov, ki jih ima s sejmom, ne pripusti k sejemu konkurence. Morda bi veljalo razmisliti še o drugačnih konceptih, oblikah sodelovanja, ki lahko prinesejo celo večjo prodajo oziroma dobiček. Vsekakor bo moral sejem svojo ciljno publiko poiskati bolj drzno. Nad obiskom prirediteljev se ne moremo pritoževati, ugotavljamo celo, da bo moral sejem prej ali slej dobiti novo lokacijo, saj postaja Galerija Krke že pretesna. Nova lokacija bi bila bolj primerna bližje centru mesta oziroma kar v mestnem jedru. Na ta način bi morda dosegli večji obisk dijakov in učencev, ki jih morda ovira tudi oddaljenost od šole. Med predlaganimi lokacijami sta Narodni dom in avla Kulturnega centra Janeza Trdine. Tako bi mesto morda še bolj zaživelo s sejmom in sejem z mestom.

Otvoritveni večer Dolenjskega knjižnega sejma s člani družine Komelj

NOVO MESTO JE BILO ...

Razstava o letalskih napadih na Novo mesto med drugo svetovno vojno

Razstava v prostorih dolenske enote Zgodovinskega arhiva Ljubljana na gradu Grm

Razstavo in katalog Novo mesto je bilo ..., ki sta posvečena žrtvam letalskih napadov na Novo mesto med drugo svetovno vojno, opredeljuje jasna, pretehtana zamisel: s prepričevalno govorico dejstev prikazati tragično absurdnost vojnih strahot. Razstava in katalog govorita o konkretnem faktografsko ugotovljivem dogajanju, a hkrati s pomenško interpretacijo presegata časovne okvire in govorita na metaforični ravni o nesmiselnosti vojnih grozot nasploh. Tako pridobivata razstava in katalog avtorja Marka Polenška vznemirljivo nadčasovno konotacijo.

Zasnova razstave in kataloga ni naključna: avtor nam najprej predstavi idilično mesto s posebnimi nrami; skrbno izbran prikaz, ki osvetli z nekaj potezami provincijsko mestece v njegovem značilnem koloritu. V pomirjujoče zatišje udarijo surovi udarci vojne, brezobzirno, nasilno, krvavo. V rezkem kontrastiranju, tako rekoč v antitezi, je grozljivost vojne poudarjena, njen nečloveški obraz se vse bolj razkriva v nepotvorjeni podobi. Avtor uporablja zapise, pričevanja, spomine, razgovore s preživelimi, združuje različne elemente v enovito podobo in jih zaokroža v sugestiven prikaz medvojne vihre. Koliko vztrajnega, nepopustljivega filigranskega dela je zakritega v tako razčlenjeno večplastno oživitve medvojnih dni. Marko Polenšek z zanesljivo prodornostjo odkriva splet podatkov, ki odpirajo nove vidike; vstopamo v grozljivo raznih svet s pravim kalejdoskopom pretresljivih tragičnih usod. Kot da se srečujemo s še živimi ljudmi, z njihovimi usodami, njihovimi pričakovanji in z grozo brezizhodnih situacij. Pretresljiv je vzklík umirajočega dekleta: »Nočem umreti!«, pretresljive besede očeta ob mrtvem sinu: »Poglej, kaj so naredili našemu Jožetu«, presunljiv zapis v dnevniku, prepojen z neustavljivim obupom ob izgubi žene.

Kot rečeno: avtor razstave in kataloga Marko Polenšek s smotno prezenco dejstev izjemno sugestivno prikazuje medvojno viхро letalskih napadov na Novo mesto in pretresljive človeške tragedije v vrtincu iracionalnih sil. Zdi se, kot da se srečujemo z nevarnim arhetipom slepega uničevanja, ki ni neznan tudi današnjemu času in pravzaprav spremlja človeško dejanje in nehanje skozi čas in zgodovino.

Petra Matijević je oblikovala razstavo in katalog. Smotno podčrtuje intencije avtorja. Oblikovanje je zasnovalo funkcionalno z mnogimi izvirnimi in domiselnimi likovnimi rešitvami in z uravnoteženo estetsko občutljivostjo.

Na razstavi je predstavljenih preko sto fotografij, v katalogu pa jih je objavljenih 49, kar je le del tega, kar je bilo zbrano v času pripravljanja razstave. Med dragocenim in na novo odkritim gradivom so tudi štirje družinski dnevnik novomeških družin. Razstava in katalog sta razdeljena na pet vsebinskih sklopov: čas pred drugo svetovno vojno, nemški bombni napad na mesto leta 1941, nemška bombardiranja mesta leta 1943, zavezniška letalska napada na mesto leta 1944 in partizanski letalski napadi na mesto leta 1945. Avtor le tu in tam, zlasti v uvodu in zaključku, postane nekoliko bolj osebni, kar pa je katalogu, ki je za proučevanje medvojne zgodovine Novega mesta izredno pomemben, samo v prid.

Otvoritev razstave je bila 20. decembra 2002 v počastitev državnega praznika dneva samostojnosti. Že samo vabilo je zaradi svoje vsebinske in oblikovne privlačnosti pritegnilo na otvoritev veliko število Novomeščanov, drugi pa si lahko razstavo ogledajo do postavitve nove, kajti prej neugledna in majhna veža ob vhodu v pisarniške prostore je postala prijeten in stalni razstavni prostor dolenske enote Zgodovinskega arhiva Ljubljana na gradu Grm.

Katja Ceglar

JANKO ORAČ: BARVA IN PROSTOR

Razstava v Galeriji Krško, maj–junij 2003

FOTO: MIM

Janko Orač v Galeriji Krško

Janko Orač (rojen 1958, v Celju) sodi v srednjo generacijo slovenskih likovnih ustvarjalcev. 1997. leta je diplomiral na Šoli za risanje in slikanje, visoki strokovni šoli v Ljubljani, pri prof. Dušanu Kirbišu. Samostojno razstavlja od leta 1979. Je član ZDSLU. Kot svobodni umetnik pa živi in ustvarja v Novem mestu.

Janko Orač vzporedno s slikarskim delom svojega opusa ves čas plodno ustvarja v grafiki, ukvarja se z grafičnim oblikovanjem in fotografijo, pri čemer posamezne zvrsti sorodstveno povezuje enotno ikonografsko motivno opredeljevanje. Jasen vpogled v umetnikov obsežen slikarski opus je dala lanskoletna pregledna razstava v celjski Galeriji sodobne umetnosti z izborom ključnih del iz posameznih ciklov, ki pa jih v osnovi združuje ikonografski motiv krajine, v posameznih delih jasneje prepoznaven (vendar ne v smislu geografske determiniranosti), v drugih močnejše abstrahiran, v smislu avtorjevega reflektiranja lastnega občutenja in doživetja krajine same. V momentih prevrata fizične prepoznavnosti v likovno abstrakcijo je nastajal tudi cikel slik in objektov (2001/3), ki ga umetnik razstavlja v Galeriji Krško. Nekaj zadnjih del pa je nastajalo prav z mislijo na umestitev dela v razstavišče Galerije.

Oračeva dela so na nek način minimalistična, zelo jasna in preprosta. Zaradi svoje navidezne umirjenosti (čeprav dinamičnih notranjih kompozicijskih razmerij) jih lahko stilno opredeljujemo z liričnim abstraktnim ekspresionizmom. Njegovo slikanje, z bistvenim poudarkom na uporabi barve in izražanja z njo, je na simbolno-pripovednem nivoju adekvatno avtorjevemu duhovnemu stanju in upodabljanju emocionalnih razpoloženj. Prefinjeni, nežni, transparentni in lazurno delujoči akrilni barvni nanosi odražajo slikarjevo izredno tenkočutno in senzibilno čustveno karakterno plat v smislu reflektiranja zaznavanja dogajanja v neposredni okolici (t. j.

opazovanja krajine) in reagiranja nanjo. V večinoma horizontalno in vertikalno zasnovane kompozicije umetnik zelo pretehtano vstavlja odpadne materiale, slikarsko »obdelane« in kolažirane oziroma lepljene, ki s preišljeno postavitvijo v slikarsko polje jasno odražajo racionalno plat umetnikovega značaja, njegovo ukvarjanje s problematiko konsekvenčnega spreminjanja slikarskega polja, konfrontacije različnih nosilnih materialov, ustvarjanja konkretnega izraza slike itn.

Avtor slike nekje od začetka devetdesetih let prejšnjega stoletja sestavlja v triptihe, pri čemer je delitev slikarskega polja na tri pravzaprav zorela že nekaj let pred tem. Slikarski triptihi vsebujejo reminiscence na cerkvene oltarne triptihe, ki v nekdanji kapeli Sv. Duha še toliko bolj lahko aludirajo na funkcijo dejanskega oltarnega triptiha, ki se na pripovedno-simbolni ravni ne opredeljuje toliko v naslovnosti na krščansko ikonografijo in religijo (npr. Troedinost Boga), kolikor odraža umetnikovo osebno »vero« v trojnost eksistence, trojnost časa itn.

Orač je svojo izrazito težnjo po ukvarjanju s problematiko poseganja slik v prostorsko globino nakazal že na slikarski razstavi v Dolenjskem muzeju (1999), čeprav ga samo razstavišče v smislu prostorske umestitve slik – objektov ni toliko izzvalo, kolikor ga je Galerija Krško. Zdi se kar nenavadno, da Občina Krško premore kar dve tako izjemni in specifični razstavišči v slovenskem prostoru – nekdanjo samostansko cerkev v Kostanjevici na Krki in nekdanjo kapelo Sv. Duha v Krškem. Obe razstavišči zaradi svojih arhitekturnih lastnosti od ustvarjalcev zahtevata pripravo t.i. site specific projekta, ki zaradi nekdanje liturgične funkcije obeh prostorov razstavljavcem lahko narekujejo podobno razmišljanje na vsebinsko-pomenski ravni, naj gre še za tako različne avtorje in njihove razstave. Za postavitve v obeh prostorih rečemo, da so dobre, če uspejo

vzpostaviti določen dialog med eksponati in arhitekturo in če hkrati dosežejo sublimacijo na celostni ravni. Bistvena razlika med njima pa je v zahtevnosti izziva prostora samega, ki pa jo pravzaprav narekujejo že sami dimenziji posameznih arhitektur. In zaradi tega je kostanjeviška cerkev veliko zahtevnejša kot krška kapela.

Orač svojo postavitev slik dopolnjuje z umestitvijo slikarskih objektov, poslikanih trikotnih stebričev, ki vzpostavljajo tako medsebojna likovna razmerja kot celostni dialog s prostorom samim. Tokratno razstavo

je poimenoval Barva in prostor in s tem preprostim naslovom jasno izrazil temeljno problematiko, ki jo razstava pravzaprav obravnava – vzpostavitev likovno prostorskih razmerij med slikami in prostorom, med dvodimenzionalnostjo in tridimenzionalnostjo prostora. Tega zaradi nepredimenzioniranosti razstavišča umetniki ravno še lahko obvladujejo, tako da lahko v nevtralni belini centralne baročne arhitekture s premišljenimi postavitvami dosežejo t.i. »presežek« na celostnem vsebinsko prostorskem nivoju. In Janku Oraču je to uspelo.

EDO MURTIĆ

Galerija Božidarja Jakca, Kostanjevica na Krki, maj – julij 2003

Edo Murtić v Kostanjevici

Po približno tri leta trajajočih dogovarjanjih o postavitvi razstave svetovno uveljavljenega hrvaškega slikarja Eda Murtića je 4. maja, na umetnikov 82. rojstni dan, prišlo do njene otvoritve. Murtićeva razstava sodi v sklop kulturnoumetniške izmenjave, ki že vrsto let poteka med Galerijo Božidarja Jakca ter hrvaškimi umetniki in nekaterimi zagrebškimi galerijami. Edo Murtić, slikar in grafik, je v nekdanjem jugoslovanskem prostoru med prvimi prekinil s »predpisanimi« socialističnimi umetniškimi kanoni ter zaradi neposrednega stika, predvsem z ameriško umetnostjo in dogajanjem v Parizu v prvih desetletjih po drugi svetovni vojni, svoje likovno izražanje usmeril in stil abstraktnega ekspresionizma. Uvršča se med vodilne hrvaške umetnike.

Nekdanja cerkev kostanjeviškega samostana sodi med tista redka razstavišča, ki zaradi narave prostora s specifičnimi lastnostmi od razstavljavcev dobesedno zahteva pravo t.i. site specific projekta, t. j. postavitev, pripravljene posebej za ta prostor, upoštevajoč le-tega, njegovo arhitekturo, vsebinsko in pomensko celovitost ter nadaljnjo umestitev eksponatov vanj. Bistvena za tovrstne projekte je vzpostavitev specifičnega dialoga, ki se rodi v procesu kontekstualizacije eksponatov in njihovega prostorskega stapljanja, tako na likovnoprostorski kot na

vsebinsko-pomenski ravni ter s tem doseganja t.i. »presežka« oziroma sublimiranja na celostnem narativno-prostorskem nivoju.

Kostanjeviška cerkev nekdanjega samostana sodi med najlepše primere zgodnjegotske (kasneje barokizirane) arhitekture v Sloveniji, s svojimi lastnostmi pa se uvršča med najatraktivnejša slovenska likovna razstavišča, zanimiva tako za domače kot tuje umetnike. Morda je cerkev nekdanjega cistercijskega samostana na nek način »hvaležnejše« razstavišče za kiparske, ambientalne ali instalacijske postavitve kakor za slikarske razstave. Že samo zaradi njene tridimenzionalne narave je plastiko lažje razstaviti v prostoru, še posebej pa v tako veličastnem, ter vzpostaviti dialog med eksponati in razstavnim prostorom, kakor je to mogoče pri razstavljanju slik. Zato so slikarji nedvomno postavljeni pred večji izziv kakor kiparji, njihova postavitev dvodimenzionalnih eksponatov mora biti še toliko bolj premišljena v povezavi s specifičnostjo razstavišča.

Po nekaj letih spremljanja različnih tipov razstav zelo različnih stilnih izrazov posameznih umetnikov se je še posebej pri slikarskih razstavah pokazalo, da lahko še tako »močna« slika, če pri postavitvi razstave avtorju ni uspelo s prostorom ustvariti fluidnega medsebojnega odnosa, izgubi svoj naboj in likovni učinek,

slika se izgubi in razblini v impozantni arhitekturi ali pa sama zase še vedno izrazno funkcionira, vendar zaradi nevzpostavitve dialoga s prostorom v razstavišču ostane neizrazna.

Slike, ki jih Edo Murtić razstavlja v cerkvi, so nastale v letih 2000/2002 in nekaj del je nastalo tudi z mislijo na ta prostor. V osnovi jih ikonografsko opredeljuje motiv pejzaža. Ustvarjene so v duhu tistega osebnega stilnega izraza, ki ga je avtor dosegel in nadalje razvijal od konca šestdesetih let prejšnjega stoletja. Široke in gosto zasnovane črne poteze, vertikalno ali horizontalno kompozicijsko zasnovane, dajejo trdno in močno osnovo, ki jo dopolnjuje in nadgrajuje preplet finejših, živahnih in močnih barvnih linij, ki v svoji gestualnosti vsebujejo reminiscence na action painting in t.i. dripping. S takšnim postopkom kompozicijsko-formalnega členjenja umetnik v slikarskem polju ustvarja medsebojne konsekvenčne napetosti in reakcije, ki z nivoja pogleda na celoto deluje kot energetska pulzirajoči dinamizem form in barv – črne, bele in močnih osnovnih barv, oranžne in vijolične, ki vsaka s svojim energijskim valovanjem in lastnimi zakonitostmi delovanja kot osnovno likovno sredstvo soustvarja končni izraz slike. Murtićeve slike so neverjetno eruptivni energetski intimistični zapisi, ki ob tako visokem starostnem jubileju še toliko bolj presenečajo s silno življenjsko močjo, ki jo avtor premore v sebi.

Neslišna meditativna poetika gotskega barokiziranega razstavnega prostora je konfrontirana z vdorom kompozicijsko in barvno izredno močnih in dinamičnih slik s stilnim izrazom abstraktnega ekspresionizma. V razstavišču se srečujejo likovni izrazi dveh oziroma treh različnih dob, v katerih so in še vedno veljajo določeni likovni ideali in stilni izrazi. Postavitev razstave lahko doživljamo kot nekakšno naselitev »energetskih« teles ali form, ki s svojo prisotnostjo vznemirjajo prostor. Gledalec na obhodu posamezne slike s svojo močno izraznostjo dobesedno magnetno vlečejo in privlačijo njegov pogled. V Murtićevih slikah je vse energija, ki se preliva v prostor in spreminja oziroma preusmerja njegov energetski tok.

V prezbiteriju postavljeni triptih (Tri črne v barvi, 2002, akril) vsebuje reminiscence na cerkvene oltarne triptihe, ki v nekdanji samostanski cerkvi še toliko bolj aludira na funkcijo dejanskega oltarnega triptiha. Na pripovedno - simbolni ravni se sicer ne opredeljuje toliko v naslonitvi na krščansko ikonografijo in religijo, kolikor odraža umetnikovo osebno vero ali verovanje v univerzalno vseprisotnost trojnosti in njene simbolike: trojnost eksistence, časa itn. Kompozicijsko z vertikalnim vzponom zasnovani triptih simbolizira oltarno mizo, nad katero lebdi horizontalno kompozicijsko zasnovana slika (Znak, 2001, akril) s pomenom oltarja ali relikvije (t. j. slike same). Temu na zahodni strani odzvanja oziroma replicira kvadriptih (Konec stoletja, 2002, akril) na mestu kora, ki je s svojo na prvi pogled kaotično kompozicijsko zasnovano popolno nasprotje umirjenosti dogajanja v prezbiteriju in ki na simbolno pripovedni ravni lahko metaforizira nemir človekovega duha, postavljenega pred izziv iskanja in doseganja lastnega miru in sublimacije. Postavitev kvadriptiha v vertikalnem zasuku se s posluhom podreja zakonitostim gotskega vertikalnega arhitekturnega vzgona. S postavitvijo v stranske kapele in stranske ladje slikam značaj in pomen arhitekture na nek način simbolično vdihuje oltarno funkcijo.

Dogajanje v cerkvi dopolnjuje postavitev poslikane keramike na arkadnem dvorišču, ki s svojo postavitvijo spominja na Murtićeva scenografska dela. S svojo energijsko poslikavo parira ritmu vrstečih se arhitekturnih arkadnih lokov, poživlja njihovo strogo vrstenje in kot »svež veter« vrtinči spokojnost dogajanja na dvorišču.

Vlogo svetinje ali relikvije v postavitvi Murtićeve razstave slik pravzaprav prevzema umetnikova osebna ikonografija (pejzaž, morje, otoki, narava itn.), ki jo umetnik z intimistično refleksijo prevaja v osebno likovno govorico. V smislu kontekstualizacije eksponatov v prostoru na vsebinsko-pomenski in simbolni ravni Edo Murtić v središče postavlja bistvo svojega umetniškega creda. Celotna postavitev, bolje rečeno vse dogajanje, se odvija na energetski ravni – zapisov samih na

sliki, prodoru slik v prostor, vzne-
mirjanju dinamike prostora in vklju-
čitvi gledalčeve percepcije v ta ener-
getski tok. Murtičeva razstava v

cerkvi se prav gotovo uvršča med ti-
ste, ki se nam močno vtisnejo v
spomin.

NIKOLAJ BEER

Razstava slik in risb, Lamutov likovni salon, marec – april 2003

Nikolaj Beer sodi v srednjo gene-
racijo slovenskih slikarjev. Rodil se
je 12. septembra 1945 v Križevcih v
Prekmurju. Leta 1973 je diplomiral
iz slikarstva na ljubljanski Akademiji
za likovno umetnost pri profesorju
Gabrijelu Stupici. Pogosto se udele-
žuje likovnih kolonij. Kot svobodni
umetnik živi in ustvarja v Izlakah. V
Galeriji Božidarja Jakca, v razstaviš-
ču Lamutovega likovnega salona, je
razstavil slike in risbe, ki jih je
ustvaril v zadnjih letih.

Nikolaj Beer je slikar, ki ga uvrš-
čamo v t. i. skupino prekmurskih
slikarjev (Ludvik Vrečič, Zdenko
Huzjan, Sandi Červek, Marjan Gu-
milar, Franc Mesarič, Mirko Rajnar,
Igor Banfi, Robert Černelč, če
naštejem samo nekatere). Prek-
murski slikarji seveda ne delujejo kot
skupina in nimajo enotnega stilnega
izraza, temveč je vsak avtor dosegel
bolj ali manj izviren izpovedni način.
So pa ti umetniki pristno prekmurski
zato, ker ne upodablajo samo videza
prekmurske pokrajine in njenih
topografsko-folklornih znamenitosti,
temveč slikajo oziroma odslikavajo
tisto bistvo, o katerem lahko govo-
rimo kot o prekmurskem genius loci.
Res je, da Beer že leta živi in ustvarja
v Izlakah, vendar že od zgodnjih
osemdesetih let prejšnjega stoletja
dalje slika rodno pokrajino. Goričko
v Sloveniji predstavlja enega najbolj
oddaljenih ter hkrati najrevnejših
koncev. V teh krajih je težka zemlja
od nekdaj pogojevala človekovo
eksistenco, tudi danes jo, vendar je
vse manj tistih, ki bi se bili pri-
pravljeni z njo spoprijeti. V Beerovih
delih je že dve desetletji prisoten
motiv Kükeča, s katerim avtor ne
upodablja krajine v dobesednem
smislu genius loci (označevalca duha
in značaja kraja), temveč dejansko
obstoječi Kükeč, pa vendar misti-
ficirano in fikijsko vas, ki pri-
povedno univerzalizira propad in
minljivost. Predvsem pa je podoba

Kükeča oziroma razbrazdane in va-
lovite njive medij, skozi katerega
avtor s simbolistično govorico ref-
lektira svoje doživljanje in odnos do
vsakdanjega.

Beer izhaja iz luteranskega oko-
lja,¹ in to je dejstvo, ki nedvomno
specifično opredeljuje njegov način
razmišljanja. »Beer npr. nikoli ni bil
"razumsko" hladen avtor, ampak tudi
njegova dela prej opozarjajo na
drugo pomembno značilnost lute-
ranske miselnosti. Luter je nemške
– tako kakor pozneje Primož Trubar
slovenske – vernike nagovarjal iz-
jemno napadalno, pri čemer se je kot
pomembnega pripomočka v boju
proti svojim nasprotnikom poslu-
ževal tudi posmeha in satire. Takšne
elemente je podedoval po krščanskih
humanistih, predvsem po Erazmu
Rotterdamskem; in čeprav sta se z
Erazmom končno razšla, se nje-
govemu besednemu orožju nikoli ni
odpovedal. Napadalna satira je tako
ostala eden ključnih elementov lute-
ranske umetnosti in končno tudi Bee-
rovega slikarstva.«² Njegova satira
oziroma ironija, k čemur bistveno
prispeva tudi umetnikov značaj, se
najbolj odraža v celi vrsti žanrskih
prizorov. Prav tu je Beer najbolj
(avto)ironičen in neusmiljen tudi do
samega sebe. Sublimirana protiutež
temu so avtorjeva sklicevanja na
religiozne arhetipe, ki jih v svojih
slikah beleži z biblijskimi citati ter z
njimi še povečuje že tako bogato
narativno komponento.

V svojem ustvarjanju izhaja iz
doživljanja »zemeljske vsakda-
njosti«, najsi gre za spomine iz ose-
bne ali kolektivne zavesti, reakcije na
dogajanja v neposredni okolici ali v
svetu. Cikličnost in ponovljivost
vsakdanjosti opozarjata na min-
ljivost, ki je ena izmed njegovih glav-
nih tem. Čeprav umetnik ne slika
tihožitij, so vsebinske pripovedi nje-
govih slik zelo blizu alegorijsko zas-
novani pripovednosti vanitas tiho-

1 Pomen Beerovega luteranstva v
svojih študijah posebej poudarjata oz.
obravnavata dr. Lev Menaše in Robert
Inhof.

2 Menaše, L. 2000: Nikolaj Beer.
Umetnik nasprotij, Zavod za zdrav-
stveno zavarovanje Slovenije, Ljub-
ljana, 4.

žitij, ki so svoj razcvet doživela v holandskem in flamskem slikarstvu 17. stoletja.

Vpliv Goyevih poslikav iz *Quinta del sordo* (1819/23, Prado, Madrid) na Beerovo ustvarjanje motiva Saturna je nedvomen. Saturn, ki žre svoje otroke, je sam po sebi prisposodba minljivosti časa. Sprva je lik Saturna, zasnovan kot orjak, ki žre ..., zelo transparenten. V novejših delih je zreduciran na »veliko nogo« kot prisposodbo mehanizacije, ki tepta in zbija plodno zemljo. Vzporedno tem delom v risbah z upodobitvami motiva roke (Roka iz gozda, Roka iz podzemlja, 2002, svinčnik, olje), arhetipskega simbola človeka, opozarja na odsotnost stika med človekom in zemljo, človekom in naravo. Sedanja podoba Saturna je njegova preformiranost v nafti podobno gosto sivo-zeleno tekočino, nakazuje pa se že v Črni njivi (1997, olje na platnu) in Čačkovi njivi (1997, olje na platnu) in je najizrazitejša v zadnjih, skorajda povsem zalitih njivah (Po poplavi, 2003 olje na platnu).

Zemlja je od zgodnjih osemdesetih let prejšnjega stoletja vseskozi tematsko jedro njegovega ustvarjanja. Zato je močna umetnikova navezanost na naravo, čaščenje njene neokrnjenosti ter iskanje pristnega stika z njo nekako samoumevna. Posledično je tudi raven njegove ekološke zavesti oziroma osveščenosti zelo visoka in v posameznih delih izrazito izpovedna (npr. Znamci, 2001, svinčnik), še najbolj očitna pa v slikah z motivi zalitih njiv, ki so izpovedne na več nivojih. Pomenijo neposreden avtorjev odziv na ekološke in druge katastrofe, ki prizadevajo naravo in človeštvo. Hkrati bi lahko kazale na »izpetost« motiva njive v Beerovem opusu. Zdi se, da ga umetnik na ta način simbolično uničuje oziroma zaključuje. Nenazadnje se v tem »zamegljevanju« metaforično odraža tudi umetnikovo trenutno slabljenje vida.

Med temami njegovega doseданjega ustvarjanja so bila drevesa, ki so še vedno prisotna. Specifično »kadriran« izrez kompozicijske postavitve dela debela v sliko, kjer umeštevitev sega od spodnjega do zgornjega roba slike, se lušči od ozadja, naravnega okolja, v katerem raste. Avtor z bogatimi barvno kompleks-

nimi in pastoznimi nanosi dosega učinke materialne otipljivosti skorje borovega debela. Drevo na pripovedno pomenski ravni simbolizira vez med zemljo in nebom, med prvinskimi in sublirnimi, med življenjem in smrtjo itn., Beerov bor pa še posebej simbolizira trdoživost življenja, cikličnost njegovega odhajanja in ponovnega rojevanja.

Morda je zaradi Beerovega luteranskega porekla v njegovem ustvarjanju več momentov, v katerih se združuje z vplivi holandskega slikarstva 17. stoletja – t. j. slikarstva, ki ga je pogojeval protestantizem, in bi bilo lahko zato Beeru vsebinsko bližje. Poleg že omenjene alegoričnosti pripovedi tipa *vanitas* tihožitij ima v njegovem opusu zelo pomembno mesto žanrska motivika, ki jo večinoma upodablja v risbi (npr. Mesar iz Križevec, 2002, svinčnik; Kmečica, 2002, oglje). Risba ima v Beerovem ustvarjanju in opusu pomembno mesto, je vseskozi prisotna kot samostojna zvrst ali kot skica oziroma predloga, opremljena z besednimi komentarji, po kateri nastaja kasnejša slika. Odlikuje jo gostota nemirnih potez, zaradi katere deluje zelo ekspresivno in hkrati zelo slikarsko, kot da bi svinčnik prevzemal vlogo čopiča in lopatice.

Žanrsko motiviko upodablja tudi v slikarstvu, s celo serijo žanrskih likov, jedcev, pivcev, upodobljenih v trenutkih dejanj. Upodobitve teh ponavljajočih se vsakodnevnih dejanj so na eni strani narativno zelo bogate z neke vrste prikrito simboliko (zatajevanje povedanega, brisanje laži z ust itd.), na drugi strani pa govore o vsakodnevni potrebi slehernika po zagotavljanju njegove zemeljske eksistence, v čemer velikokrat neizmerno pretirava. Zato glave, ki jih Beer slika od konca osemdesetih prejšnjega stoletja, pogosto kot avtoportrete, pretežno pa kot personifikacije Saturna, kot neidentificirane in zabrisane like, učinkujejo zelo ekspresivno, groteskno, na trenutke presunljivo in grozljivo. In tu so sorodnosti z deli Franka Auerbacha, delno tudi Georga Baselitzja zelo jasne. Izraziti vplivi na Beerovo slikanje preko Francisca Bacona, Karla Schmidta Rottluffa, Emila Noldeja, van Gogha segajo do Rembrandta in vse do fajumskih portretov.

V okvirih umeščanja v slovensko slikarstvo pa ne gre prezreti del Iva Mršnika (čigar pregledno razstavo risb in grafik smo si 1998 prav tako lahko ogledali v Lamutovem likovnem salonu) – t.i. Portretov NN-jev (t. j. neznanec oz. neoznačenec, ki izhajajo iz doprsnega »baconovskega« portreta in niso portreti v psihološkem smislu, temveč podobe ekspresivnih likov, ki s hipnotičnim pogledom ekstatično zrejo iz risb. V slednjem primeru gre za drugače koncipiran in nadalje razvijan motiv glave kot prisposode človekovega bivanja in arhetipskega simbola človeka samega. Mršnik (avto)-portret iz forme glave postopno dematerializira in abstrahira ter na nek način sublimira v upodobitev vrtinčenja pulzirajočega tkiva in energije.

Beer svoje žanrske like, medsebojno nepovezane v smislu kontinuiranja pripovedi, vrsti in postavlja v strnjeno vrsto, nekakšen friz, ki spominja na srednjeveško arhitekturno plastiko velikih katedral (s portreti članov kraljeve družine, Kristusa, Marije, svetnikov, gradbenikov, nadškofov idr. Petra Parlerja v triforijih kora praške katedrale ter na friz 74 glav Jurija Dalmatinca, od 1444 dalje, s katedrale sv. Jakoba v Šibeniku). Vsebinsko pa ne pomeni »priprošnjec« k Bogu, temveč s tovrstnim nizanjem še naglašuje njihovo že tako jasno množično pogubljenost.

Smernice sedanjega in nadaljnega motivnega opredeljevanja se kažejo v tem kopičenju ljudi v gruče in množice, čemur se pridružuje motivika železniških postaj, vlaka, mestnih ulic (Nočni vlak, 2002, svinčnik, Na vlaku, 2002, oglje, Par pred izložbo, 2002, svinčnik) s stilnim in vsebinskim približevanjem delom Leona Kossoffa. Sem sodi tudi skupinski portret, ki se kot motiv tu in tam pojavlja v Beerovem opusu (npr. Obisk, 1984, olje, Obisk - Skupinski portret, 2002, olje na papirju) in ki ponovno aludira na holandsko slikarstvo 17. stoletja. Z risbo s čopičem znotraj slike pa avtor v teh delih dosega zanimive likovno-formalne rešitve.

Beer z izredno pastoznimi in barvno premišljenimi in usklajenimi nanosi in svojih slikah dosega učinek neverjetne materialne otipljivosti in živosti, nekakšnega migetanja povrhnjice, ki prekriva živo dogajanje v spodnjih plasteh. Njegova slikarska narativnost je preprosta, odkrita in življenjska ter nam je zato lahko zelo blizu. Pri tem niti ni pomemben posameznikov način razmišljanja oziroma njegova filozofsko-religiozna naravnost. Beerova dela bistveno označuje uprizarjanje univerzalnosti eksistence in njene minljivosti, ki gledalcu dopušča svobodo v nadaljnji interpretaciji in se zato še toliko bolj lahko dotakne vsakega izmed nas.

Marinka Dražumerič

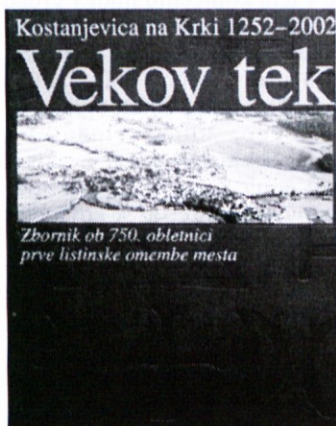
VEKOV TEK

**Zbornik ob 750. obletnici prve listinske omembe mesta
Kostanjevica na Krki**

Kostanjevica, naše najmanjše, a po kulturni živosti gotovo eno največjih mest, je leta 2002 praznovala 750. obletnico prve listinske navedbe mestnega statusa. V počastitev tega pomembnega dogodka so v preteklem letu potekale številne prireditve, ki so se spomladi 2003 iztekale z izdajo zbornika Vekov tek. Kostanjevica na Krki 1252–2002. Z njim je Kostanjevica nadaljevala in nadgradila žlahtno tradicijo izdajanja domoznanskih zbornikov, katerih ledino je zaorala leta 1953, ko so pod vodstvom urednika Jožeta Likarja

izdali zbornik ob 700. letnici prve listinske omembe mesta. Zbornik, izdan 50 let kasneje, so zasnovali in uredili Bojan Božič, dr. Stane Granda in dr. Andrej Smrekar, ki so k sodelovanju povabili kar 48 avtorjev iz različnih strok, tudi iz leposlovja.

Vsebinsko izredno bogat zbornik lahko razdelimo v več sklopov. Iz naravoslovja zajemajo prispevki Milana Orožca Adamiča, ki piše o poplavnih območjih ob Krki, Uroš Premu o geološkem razvoju ozemlja okoli Kostanjevice in Dušan Rajver o geotermičnih posebnostih širšega

kostanjeviškega območja. Vasja Mikuž predstavlja v sliki in besedi fosilno dediščino Dolenjske, Marko Accetto zanimivosti rastlinstva in rasti na Gorjancih ter Krakovskega gozda, Janez Gregori ptiče Kostanjevice in okolice, Meta Povž ribe reke Krke in njenih pritokov ter Katja Pobjlšaj dvoživke, ki živijo v Krakovskem gozdu. Brane Čuk in Andrej Hudoklin govorita o jamah in jamarstvu na pobočjih Gorjancev nad Kostanjevico, Mojmir Pustoslemšek pa predstavlja zgodovino gospodarjenja z gozdovi.

Najstarejša poselitvena obdobja in zgodovino arheoloških raziskav pod Opatovo goro predstavlja prispevek Mitje Guština, arheološke raziskave najdišč mlajših obdobj v Kostanjevici in njeni okolici (Otok pri Dobravi, Stari grad nad Podbočjem, Dol. Prekopa, Šutna – Loke) pa Katarina Predovnik.

Izredno zanimiv je zgodovinski sklop, saj na eni strani odstira marsikaj novega, na drugi strani pa na novo osvetljuje nekatere specifičnosti starejše pisane zgodovine Kostanjevice. Peter Štih predstavi rodbino koroških Spanheimov, prvih gospodov Kostanjevice in ustanoviteljev cistercijanskega samostana, Miha Kosi piše o oblikovanju državne meje na Dolenjskem, na jugovzhodni meji nemškega cesarstva, v srednjem veku, Andrej Komac pa predstavi Kostanjeviške kastelane in njihove rodbinske veje v 13. in 14. stoletju.

Jože Mlinarič razkriva odnose med kostanjeviškim mestom in kostanjeviško opatijo, Jože Maček pa predstavlja nekaj poberkov iz zgodovine opatijskega gospostva Kostanjevice. Jože Mlinarič predstavlja tudi župnijo svetega Jakoba v kostanjeviškem mestu do 18. stoletja, Boris Golec pa v obsežnem prispevku glavne poudarke k topografiji Kostanjevice v stoletjih mestne avtonomije in Andrej Šemrov kovnico Kostanjevica in njene kovance v obdobju visokega srednjega veka. V mlajša zgodovinska obdobja segajo prispevki Eve Holz, ki govori o prometu ob spodnji Krki in na širšem dolenjskem območju od 17. do 19. stoletja, Stane Granda pa piše o gospodarskih razmerah in stagnaciji Kostanjevice v 19. stoletju. Tone Ferenc predstavlja zgodovino vojnih let

1941–1945 in osvetljuje dogodke tako iz revolucionarnega kot tudi protirevolucionarnega dogajanja v Kostanjevici in njenem zaledju.

Na področje umetnostne zgodovine segajo prispevki Marinke Dražumerič, ki je pripravila gradivo za topografijo župnije Kostanjevica. Robert Peskar podrobneje piše o srednjeveški arhitekturi in stavbni plastiki samostanske in župnijske cerkve; kronologijo in trenutno obnovo samostanskega kompleksa pa predstavlja Alenka Železnik.

Anja Dular razgrne bogastvo nekdanje knjižnice kostanjeviškega samostana, Blaž Resman raziskuje usodo baročne oltarne opreme samostanske cerkve in nakaže njene avtorje. Metoda Kemperle monografsko predstavi romarsko cerkev Matere Božje dobrega sveta na Slinovcah, Marjetica Simoniti pa kostanjeviške cerkvene dragocenosti nekoč in danes, med njimi tudi Plečnikov ciborij iz župnijske cerkve.

Etnologinja Ivica Križ razgrne široko paleto obrti v mestu Kostanjevica v drugi polovici 18. in v 19. stoletju. Stane Okoliš predstavlja starejšo in novejšo zgodovino kostanjeviške šole, Aleš Gabrič pa kulturni razcvet Kostanjevice v 20. stoletju. Govor Kostanjevice in okoliških vasi je raziskala Vera Smole.

Seveda je dolžno spoštovanje zaslužil tudi cviček. Ta slovenski vinski fenomen predstavlja enolog Julij Nemanič, Jože Penca pa je pripravil nekaj zgodovinskih drobcev iz domovine cvička.

V zborniku je objavljeno tudi gradivo za Dolenjski biografski leksikon: Kostanjevica na Krki, ki ga je pripravil Karel Bačar in dopolnila Nataša Petrov. Najzaslužnejši meščani so predstavljeni v samostojnih prispevkih. Tako Sandi Sitar piše o izumitelju Josefu Ressleru in njegovem bivanju na Dolenjskem, Blanka Hut o zdravniku in mecenu dr. Ivanu Oražnu, Elizabeta Petruša Štrukelj osvetli lekarnarico Emilijo Fon in njeno povezanost z arhitektom Jožetom Plečnikom, Peter Ovsec predstavlja pravnika, igralca in režiserja Branimirja – Mirana Petrovčiča, Marijan Dović prezgodaj umrlega pesnika Jožeta Cvelbarja, Andrej Smrekar slikarja Jožeta Gorjupa in Iztok Premrov slikarja Jožeta Marinča. Mojstru prostora in časa,

šolniku, kulturnemu organizatorju, igralcu in režiserju Ladu Smrekarju je posvečen prispevek Alenke Burja.

Zbornik bogati poezija Janeza Menarta (Anno Domini, Pismo) Toneta Pavčka (Hvalnica cvičku) in Lada Smrekarja (November), zapis o Čestitkah Jakoba Kelemine in glasbeno delo Janija Goloba Fanfare ob kostanjeviškem jubileju, ustvar-

jeno prav za velik praznik mesta Kostanjevica.

Ob koncu tega bežnega pregleda je potrebno poudariti, da je Zbornik opremljen s številnimi fotografijami, tudi dokumentarnimi, ki dopolnjujejo pisano besedo. Monumentalno delo (703 strani) o kostanjeviški pretekli in polpretekli zgodovini je oblikoval Miljenko Licul.

POKOPALIŠČA IN NAGROBNIKI KOČEVSKIH NEMCEV

Mitja Ferenc, Gojko Zupan, Mateja Bavdež

Usoda Kočevske in kočevskih Nemcev, ki so naseljevali tudi Kočevski rog in po dolini Starih žag ter po pobočjih Mirne in Poljanske gore segali na sam rob Bele krajine, je tema, ki je bila v naši kulturi zavesti le malo navzoča. To belo liso v naši zgodovinski zavesti v zadnjih letih sistematično dopolnjujejo raziskovalne ekipe, ki delujejo v okviru Uprave za kulturno dediščino RS in jih vodi Mitja Ferenc.

Eden od rezultatov njihovega dela je tudi topografska študija pokopališč kočevskih Nemcev. Ti zadnji pomniki človekovega bivanja in nehanja so v primeru kočevskih Nemcev, te samosvoje gospodarske in kulturne skupnosti, tudi najboljše in najštevilnejše ohranjena pričevanja njihovega 600-letnega obstoja na naših tleh.

Knjiga je razdeljena na dva sklopa. V prvem, z naslovom Usoda kulturne dediščine na Kočevskem, pojasnijo avtorji usodo kulturne dediščine na nemškem jezikovnem območju (od 123 cerkva je 95 porušeni, od 176 naselij je več kot sto v ruševinah ali opuščeni), zlasti pokopališč in nagrobnikov po odse-

litvi večinskega prebivalstva s Kočevske pozimi 1941–1942, in razčlenijo njihove umetnostne in kulturnozgodovinske značilnosti.

Drugi del knjige je zasnovan kot topografski pregled pokopališč kočevskih Nemcev. Navedeni so topografski in epigrafski podatki z 41 pokopališč, njihovi opisi, načrti, pripadajoče tabele in fotografije 532 nemških nagrobnikov, kolikor so jih avtorji še uspeli evidentirati. Nemški nagrobniški so evidentirani tudi na tistih pokopališčih, ki niso bila samo kočevska, ampak so na jih nemško govoreči le pokopavali, saj so pripadala slovensko govoreči večini, npr. v Beli krajini pokopališče pri doblički cerkvi, na katerem je ohranjenih 14 nagrobnikov z nemškimi napismi.

Poleg natančnih topografskih popisov in nekaterih dokumentarnih fotografij daje knjigi vrednost tudi njena trojezičnost. Vsi teksti so namreč v celoti prevedeni v nemščino in angleščino. S tem pa se njena dostopnost razširi tudi na tiste bralce, predvsem seveda potomce kočevskih Nemcev, ki so razseljeni po vsem svetu, največ po nemško govorečih deželah in ZDA.

BREŽIŠKE ŠTUDIJE – PRVIČ

Župnija sv. Lovrenca v Brežicah: ob 220-letnici župnijske cerkve. Uredil Jože Škofljanec, Brežice: Župnijski urad 2003 (Brežiške študije 1), 227 str.

Zanimivo je primerjati dvoje – sedanost in preteklost: trenutno kaj klavrno podobo starega mestnega jedra Brežic, po drugi plati pa svojevrsten razcvet različnih del o življenju v mestu v bolj ali manj oddaljeni preteklosti. Če jih omenim le nekaj: zbrani življenjepisi v obsežnem delu Ivanke Počkar Iz časov ječmenove kave, njena še neobjavljena doktorska disertacija Rokodelci in obrtniki v Brežicah od druge polovice 19. stoletja do druge svetovne vojne, prav tako neobjavljeno diplomsko delo Jožeta Škofljanca Brežiški frančiškanski samostan v drugi polovici 18. stoletja. In tej plejadi, ki je vsekakor dobrodošla, se je pred kratkim (ne zgolj kot tipkopis!) pridružilo še delo Župnija sv. Lovrenca v Brežicah, izšlo ob 220-letnici župnijske cerkve, 680-letnici prve omembe mesta v virih ter 650-letnice podelitve mestnih pravic Brežicam. S skoraj petdesetletnim premorom (po leta 1957 izdanem zborniku Posavje 1) tako med bralce prihaja delo, ki naj bi bilo po urednikovih besedah "prva publikacija v zbirki Brežiške študije (...), namenjene objavi znanstvenih del s področja humanističnih ved, posvečenih življenju v mestu in njegovi okolici, tako v obliki monografij kakor tudi zbornikov, ter kritični objavi virov."

S članki v omenjenem delu Župnija sv. Lovrenca sodeluje enajst avtorjev, od tega sedem doktorjev znanosti, vsebinsko pa bi njihove prispevke lahko strnili v tri sklope. Trem predgovorom oziroma uvodom, škofa dr. Franca Krambergerja, brežiške podžupanje Milene Jesenko in urednikovemu, sledita članka o zgodovini mesta. Prvi se ukvarja z najzgodnejšimi viri, po katerih je možno črpati védenje o življenju v Brežicah, in zaključuje z jožefinsko dobo, drugi pa s preučevanjem slovenske narodne zavesti, saj predstavi mesto okoli revolucionarnega leta 1848 in objavlja tudi podatke o političnih, družbenih razmerah ter nekaterih značilnostih življenja v njem in njegovi okolici skozi celotno 19.

stoletje. Težišče zgodovinske pozornosti se v naslednjih štirih besedilih usmeri na župnijo Brežice, najprej s podatki o njeni ustanovitvi in samostojnosti, potem na dogajanje v zvezi z gradnjo nove župnijske cerkve v 18. stoletju, župnijo Brežice od sredine 18. stoletja do leta 1941, pri čemer se nekatere navedbe brežiških duhovnikov ne ujemajo povsem s poglavjem, ki sledi in se posveča predstavitvi preteklosti župnije, predvsem pa njeni dejavnosti v zadnjih desetletjih. Obsežnemu zgodovinskemu sklopu sledijo umetnostnozgodovinski prispevki. Ponovno so logično razvrščeni od tistih s splošnejšo tematiko k bolj specifičnim, saj so najprej predstavljene upodobitve brežiških cerkva na grafičnih vedutah 17. in 19. stoletja, čemur sledijo predvsem umetnostnozgodovinske, tudi z ilustrativnim gradivom bogato podkrepjene, analize posameznih cerkva: najprej župnijske cerkve sv. Lovrenca, nato pa še podružnic sv. Roka in sv. Lenarta s kapelo Božjega groba. Sledita članka, ki naj bi po urednikovih besedah prikazovala "življenje Brežičanov v domačem kraju in v medvojnem izgnanstvu skozi dve osebni pričevanji" in jima je poleg osebnosti, subjektivnosti, ki ju izrazito loči od večine preostalih besedil, posledično skupno tudi, da izstopata časovno, saj se oba dotikata novejšega, medvojnega časa oziroma obdobja po drugi svetovni vojni. Gre za svojevrsten nekrolog Ivi Stiplovske, dolgoletni "duši" Posavskega muzeja (dejansko ponatis besedila, objavljenega že v Glasniku slovenskega etnološkega društva), in spominski zapis o verskem življenju brežiških izgnancev v taborišču Templin. Vsekakor zanimiva prispevka, toda – tudi glede na že uvodoma omenjen "razcvet" raziskav o ne ravno enako cvetočem mestu in glede na željo po celostni humanistični obravnavi, nekoliko umanjka etnološki vidik o mestnem ali župnijskem vsakdanjiku. Čeprav je res, da kdor išče, lahko vedno najde kakšno pomanjkljivost (vedno se najde

še kup neobdelanih tem, tu npr. od sicer v tipkopisu že preučevanega samostana pa redovne hiše Hčera usmiljenja sv. Frančiška do nezastopnosti arheologije), gre tu bolj za poudarek in težnjo po dejansko celostni že omenjeni humanistični obravnavi.

Župnija sv. Lovrenca v Brežicah vsekakor postavlja temelje zgodovinskim in umetnostnozgodovinskim preučevanjem mesta in župnije. Pa ne zato, ker to pač radi zapišemo ob izidu novih knjig, ampak predvsem zaradi vrednosti dela, ki mu jo daje kritični pretres virov, iz katerih so avtorji črpali gradivo in primerjali popisovano stanje v župniji ali mestu s časovno in situacijsko skladnimi dogajanjem po drugih slovenskih mestih. Tako predvsem zgodovinski del bralcu velikokrat ovrednoti podatke, navajane po do sedaj dostopni literaturi (npr. Tillerjevih Brežicah z okolico, Krajevnem leksikonu Dravske banovine), jih potrdi, ovrže ali pa skuša pojasniti, npr. časovne neuskkljenosti med njimi. Vse to je možno zaradi širokega znanja in kompetentnosti avtorjev, ki so bili povabljeni k snovanju, predvsem pa tudi zaradi njihovega poseganja po primarnih dokumentih, ki so se jih potrudili poiskati po različnih arhivih. Tako prvokrat z doslednim navajanjem virov lahko izvedemo, kaj vse (in koliko je verjetno šele tistega, česar v pričujočem delu ne moremo zaslediti!) v zvezi z Brežicami hranita ne le Škofijski arhiv v Mariboru in Zgodovinski arhiv Celje, saj so s preučevanjem bolj oddaljenih obdobjih zgodovine avtorji morali poseči tudi po gradivu

Štajerskega deželnega arhiva pa cistercijskega samostana v Kostanjevici, Nadškofijskega arhiva v Gorici, če jih naštejemo zgolj nekaj. Posebno vrednost delu dajejo tudi prepisi različnih (večinoma izbranih najstarejših dostopnih) dokumentov v zvezi z Brežicami.

Ob koncu knjige je naveden seznam (barvnih in črnobelih) slik, avtorjev, pojasnilo kratic, slovenski in nemški povzetki člankov pa so opremljeni tudi z UDK označbami. Ob tem spremljajočem znanstvenem aparatu bi kazalo morda na kratko opozoriti na nekatere (sicer redke) njegove nedoslednosti, npr. navedb, kje je uporabljeno ilustrativno gradivo hranjeno, prav tako bi ob obstoječem končnem seznamu kratic avtorji sproti v svojih člankih lahko izpustili pojasnjevanje, kaj jim katera kratica pomeni. Toliko o uredniškem delu, velja pa omeniti tudi, da je pri nastajanju knjige sodelovalo še mnogo drugih posameznikov, med njimi je verjetno ključni brežiški župnik, ki je idejo o izdaji monografije sploh sprožil (njene zametke pa morda lahko vidimo že v ob 200-letnici župnijske cerkve izdani knjižici Brežice v teku stoletij). In kot je v svojem predgovoru zapisala že Milena Jesenko, je upati, da bo delo s svojimi odlikami izhodišče za snovalce poljudnejših (turističnih) predstavitev Brežic. Čeprav bo po svoji vsebini in večinoma znanstvenem načinu pisanja veliko že to, da ne bo ostalo le pri svojem temelju in zasnovi in da se ne bo številka Brežiških študij, podobno kot pred desetletji Posavja I, ustavila le pri enki.

Branje umetniškega besedila je podobno rojevanju novega sveta. Medtem ko bralec s pogledom drsi po njegovi črkovni površini, se iz besednih znakov luščijo predstave o osebah, dogodkih in okoliščinah – tako nastaja doslej neznan besedilni svet. Kamendan je v opusu Barice Smole tretja knjiga – Katarina 1997, Igra za deset prstov 2000 in Kamendan 2003 – ali četrta, če jim prištejemo Janeza Gremčiča 1996, Jurčičevo viteško povest, ki jo je Barica Smole »samo« dokončala. V vseh treh so kratke pripovedi, vsaka zase je poseben svet. »Koliko otrok!« bi rekel Tomaž Šalamun. »Bog jim daj srečo.«

Na Slovenskem je po Cobissu samo od januarja do maja 2003 izšlo 140 knjig krajše pripovedne proze, tj. besedil, ki niso romani, 138 v slovenskem jeziku. Kakšne bi morale biti pripovedi, da bi jih bralec v tej množici opazil in vzpostavil z njimi posebno razmerje? Ime Barice Smole poznajo vsi tisti, ki jih zanima tovrstna literatura. Vanjo je vstopila sorazmerno pozno, a ne kot začetnica, temveč kot izbranka, tj. nagrajenka/zmagovalka na raznih natečajih kratke proze, kot spretna pisateljica in odlična stilistka pa se je uveljavila že tedaj, ko je dokončala Jurčičevo viteško povest Janez Gremčič, in sicer tako, da je posnemala njegov način pisanja.

Kaj je torej v njenih raznorodnih delih opazno in drugačno? V spremni besedi v Kamendnevu je Andrej Blatnik napisal, da je za pisateljico značilno »obvladovanje pisateljskega orodja« / ... / Zgodbi zvesta jezik in razvoj, smisel za začenjanje in zaustavljanje pripovedi ob pravem trenutku, osredotočanje na tisto, kar je za zgodbo poglavitno, brez stranskih rokavov, ki nepotrebno odvrčajo bralčevo pozornost.« (str. 143) Barica Smole je v nekem intervjuju svoje poglede izrazila drugače: »Le-pota je tiho svetlikanje.«

V Kamendnevu je 19 samostojnih besedil. Berem jih po vrsti; vsako me zaustavlja in zahteva samo sebi namenjeno pozornost – kot bi se v

velikanski zgradbi v ozkih prostorih prižigale lučke in odigrali posamezni prizori z maloštevilnimi liki. »T/reba je skriti tisto, kar sicer je, a za tisti trenutek ni pomembno, da pride do izraza tisto, kar je resnično.« (str. 11) Vsako besedilo je svet zase, le Rdeči šal, prvo pripoved v Kamendnevu, je mogoče imeti za program, nekakšen ključ za vstop v celotno besedilo in napoved bralnih možnosti na različnih ravninah. Rdeči šal razkriva pripovedni postopek in onemogoči iluzijo resničnega sveta.

Besedila imajo razvidno pripovedno strukturo, ki je tako preprosta, da jo je mogoče ponazoriti z zgradbo prostega stavka: v vsaki zgodbi so osebe, ki v nekih okoliščinah nekaj naredijo ali se jim kaj zgodi. V tem osnovnem obrazcu je za spretno pisateljsko pero več kot dovolj priložnosti za presenečenja, obrate in zasukе, velikokrat pa ustvarja največjo napetost dejstvo, da se kljub spretno izzvanemu bralčevemu pričakovanju nič ne zgodi.

Kakšni so v njih ljudje? Pogosto imajo zabrisano identiteto, neznan so sebi in najbližjim; skrajni primer za to je izguba spomina. Kot nasprotje so ob njihovih zabrisanih potezah v zgodbah ostro izrisani nekateri detajli. Čisti čevlji, rumena kravata ali jadrnica na sliki v delavski menzi usmerjajo razumevanje pripovedi in oseb v njej, včasih se celo zdi, da jih spočenejo. Živijo bolj na robu družbe kot v njej. Čeprav največkrat bralcu ni dano vedeti, kakšna je njihova svetovnonazorska in politična usmeritev, kateri stranki pripadajo, koliko imajo v denarnici in kaj v glavi, med branjem občuti, kako dihajo, kaj jih boli in kdaj so ničle. »Počutil se je, kot da ga ni.« (Požigalec)

Ta svet je kljub zabrisanosti razpoznavno slovenski. Sprašujem se, kako pisateljica to naredi, kot bi hotela vedeti, kako slikar upodobi pokrajino, da jo med tujimi slikami prepoznamo kot domačo. Morda je tako zaradi posebne svetlobe in barv ali pa gre za čarovnijo. Prostori v Kamendnevu so le nekajkrat zemljepisno določeni – z gorenjskim Špi-

kom, s klifom v Luninem zalivu – imena krajev bralec lahko ugane iz opisov, npr. mestece »blizu 15. poldnevnik«, ali »ob rimski cesti«. V družbenem pogledu je okolje nekaj vmesnega – ni ne velikomestno ne vaško, letni časi in kmečka opravila puščajo sledove na mestnih ulicah. Vsako okolje se v ustvarjalnem procesu tako potuji, da postane neznanško živo. Lahko ga vohaš, slišiš, največkrat pa je oblikovano tako, da ustvarja potrebno razpoloženje – vzbuja napetost, negotovost, strah, ali vsaj napeto pričakovanje.

Branje Kamendneva bralca izpostavlja vsemu, kar doživijo osebe v besedilih, pa še vsem nepričakovanim spremembam v dogajanju. V zasukih in večkratnih obratih se mora počutiti kot slab drsalec, ko mu zdrsne in pade na nos. Osebe ga presenečajo v nepričakovanih anahronizmih: okradenka se razkrije kot tatca, človeku, ki je izgubil spomin, popevka pomaga najti identiteto, osumljeni požigalec se pred bralčevimi očmi spremeni v najboljšega gasilca in srečnega ženina. Pisa-

teljičino preizkušeno orodje je ironija. V Požigalcu npr. preigrava folklorni motiv – lik Franca je križanec med vestnim vaškim gasilcem in Frančkom Piromančkom iz Agropopove popevke. Blaga ironija pri upodabljanju slovenskih moralnih in kulturnih pojavov postaja ostrejša, ko zarisuje družbene pojave zadnjih let. Tako je pod navidezno mehko in spravljivostjo ljudi nemogoče spregledati, da postaja svet nevaren. Napadalnost in surovost je vsakdanji pojav kjerkoli, celo v otroškem svetu in na idilični plaži.

Barica Smole spretno suče pero, ko ustvarja našemu svetu sorodne in podobne slike, nedvomno pa je najspretnješa v poigravanju z bralcem. Kar naj se z njo zaplete v igro, naj odkriva njene prijeme, nikoli je ne bo do kraja razkril, vendar bo pri tem drugače videl že znane stvari, se hahljal, jezil in zgražal, bil malo vesel, včasih žalosten ... In podobno kot osebe iz Kamendneva bo zelo sam pred podobo sveta, ki je sicer slovenski, vendar vse bolj tuj in nevaren.

Jožica Škof, ZIMA NA KRKI, akvarel, 1997

V SPOMIN PROF. JOŽETU KASTELICU (1913 – 2003)

Jože Kastelic na lanskem Dolenjskem knjižnem sejmu; foto: Milan Markelj

»Povejte mi kaj o vašem domačem kraju,« je dejal, potem ko sem kot dolgolas bruc ves prestrašen stopil v njegovo pisarno. Sicer sem že pol leta obiskoval njegova predavanja, ki so se nam brucem in ostalim študentom zdela izredno zanimiva, vendar pred tem še nikoli nisem pred njim stal sam.

To je bil moj prvi fakultetni izpit, Uvod v arheologijo. Ko sem se domov vračal z devetko in njegovim podpisom v indeksu, so mi v glavi odzvanjale besede moje prejšnje, predvsem v partizanske ofenzive, »družbeno nadstavbo in proizvajalne sile« zaverovane profesorice zgodovine z novomeške gimnazije, ki se je pred vsem razredom krohotala in me poniževala, ko sem ji odgovoril kaj bom šel študirat.

Profesor Kastelic me je s preprostimi vprašanjem popeljal v drug povsem nov svet in mi kljub temu, da je bil doktor, profesor in še kaj, dal vedeti, da sva pač kolega.

Tega prvega srečanja, kljub temu da jih je kasneje sledilo še več, in ne samo na fakulteti, ne bom nikoli pozabil. Prav tako ne bom pozabil najiniega zadnjega srečanja lani v maju, ko je v Galeriji novomeške Krke na otvoritvenem večeru 25. dolenjskega knjižnega sejma s kratkim predavanjem kot avtor uvodnega eseja in kataloga predstavil faksimile Spominske knjige ljubljanske plemiške družbe svetega Dizma, ene najdragocenejših knjig zadnjih let na Slovenskem. Ko je končal briljantno izpiljeno in z neverjetno bistrino duha podano predavanje, se nam je zahvalil: »Hvala, ker ste mi zopet dali občutek, da sem profesor.«

Po predavanju sva ga šla z ženo pozdravit, in kljub temu, da je od mojnih študentskih dni minilo skoraj dvajset let in me je moja poklicna pot na žalost odpeljala precej stran od arheologije, me je spoznal in ogovoril, kot oni dan na prvem izpitu, »Pozdravljeni kolega Božič«. Lepšega darila in poklona nisem dobil od nikogar, pa če si v spomin priključim vse osebe, ki so mi uspešno ali na

silo v glavo vbijale pamet.

To je bil kljub visoki starosti še vedno naš profesor Kastelic, ki nam je kot študentom in mladim kolegom dal izredno veliko in upam, da mu s temi vrsticami vračam le neznamen delček tega.

V torek, 20. maja je v 90. letu sklenil dolgo in plodno življenjsko pot univerzitetni profesor in muzealec dr. Jože Kastelic, dolenjski rojak, rojen 18. avgusta leta 1913 v Šentvidu pri Stični.

Po klasični gimnaziji je študiral klasično filologijo, zgodovino in umetnostno zgodovino starega veka ter diplomiral in promoviral za doktorja filozofije. Doktoriral je z disertacijo »Antični motivi v Prešernovem pesništvu«.

Po drugi svetovni vojni od leta 1945 do 1968 je bil ravnatelj narodnega muzeja v Ljubljani. V tem času je reorganiziral ustanovo in v njej uvedel številne dejavnosti. Sodeloval je pri ustanovitvi znanstvenih serij Narodnega muzeja, današnjih Arheoloških katalogov (takratni Katalogi in monografije) in revij Situla ter bolj muzealske Argo. Pripravil je niz pomembnih arheoloških in kulturno-zgodovinskih razstav, nato je do upokojitve leta 1983 deloval kot univerzitetni profesor klasične arheologije, rimske provincialne arheologije in zgodovine starega veka na ljubljanski Filozofski fakulteti, kjer je predaval še starogrško in rimsko umetnost. Med leti 1985 in 1989 je predaval antično zgodovino na Pedagoški fakulteti v Mariboru.

Profesor Jože Kastelic se ni rad hvalil s lastnimi akademskim naslovi ali deli, bil je izredno skromen človek ter izreden pedagog-predavatelj, oseba izrednega enciklopedičnega znanja, načitanosti in izrazitega širokega pogleda na svet ter predvsem velik humanist.

Seveda ne moremo mimo njegovih zvenceh naslovov in del. Bil je dopisni član Nemškega arheološkega inštituta, član Društva slovenskih pisateljev in član slovenske sekcije

*opomba: Članek ne vsebuje popolne bibliografije Jožeta Kastelica, gre le za poljubni izbor avtorja, s katerim želi opisati bogati opus dr. Jožeta Kastelica.

PEN. Objavil* je tri lastne pesniške zbirke, leta 1940 prvo z naslovom Prve podobe, za katero je tega leta prejel banovinsko nagrado, drugo Barve leta 1991 v literarni knjižni zbirki SIGA za Dolenjsko založbo v Novem mestu in zadnjo Ode nedavno, izšla je 7. aprila letos pri Mladinski knjigi v Ljubljani.

Z Dragom Šego in Cenetom Vipotnikom je leta 1970 zbral in uredil antologijo slovenske poezije Živi Orfej. Pet let kasneje je zbral in izdal zbrano delo Ceneta Vipotnika. Skupaj z Metličanom in prijateljem pokojnim pisateljem Jožetom Dularjem je napisal in leta 1999 izdal spominski zapis Literarni klub 1939-1944.

Objavljal v številnih literarnih revijah, med njimi tudi v dolenjski Rasti. Za zbirko Nobelovci Cankarjeve založbe je leta 1980 prevedel izbor iz Rimske zgodovine, temeljno delo Theodorja Mommsena. Med njegove prevode sodi sloviti Nil, Emila Ludwiga (Mladinska knjiga 1981), pa Rimljani, Barryja Cunliffa (Cankarjeva založba 1982) – neizdan je ostal njegov prevod prav tako Cunliffovih »Keltov«. V svežnju njegovih prevodov je tudi poslovenjena Heglova Filozofija zgodovine.

Poznamo njegove številne predgovore, na primer predgovor v Ceramove Pokopane kulture (DZS 1956), potem predgovor Zlata veja grškega mita na mitološkem drevesu starega sveta obširen uvod v knjigo Gustava Schwaba Najlepše antične pripovedke (Mladinska knjiga 1988), dalje ilustracije Marija Preglja k Iliadi in Odiseji (Moderna galerija 1991) in še številne spremne besede k drugim literarnim delom.

Omeniti moramo še eseje, poročila, polemike, ocene, uredniška dela in njegove številne arheološke strokovne publikacije. Leta 1950 in 1960 znanstveno delo Staroslovanska nekropola na Bledu I. in II., leta 1955 je izdal mapo Beram-Istarske freske, nato leta 1956 mapo Situla z Vač, zatem prvi oris Situlske umetnosti na Slovenskem – Praznik situl v knjigi Situla Art izdani v Beogradu in Ljubljani 1965 ob razstavi Umetnost situl od Padove do Donave. Potem temelj-

no delo o šempeterskih rimskih nagrobnikih Simbolika mitov na rimskih nagrobnih spomenikih – Šempeter v Savinjski dolini (Slovenska matica 1998) in ne nazadnje njegovo življenjsko delo, veliko knjigo, kjer sta se združila vse njegovo bogato znanje in pisateljska umetnost Umreti ni mogla stara Sibila – Prešeren in antika izdano ob dvestoletnici pesnikovega rojstva (Modrijan 2000).

Leta 1988 je v Ljubljani za založnika Slovensko arheološko društvo v seriji Archaeologia Iugoslavica izšel zbornik Iosephi Kastelic opera selecta, v katerem je v poglavjih Antični svet, Stara umetnost, Arheologija in organizacija stroke ter Sodobniki zaobjeta širina Kastelčevega duha, kot je kasneje v spremni besedi »šempeterske knjige« zabil dr. Mitja Guštin.

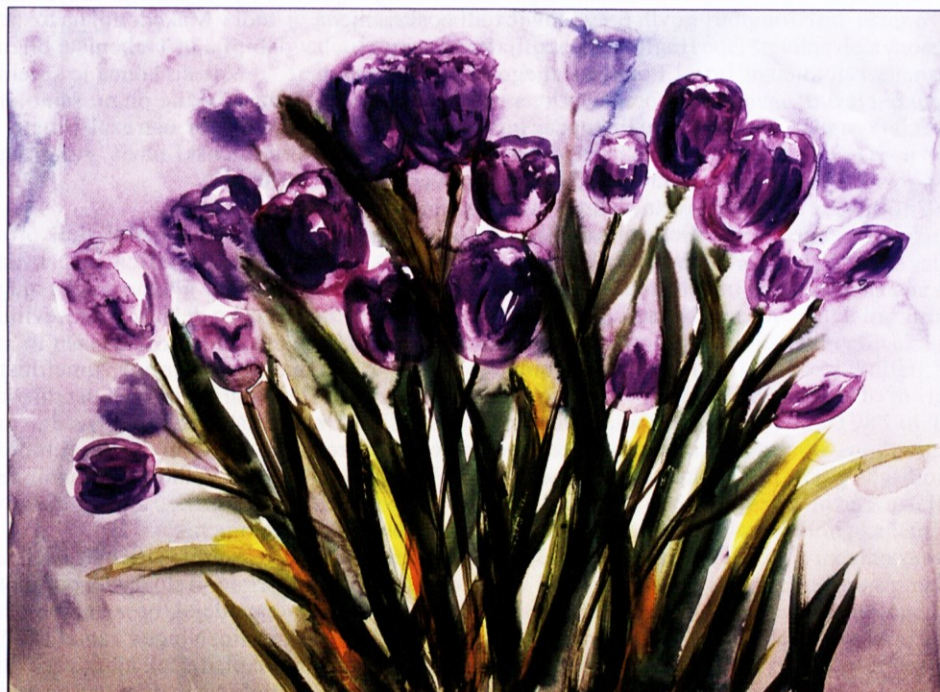
Profesor Kastelic se ukvarjal tudi s terenskim raziskovanjem, v kasnih štiridesetih in zgodnjih petdesetih letih je izkopaval staroslovansko grobišče na Bledu, kasneje je pričel izkopavanje starejše-železnodobne gomile v Stični, nedaleč od njegovega rojstnega kraja. Izkopaval je tudi v Makedoniji na lokacijah Demir Kapija in Trebenište blizu Ohrida.

Vse do konca je spremljal razvoj in dosežke pa ne samo arheologije, bolje bi ustrežal prosto prevedeni francoski naziv »vseh lepih umetnosti«.

»Življenjskih del« profesorja Jožeta Kastelica je pravzaprav več, vendar glavno ostaja njegovo pedagoško delo. V srca številnih učencev in študentov, današnjih arheologov, zgodovinarjev, umetnostih zgodovinarjev in vseh ostalih, ki so z njim prišli v stik, je z izredno toplo humanistično in dostikrat tudi šaljivo besedo vdihnil zanimanje ter ljubezen do antike, kar je njegov največji spomenik.

S profesorjem Kastelicem je odšel je zadnji slovenski poliglot, kot je rad sam dejal, brez nazivov, le Jože Kastelic. Njegov zemeljski čas se je iztekkel, delček njegovega duha je ostal tudi v nas, kjer nas bo vedno spremljal.

JOŽICA ŠKOF
slikarka

POMLADNI ŽAFRAN, akvarel, 2002
TULIPANI, akvarel, 2002

Boris Golec

DOLENJSKA MESTA IN TRGI V SREDNJEM VEKU (13)

5. 2 Privilegirano prebivalstvo mest in trgov

Privilegirani položaj dveh skupin prebivalstva, duhovnikov in redovnikov ter plemstva, moremo razumeti v dvojnem pomenu. Prvič, gre za osebno svobodne osebe, podsodne posebnim sodnim instancam, in drugič, za njihovo izvzetost iz pristojnosti vseh teritorialnih sodišč, ki na prvi stopnji obravnavajo preostalo mestno in trško prebivalstvo.

Katoliški svetni duhovniki (kleriki) so skupaj z *redovniki* (religiozi) v pravnem oziru predstavljali enovito in jasno prepoznavno kategorijo prebivalstva, ki se je od drugih mestnih/trških prebivalcev razlikovala po temeljni značilnosti, da so bili namreč oboji v osebnopravnem pogledu načeloma izvzeti iz jurisdikcije svetnih sodišč in podvrženi cerkvenemu sodstvu. Po cerkvenem pravu je bil v vseh kazenskih in civilnih zadevah pristojni sodnik klerikov škof ali njegov arhidiakon, sodnik eksemptnih redovnikov pa njihovo redovno predstojništvo. Toda dejansko je morala duhovščina svoje stanovske privilegije v vseh časih braniti pred posegi svetnih oblasti.¹ Temeljni srednjeveški privilegij kranjskih duhovnikov je zaradi hudih pritožb leta 1399 izdal vojvoda Viljem. Z njim je duhovnikom Kranjske in Slovenske marke jamčil, da se v duhovnih zadevah zagovarjajo pred svojim škofom – oglejskim patriarhom, njegovimi arhidiakoni ali odvetniki, v svetnih zadevah pa kot že od nekdanj sami ali po zastopnikih iz lastnih vrst pred “vojvodskim sodiščem” v Ljubljani.² Tako je bil v poznejšem času njihova svetna sodna instanca kranjski deželni glavar.³

V obravnavanem prostoru dolenskih mest in trgov tudi po ustanovitvi ljubljanske škofije (1461) takorekoč ni prišlo do cerkvenoupravnih sprememb. Pod novo škofijo je poslej spadal le trg Svibno, medtem ko so vsa druga mesta in trgi še naprej ostali pod skupnim ordinarijem, oglejskim patriarhom.⁴ Poseben položaj znotraj patriarhata je, nasprotno, že od podelitve nemškemu viteškemu redu (1268) uživala Bela krajina s svojimi petimi križniškimi župnijami. Križniki so tu postali edini cerkveni gospod, cerkvena organizacija Bele krajine pa ni bila podrejena dolenskemu arhidiakonatu, temveč vse do jožefinskih reform neposredno patriarhu in nižjeavstrijski provinci (baliji) križniškega reda s sedežem na Dunaju.⁵ Poleg križnikov se je v dolenskem mestno-trškem prostoru pred koncem srednjega veka naselila le še ena redovna skupnost, in sicer pregnani frančiškani bosenske province, ki so svoj samostan v Novem mestu utemeljili leta 1470.⁶

Izpod jurisdikcije sodišč za nepriviligirano prebivalstvo, med katera so sodila tudi vsa mestna sodišča, je bilo brez razlike izvzeto **plemstvo**, skupnost oseb s sicer ne povsem enotnim osebnopravnim položajem. V času nastajanja prvih dolenskih meščanskih naselij se je pravni status ministerialov še razlikoval od statusa gospodov po

¹ Prim. Rado Kušej, *Cerkveno pravo katoliške cerkve s posebnim ozirom na razmere v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev*, Ljubljana 1927, str. 133 sl., 146 sl., 580 sl.

² A. (nton) K. (oblar), Črtica o nekdanjih svoboščinah kranjske duhovščine pred sodišči, v: *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* (IMDK) XI (1901), str. 199. Prepis listine 1399 VIII. 23., Dunaj v: *Arhiv Republike Slovenije (ARS), Collectanea*, fasc. 12.

³ Marko Kambič, *Organizacija sodišč na slovenskem ozemlju v 16. stoletju s posebnim ozirom na Kranjsko*, v: *Arhivi XIX* (1996), str. 13. Prim. Janko Polec, *Razpored sodnih instanc v slovenskih deželah od 16. do 18. stoletja*, v: *Zbornik znanstvenih razprav VI* (1927–1928), Ljubljana 1928, str. 136.

⁴ Cerkuvenopravno ureditev prim. po Maks Miklavčič, *Predjožefinske župnije na Kranjskem*, v: *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo (GMDS) XXV–XXVI* (1944–1945), karta *Cerkvena uprava na Kranjskem pred jožefinsko preuredbo* (1782–1785).

⁵ Prim. Dušan Kos, *Bela krajina v poznem srednjem veku*, v: *Zgodovinski časopis* 41 (1987), str. 416–425. Prim. J. (anko) Barle, *Nekoliko podatkov za zgodovino belokranjskih župnij*, v: *IMDK XI* (1901), str. 49–54. Prim. L. (eopold) Podlogar, *Nemški viteški red v Beli krajini*, v: *IMDK XVII* (1907), str. 154–162.

⁶ Alfonz Furlan, *Zgodovina frančiškanske cerkve v Novem mestu*, *Novo mesto* 1937, str. 3. Jože Škofljanec, *Red manjših bratov (O.F.M.) in provinca sv. Križa*, v: *Frančiškani v Ljubljani*. Samostan, cerkev in župnija Marijinega Oznanjenja, Ljubljana 2000, str. 34.

⁷ Sergij Vilfan, *Pravna zgodovina Slovencev. Od naselitve do zloma stare Jugoslavije*, Ljubljana 1961, str. 187.

⁸ Prim. Sergij Vilfan, *Deželni ročini kot viri naše ustavne zgodovine*, v: *GMDS XXV–XXVI (1944–1945)*, str. 75–76. Prim. S. Vilfan, *Pravna zgodovina*, str. 200–201. Prim. Peter Štih, *Goriški grofje ter njihovi ministeriali in militi v Istri in na Kranjskem*, Ljubljana 1994, str. 175 sl.

⁹ Prim. Jože Žontar, *Notranjeavstrijska centralna oblastva in uprava notranjeavstrijskih dežel do srede 18. stoletja*, v: *Handbücher und Karten zur Verwaltungsstruktur in den Ländern Kärnten, Krain, Küstenland und Steiermark bis zum Jahre 1918*. Priročniki in karte o organizacijski strukturi v deželah Koroški, Kranjski, Primorju in Štajerski do leta 1918. *Manuali e carte sulle strutture amministrative nelle province di Carinzia, Carniola, Litorale e Stiria fino al 1918 (Veröffentlichungen des Steiermärkischen Landesarchives, Band 15, Graz–Klagenfurt–Ljubljana–Gorizia–Trieste 1988*, str. 68–69. Prim. J. Polec, n. d., str. 129–137.

¹⁰ Popraviti je treba v literaturi zastopano mnenje, da goriški privilegij plemstvu Marke in Metlike iz leta 1365 omenja trge. Tako razlago ponujata P. Štih, n. d., str. 178, in D. Kos, n. d., str. 410. Kazniva dejanja, ki bi jih kak plemič zagrešil "auf unsern maerchten und chirchtagen", namreč ne zadevajo trgov in sejmov, temveč dve obliki sejmov, t. j. (letne) sejme in proščenja (ARS, Zbirka listin, Kronološka serija, 1365 IV. 29., Metlika. Objava: P. Štih, n. d., str. 178).

¹¹ ARS, Zbirka listin, Kronološka serija, 1407 VI. 18., Dunaj.

¹² Istotam, 1450 III. 22., s. 1.

¹³ Prim. Dušan Kos, *Med gradom in mestom. Odnos kranjskega, slovenjštajerskega in koroškega plemstva do gradov in meščanskih naselij do začetka 15. stoletja*, Ljubljana 1994, str. 169, 173.

¹⁴ Prim. isti, str. 147 sl.

nesvobodi, že deželni mir iz leta 1276, ki je veljal tudi za Kranjsko, pa je v pravnem pogledu izenačeval *comites, barones* in *ministeriales*.⁷ Temeljni plemiški stanovski privilegij kranjskega plemstva je predstavljal habsburški privilegij iz leta 1338, na podlagi katerega se je razvila zbirka deželnih privilegijev – deželni ročini. Še preden je grofija Marka in Metlika prešla v posest Avstrijske hiše (1374), so Goriški grofje leta 1365 tudi tamkajšnjemu plemstvu podelili poseben privilegij. Oba privilegija sta plemstvu zagotavljala osebno privilegirano položaj in pravico do lastnega ograjnega sodišča.⁸ Na ožjem Kranjskem brez grofije Marke in Metlike je v 15. stoletju prinesla spremembe institucionalizacija deželnih stanov. Tako so bili poslej ograjnemu sodišču podrejeni predvsem člani deželnih stanov, drugi plemiči pa deželnotglavarskemu sodišču, ki je bilo sicer v nekaterih zadevah pristojno tudi za deželane.⁹

Kolikor se osebnopravno področje plemstva v srednjeveških virih dotika obravnavanih mest in trgov, se nanaša izključno na Metliko in Črnomelj, a še nanju manj, kot smo mislili doslej.¹⁰ S specifičnim ustavnim razvojem grofije Marke in Metlike in z močno navzočnostjo plemstva v obeh belokranjskih meščanskih naseljih je vsekakor povezan privilegirani položaj za plemiško posest v Metliki in Črnomlju. V že večkrat omenjenem privilegiju vojvode Leopolda iz leta 1407, ki v obeh mestih osvobaja bremen plemiče in njihove podložnike,¹¹ je namreč za osvoboditev očitno merodajen prav osebnopravni status. Iz sodne prakse pa poznamo poravnavo iz leta 1450 med plemičem, ki je umoril metliškega meščana, in svojci slednjega, pri čemer je pomenljivo, da so bili v sodnem zboru tudi predstavniki mestnega sveta in da so sodili tako po deželnem kot po mestnem pravu.¹²

Navzočnost plemstva je dajala meščanskim naselbinam posebno obeležje, a od kraja do kraja precej različno. Pri obravnavi imunitet in svobodnih hiš smo dokaj podrobno predstavili plemiške osebe in rodbine, ki niso bile vezane na mestne gradove in sedeže trških gospostev, temveč na samo naselbino. V številčnosti njihovih domovanj v posameznem mestu ali trgu se nazorno odraža tudi dejanska navzočnost nižjega plemstva. Poleg Metlike in Črnomlja lahko kot večje "plemiško središče" označimo Krško, medtem ko je, denimo, največje Novo mesto zaznamovala komaj zaznavna prisotnost plemičev. Poseben status je, podobno kot deželnemu glavnemu mestu Ljubljani, pripadal Metliki, upravno-političnemu središču samostojne grofije, kamor je bilo z raznovrstnimi posli in interesi usmerjeno okoliško plemstvo. V drugih mestih in trgih najdemo plemiče v skupini namestnikov zemljiškega gospoda (upravniki gospostev in mest, gradiščani na gradovih), kot gosposčinske uradnike (deželni sodniki) ter posestnike, ki so imeli tu in v okolici del svojih posesti.¹³

Večje spremembe, ki niso prvenstveno povezane z osebnopravnim položajem plemstva, so v 14. stoletju nastopile na upravnem področju, pri upravljanju zemljiških gospostev. Tako kot klasična fevdna se je tudi grajsko-fevdna uprava začela umikati novi, uradniški. Skladno s tem procesom je potekalo izginjanje starih domačih ministerialnih rodbin in nasploh številčno krčenje plemiške komponente mestnega in trškega prebivalstva.¹⁴

6. Pravno-upravni razvoj in ureditev mest in trgov

Pravno-upravna ureditev mest in trgov ne zadeva samo vprašanja

¹⁵ Nazoren primer je gorenjski Tržič, ki je bil leta 1492 povzdignjen v trg, a mu je šele v 17. stoletju uspelo za določen čas izoblikovati lastno upravo s sodnikom, svetom in trškim pečatom (ARS, Deželni stanovi za Kranjsko, sk. 521, fasc. 304 b, str. 129, 8. 4. 1666). Kot so pozneje poročali sami Tržičani, od požara leta 1689 niso več volili sodnika, neuspešna pa je bila tudi njihova prošnja cesarju leta 1729, naj jim potrdi zgorale svoboščine z dodatkom o letnih volitvah trškega sodnika (ARS, Vicedomski urad za Kranjsko, sk. 243, I/128, lit. N II-2, 13. 9. 1729). Sredi 18. stoletja so Tržičani spet veljali za navadne podložnike, ki so opravljali tlako in priznavali za trškega sodnika upravitelja tržiškega gospostva (ARS, Reprezentanca in komora v Ljubljani, fasc. XXVIII, sk. 88, 10. 11. 1752).

¹⁶ Prim. Sergij Vilfan, Novomeški mestni privilegij iz leta 1365, v: Novo mesto 1365–1965. Prispevki za zgodovino mesta, Maribor – Novo mesto 1969, str. 88 sl.

¹⁷ Prim. P(eter) Radics, Aus dem Privilegienbuche der Stadt Gottschee, v: Argo. Zeitschrift für kramische Landeskunde II (1893), str. 187–188; Jože Mlinarič, Krško in njegova gosposčina v srednjem veku, v: Krško skozi čas 1477–1977, Krško 1977, str. 39–40, 42–44; Božo Otorepec, Ob 500-letnici mesta Višnja Gora, v: Zbornik občine Grosuplje X, Grosuplje 1978, str. 282–283.

¹⁸ Prim. Otto Brunner, Land und Herrschaft. Grundformen der territorialen Verfassungsgeschichte Österreichs im Mittelalter, Darmstadt 1984, str. 350–354.

avtonomije, ampak uprave in sodstva nasploh, torej tudi vse tiste zunanje oblastne organe, ki so predstavljali prvo stopnjo oblasti, kjer ta ni bila v domeni mesta oziroma trga samega. V prepletajočem se razvoju uprave in samouprave se mesta razlikujejo od trgov predvsem po dveh značilnostih. V mestih je bil razvoj v smeri osamosvojitve uprave in notranje diferenciacije hitrejši in popolnejši, saj se je opiral na podeljene privilegije in zapisano mestno pravo. Trgi so bili nasprotno vezani na zemljiško gospostvo, povečini brez trajno zagotovljenih pravic in zato veliko bolj odvisni od volje vsakokratnega trškega gospoda. Njihov emancipacijski proces je bil temu primerno počasnejši, končni rezultat v najboljšem primeru nepopolna kopija mestne samostojnosti, poleg tega pa so lahko trgi zlahka izgubili v praksi že pridobljene, a ne tudi s privilegiji zagotovljene pravice.¹⁵ Druga značilnost, posledica prve, je bila zelo različna stopnja pravno-upravne samostojnosti trgov: od neobstoječe, pri kateri se trška naselja niso razlikovala od drugih urbarialnih naselij, do sodno in upravno precej samostojnih trgov, katerih dosežena avtonomija je bila blizu mestni.

Glede na slábo dokumentiranost dogajanj v dolenskih mestih in trgih v poznem srednjem veku je naše védenje o pravno-upravnem razvoju omejeno. Slediti je mogoče le njegovim temeljnim potezam. Tako skoraj povsod velja pravilo, da se v virih najprej pojavijo posamezni meščani, nato sodniki in slednjič meščanski korporaciji občina in svet, ki sta v srednjeveških trgih še redki.

Čeprav je bilo kostanjeviško-novomeško mestno pravo iz 14. stoletja razmeroma obsežen in sistematičen vir za pravni položaj obeh najstarejših mest, ne pove skoraj nič o notranjih upravnih razmerah.¹⁶ V tem pogledu so zgovornejši privilegiji treh novoustanovljenih mest iz let 1471–1478,¹⁷ iz katerih izhaja, da je njihova dotlej dosežena oziroma tedaj pridobljena stopnja samouprave na višji ravni, kot sta bili v 14. stoletju kostanjeviška in novomeška, ki sta medtem prav tako napredovali. Stopnja avtonomnosti mest se je ob koncu srednjega veka močno poenotila, kar je sicer značilno za širši notranjeavstrijski prostor. Novoustanovljena mesta so tako dobila enake splošne pravice, kot so se dotlej uveljavile pri večini deželno knežjih mest in ki predstavljajo tako rekoč dokončno izoblikovano mestno avtonomijo.

Za srednjeveške trge, najsi gre za tri, v letih 1471–1478 povzdignjene v mesta, ali za one, ki so ostali trgi do konca obravnavane dobe, imamo že tako na splošno manj virov kot za mesta. Ob pomanjkanju privilegijev se je pri proučevanju upravnega in avtonomnega razvoja mogoče opreti skoraj samo na ohranjene "preostanke" iz javnega poslovanja, ki so tudi pri mestih nepogrešljiv vir za prenekatero vprašanje. Ker so podatki za večino trgov lapidarni, dopolnjuje podobo o srednjem veku pogosto šele retrogradno sklepanje na podlagi ugotovitev za 16. stoletje.

Poleg že obravnavanih elementov pravnega okvira srednjeveških mest se je treba dotakniti še ene okoliščine, ki je prav tako bistveno določala razvoj njihove pravno-upravne ureditve. Gre za razmerje mestnega gospoda do mestnega prebivalstva kot skupnosti. Gospod je izvrševal oblast nad meščansko občino kot celoto in ne nad posameznim meščanom, ki je bil kot član skupnosti osebno svoboden, vendar na svoj način materialno in osebno zavezan meščanstvu. Mestno gospostvo je pomenilo odnos zvestobe, ki jo je meščanska občina prisegla mestnemu gospodu v zameno za zaščito in varnost,

¹⁹ Prim. S. Vilfan, *Pravna zgodovina*, str. 157–158; Fran Zwitter, *Starejša kranjska mesta in meščanstvo*, Ljubljana 1929, str. 27–31.

²⁰ S. Vilfan, *Pravna zgodovina*, str. 159–160; F. Zwitter, n. d., str. 27–31; prim. Franz Mathis, *Zur Bevölkerungstruktur österreichischer Städte im 17. Jahrhundert* (Sozial- und wirtschaftshistorische Studien, Band 11), Wien 1977, str. 109 sl.

²¹ Celo pri listinah, s katerimi so slovenska in avstrijska mesta leta 1364 jamčila dedno pogodbo med Luksemburžani in v katerih nastopajo v prvi osebi "sodnik, svet in meščani", je upravičen dvom, ali odražajo dejansko stanje uprave, saj so listine sestavljene po enakem vzorec, tako je vsakič spremenjeno le ime kraja (prim. Božo Otorepec, *Srednjeveški pečati in grbi mest in trgov na Slovenskem*, Ljubljana 1988, str. 84).

sama pa se je obvezala k vojaškim in davčnim dolžnostim.¹⁸

Proces emancipacije mesta od gospodstva je bilo nikoli dokončno izpeljano prenašanje pristojnosti z mestnega gospoda in njegovih uradnikov na avtonomne meščanske korporacije. Avtonomna in gospodova oblast sta se tako vseskozi prepletali. Že v zgodnji dobi se je delokrog *meščanske veče*, temeljnega mestnega samoupravnega organa, prenesel na ožji organ izvoljenih prisednikov – *dvanajstijo*. *Sodnik*, prvotno gospodov organ, je v pomembnejših in spornih zadevah predsedoval večji oziroma dvanajstiji, ki sta na drugi strani pri izvrševanju sodstva sodelovali v obliki prisedništva. Na Slovenskem je razvoj mestnih organov dosegel višjo stopnjo nekako v 14. stoletju. Postopoma, od mesta do mesta časovno neuskkljeno, je na mesto avtonomne veče z dvanajstijo stopil mestni svet, gospodovega sodnika pa je zamenjal izvoljeni mestni sodnik.¹⁹

Od konca srednjega veka je kazal notranji ustroj mestne samouprave celinskih mest na Slovenskem in v habsburških dednih deželah v vseh bistvenih potezah močno enotnost. Na čelu uprave in samouprave je stal izvoljeni *mestni sodnik* kot naslednik nekdanj gospodovega organa. Iz mestne *veče*, prvotno temeljnega organa *občine* vseh svobodnih meščanov, so se postopoma razvili ožji organi (korporacije). *Dvanajstijo* kot organ veče je s spremenjenim značajem nasledil *notranji svet*, ki se je od nje popolnoma osamosvojil in jo spravil v podrejeno vlogo. Mestni sodnik in notranji svet sta imela dvojen položaj. Na eni strani sta bila predstavnik mesta in njegova oblast, na drugi strani pa izvrševalca oblasti v imenu mestnega gospoda, pozneje deželnega kneza in njegovih organov. Trenja med občino meščanov in notranjim svetom so kot posebno zastopstvo občine rodila še *zunanji svet*. Ta je bil z delom svojih članov navzoč pri uradnih opravkih sodnika in sveta, vendar brez pravice soodločanja. Slednjič je občina doživela skrčenje na večjo skupino imenovancev, ki je prevzela njeno ime – občina, a je niso več sestavljali vsi meščani. Prava oblast je bila tako v rokah notranjega sveta s sodnikom, medtem ko se je moč vseh drugih korporacij navadno omejevala na pravico volitev mestnega sodnika.²⁰

Zlasti do druge polovice 15. stoletja, ki je že razmeroma dobro dokumentirana, ostaja v zvezi s pravno-upravnim razvojem dolenjskih mest precej nedorečenosti. Tako lahko, denimo, tudi deželnoknežji mestni privilegiji kot najbogatejši viri odprejo več vprašanj, kot dajo odgovorov, saj nekateri govorijo o organih, za katere niso dovolj znane pristojnosti, medtem ko drugi deloma opredeljujejo delokrog, ne da bi bila dovolj jasna vsebina in izvor organa. Podobo moremo dopolniti le s pomočjo analogij, kar pa je veliko zanesljivejša pot pri splošnem razvoju kot pri konkretnostih in ugotavljanju ureditve posameznega mesta.

Verodostojnejša so razumljivo pričevanja in samopoimenovanja, ki so jih mestni organi pustili o sebi, kakor dokumenti, v katerih ti organi nastopajo kot naslovnik ali v kakšni obrobni vlogi.²¹ Skladno z opisanimi razvojnimi spremembami se je preoblikovala vsebina upravnih in pravnih pojmov ter poimenovanj organov. Stalnica vseh obravnavanih stoletij je nespremenjeni naslov sodnika (*judex, richter*), pri katerem iz sobesedila mestoma ni zanesljivo ugotovljivi niti teritorialni delokrog (mestni, deželski sodnik itd.), določnejše oznake pa so redke (*landrichter, stadtrichter, markrichter*). Posebno vprašanje predstavlja nejasno razlikovanje med postavljenim in izvoljenim

²² Npr. omemba sodnika v Metliki (*richter ze dem Newenmarcht*) leta 1344 (regist 1344 VI. 10., s. I. v: F. Komatar, *Das Schloßarchiv in Auerperg*, v: MMVK XVIII (1905), str. 166, št. 71.

²³ Tak primer je, denimo, glavar mestnega gospoda Novega mesta, na katerega se je leta 1400 sklicevala neka zastavitvena listina (regist 1400 V. 1., s. I. v: France Baraga, *Kapiteljski arhiv Novo mesto. Regesti listin in popis gradiva (Acta ecclesiastica Sloveniae 17)*, Ljubljana 1995, str. 58–59, št. 26).

²⁴ Prim. B. Otorepec, n. d., str. 32.

sodnikom, ponekod tudi med trškim in mestnim, pri čemer bi prav določnejše poimenovanje lahko odpravilo dvom, ali je neko naselje po merilih dobe veljalo za trg ali že za mesto.²² Podobna zadrega nastane pri drugih funkcionarjih, zlasti če gre v določenem mestu oz. trgu za osamljeno omembo.²³

Prav tako nedorečena ostaja marsikdaj vsebina izvorno avtonomnih mestnih organov. Pri uporabi enakega imena ni moč izključiti divergence med njegovo splošno uveljavljeno vsebino ter pojmovanjem v konkretnem mestu ali v specifičnih okoliščinah. Dokumentirana terminologija za dolenska mesta je sploh skromna. Samo v starejših zasledimo dvanajstijo, ki jo je že izpodrival mestni svet, nikjer pa ne srečamo večje.

Kjer o avtonomnih organih ni pisnih poročil ali pa so malopovedna, so pomemben pokazatelj oblikovanja mestne samouprave izsledki sfragistike. Od pridobitve določene samostojnosti mest in trgov je bila odvisna uporaba lastnega pečata, ki s svoje strani priča o obstoju take skupnosti. Med institucijami samouprave in pečatenjem obstaja tesna povezava, pri čemer se pojav pečata ne veže nujno na že izoblikovani mestni svet, temveč na splošno na razvoj svetovalskih kolegijev. Za pečatenja skupnosti torej ni bila odločilna uvedba dokončno izoblikovane svetovalske ustanove, temveč že zarodki zanj oziroma sploh prizadevanja meščanov za samostojnost, kar potrjujejo zlasti primeri s Štajerskega.²⁴

V **trgih** se je oblikovanje samouprave tako kot sodno-upravna ureditev gibalo v precej drugačnih okvirih kot pri mestih, kjer so bile predpostavke že v osnovi naravnane v smeri avtonomnega subjekta, utemeljenega na zapisanem mestnem pravu. Pri trgih se je – glede na njihovo zelo raznoliko vsebino – skozi celotno obravnavano dobo kazal tudi širok spekter oblik (samo)uprave. Ponekod se je vseskozi obdržalo izhodiščno stanje popolne vključenosti trga kot urbarialnega naselja v zemljiško gospodarstvo, tako da trška skupnost ni funkcionirala dosti drugače kot vaška. Nad stopnjo vaške skupnosti so se trgi dvignili tedaj, ko je trški gospod nekatere svoje pristojnosti prenesel na posebne trške organe, in sicer ne glede na to, ali je slednje postavljaj sam ali se je oprl na strukturo že obstoječe notranje avtonomije. V obravnavanem prostoru je slaba dokumentiranost delovanja trških organov v veliki meri odraz njihovih majhnih pristojnosti. Svoje prispeva k temu še struktura ohranjenih virov za mesta in trge nasploh. Od poslovanja mestnih organov so se namreč ohranili skoraj izključno dokumenti posestne narave, katerih izdajanje pa načeloma ni bilo v moči trških organov.

Prenašanje predstav o sodno-upravni ureditvi z mest na trge je tako pogojno dopustno samo pri trgih z izoblikovanimi osnovnimi mestnimi značilnostmi, ki so pozneje postali mesta. Poleg Črnomlja, ki naj bi zgodaj dobil enake pravice kot mesto Metlika, je tak primer Višnja Gora, edini trg s temeljnim deželnoknežjim privilegijem in posebnimi pravicami, s katerimi je bila pogojena povzdignitev v mesto. Pri drugih trgih sicer upravičeno sklepamo na posnemanje mestnih vzorcev, vendar uporaba enakih pojmov še ne pomeni vedno tudi njihove enake vsebine. Pojav sodnika, denimo, ni nujno povezan s sodstvom v ožjem smislu besede, ampak gre lahko za pomožni upravni organ trškega gospoda. Predhodne stopnje, preden je sodnik dosegel položaj izvoljenega trškega sodnika s sodnim območjem in jasnimi pristojnostmi, lahko razlikujemo kvečjemu po tem, ali in v

²⁵ Prim. D. Kos, *Med gradom*, str. 149.

²⁶ Npr. sredi 15. stoletja v Višnji Gori (prim. B. Otorepec, *Ob 500-letnici*, str. 281).

²⁷ Kot kaže, je bilo tako v prvi polovici 15. stoletja v trgu Sevnica (prim. B. Otorepec, *Srednjeveški pečati*, str. 178). P. Štih tudi za prvega znanega metliškega sodnika Ulrika domneva, da je izviral iz plemiškega (viteškega) rodu, ki se je imenoval po Metliki, in da je morebiti identičen s sinom leta 1309 omenjenega Poyeta iz Metlike (P. Štih, n. d., str. 133).

²⁸ Edina znana primera na Slovenskem sta privilegija Višnji Gori iz leta 1461 (ARS, Zbirka listin, Kronološka serija, 1461 V. 30., Gradec; prim. B. Otorepec, *Ob 500-letnici*, str. 282) in Ljubnemu, izdan leta 1464 (objava listine 1464 VII. 17. v: Franjo Baš, *Doneski k zgodovini Gornjegrajskega*, v: *Časopis za zgodovino in narodopisje XXXIII* (1938), str. 67).

²⁹ Določila krškega škofijskega administratorja za trg Mokronog iz leta 1531 na primer določajo, da sme trški sodnik soditi tržanu le za prekršek do določene višine kazni, če pa gre za težje primere, je postopek v rokah oskrbnika gospostva (ARS, *Trg Mokronog*, fasc. 1, 1531 II. 11., Strassburg; objava v: Peter Hitzinger, *Auszug aus dem Archiv des Marktes Nassenfuß*, v: *Mittheilungen des historischen Vereins für Krain VIII* (1853), str. 17–19).

kakšnem kontekstu se sodnik navaja zgolj kot sodnik, kot deželski oziroma kot trški sodnik. Ob odsotnosti eksplicitnega poimenovanja je zlasti v zgodnejši dobi zelo problematično enačiti "sodnika" s "trškim sodnikom", še posebej ne v pomenu, kakršnega so imeli sodniki v mestih. Predvsem v 14. stoletju, dokler se funkcija deželskega sodnika ni vezala na gradiščana in so bile omembe samostojne funkcije sodnika pogostejše,²⁵ je treba "krajevnega" sodnika povezovati pač le z deželskim sodstvom, kolikor ni zares tehtnih argumentov v prid drugačnim ugotovitvam.

Deželski sodnik v 15. stoletju je v določenih primerih tudi sam nastopal v vlogi trškega sodnika.²⁶ Naslednja stopnja je stvarna ločenost obeh sodišč in njunih pristojnosti, nato pa personalna ločenost obeh sodnikov, pri čemer zopet ni samoumevno, da bi trški sodnik izhajal iz vrst tržanov, ampak je zemljiški gospod na njegovo mesto postavljajal plemiča ali gosposčinskega uradnika.²⁷ Šele po izposlovanju pravice, da je bil imenovani trški sodnik domačin, ali hkrati s tem je sledila zadnja in v srednjem veku izjemna pridobitev: voljeni trški sodnik, ki ga je trški gospod samo potrjeval.²⁸ Kakšne so bile njegove pristojnosti in ali je dejansko načeloval trški avtonomiji, je seveda vprašanje zase. Tudi obstoj posebnih (trških) sodišč, kakršna srečujemo v 15. stoletju, še ne pomeni popolne ločenosti od deželskega sodstva, ampak je bilo takšno sodišče lahko zgolj sestavni del deželskega z omejenimi pristojnostmi.²⁹

Prav tako je za dolenski prostor do konca srednjega veka zelo malo znanega o trških korporacijah kot drugem, po izvoru avtonomnem nosilcu oblasti. Nobenega dvoma sicer ne more biti o obstoju "notranje trške oblasti" z vsaj tolikšnimi pristojnostmi, kot so jih premogle vaške samouprave. Skladno z gospodarskim pomenom trške naselbine sta rastla samozavest in politični pomen tržanov, kar pa še ni pomenilo formalizacije njihovih predstavništev, ki bi smela navzven nastopati povsem samostojno, mimo organov zemljiškega gospostva.

Marec – maj

MAREC

Prijeteljski počitek na Jurčičevi poti

MULJAVA, 1. marca – Več kot sedem tisoč pohodnikov se je udeležilo jubilejnega 10. pohoda po Jurčičevi poti od Višnje Gore do Muljave. Slavnostni govornik je bil pisatelj in novinar Željko Kozinc.

STRAŽA, 1. marca – Gledališka skupina KD Prečna se je v kulturnem domu premierno predstavila s Hiengovo igro Večer ženinov v režiji Franca Pluta. Z njo so nastopili še v šentjernejski osnovni šoli ter v Kulturnem centru Janeza Trdine.

BREŽICE, 3. marca – Domača glasbena šola je v dvorani prosvetnega doma pripravila koncert z naslovom Naša skupnost.

NOVO MESTO, 5. marca – Pod mentorstvom prof. Vlade Korošec so novomeški gimnazijci v Kulturnem centru Janeza Trdine na oder postavili izvirno enodejanko Zid. Šola. Zid., ki jo je napisal in režiral Peter Golob v sodelovanju z Milanom Golobom in drugimi dijaki.

NOVO MESTO, 6. marca – V okviru Vitrine meseca so v Dolenjskem muzeju predstavili arheološka raziskovanja na najdišču Čatež - Srednje polje na trasi dolenske avtoceste, katerih vodja je bil prof. dr. Mitja Guštin. – V Knjižnici Mirana Jarca je avtorica Andreja Zelinka predstavila knjigo Žaba v loncu. Večer je obogatil kvartet saksofonov učencev novomeške glasbene šole. – V Kulturnem centru Janeza Trdine je potekal koncert simfoničnega orkestra Mariborske filharmonije.

SEVNICA, 6. marca – Svetloba lesenega panja je bil naslov kiparske razstave Pavla Andoljška v Lekos galeriji Ana.

TREBNJE, 6. marca – V kulturnem domu je potekalo območno srečanje otroških gledaliških skupin iz osnovnih šol Mirna, Veliki Gaber in Trebnje.

BREŽICE, 7. marca – V klubu Mladinskega centra se je na literarnem večeru predstavil pisatelj Evald Flisar. – V glasbeni šoli so nastopili učenci GU Elly Bašič iz razreda prof. Anteja Čaglja, nekaj dni pozneje pa so se predstavili še študentje Akademije za glasbo iz Zagreba.

DOLENJSKE TOPLICE, 7. marca – Moški pevski zbor Svoboda iz Brestanice je popestril otvoritev razstave Tihožitja Duška Rupčiča Miriča v hotelu Kristal. O avtorju je spregovoril Jožef Matijevič.

KOČEVJE, 7. marca – Z nastopom mlade kočevske glasbenice Jasmine Movrin se je v Likovnem salonu pričela slovesnost ob odprtju razstave Društva ljubiteljev likovne umetnosti Kočevje z naslovom To sem jaz.

KRMELJ, 7. marca – Mešani pevski zbor Revoz iz Novega mesta je nastopil na koncertu v kulturnem domu.

MOKRONOG, 7. marca – Najstarejši slovenski pevski zbor Lira iz Kamnika je nastopil na koncertu v počastitev dneva žena v kulturnem domu.

NOVO MESTO, 7. marca – V LokalPatriotu sta nastopila Vlado Kreslin in Chris Eckman.

RIBNICA, 7. marca – V galeriji Miklove hiše so odprli slikarsko razstavo Bela krajina Marije Rus.

STARI TRG, 7. marca – Igralska skupina študentov iz ljubljanskega Frančiškovega študentskega doma je s komedijo gostovala v osnovni šoli, prihodnje dni pa tudi v dragatuškem in gradaškem kulturnem domu.

STUDENEC, 7. marca – KD je povabilo v gasilski dom na ogled komedije Dohodnina ali deset novih idej za goljufe v izvedbi gledališke skupine KD Stane Kerin iz Podbočja.

ŠMARJEŠKE TOPLICE, 7. marca – V avli zdravilišča so na ogled postavili razstavo del šestih likovnih ustvarjalcev: Itaka Samblich, Jelke Kupec, Marijana Maznika, Marjana Miklavca, Veljka Tomana in Jasne Vukmirovič. Kot glasbeni gost je nastopil violinski duo Petre Božič in Šejle Mujić.

BRESTANICA, 8. marca – Na prireditvi Pozdrav pomladi v Domu Svobo-

Dr. Aleš Debeljak v Novem mestu

de so nastopili recitatorji KD Svoboda, citrarka P. Vovčko in pevka M. Grile.

BREŽICE, 8. marca – V klubu Mladinskega centra so odprli razstavo del Romilda Kumarja.

ČRNOMELJ, 8. marca – Na prireditvi Šopek Belokranjicam sta nastopila pevski zbor Belt in tamburaška skupina Dupljak.

KRŠKO, 8. marca – Tatjana Lapuh je v dvorani v parku predstavila svoj knjižni prvenec Preludij v žitu.

NOVO MESTO, 8. marca – Žumberški tamburaši so v Narodnem domu pospremili otvoritev slikarske razstave Janka Krajičiča in Steva Markovića.

SEMIČ, 8. marca – Ob peti obletnici delovanja so člani Društva podeželske mladine v kulturnem domu zaigrali komedijo Ta mlade.

MIRNA PEČ, 9. marca – Domače KUD je v kulturnem domu premierno zaigralo Molierovo komedijo Zdravnik po sili v režiji Staše Vovk.

KRŠKO, 12. marca – V kulturnem domu so učenci OŠ Jožeta Gorjupa iz Kostanjevice uprizorili otroško opero M. Voglarja Debela repa.

NOVO MESTO, 12. marca – V Dolenjskem muzeju je potekala predstavitev lanskoletnih slovenskih arheoloških izkopavanj.

DOLENJSKE TOPLICE, 13. marca – Na humanitarnem koncertu so v osnovni šoli nastopili gojenci Toom Mutters Schule iz Frankfurta.

KRŠKO, 13. marca – Trio Igorja Bezgeta je nastopil v klubu za mlade.

NOVO MESTO, 13. marca – V Narodnem domu je potekalo srečanje z esejistom, kritikom, prevajalcem in urednikom dr. Alešem Debeljakom, ki ga je vodila Jadranka Matič Zupančič. Za glasbeno popestritev je poskrbel kvartet saksofonov Glasbene šole Marjana Kozine. – V Kulturnem centru Janeza Trdine je bila dramska prestava za otroke Volk in sedem kozličkov.

TREBNJE, 13. marca – Na literarnem večeru v gostilni Šeligo se je predstavil domači pesnik in pisatelj Janez Pungartnik, nastopil pa je kvartet Stil. – Gledališče Toneta Čufarja je v kulturnem domu zaigralo igrico Modra vrtnica.

ČRNOMELJ, 14. marca – KUD Gledališče Krka je v kulturnem domu zaigralo parodijo Življenje je onkraj v priredbi in režiji Marjane Hočevnar. Predstavo so ponovili tudi v KD Metlika.

MIRNA, 14. marca – KUD Mirna Peč je v kulturnem domu nastopilo s komedijo Zdravnik po sili, predstavo so ponovili še enkrat na domačem odru kulturnega doma, v kulturnem domu v Straži in na Mirni ter v OŠ Škocjan.

ŠENTJERNEJ, 14. marca – Učenci glasbene šole in šentjernejske osnovne šole so popestrili otvoritev razstave slik in kipov Valterja Rabiča z Gorenjskega v Novi Ljubljanski banki.

VIŠNJA GORA, 14. marca – Na osnovni šoli je bil koncert šolskih pevskih zborov stiške osnovne šole s predstavitevijo projekta Letni časi in nastopom vokalnega kvinteta Spev iz Mirne Peči.

BREŽICE, 15. marca – V Mladinskem centru so odprli razstavo barvnih fotografij Eritreja Darka Šebreka.

DOBRAVA PRI ŠKOCJANU, 15. marca – Na proslavi ob materinskem dnevu sta nastopila pevska in dramska skupina cerkvenega mešanega pevskega zbora Dobrava.

DVOR, 15. marca – V večnamenski dvorani so obiskovalci lahko prisluhnili suhokranjskim zborom: mešanima pevskega zboroma z Dvora in Ambrusa ter moškemu pevskega zboru Ambrus.

GRIBLJE, 15. marca – Članice Društva kmečkih žena so v sodelovanju s šolo pripravile praznovanje materinskega dne. Otroci so se predstavili tudi z igrico Mojca Pokraculja, nastopili pa so še člani družinskega tria Filak ter domače pevke.

KRŠKO, 15. marca – Posavska skupina Lava je imela koncert v klubu za mlade Zvezda. – Učenci domače glasbene šole so pospremili otvoritev razstave risb Sebastjana Starca iz Dolenje vasi v kulturnem domu.

ZAGREB, 16. marca – Trebanjske mažorete so se kot edine slovenske predstavnice udeležile slovesnosti ob 10. obletnici zagrebških mažoret.

NOVO MESTO, 17. marca – Na letnem družinskem srečanju na OŠ Grm

Tamburaški orkester KUD Otona Župančiča Artiče pod vodstvom Dragutina Križaniča

so se predstavili malčki zasebnega glasbenega vrtca Ringa raja.

BREŽICE, 18. marca – Drama SNG Maribor je v prosvetnem domu uprizorila komedijo Čaj za dve.

KRŠKO, 18. marca – V Galeriji Krško so odprli razstavo grafik samostojnega umetnika, akademskega slikarja Gorazda Šimenka iz Ljubljane. Za prijetno vzdušje sta poskrbela glasbenika Daniel Ivša in Andreja Zlatič.

NOVO MESTO, 18. marca – Na prireditvi Grmsko srečanje na OŠ Grm, ki je potekalo pod naslovom Nokturno z Messiaenom za dva slikarja in plešalko, so nastopili Matej Metlikovič, Janko Orač in Eva Stramšek.

ČRNOMELJ, 19. marca – V kulturnem domu je Teater 55 izvedel komedijo Čas je za spremembo.

KRŠKO, 19. marca – Čarovnik iz Oza je naslov predstave Plesnega foruma Celje v kulturnem domu.

NOVO MESTO, 19. marca – V Kulturnem centru Janeza Trdine se je KUD Otočec predstavil s komedijo Dohodnina v režiji Melite Beve in Franca Ivnika. Predstavo so ponovili v trebanjskem kulturnem domu.

DVOR, 20. marca – Podružnična šola in vrtec sta povabila na proslavo ob materinskem dnevu.

NOVO MESTO, 20. marca – Pričela se je območna revija predšolskih in otroških pevskih zborov, na kateri je v Kulturnem centru Janeza Trdine nastopilo devet pevskih zborov. – Na knjižni čajanki Primi pesmico za rep v Knjižarni Mladinska knjiga so predstavili zbirke pesmi za otroke.

RIBNICA, 20. marca – V Miklovi hiši so predstavili knjigo Zbrani spisi I dr. Jakoba Riglerja.

ARTIČE, 21. marca – Tamburaški orkester KUD Otona Župančiča je svojo 35-letnico obeležil s koncertom, na katerem je orkester pod taktirko Dragutina Križaniča nastopil s številnimi solisti, nastopili pa so tudi Trebeški drotarji. Podelili so Gallusove značke.

BREŽICE, 21. marca – V pozdrav pomladi je bil naslov koncerta v klubu Mladinskega centra.

ČATEŽ, 21. marca – V hotelu Terme Čatež so odprli razstavo Pozdrav pomladi, na kateri se je s slikami na svilo predstavila ugledna hrvaška umetnica Anita Krolo.

HROVAČA, 21. marca – Na prvi prireditvi Škrabčev literarni dvojec s krmarjem na skednju Škrabčeve domačije sta se predstavila pesnik Andrej Medved in Nataša Kočevar.

ŽUŽEMBERK, 21. marca – V OŠ so pripravili proslavo ob materinskem dnevu, kjer so poleg otrok šole in vrtca nastopile tudi pevke Žitnega klasa.

KOSTANJEVICA, 22. marca – V četrtek zvečer je bil naslov letnega koncerta ženskega pevskega zbora Aktiva kmečkih žena pod Gorjanci v kulturnem domu. Gostje večera so bili mladi harmonikarji iz Podbočja, koledniki iz Bušeče vasi ter pesnik z Malenc Tone Kuhar.

KRŠKO, 22. marca – V klubu za mlade Zvezda je bila gledališka predstava monospolnega gledališča Tega ti nisem jaz povedala v izvedbi Irene Duša in Nataše Jereb. – S komedijo Norčije v spalnicah v režiji Marjane Bromše se je v kulturnem domu predstavilo KD Svoboda Brestanica.

NOVO MESTO, 22. do 23. marca – Drev pa gremo snubit je bil naslov večera ljudskih plesov in pesmi Folklornega društva Kres v Kulturnem centru Janeza Trdine.

Drev' pa gremo snubit s folklorno skupino Kres

FOTO: MIM

Hišasta žara z najdišča Draga, razstavljena na Vitrini meseca v Dolenjskem muzeju

SROMLJE, 22. marca – Na prireditvi ob materinskem dnevu so nastopili otroci šole, zbor Sromlje, Ljudski pevci Sromlje in trio Vitas z Bizeljskega.

ŠENTLOVRENC, 22. marca – KUD Marije Kmetove je v kulturnem domu pripravilo pomladni koncert, na katerem so se predstavili domači mešani pevski zbor Strune, moški pevski zbor Zagoriški fantje, dekliška skupina Nov korak ter družina Steklasa z Vrhovega.

BREŽICE, 23. marca – V počastitev materinskega dne je bil v župnijski cerkvi sv. Lovrenca koncert.

DOBOVA, 23. marca – KD Zvezda je s koncertom v tamkajšnji cerkvi obeležilo petletnico delovanja in materinski dan.

RAKA, 23. marca – Župnija Raka je skupaj s šolo in vrtcem pripravila proslavo ob materinskem dnevu, na kateri so poleg otrok nastopili domači moški zbor, Srake z Rake ter ženski vokalni kvintet Spev iz Mirne Peči. Gostja je bila dobrotnica leta 2002 Silva Papež iz Šmihela pri Žužemberku.

SOTESKA, 23. marca – Na prireditvi ob materinskem dnevu je nastopil otroški zbor, mladi iz soteške fare pa so uprizorili igrico Družinske zadeve.

NOVO MESTO, 25. marca – V Zavarovalnici Tilia se je s svojimi slikami predstavil Jože Kotar. – V Kulturnem centru Janeza Trdine je bil prvi promocijski koncert plošče Over the Rainbow z Vladom Batisto, Alenko Godec, String.si in Obalnim komornim orkestrom.

TREBNJE, 25. marca – Na prireditvi za materinski dan so v kulturnem domu nastopili Ljoba Jenče in učenci domače osnovne šole. V Baragovi galeriji so nato odprli razstavo del slikarke Alde Posavec.

BREŽICE, 26. marca – Igrajmo, igravimo se, veselo rajajmo je bil naslov območne revije otroških folklornih skupin v prosvetnem domu. Nastopilo je pet skupin iz Artič, Brežic in Novega mesta.

KRŠKO, 26. marca – V Dvorani v parku je nastopil kvartet rogov z gosti.

BREŽICE, 27. marca – Mini teater je v Mladinskem centru nastopil z lutkovno predstavo Palček.

KOČEVJE, 27. marca – Pod imenom Ples in gib je v Šeškovem domu potekalo 4. območno srečanje mladih plesnih ustvarjalcev.

KRŠKO, 27. marca – V klubu za mlade Zvezda je Večer pod dežnikom potekal z Marijo Kalčič Mirtič in Dixieland bandom.

NOVO MESTO, 27. marca – Na Vitrini meseca so v Dolenjskem muzeju predstavili najdišče Draga. Vodja izkopavanj je bil arheolog Borut Križ.

TREBNJE, 27. marca – V kulturnem domu je potekalo območno srečanje lutkovnih skupin.

ČRNOMELJ, 28. marca – Dramska skupina Srednje šole Črnomelj je v kulturnem domu premierno uprizorila predstavo Iztoka Lovriča Polnočni eksces v režiji prof. Helene Vukšinič.

DOLENJA VAS, 28. marca – Dramska sekcija Veseli oder KD Dolenja vas je povabila na ogled izvirne komedije Kdo spet trka? v gasilski dom. Predstavo so ponovili v kulturnem domu v Artičah.

DOLENJSKE TOPLICE, 28. marca – V Hotelu Kristal je imel koncert mešani pevski zbor Cantate nobiscum.

KOČEVJE, 28. marca – V Glasbeni šoli je bil koncert s podelitvijo priznanj državnega tekmovanja Temsing.

KOSTANJEVICA, 28. marca – V Lamutovem likovnem salonu so odprli razstavo del akademskega slikarja Nikolaja Beera, ki jo je predstavila kustosinja Katja Ceglar.

KRŠKO, 28. marca – V klubu za mlade Zvezda so odprli fotografsko razstavo Aleša Serajnika.

METLIKA, 28. marca – V Ljudski knjižnici je bilo srečanje z Vido Žabot.

MIRNA PEČ, 28. marca – V osnovni šoli je potekalo območno srečanje otroških gledaliških skupin.

NOVO MESTO, 28. marca – Ob 25-letnici mešanega pevskega zbora Revoz, ki ga vodi Cvetka Krampelj, je bil koncert v Kulturnem centru Janeza Trdine. Podelili so tudi Gallusove značke.

MIRNA, 28. marca – KUD Klas Mirna je v cerkvi sv. Janeza Krstnika

Prizor zadnje večerje iz pasijona, ki ga je KUD Klas Mirna uprizoril na Mirni, v Novem mestu in drugih krajih

pripravila Zgodbo o odrešilnem trpljenju. Predstavo so igralci ponovili tudi v Kulturnem centru Janeza Trdine.

PIŠECE, 28. marca – Na OŠ je potekal 12. glasbeni festival.

SENOVO, 28. marca – V Domu 14. divizije je potekalo srečanje plesnih skupin krške občine.

ADLEŠIČI, 29. marca – V kulturnem domu si je bilo mogoče ogledati območno revijo odraslih folklornih skupin Bele krajine.

BREŽICE, 29. marca – Filmski režiser Boris Petkovič je vodil video in filmski seminar v Mladinskem centru. – Skupina Bube je v mladinskem centru pripravila predstavo Cabubaret - Miss Slovenije ima kratke noge.

DVOR, 29. marca – KD Gledališče Krka je v večnamenski dvorani zaigralo predstavo Življenje onkraj.

KRŠKO, 29. marca – Slovensko ljudsko gledališče Celje je v kulturnem domu predstavilo komedijo Tartuffe.

RAZBOR, 29. marca – Kulturno, športno in turistično društvo Blaž Jurko je skupaj z župnijo tudi letos pripravilo Razborski pasijon. Izšla je tudi posebna knjižica o Razborskem pasjonu. Predstavo so igralci večkrat ponovili.

SEVNICA, 29. marca – V kulturni dvorani si je bilo mogoče ogledati glasbeno predstavo Hotel Pipika s petimi piščančki, kar ni kar tako.

MIRNA PEČ, 30. marca – Pevska skupina Čebelice pod vodstvom Milke Obrekar iz Društva podeželskih žena Mirna Peč je v kulturni dom povabila na prvi samostojni koncert. Nastopili so še domači otroški cerkveni pevski zbor, mirnopeški harmonikarji in člani kulturnega društva.

NOVO MESTO, 30. marca – Špas teater se je v Kulturnem centru Janeza Trdine predstavil z igro Mišelovka.

SEVNICA, 30. marca – V Lekos galeriji Ana sta nastopila kantavtorica Jerca Mrzel in pianist Emil Glavnik.

BRESTANICA, marca – V kulturni dvorani je zapel Kvintet KD Svoboda Brestanica, ki ga vodi Stanka Macur.

DOBREPOLJE, marca – Kulturni praznik so v dobrepoljski občini proslavili s koncertom učencev svojega oddelka glasbene šole, ki so v Jakličevem domu dobili tudi nove prostore.

KOSTANJEVICA, marca – V Kabinetu Bogdana Borčiča v Galeriji Božidarja Jakca so v začetku meseca na ogled postavili novo postavitev grafik tega uglednega umetnika.

KRANJ, marca – V razstaviških prostorih Sava in Kokra je bila na ogled slikarska razstava Motivi iz Krajinskega parka Lahinja avtorjev Jožeta Eržena iz Kranja in Dirka Hejja iz Dragatuša.

LJUBLJANA, marca – Režiser Matjaž Berger, Novomešan po rodu, je prevzel delo novega programskega direktorja Slovenskega mladinskega

MAREC

gledališča v Ljubljani. – V konkurenci 31 avtorjev je na fotografskem natečaju in razstavi Prosti čas - rekreacija Marko Pršina iz Dolenjskih Toplic za tri fotografije prejel dve nagradi: 1. mesto za posamezno barvno fotografijo ter diplomu za posamezno barvno fotografijo.

METLIKA, marca – Potekalo je srečanje tamburaških skupin Dolenjske, Posavja in Bele krajine z naslovom Naj zaslišim tamburico.

MULJAVA, marca – Od začetka meseca je bila v galeriji Kresnička na Jurčičevini na ogled likovna razstava izbrane male plastike Lučke Koščak.

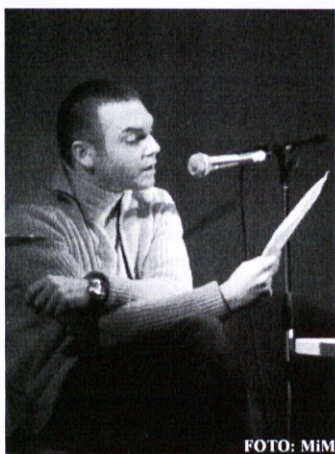
NOVO MESTO, marca – V gimnaziji je Založba Karantanija predstavila zgoščenki Josipa Jurčiča in Ivana Tavčarja.

SEVNICA, marca – V Galeriji Ana je ljubljanski pesnik Jurij Marussig prestavil svojo tretjo pesniško zbirko Vonj po suhi travi.

STIČNA, marca – V samostanu Stična so podelili Jurčičeva priznanja, tri so šla tudi v roke posameznikom iz KD Dobropolje: Aniti Ahačevčič, Damjani Palčar in Janezu Nosetu ml.

VELENJE, marca – V galeriji Kulturnega centra Ivana Napatnika je izbor svojih grafičnih listov razstavljala akademska slikarka Nataša Mirtič iz Novega mesta.

APRIL

Sebastijan Pregelj med branjem v LokalPatriotu v Novem mestu

BREŽICE, 1. aprila – V prosvetnem domu je s predstavo Mi, otroci s postaje Zoo gostovala domača gledališka skupina KUD Teaterfraj.

ARTIČE, 2. aprila – Območna izpostava Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti Brežice je v sodelovanju z artiško osnovno šolo pripravila v šoli območno revijo mladinskih pevskih zborov, na kateri je nastopilo sedem osnovnošolskih zborov iz Artič, Velike Doline, Globokega, Bizeljskega, Cerkelj, Dobove in Brežic.

METLIKA, 2. aprila – Ob mednarodnem dnevu knjig za otroke sta Ljudska knjižnica in Društvo prijateljev mladine v kulturnem domu pripravila zaključek bralne značke za predšolsko mladino s predstavo Melite Osojnik Zgodba o izgubljeni dudi.

NOVO MESTO, 2. aprila – Mavrično ribico je na prireditvi prejelo 150 mladih bralcev iz Novega mesta in Mirne Peči, nato pa so si za nagrado ogledali igrico lutkovnega gledališča Minitheater iz Ljubljane.

BREŽICE, 3. aprila – V Galeriji Posavskega muzeja so odprli območno fotografsko razstavo Brežice 2003, za katero je izbor naredil Oskar Dolenc. Otvoritev sta popestrila flavtistka Andreja Zlatič in harmonikar Daniel Ivša.

NOVO MESTO, 3. aprila – V Knjižnici Mirana Jarca so pripravili prireditev in otvoritev razstave Cirila Velkovrha Ob planinski poti Jakoba Aljaža. – V klubu LokalPatriot so pripravili predstavitev proznega prvenca Sebastijana Preglja Svinje brez biserov.

TREBNJE, 3. aprila – Večer ženinov je naslov predstave, s katero je Gledališče Prečna nastopilo v kulturnem domu, nekaj dni pozneje pa tudi v šmarješki osnovni šoli ter v semiškem in metliškem kulturnem domu.

VINICA, 3. aprila – V spominski hiši Otona Župančiča je potekalo srečanje mladih literatov Bele krajine, Dolenjske in Posavja. Mladim sta spregovorila prof. Ivan Gregorčič in prof. Helena Vukšinič, selektorja, ki sta za najboljši prispevek izbrala dramsko besedilo Zid. Šola. Zid. Petra Goloba z Rateža.

BREŽICE, 4. aprila – Z izborom svojih oblikovalskih del se je v galeriji Kluba Mladinskega centra predstavil Matija Draksler.

ČRNOMELJ, 4. aprila – Prešernovo gledališče iz Kranja je v kulturnem domu gostovalo z Molierovo komedijo Skopuh.

NOVO MESTO, 4. aprila – V OŠ Drska je potekala območna revija mladinskih pevskih zborov.

NOVO MESTO, 4. do 7. aprila – Ob občinskem prazniku Mestne občine Novo mesto so v Narodnem domu odprli razstavo Magde Lojk Za rdečo zaveso, v Kulturnem centru Janeza Trdine se je predstavil orkester in folklorna skupina Bošnjaške zajednice kulture Preporod iz Bihača, na Glavnem trgu je s promenadnim koncertom nastopila Mestna godba, ob svetovnem dnevu

APRIL

Romov so Romi predstavili svoje tradicionalne ples, pesem in igro, v Narodnem domu je Senzorialno gledališče uprizorjalo Popotovanje junaka Rudolfa. Na osrednji prireditvi so podelili tudi priznanja občine za preteklo leto. Trdinovi nagradi sta šli v roke direktorju Dolenjskega muzeja Zdenku Pielju ter dekanici Visoke šole za upravljanje in poslovanje mag. Ani Blažič. V kulturnem programu so se predstavili solistka Irena Yebuah Tiran ob klavirski spremljavi sestre Leticie ter učenci Glasbene šole Marjana Kozine.

TRŽIŠČE, 4. aprila – Pasijon Zgodba o odrešilnem trpljenju je KUD Klas Mirna izvedlo v cerkvi sv. Trojice, kasneje pa še v mirnski cerkvi.

BREŽICE, 5. aprila – V avli Kluba Mladinskega centra so odprli razstavo otroške knjižne ilustracije Tine Brinovar.

ČRNOMELJ, 5. aprila – V kulturnem domu je potekalo območno srečanje otroških folklornih skupin Bele krajine.

KOČEVJE, 5. aprila – Klub literatov Kočevske je povabil v Šeškov dom na večer zborovskih pesmi in poezije.

KRŠKO, 5. aprila – SNG Opera in balet Ljubljana sta v kulturnem domu gostovala z Verdijevo opero Trubadur.

LOKAPRI ZIDANEM MOSTU, 5. aprila – V kulturnem domu so nastopili fantje iz zasedbe Hiša. Predstavili so ploščo Silicijevo nebo.

ŠENTJERNEJ, 5. aprila – Zdravnik po sili je naslov komedije, ki jo je KUD Mirna Peč izvedlo v osnovni šoli, dan pozneje v dvorskem kulturnem domu, kasneje pa tudi v Kulturnem centru Janeza Trdine v Novem mestu.

VESELA GORA, 5. aprila – Pevci Trebanjskega okteta so povabili na celovečerni koncert v cerkev sv. Frančiška Ksaverja.

MALA LOKA, 7. aprila – V prostorih galerije Point na gradu Mala Loka je bila na ogled razstava olj Vincenca Dušana Šparovca Mokronoškega. Razstavo z naslovom Pomladna žetev so odprli v počastitev dneva Romov.

NOVO MESTO, 8. aprila – Ob svetovnem dnevu zdravja so v restavraciji Splošne bolnišnice pripravili kulturno prireditev z nastopom mešanega pevskega zbora Krka in otvoritvijo razstave likovnih del Marije Prah. – Za polno luno je bil naslov koncerta Zorana Predina z Živimi legendami v Kulturnem centru Janeza Trdine.

SENOVO, 8. aprila – Na območnem srečanju otroških gledaliških skupin so v Domu 14. divizije nastopile štiri skupine iz Kostanjevice, Koprivnice, Velike Doline in Senovega.

ŠENTJERNEJ, 8. aprila – V osnovni šoli je potekala zaključna prireditev predšolske bralne značke Mavrična ribica s podelitvijo priznanj in značk ter lutkovno predstavo Žabji kralj.

BREŽICE, 9. aprila – Na območni reviji otroških pevskih zborov se je predstavilo deset osnovnošolskih zborov iz Brežic, Bizeljskega, Cerkelj, Pišec, Globokega, Velike Doline, Dobove in Artič ter zborček brežiškega vrtca Mavrica.

NOVO MESTO, 10. aprila – V Kulturnem centru Janeza Trdine je potekala medobmočna revija plesnih skupin Dolenjske, Bele krajine in Posavja. – Kvartet Clarifour je obogatil otvoritev razstave del akademskega slikarja Janeza Kneza v Galeriji Krka. – V klubu LokalPatriot so odprli fotografsko razstavo Cvičkarija prihaja domov Boštjana Puelja in predstavili zbornik.

SEVNICA, 10. aprila – V Lekos galeriji Ana so odprli razstavo haig Rudija Stoparja, nastopila pa sta glasbenika Elizabeta in Dragutin Križanič.

TREBNJE, 10. aprila – Na slovesni akademiji, posvečeni Francetu Režunu, so ob Golievih dnevih v CIK-u podelili tradicionalna Golieva priznanja za delo na področju ljubiteljske kulture, ki so jih prejeli: Branko Mežan, Mojca Femec, Stanko Tomšič in Trebanjske mažorete. Slavnostni govornik je bil direktor Javnega sklada RS za ljubiteljske kulturne dejavnosti Igor Teršar. Predstavili so tudi ponatis Režunove prve pesniške zbirke Drobcu sonca, v umetniškem programu pa sta nastopila Milena Režun in glasbenik Lado Jakša. – S predstavo Moj dežnik je lahko balon je Lutkovno gledališče Fru-fru iz Ljubljane gostovalo v kulturnem domu.

BREŽICE, 11. aprila – Gostja literarnega večera v Mladinskem centru je

Janez Knez

KRONIKA

Rast 3-4 / 2003

Marijan Tršar v galeriji Miklova hiša v Ribnici

FOTO: MIM

bila pesnica Tatjana Lapuh.

DOLENJSKE TOPLICE, 11. aprila – V restavraciji Hotela Kristal sta nastopila zbor KUD Dolenjske Toplice in Lovski pevski zbor iz Medvod.

KOČEVJE, 11. aprila – V Pokrajinskem muzeju so predstavili knjigo dr. Toneta Ferenca *Dies irae - četniki, vaški stražarji in njihova usoda leta 1943*. – Oljne slike slovenskih gradov je naslov razstave Anite Šefer Mihelič, ki so jo odprli v knjižnici.

METLIKA, 11. aprila – V kulturnem domu je potekalo medobmočno srečanje lutkovnih skupin.

POSAVJE, 11. do 13. aprila – Na Pesmi Posavja je v kulturnem domu Krško, na sevniškem gradu in v cerkvi sv. Roka v Brežicah zapelo kar 29 pevskih zborov iz treh posavskih občin.

RIBNICA, 11. aprila – V galeriji Miklove hiše so na ogled postavili razstavo del akademskega slikarja Marijana Tršarja, po rodu iz Dolenjskih Toplic. O avtorju in njegovem ustvarjanju je spregovoril Jože Hudeček.

SEMIČ, 11. aprila – V kulturnem domu je potekala območna revija otroških gledaliških skupin Bele krajine.

ŠENTRUPERT, 11. aprila – V osnovni šoli dr. Pavla Lunačka so pripravili območno revijo otroških pevskih zborov.

TREBNJE, 11. aprila – V CIK-u so odprli stalno razstavo *Rastoča* knjiga, prvo tovrstno v Sloveniji, njen avtor pa je prof. Jože Zupan. Zlati list *Rastoče* knjige so podelili Trimu Trebnje, slovesnost pa je obogatil nastop pevske skupine *Ragle* in učencev domače glasbene šole.

BREŽICE, 12. aprila – Monospolno gledališče je gostovalo v Mladinskem centru s komedijo *Tega ti nisem jaz* povedala.

KOČEVSKI ROG, 12. aprila – Partizanski pevski zbor je popestril slovesnost ob 60-letnici Baze 20. Slavnostna govornika sta bila Bogdan Osolnik in ministrica za kulturo RS Andreja Rihter.

KOSTANJEVICA, 12. aprila – Krajevna skupnost je izdala vsebinsko in likovno izjemno bogat zbornik z naslovom *Vekov tek*, katerega urednik je dr. Andrej Smrekar. Predstavili so ga v Lamutovem likovnem salonu.

KRŠKO, 12. aprila – Simfonični orkester Glasbene šole Krško pod vodstvom prof. Draga Gradiška je povabil na slavnostni koncert v kulturni dom.

MOKRONOG, 12. aprila – V kulturnem domu je bilo mogoče prisluhniti območni reviji odraslih pevskih zborov.

OREHOVICA, 12. aprila – Gostje mešanega pevskega zbora *Ajda* v kulturnem domu so bili pevci šentjernejskega pevskega zbora *Vlaste Tavčar* in učenci novomeške glasbene šole.

DOLENJSKE TOPLICE, 13. aprila – Z lutkovno predstavo *Racman* je Taus teater iz Novega mesta gostoval v topliški osnovni šoli.

ČRNOMELJ, 14. aprila – Učitelji Glasbene šole so pripravili koncert svojim učencem.

KRŠKO, 14. aprila – Ob letu osorej je naslov predstave, ki jo je Špas teater uprizoril v kulturnem domu.

NOVO MESTO, 15. aprila – Italijanska skupina Ensemble Claviere je imela koncert v Kulturnem centru Janeza Trdine.

RADOVLJICA, 15. aprila – Med dobitniki priznanj Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti za leto 2002 je tudi Jernej Lampret, večkratni ivanški župan, dolgoletni predsednik Tabora slovenskih pevskih zborov *Šentvid pri Stični*, ljubiteljski igralec v Letnem gledališču na Muljaví, idejni oče *Jurčičeve poti* in nasploh dejaven kulturni delavec.

KRŠKO, 16. aprila – V kulturnem domu je potekala revija otroških in mladinskih pevskih zborov krške občine. – V Dvorani v parku je bil gost na koncertu kvarteta klarinetov *ClariFour* klarinetist Simfoničnega orkestra Slovenske filharmonije Jože Kotar.

METLIKA, 16. aprila – V Ganglovem razstavišču so odprli razstavo fotografij in *Misli No 2003* ter pogovor z avtorjem knjige *Duh resnice* Andrejem Grabnarjem.

ŠMARJEŠKE TOPLICE, 16. aprila – Šentjernejski oktet je popestril otovo-

ritev razstave likovnih del slikarke Antonije Petrič. Slikarko in njena dela sta predstavili Mojca Hočevar in Jelica Kupec.

KRŠKO, 17. aprila – V kulturnem domu je potekal dobrodelni koncert za obnovo igrišča v vrtcu Leskovec z zanimivimi pevskimi gosti.

NOVO MESTO, 17. aprila – V Dolenjskem muzeju so v okviru Vitrine meseca predstavili arheološko najdišče Medvedjek, ki sta ga raziskovala arheologa mag. Uroš Bavec in Primož Predan. – V Knjigarni Mladinska knjiga je potekala knjižna čajanka za dedke in babice. – V Knjižnici Mirana Jarca so predstavili knjigo Klavdije Aničič Nasilje - nenasilje. – V Kulturnem centru Janeza Trdine je potekala medobmočna revija otroških folklornih skupin Dolenjske, Bele krajine in Posavja.

BREŽICE, 18. aprila – Matej Žnidaršič se je v Mladinskem centru predstavil z razstavo črno-belih reportažnih fotografij.

NOVO MESTO, 18. aprila – V gimnaziji so predstavili knjigo upokojenega novinarja in publicista Miloša Jakopca Demonstracija 1. decembra 1941 na gimnaziji - Ilegalna gimnazija v Novem mestu, ki je izšla pri Dolenjskem listu. Knjižno novost je predstavil dr. Matjaž Kmecl.

BREŽICE, 19. aprila – Na predstavitvenem večeru srečanja mladih umetnikov iz Francije in Slovenije v Mladinskem centru so bili glasbeni gostje zagrebška skupina Šumski in predskupina For Taste iz Krškega.

ČRNOMELJ, 19. aprila – V Špeličevi hiši so na ogled postavili slike Srečka Srebotiča iz Postojne.

MALA LOKA, 19. aprila – Na gradu so v organizaciji Zavoda Arti na glasbenem večeru nastopili Marsell Marinšek, Nina Cugelj in Robi Hrovat.

NOVO MESTO, 19. aprila – V Klubu LokalPatriot je potekal glasbeno-literarni večer Mesto Gala Gjurina.

ARTIČE, 20. aprila – Ob 35-letnici folklorne dejavnosti v KUD Otona Župančiča so v prosvetnem domu pripravili jubilejni koncert.

ČRNOMELJ, 20. aprila – Folklorna skupina Dragatuš je v kulturnem domu pripravila kulturni večer z vokalno-instrumentalno skupino Tolovaj Mataj.

STRAŽA, 21. aprila – V kulturnem domu je bil koncert glasbene skupine New Swing Quartet.

KRŠKO, 22. aprila – Z monokomedijo Profesore, dajte dva je v kulturnem domu nastopil Matko Elezovič.

NOVO MESTO, 22. aprila – Novo mesto iz preteklosti v sedanost je naslov dokumentarnega filma, ki so ga predstavili v Dolenjskem muzeju. – V Frančiškanski knjižnici so odprli razstavo grafik iz dunajske Albertine in povabili na ogled knjižnice. – Gledališče Koper je v Kulturnem centru Janeza Trdine gostovalo s Krčmarico Mirandolino in igro ponovilo naslednji dan.

NOVO MESTO, 22. do 25. aprila – Ob svetovnem in slovenskih dnevih knjige je Knjigarna Goga pripravila pogovor z Magdo Lojk, Mestna občina Novo mesto in Literarni klub Dragotina Ketteja sta pripravila osrednjo prireditev in županov sprejem literatov, v Narodnem domu so predstavili roman Vesne Milek Kalipso in publikacijo ob desetletnici sodelovanja Knjižnice Mirana Jarca s karlovško mestno knjižnico, v knjigarni Goga je bilo mogoče prisluhniti pogovoru s trebanjsko pisateljico Barico Smole, ki je predstavila svojo najnovejšo knjigo Kamendan.

BRESTANICA, 23. aprila – Na svetovni dan knjige je na gradu Rajhenburg potekal literarni nočno Pod dežnikom s šestimi literati iz krške občine.

KOČEVJE, 23. aprila – Gost glasbeno-literarnega večera v kavarni je bil glasbenik, pisatelj in publicist Matjaž Pikalo.

METLIKA, 23. aprila – V kulturnem domu je bila na ogled gledališka predstava No 2003 - Duh resnice v izvedbi SMG Ljubljana.

BREŽICE, 24. aprila – V knjižnici so pripravili pogovor s pisateljem Marjanom Tomšičem, ki je predstavil svojo novo knjigo Grenko morje, prireditev pa so posvetili slovenskemu in svetovnemu dnevu knjige.

KRŠKO, 24. aprila – V Valvasorjevi knjižnici so povabili na razgovor z dr. Alojzom Ihanom, avtorjem pesniške zbirke Salsa.

LJUBLJANA, 24. aprila – Regratov cvet sanja je bil naslov večera poezije

Miloš Jakopca in akademik dr. Matjaž Kmecl na predstavitvi knjige o ilegalni gimnaziji v Novem mestu

FOTO: MIM

Barica Smole na predstavitvi svoje knjige Kamendan v Trebnjem

pokojnega trebanjskega literata Franceta Režuna v Knjigarni Konzorcij v interpretaciji Milene Režun in ob avtorski glasbi Lada Jakše.

NOVO MESTO, 24. aprila – V Kulturnem centru Janeza Trdine je ob dnevu upora proti okupatorju na koncertu zaigral Orkester Slovenske vojske. – V domu kulture je bila na ogled igra Vitez na obisku.

SEVNICA, 24. aprila – V Lekos galeriji Ana se je pričel literarni večer enajstih udeležencev 2. mednarodnega haiku tabora Češnjev cvet - Sakura 2003. Predstavitve pesnikov so glasbeno popestrili moški pevski zbor z Razborja pod Lisco in Marjan Dirnbek.

TREBNJE, 24. aprila – Na literarnem večeru v Knjižnici Pavla Golie so predstavili knjigo Kamendan Barice Smole in novomeško Založbo Goga. Zgodbe je prebiral Sebastijan Podobnik, za prijetne glasbene predahe pa je poskrbel godalni trio Viva trebanjske glasbene šole. – V Centru za izobraževanje in kulturo je potekal komentiran ogled razstave Rastoča knjiga v občini Trebnje in razstava knjig, ki jih je ilustriral domačin Lucijan Reščič.

VELIKE BRUSNICE, 24. aprila – Na orgelskem koncertu so v župnijski cerkvi sv. Križa nastopili študenti ljubljanske Akademije za glasbo.

KOČEVJE, 25. aprila – Večer samospelov je bil naslov koncerta Erika Šulerja in Nine Kompare v Glasbeni šoli Kočevje.

KRŠKO, 25. aprila – V klubu za mlade Zvezda so na ogled postavili razstavo fotografij Rock Otočec Branka Benčina. Sledil je koncert džez skupine Marjana Loborca s spremljevalno skupino.

NOVO MESTO, 25. aprila – V Kulturnem centru Janeza Trdine je potekal prvi koncert območne revije odraslih pevskih zborov. – V Galeriji Kralj so odprli skupinsko likovno razstavo Kruh. – V Klubu LokalPatriot je bila premiera kratkega filma Pentagram Žige Virca.

RIBNICA, 25. aprila – Klub prijateljev Miklove hiše je organiziral koncert indijske klasične glasbe marge.

SEMIČ, 25. aprila – V kulturnem domu sta bili na ogled gledališki predstavi mladih gledališnikov: gledališka skupina Srednje šole Črnomelj je nastopila z igro Polnočni ekspres, KUD Teaterfraj iz Brežic pa se je predstavilo z igro Mi, otroci s postaje Zoo.

TREBNJE, 25. do 27. aprila – V organizaciji trebanjske območne izpostave Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti je potekalo medobmočno srečanje odraslih gledaliških skupin. V različnih krajih so se predstavili gledališniki Veselega odra KD Žarek iz Dolenje vasi pri Krškem, Gledališče Prečna, gledališka skupina KUD Otočec, KUD Klas z Mirne, na zaključku pa so predstavili gledališki muzikal vokalne skupine Corona iz Boštanja.

ČATEŠKE TOPLICE, 26. aprila – V Hotelu Toplice je potekala revija pihalnih orkestrrov Posavja.

NOVO MESTO, 26. aprila – Ljubitelji zborovskega petja so lahko prisluhnili še drugemu koncertu območne revije odraslih pevskih zborov. – Na prvem letošnjem pomladanskem salonu poezije Marjance Kočevar se je zbralo 12 ustvarjalcev iz vse Slovenije ter gost, pesnik, pisatelj in publicist Robert Murray Davis iz ZDA. Večer je glasbeno popestril Uroš Sadek, razstavo poslikav na lesu pa je pripravila Mojca Šušel iz Kočevja.

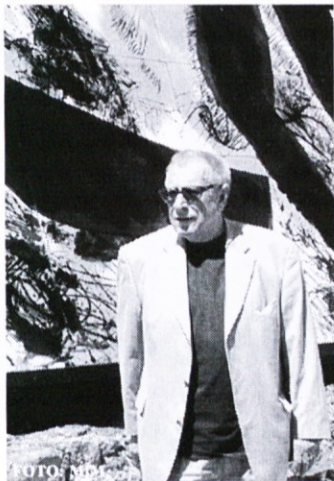
STARI TRG OB KOLPI, 26. aprila – V osnovni šoli so pripravili proslavo in revijo belokranjskih pevskih zborov.

ŠENTJERNEJ, 26. aprila – Občinski pihalni orkester je povabil na tradicionalni pomladni koncert v osnovno šolo.

LOŠKI POTOK, aprila – S komedijo Dediščina je v osnovni šoli gostoval podmladek VETD iz Hrovače pri Ribnici.

NOVO MESTO, aprila – Študijski krožek Beremo z Manco Košir je v goste povabil Ano Kneževič, strokovnjakinjo za komunikacijo in pisateljico.

VELIKE LAŠČE, aprila – Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar je na Trubarjevi domačiji teden knjige počastilo s predstavitvijo prvega zvezka Trubarjevih Zbranih del. Spregovorila sta predsednik društva Viktor Žakelj in Matjaž Kmecl.

Edo Murtič pred veliko keramiko na dvorišču kostanjeviške cisterce

METLIKA, 3. maja – V gradu so se s pesmimi o miru in ljubezni predstavili člani lani ustanovljenega Literarnega kluba Metlika.

KOSTANJEVICA, 4. maja – Kitarist Ante Gelo in pevka Tamara Obrovac ter skupina Igor Lunder with Reeds so popestrili otvoritveno slovesnost ob odprtju razstave uglednega hrvaškega umetnika Eda Murtiča v samostanski cerkvi Galerije Božidarja Jakca. Umetnika je predstavil Zoran Kržišnik, spregovorili pa so še direktor kostanjeviške galerije Bojan Božič, ministrica za kulturo Andreja Rihter ter hrvaški kulturni minister Antun Vujić. Slovesnosti sta se udeležila tudi predsednika hrvaške vlade in države Ivica Račan in Stipe Mesić.

LJUBLJANA, 4. maja – Na maši v župnijski cerkvi Tabor, ki so jo neposredno prenašali na 3. programu Radia Slovenija in na Radiu Ognjišče, so sodelovali pevski solisti: Ana Markelj, Urška Damiš in Matjaž Kastelic iz Novega mesta, Aleš Makovac iz Vavte vasi ter organist Matej Burger.

BREŽICE, 8. maja – Ko žarijo barve je bil naslov razstave mag. Branke Levačič-Stjepandić in Vladke Sumrek, ki so jo odprli v Galeriji Posavskega muzeja. Njuno delo je predstavil akademski slikar Alojz Konec.

NOVO MESTO, 8. maja – V okviru Vitrine meseca so v Dolenjskem muzeju predstavili arheološko najdišče Ribnica, katerega vodja izkopavanj je bil arheolog Danilo Breščak, strokovna sodelavka pa dr. Verena Perko. – Ob 155-letnici delovanja je v Kulturnem centru Janeza Trdine zaigrala Mestna godba Novo mesto z dirigentom Tomažem Zlobkom. Nastopili so gostje: pevec Katja Oserban in Matjaž Mrak ter pevski zbor PGD Šmihel.

TREBNJE, 8. maja – Na letni koncert je Trebanjski oktet v Center za izobraževanje in kulturo povabil ženski vokalni kvintet Spev iz Mirne Peči in Kvintet trobil. Z recitacijami je nastopil Jože Falkner.

BREŽICE, 9. maja – V Mladinskem centru so na ogled postavili razstavo Foto video kluba Brežice.

KOSTANJEVICA, 9. maja – V Lamutovem likovnem salonu so odprli razstavo slik, ki so jih ustvarili udeleženci 14. otroškega ekstempora iz 23 šol. Potekal je pod naslovom Lepote dolenskih Benetk. Razstavo je odprl domačin, direktor Narodne galerije v Ljubljani dr. Andrej Smrekar.

KRŠKO, 9. maja – Violinistka Petra Božič je pospremila otvoritev razstave slik in slikarskih objektov novomeškega slikarja Janka Orača v Galeriji Krško. Umetnika je predstavila umetnostna zgodovinarica Katja Ceglar.

NOVO MESTO, 9. maja – V Kulturnem centru Janeza Trdine je bil dobrodelni koncert Služiti življenju – Živeti za mir KUD Nove arkade s prodajno razstavo izdelkov članov društva in otrok iz Majčinega sela v avli.

RIBNICA, 9. maja – Na medobmočni reviji, ki je potekala pod naslovom Pesem nas družijo, je zapelo enajst mladinskih pevskih zborov.

BREŽICE, 10. maja – Na literarno-glasbenem večeru v klubu Mladinskega centra sta bila gosta Gregor Podlogar in Primož Čučnik. Sledil je koncert The fool cool jazz orchestra.

PODBOČJE, 10. maja – Mladi domači harmonikarji so povabili v telovadnico šole na 7. samostojni koncert harmonik. Gost je bil Adi Smolar. Igralci so nastopili z igro Ljubezen brez meja.

ŠMARČNA, 10. maja – Ljudske pevke Šmarčanke in Športno-kulturno društvo Večno mladi so povabili v gasilski dom na prireditev Šmarčna poje v spomin, posvečeno preminulemu kulturnemu delavcu Albertu Felicijanu.

ČRNOMELJ, 11. maja – Dramska skupina KUD Sv. Gregor je v kulturnem domu zaigrala komedijo Ljubezen in ljubosumje.

NOVO MESTO, 12. do 16. maja – V prostorih Galerije Krka je potekal 26. dolenski knjižni sejem. (Glej prispevek v rubriki Odmevi in odzivi.)

BREŽICE, 13. maja – V prosvetnem domu je bila na ogled gledališka telenovela Ana Migrena Andreja Rozmana Roze v izvedbi Šentjakobskega gledališča iz Ljubljane.

KRŠKO, 14. maja – Na odru kulturnega doma je na medobmočni reviji nastopilo deset izbranih otroških pevskih zborov Dolenjske, Posavja in Bele krajine. Revijo je strokovno spremljala prof. Tatjana Mihelčič Gregorčič.

MAJ

NOVO MESTO, 14. maja – Hrvaško kulturno združenje je v Dolenjskem muzeju pripravilo tribuno s predavanjem prof. dr. Krunoslava Pranjiča o 130-letnici rojstva Antuna G. Matoša.

KOČEVJE, 15. maja – V Hotelu Valentin so odprli razstavo del slikarja Dona Schwaba.

RIBNICA, 15. maja – V Miklovi hiši so predstavili knjigo Rudolfa-Rudija Šimca Kako se je začelo na Soči 1915.

KRŠKO, 16. maja – V klubu za mlade Zvezda so odprli razstavo najboljših del udeležencev fotografskega natečaja Mesto naglice.

Mentorjeva literarna tekma v Knjižgarni Goga v Novem mestu

FOTO: MIM

NOVO MESTO, 16. maja – V knjižarni Goga je potekala Mentorjeva literarna tekma, na kateri so svoje pisanje brali: Tina Murn, Sara Fabjan, Zdravko Kuhta in Smiljan Trobiš. – V Domu kulture je na zaključni slovesnosti Bralne značke 255 osnovnošolcev iz šestih dolenjskih občin prejelo republiško priznanje.

PODSREDA, 16. maja – Na gradu so odprli kiparsko razstavo del Boštjana Novaka.

ČATEŽ, 17. maja – V gostilni Budič je potekal dvojezični recital francoske in slovenske poezije.

KOSTANJEVICA NA KRKI, 17. maja – Preplesavanje ljubezni Fione Johnson je bil naslov celovečernega spektakla v kulturnem domu v izvedbi plesne skupine Harlekin pod umetniškim vodstvom Lucije Kuntarič.

NOVO MESTO, 17. maja – V Galeriji Krka so odprli razstavo del akademskega kiparja Dirka Heija, v Dragatušu živečega Nizozemca. Umetnika je predstavil Jožef Matijevič, z glasbo pa je slovesnost zapolnil trio Dva čardaša. Razstavo je odprl nizozemski veleposlanik Jan C. Henneman. – V Narodnem domu je bila na ogled lutkovna predstava za otroke Racman, ki jo je uprizoril Taus teater.

RAKA, 17. maja – Dekliška vokalna skupina Srake z Rake je ob 5-letnici delovanja povabila na slavnostni koncert v domačo osnovno šolo. Sodelovali so še solistka Jerneja Varšek, moški pevski zbor Raka in kot gostje Ljudski godci Trebeški drotarji iz Artič.

ŠENTJERNEJ, 17. maja – V osnovni šoli je nastopil novomeški Mešani pevski zbor Revoz, na ogled pa so postavili tudi razstavo slik devetih ljubiteljskih slikarjev KUD Revoz.

ŠKOCJAN, 17. maja – Cerkevni mešani pevski zbor Dobrava je ob desetletnici pripravil koncert v osnovni šoli. Gost je bil citrar Darko Duh.

TREBNJE, 17. maja – Grimčkarija je naslov gledališke predstave, ki jo je domača skupina Grad Teater premierno izvedla v kulturnem domu. Povabili so tudi na koncert Didgeridoo.

DOBOVA, 18. maja – V cerkvi Imena Marijinega je bilo mogoče prisluhniti koncertu mladih brežiških virtuozov.

SEMIČ, 18. maja – V Taborski hiši so odprli razstavo del udeležencev Slikarske šole Zveze paraplegikov Slovenije.

NOVO MESTO, 19. maja – V Kulturnem centru Janeza Trdine je potekal zaključni nastop učencev Glasbene šole Marjana Kozine. – V LokalPatriotu so odprli razstavo Geinega natečaja Neznana Slovenija in Zanimivi ljudje.

Najmlajše plesalke romskega kulturnega društva Romano gav na prvi Noči ciganske poezije

BREŽICE, 21. maja – Na gradu je potekala medobmočna revija mladinskih pevskih zborov Dolenjske, Bele krajine in Posavja.

DOMŽALE, 21. maja – V salonu pohištva Studio vario so odprli razstavo sevniškega kiparja Petra Veneta z naslovom Ljubezen v lesu.

NOVO MESTO, 21. maja – V Kulturnem centru Janeza Trdine je potekala medobmočna revija predšolskih pevskih zborov.

BREŽICE, 22. maja – V Mladinskem centru je bila na ogled lutkovna predstava Damjana in Muzikalček.

KRŠKO, 22. maja – V klub za mlade Zvezda so povabili na literarno glasbeni večer Pod dežnikom z Almo Bešar in Janom Zadravcem, Samom Štajnerjem in Ano Marijo Siter.

NOVO MESTO, 22. maja – Na igrišču OŠ Šmihel je bila prireditev Noč ciganske poezije, na kateri so se predstavili člani folklorne skupine Romano gav iz Novega mesta, romski glasbenik Milan Hudorovac ter romski in drugi otroci šmihelske šole. Z nastopi so popestrili branje pesmi novomeških Romov Jelenke Kovačič in Rajka Šajnoviča. – V Kulturni center Janeza Trdine so povabili na Plesno popoldne Plesnega društva Terpsihora.

HROVAČA, 23. maja – V skednju Škrabčeve domačije je potekal literarni dvojec s pisateljicama Brino Svit in Polono Glavan.

KOSTANJEVICA, 23. maja – Zidanice, vinske kleti in hrami na Slovenskem je naslov monografije Iva Kuljaja, ki so jo predstavili v Galeriji Božidarja Jakca. – V Lamutovem likovnem salonu so odprli fotografsko razstavo Ob petih zjutraj Boruta Peterlina.

NOVO MESTO, 23. maja – Glasbena šola Marjana Kozine je povabila na Večer kitaristov v Knjigarno Goga.

PODSREDA, 23. maja – V slovensko-bavarski hiši so ob evropskem dnevu parkov odprli fotografsko razstavo o gozdu Hrvoja Oršaniča.

SOTESKA, 23. maja – V Hudičevem turnu je Poletne kulturne prireditve v občini Dolenjske Toplice pričel trio Dva čardaša.

KOČEVJE, 24. maja – Na samostojnem letnem koncertu so se v Šeškovem domu predstavili pevci pevske skupine Prijatelji.

NOVA ŠTIFTA, 24. maja – Mešani pevski zbor Primorje je povabil na koncert.

PODSREDA, 24. maja – Na grajskem dvorišču je bilo mogoče prisluhniti koncertu Glasbenega poletja z Akademskim pevskim zborom Toneta Tomšiča.

SEVNICA, 24. maja – V atriju gradu je potekala medobmočna revija odraslih pevskih zborov Dolenjske, Posavja in Bele krajine. Petje je strokovno spremljal prof. Tomaž Tozon.

VELIKI GABER, 24. do 25. maja – KUD dr. Petra Držaja je pripravilo 10. srečanje Pesem nas družijo. Prvi dan je v osnovni šoli nastopilo veliko domačih glasbenih zasedb, drugi dan pa je potekal Markov sejem s slavnostno povorko Trebanjske godbe in mažoret.

ŽUŽEMBERK, 24. maja – V vinski kleti gradu so odprli likovno razstavo Slovenski gradovi in pokrajine ljubljanske ljubiteljske slikarke Anite Šefer Mihelič, otvoritev pa je popestril nastop vokalne skupine Prima.

TREBNJE, 25. maj – Glasbena šola je v Centru za izobraževanje in kulturo pripravila koncert, na katerem sta nastopili študentki glasbene akademije flavtistka Vanja Ivankovič in pianistka Estera Cetin ter pihalni kvintet Eol.

ČRNOMELJ, 26. maja – V glasbeni šoli je potekal letni koncert učencev.

METLIKA, 27. maja – Na letnem koncertu so v kulturnem domu nastopili učenci metliške podružnice Glasbene šole Črnomelj.

MOKRONOG, 27. maja – V kulturnem domu so predstavili zgodovinsko monografijo Trg Mokronog skozi stoletja.

SEMIČ, 28. maja – Na letnem koncertu so se predstavili učenci semiške podružnice Glasbene šole Črnomelj.

LESKOVEC PRI KRŠKEM, 29. maja – Kulturno društvo Roženkravt je v osnovni šoli pripravil majski večer.

NOVO MESTO, 29. maja – Na literarnem večeru v Narodnem domu se je s pisateljema Kristijanom Muckom in Evaldom Flisarjem pogovarjala pes-

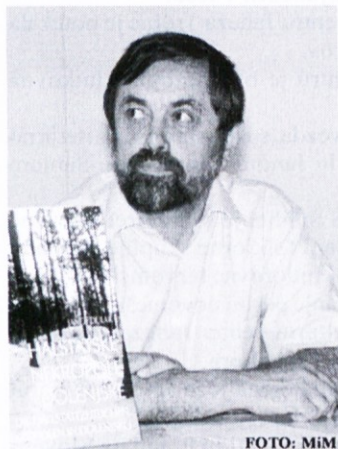

FOTO: MIM

Dr. Janez Dular na predstavitvi svoje knjige Halštatske nekropole Dolenjske v Dolenjskem muzeju v Novem mestu

nica Meta Kušar. Nastopil je kvartet saksofonov Glasbene šole Marjana Kozične. – V Dolenjskem muzeju so predstavili knjigi Janeza Dularja Halštatske nekropole Dolenjske. – V okviru Vitrine meseca so v Dolenjskem muzeju predstavili arheološko najdišče Dolge njive pri Beli Cerkvi.

RIBNICA, 29. maja – V dvorani Ideal centra je potekal letni koncert Godalnega orkestra Glasbene šole Ribnica.

BREŽICE, 30. maja – V Mladinskem centru je potekal kabaretni koncert Patetico.

DOBOVA, 30. maja – S slavnostnim koncertom so Dobovski rogisti počastili desetletnico delovanja. Kot gosta sta nastopila pevski zbor Lovskega društva Krško in Lovski pevski zbor Globoko.

KOČEVJE, 30. maja – V Šeškovem domu je imela letni koncert vokalna skupina Cantate Domine.

METLIKA, 30. maja – Umetnost kovanja – kovanje umetnosti je naslov razstave, ki so odprli v Ganglovem razstavišču metliškega gradu.

NOVO MESTO, 30. maja – V Dolenjskem muzeju so odprli razstavo Iz depojev Dolenjskega muzeja – Pohištvo avtorice Majde Pungerčar. – V Knjigarni Goga je bil večer glasbe in poezije Andraža Poliča ob pomoči dramskega igralca Primoža Pirnata.

PODHOSTA, 30. maja – Gledališka skupina KUD Mirna Peč se je v kulturnem domu predstavila s komedijo Zdravnik po sili.

VIDEM, 30. maja – Na državnem srečanju otroških folklornih skupin je med izbranimi desetimi skupinami iz vse Slovenije v Jakličevem domu nastopila tudi otroška folklorna skupina Folklornega društva Kres iz Novega mesta kot edina predstavnica širšega dolenjskega območja.

ČRNOMELJ, 31. maja – V Špeličevi hiši so odprli razstavo slik novih članov Artoteke Anice Gligič, Gorazda Šušteršiča in Andreje Verderber.

NOVO MESTO, 31. maja – Pisateljica Maja Novak je v Knjigarni Goga predstavila svoj nov roman Mačja kuga. – Knjižnica Frančiškanskega samostana je povabila na projekcijo dokumentarnega filma Ostrorogi Janez, zgodba o pisatelju Janezu Jalnu Klemna Dvornika.

ŽUŽEMBERK, 31. maja – Vokalna skupina Prima je pod vodstvom Aleša Makovca imela koncert v grajski vinski klet. Gost je bila skupina Corona.

BREŽICE, maj – Na razstaviščih Mladinskega centra sta bili na ogled razstavi olj Zorana Lesjaka in fotografski cikel Makrofotografija Nine Babič.

HOCHDORG PRI STUTTGARTU, maj – Dolenjski muzej je z razstavo Steklo in jantar Novega mesta gostoval v Nemčiji. Razstavo je pripravil arheolog Borut Križ.

KAMNIK, maj – Pihalni orkester Občine Šentjernej si je na 23. tekmovanju slovenskih godb v 2. težavnostni stopnji priigral zlato plaketo in napredoval v I. skupino slovenskih godb. KUD Godba na pihala Črnomelj je v koncertnem programu 2. težavnostne stopnje dosegla zlato plaketo in bo prihodnje leto nastopila v I. težavnostni stopnji.

KOČEVJE, maj – Ob prazniku KS Kočevje - mesto so člani fotografskega društva Grča pripravili fotografsko razstavo Štirje letni časi.

KRŠKO, maj – Zavod za kulturo in odnose z javnostjo Neovidunum je izdal knjigo Fanfare z izborom novejših literarnih del 19 avtorjev iz Krškega in Posavja. Urednik zbornika je Silvester Mavsar. – V Domu starejših občanov so odprli razstavo del likovne skupine invalidov Julije Belinc s prijatelji.

NOVO MESTO, maj – Kipar Janez Pirnat je na novomeškem pokopališču v Srebrničah izdeloval skulpture. – V Knjižnici Mirana Jarca so postavili razstave ob 220-letnici smrti francoskega filozofa in pisatelja Voltaira, o Kersnikovi nagradi ter o tiskarstvu in založništvu na Dolenjskem. V avli pred upravo je bila na ogled razstava umetniškega fotografa Cirila Velkavrha.

TRBOVLJE, maj – Na 23. tekmovanju slovenskih godb je Pihalni orkester Krka v koncertni težavnostni stopnji prejel zlato plaketo s pohvalo.

VIDEM – DOBREPOLJE, maja – Na državnem srečanju otroških folklornih skupin je v Jakličevem domu nastopilo deset najboljših skupin, izbranih na medobmočnih srečanjih.

RAST
RAST
RAST

**REVIJA ZA LITERATURO, KULTURO
IN DRUŽBENA VPRAŠANJA**

Letnik XIV., leto 2003, št. 3–4 (87–88)

ISSN 0353-6750, UDK 050 (497.4)

- IZDAJATELJICA:** Mestna občina Novo mesto, zanjo župan mag. Boštjan Kovačič
- SOIZDAJATELJICE:** Občine Črnomelj, Dolenjske Toplice, Mirna Peč, Semič, Šentjernej, Škocjan, Trebnje in Žužemberk
- SVET REVIJE:** Predsednica sveta: Staša Vovk (Mestna občina Novo mesto), člani: Rudolf Cerkovnik (Žužemberk), Anica Jakša (Semič), Ksenija Khalil (Črnomelj), Cvetka Klobučar (Škocjan), Jože Kumer (Dolenjske Toplice), Milan Rman (Trebnje), Ida Zagorc (Šentjernej),
- UREDNIŠTVO:** Milan Markelj (odgovorni urednik), Nataša Petrov (namestnica odgovornega urednika), Ivan Gregorčič (Literatura), Marinka Dražumerič (Kultura), Marko Koščak (Družbena vprašanja), Tomaž Koncilija (Odmevi in odzivi), Lucijan Rešičič (likovni urednik)
- NASLOV UREDNIŠTVA
IN TAJNIŠTVA:** Mestna občina Novo mesto, Novi trg 6, 8000 Novo mesto, s pripisom: za revijo Rast, tel.: (07) 39-39-105 in (07)39-39-251, faks: (07) 39-39-212, elektronska pošta: rast@infotehna.si
- TAJNIK REVIJE:** Franc Zaman
- LEKTOR:** Peter Štefančič
- NAROČNINA:** Podračun Mestne občine Novo mesto, št. 01285-0100015234, s pripisom: za revijo Rast
Letna naročnina za fizične osebe je 4.500 SIT, za pravne osebe 7.500 SIT. Ta številka stane v prosti prodaji 1.000 SIT
Odповedi so možne samo v začetku koledarskega leta.
- PRISPEVKI:** Rokopise sprejemajo tajnik revije in uredniki. Nenaročenih rokopisov in drugih gradiv ne vračamo. Želeno je, da so prispevki napisani z računalnikom, stiskani v dveh izvodih na eni strani papirja in s širokim razmikom (30 vrst na stran). Zapisi na računalniški disketi naj bodo shranjeni v formatu MS Word.
- NAKLADA:** 500 izvodov
- TISK:** Tiskarna Novo mesto
- Na podlagi Zakona o davku na dodano vrednost (Uradni list RS, št. 89/98) je revija uvrščena med proizvode, za katere se obračunava davek na dodano vrednost po stopnji 8,5 odst.
- Izhaja dvomesečno
- Izid te številke so podprli: Ministrstvo Republike Slovenije za kulturo, Mestna občina Novo mesto, Upravna enota Novo mesto, Krka, tovarna zdravil, d. o. o, Novo mesto, Infotehna in občine soizdajateljice

SODELAVCI TE

Rasto Božič, odgovorni urednik Regije
mesto, Novo mesto

Marjan Brezovar, dramaturg, Ljubljana

Katja Ceglar, univ. dipl. umet. zgodovinarica in univ. dipl. sociologinja,
kustosinja v Galeriji Božidarja Jakca, Kostanjevica na Krki

Marijan Dovič, literarni komparativist in slovenist, mladi raziskovalec za
literaturo na ZRC SAZU v Ljubljani, Novo mesto

Marinka Dražumerič, univ. dipl. umet. zgodovinarica in univ. dipl. etnologinja,
Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Novo mesto

Boris Golec, doc., dr., znanstveni sodelavec na Zgodovinskem inštitutu M. Kosa
ZRC SAZU Ljubljana, Ljubljana

Borut Gombač, knjižničar, Univerzitetna knjižnica Maribor, Maribor

Avzug Gregorčič, podjetnik in pesnik z Mirne na Dolenjskem

Ivan Gregorčič, prof. slovenskega jezika in književnosti, Osnovna šola Mirna
na Dolenjskem, Rakovnik pri Šentrupertu

Mateja Habinc, mag., mlada raziskovalka, Oddelek za etnologijo in kulturno
antropologijo, Filozofska fakulteta v Ljubljani

Kvint Horacij Flak, rimski pesnik (65-8 pr.n.š.)

Marko Koščak, dr. znanosti s področja geografije, vodja projekta Po poteh
dediščine Dolenjske in Bele krajine, Trebnje

Borut Križ, univ. dipl. arheolog in zgodovinar, arheolog-konzervator, Dolenjski
muzej Novo mesto, Novo mesto

Milan Markelj, novinar, urednik, Novo mesto

Jožef Matijević, umetnostni zgodovinar, višji kustos v Dolenjskem muzeju Novo
mesto, Novo mesto

Marija Mercina, prof. slovenskega jezika in primerjalne književnosti, Šolski
center Nova Gorica, Nova Gorica

Pavel Mihelčič, skladatelj, kritik, dekan Akademije za glasbo v Ljubljani,
Ljubljana

Joža Miklič, univ. dipl. ekonomistka, svetovalka-generalistka, Novo mesto

Lidija Murn, univ. dipl. novinarka, Dolenjski list Novo mesto, Novo mesto

Vladimir Braco Mušič, arhitekt in urbanist, Ljubljana

Ivan Nemanič, prof. zgodovine, vodja Slovenskega filmskega arhiva pri Arhivu
R Slovenije

Tone Pavček, pesnik, prevajalec, urednik, Ljubljana

Andreja Pleničar, univ. dipl. sociologinja, direktorica Knjižnice Mirana Jarca
Novo mesto, Novo mesto

Ivan J. Rižnar, sodelavec Rasti

Rudi Robič, dipl. inž. gradbeništva, Ljubljana

Mitja Sadek, absolvent zgodovine in latinskega jezika na Filozofski fakulteti v
Ljubljani, Novo mesto

Jože Sevljak, prof. pedagogike, Zavod za izobraževanje Litija, Litija

Jožica Škof, vodja nabave promocijskih materialov; slikarka in oblikovalka,
Novo mesto

Marijan Tršar, akademski slikar, likovni kritik, Ljubljana

Jernej Zupančič, doc. dr., Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Univerza
v Ljubljani, Ljubljana

RAST – JULIJ 2003

MESTNA OBČINA NOVO MESTO